

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

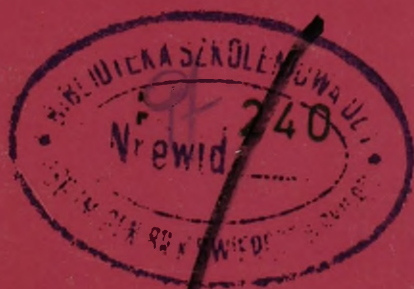
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

DO UŻYTKU
SZKOLENIEGO

POUFNE

Egz. Nr **71**

NAUKA WOJENNA
A SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA
(Projekt)

BIBLIOTEKA NAUKOWA ASB W
Archiwum (ul. ...)
Nr ewid. ~~39864~~

~~39864~~
p39864

WARSZAWA MARZEC 1976

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

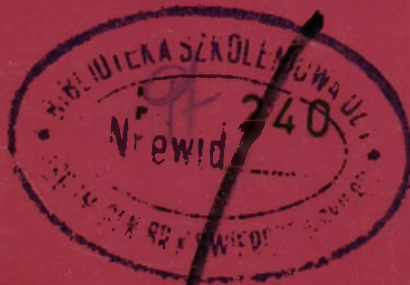
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

DO UŻYTKU
SŁUŻBOWEGO

POUFNE

Egz. Nr 71

NAUKA WOJENNA
A SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA
(Projekt)

BIBLIOTEKA NAUKOWA ASG WIL
Archiwum (Historia, Medycyna, Psychologia)

Nr ewid. ~~240~~

~~39864~~

39864

WARSZAWA MARZEC 1976

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. generała broni Karola Świerczewskiego

KATEDRA STRATEGII

ASG wewn. 27/76

**DO UŻYTKU
SŁUŻBOWEGO**

POUJNE

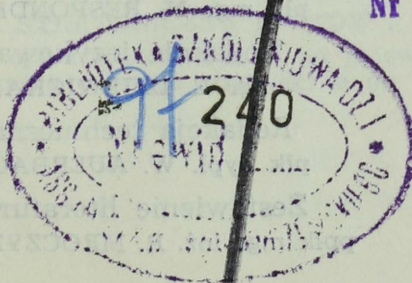
Egz. nr 71

90ml. nr 1265

**NAUKA WOJENNA
A SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA**
(Projekt)

BIBLIOTEKA NAUKOWA ASG WP
Archiwum Działu Zbiorów Specjalnych
Nr ewid. _____

39864

NAUKA WOJENNA A SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA

Materiały opracował zespół autorski pod kierownictwem:

gen. dyw. Bolesława CHOCHY

Wstęp

plk prof. dr hab. J. KACZMAREK

Rozdział I

plk w st. sp. prof. dr A. Madejski (kierownik zespołu),
plk prof. dr hab. J. KACZMAREK, plk doc. dr L. MUCHA,
plk mgr M. RESPONDEK

Rozdział II

plk doc. dr T. GESEK (kierownik zespołu),
mgr E. DZIEWICKA, plk prof. dr hab. J. KACZMAREK,
plk w st. sp. doc. dr A. LAUDAŃSKI, plk doc. dr L. MUCHA,
plk dr R. SZWARECKI

Rozdział III

plk prof. dr K. NOŻKO (kierownik zespołu),
plk doc. dr L. MUCHA, plk mgr J. NOWAKOWSKI,
plk w st. sp. doc. dr J. ORZECZOWSKI, plk mgr M. RESPONDEK,
plk dypl. B. SZCZEPANIAK, plk doc. dr E. WIŚNIEWSKI

Rozdział IV

gen. dyw. B. CHOCHA (kierownik zespołu),
plk prof. dr hab. J. KACZMAREK

Rozdział V

gen. dyw. dr M. DEBICKI (kierownik zespołu),
plk dr J. MROCZKO, plk w st. sp. doc. dr A. WAYDA,
gen. bryg. pil. Z. ZARSKI

Rozdział VI

gen. bryg. Z. JUREWICZ (kierownik zespołu),
gen. bryg. dr M. CYGAN, plk dr W. LEPKOWSKI,
gen. bryg. pil. J. SOBIERAJ, plk dypl. M. WILIŃSKI

Zakończenie

plk doc. dr L. MUCHA.

W pracy zespołów naukowych uczestniczyli:

plk dypl. W. AUERBACH, plk dypl. mgr St. BRODZIŃSKI,
gen. bryg. M. BRONOWICKI, gen. bryg. dr hab. L. DUDEK,
plk prof. dr hab. W. FILAR, ppłk dr H. KUCHARCZYK,
gen. bryg. St. MROCZKO, kmdr dypl. T. MANDAT,
plk dypl. M. PALKIEWICZ, plk doc. dr M. SIDOR, plk dr Z. STAPOR,
gen. bryg. dr J. ŚWIATOWIEC, plk mgr inż. B. WOŹNIEWSKI.

Zespół redakcyjny:

plk prof. dr hab. J. KACZMAREK (kierownik zespołu),
mgr E. DZIEWICKA, plk doc. dr L. MUCHA,
plk mgr M. RESPONDEK.

Redakcja językowa:

mgr E. DZIEWICKA.

Redakcja techniczna:

plk dypl. W. AUERBACH.

Zestawienie literatury:

ppłk mgr inż. R. MROCZYŃSKI.

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP	5
CZEŚĆ I. NAUKA WOJENNA	9
Rozdział 1. ZARYS OGÓLNEJ TEORII NAUKI WOJENNEJ	9
1.1. Geneza nauki wojennej	9
1.2. Pojęcie nauki wojennej	15
1.3. Ogólna charakterystyka nauki wojennej	19
1.4. Miejsce i rola nauki wojennej we współczesnym zbiorze nauk	26
Rozdział 2. WYBRANE ZAGADNIENIA OGÓLNEJ TEORII WOJNY	29
2.1. Geneza wojny	29
2.2. Pojęcie wojny	32
2.3. Podział wojen	36
2.4. Prawidłowości i prawa wojny oraz walki zbrojnej	50
Rozdział 3. TEORIA SZTUKI WOJENNEJ	61
3.1. Geneza sztuki wojennej	61
3.2. Ogólna teoria sztuki wojennej	63
3.3. Strategia wojenna	70
3.4. Sztuka operacyjna	75
3.5. Taktyka rodzajów sił zbrojnych	81
3.6. Teoria dowodzenia	84
Rozdział 4. TEORIA DOKTRYN WOJENNYCH	91
4.1. Geneza doktryny wojennej	91
4.2. Współczesne pojęcie doktryny wojennej	94
4.3. Związki doktryny wojennej z otoczeniem	110
4.4. Doktryny wojenne — narodowa i koalicyjna	122
CZEŚĆ II. SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA	129
Rozdział 5. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA	129
5.1. Geneza systemu obronnego	129
5.2. Pojęcie systemu obronnego	132
5.3. Sfery i dziedziny działalności obronnej państwa	134
5.4. Zadania wykonywane w systemie obronnym państwa	133
5.5. Siły i środki systemu obronnego	147
5.6. Działania na froncie wewnętrznym	170
5.7. Kierowanie i zarządzanie działalnością obronną państwa	183
Rozdział 6. OPERACJA STRATEGICZNA NA TDW	191
6.1. Geneza operacji strategicznej na lądowym TDW	191
6.2. Współczesna operacja strategiczna na zachodnim TDW	194
ZAKOŃCZENIE	225
ZAŁĄCZNIKI	227
PRZYPISY	237
BIBLIOGRAFIA	261

W S T Ę P

Oddany do rąk Czytelnika materiał jest rezultatem dwuletnich dociekań pracowników naukowych Katedry Strategii Akademii Sztabu Generalnego WP. Ideą przewodnią ich pracy - zgodnie z przyjętymi pierwotnie założeniami - miało być uporządkowanie wiedzy z zakresu nauki wojennej, przede wszystkim na podstawie dotychczasowego dorobku w tej dziedzinie, celem ustalenia kierunków dalszych badań.

W toku pracy okazało się jednak, że oparcie dociekań analitycznych wyłącznie na dorobku dotychczasowym nie jest możliwe. Niektóre bowiem ustalenia w zakresie nauki wojennej już się zdezaktualizowały. Postęp we wszystkich dziedzinach naszego życia, a głównie zmiany zachodzące w stosunkach społeczno-politycznych, w możliwościach gospodarczych i militarnych oraz dokonująca się rewolucja naukowo-techniczna sprawiły, że na wiele spraw musieliśmy spojrzeć po nowemu. Niezbędne stało się więc poszerzenie frontu badań oraz zgłębienie niektórych problemów, co między innymi oznaczało konieczność wypracowania szeregu pojęć oraz ścisłego sprecyzowania treści, zakresu i struktury nauki wojennej. Chodziło przy tym nie tylko o wypracowanie teorii problemu /badania poznawcze/, lecz również o przedstawienie naukowego poglądu na istniejący stan rzeczy w zakresie obronności państwa /badania stosowane/.

Z uwagi na różnice metodologiczne i tematyczne materiał został podzielony na dwie części. W części pierwszej zaprezentowano propozycję nowego spojrzenia na naukę wojenną, potraktowania tej ostatniej nie jako pojedynczej dyscypliny, lecz całego kompleksu dyscyplin badających zjawisko wojny z różnych punktów widzenia.

W części drugiej, zasygnalizowaliśmy najistotniejsze zagadnienia z zakresu organizacji i funkcjonowania systemu obronnego państwa, rozpatrując problemy obronności w ujęciu szerokim, jako nieodłączny komponent ogółu działalności realizowanej przez państwo w różnych dziedzinach i sferach.

Chcemy się przy tym jednak zastrzec, że ze względu na czas, jakim dysponowaliśmy, jak też kompetencje autorów, prezentujemy w niniejszym opracowaniu tylko wybrane zagadnienia zarówno z zakresu nauki wojennej, jak i systemu obronnego państwa. Publikacja ta ma jedynie ułatwić orientowanie się w całości wiedzy o przedmiocie oraz inspirować do samodzielnych przemyśleń i wniosków. Nie należy więc od niej oczekiwać szczegółowych analiz problemowych przedmiotu z uwagi na to, że na obecnym etapie nie jest to jeszcze możliwe. Przedstawione poglądy potraktowane zostały przez zespół autorski jako rozwiązania wstępne o charakterze ogólnym; zasygnalizowane tematy zamierzamy rozwinąć dopiero w planowanym na lata 1977-1980 cyklu wyczerpujących monografii.

Przy rozwiązywaniu poszczególnych problemów stosowaliśmy cały szereg metod badawczych. Podstawową z nich była oczywiście marksistowska dialektyka materialistyczna. Oprócz niej wyróżnić należy metody: analityczną, krytyczno-porównawczą oraz statystyczną.

Zgodnie z harmonogramem praca poszczególnych zespołów katedry przebiegała w czterech półrocznych etapach. Ustalenia dokonane w każdym z nich poddawaliśmy pod dyskusję na kolejnych sesjach naukowych. Plonem dociekań badawczych pierwszego etapu było opracowanie pt.: "Wybrane zagadnienia nauki, sztuki wojennej i doktryny wojennej", w którym przedstawiliśmy dotychczasowy dorobek naukowy w omawianej dziedzinie na przestrzeni trzydziestolecia PRL. W drugim półrocznym etapie prowadziliśmy badania w sześciu zespołach problemowych, a ich wyniki przedstawione zostały w formie tez rozszerzonych w opracowaniu pt.: "Nauka wojenna jako podstawa kształtowania, rozwoju i umacniania systemu obronnego państwa". Rezultaty trzeciego etapu pracy zaprezentowaliśmy w dwóch opracowaniach pt.: "Nauka wojenna a system obronny państwa" oraz "Klasyfikacja nauki wojennej i nauk wojskowych". Materiały te poddane zostały pod dyskusję na sesji otwartej, w której wzięli udział nie tylko członkowie katedry,

lecz również przedstawiciele wszystkich podstawowych instytucji i uczelni wojskowych. Ostatni z wymienionych materiałów przedstawiony został zespołowi Ministra Obrony Narodowej. W oparciu o dalsze badania oraz zgłoszone uwagi powstało niniejsze opracowanie.

W pracy nad badaną problematyką uwzględniliśmy obszerną literaturę przedmiotową, głównie radziecką i polską. Szczególnie cenne okazały się dla nas oba wydania pracy Ministra Obrony Narodowej ZSRR, marszałka Andreja GRECZKI: Woorużonnyje siły sowietskogo gosudarstwa. Moskwa 1974 i 1975. Zawarte w niej ustalenia dotyczące badanej przez nas problematyki, staraliśmy się zaadaptować do warunków polskich.

Dużą pomoc okazało nam bardzo wiele osób bądź w formie krytycznych dyskusji z członkami zespołu badawczego, bądź też odpowiedzi na liczne ankiety.

Cenna okazała się również konsultacja, której udzieliło nam Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Doceniając w pełni wagę otrzymanej pomocy serdecznie dziękujemy tym wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania prezentowanej publikacji.

Żywimy nadzieję, że niniejsze opracowanie stanowić będzie dla oficerów naszych Sił Zbrojnych, a przede wszystkim nauczycieli akademickich i słuchaczy naszych uczelni swego rodzaju "przewodnik" po tak rozległej, ważnej, a dotychczas niedostatecznie zbadanej i uporządkowanej dziedzinie wiedzy, jaką jest współczesna wiedza o wojnie.

Praca nasza ukazuje się w przeddzień obchodów XXX-lecia powstania naszej najstarszej wyższej uczelni wojskowej, Akademii Sztabu Generalnego WP im.gen.broni Karola Swierczewskiego. Opracowywaliśmy ją z myślą o uczczeniu tej rocznicy.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines.

CZEŚĆ I

NAUKA WOJENNA

1. ZARYS OGÓLNEJ TEORII NAUKI WOJENNEJ

1.1. Geneza nauki wojennej

Wojna, będąc zjawiskiem społecznym, wywierała częstokroć decydujący wpływ na rozwój lub upadek państw i narodów, a nie- rzadko wyznaczała ery rozkwitu lub załamania całej ludzkości. Nie mogła zatem być pominięta w działalności poznawczej człowieka; była, jest i prawdopodobnie będzie przedmiotem wnikliwych obserwacji, analiz i ocen, zmierzających do wykrycia i zrozumienia jej wewnętrznych treści i mechanizmów oraz różnorodnych związków zewnętrznych, z myślą o zapewnieniu możliwości praktycznego wykorzystania osiągniętej wiedzy.

Dążność człowieka do poznania i zrozumienia obiektywnej rzeczywistości oraz do jej opanowania i przekształcenia zgodnie z jego potrzebami - to najogólniejszy i podstawowy motyw każdej działalności naukowej. Jeśli zaś tego rodzaju motywy pojawiają się w sprzyjających warunkach, to nieuchronnie następuje ukształtowanie wiedzy, powstanie naukowych teorii, uformowanie się nauki.

Można zatem powiedzieć, że aktualny dorobek nauki wojennej - to ogromny kapitał wiedzy, na który złożyły się w głównej mierze uogólnione doświadczenia praktyków i teoretyków od czasów najdawniejszych aż po dzień dzisiejszy.

Problem: "czy nauka wojenna istnieje" po raz pierwszy w sposób wyraźny postawili Jomini i Clausewitz. Od tego w zasadzie

momentu datuje się świadome spojrzenie na stan wiedzy o wojnie - początki nauki o nauce wojennej. Pierwszy z wymienionych teoretyków odpowiedział na wymienione pytanie twierdząco, drugi w zasadzie przecząco, pisząc, że "na wojnie wszystko jest nieokreślone i rachunek musi być przeprowadzony wyłącznie przy pomocy wielkości zmiennych, a przecież nauka dąży do wielkości określonych"^{x/}.

Spór dotrwał właściwie do naszych czasów, ale już w formie szczątkowej, gdyż powstanie i rozwój nauki wojennej jest dziś faktem dokonany. Trudno nawet z absolutną pewnością stwierdzić, czy istnieje w tym względzie zasadnicza różnica poglądów nawet między tak wyraźnie odmiennymi systemami naukowymi, jak burżuazyjny i socjalistyczny.

Różnice dotyczą raczej spraw pojęciowych i terminologicznych. Wiadomo np., że Francuzi i Anglicy tradycyjnie rezerwują nazwę "science" dla nauk ścisłych, używając zarazem innych terminów dla określenia nauk humanistycznych /"lettres", "humanities"/ oraz dla tzw. nauk stosowanych /technicznych, rolniczych, medycznych, prawnych itp./. Z kolei w USA rozróżnienie to nie jest już przestrzegane /patrz przyp. 1.1/, a w innych krajach - w tym także i u nas - słowo nauka obejmuje zdecydowanie wszystkie grupy i dyscypliny^{xx/}.

Cóż to więc jest nauka? WEP wymienia kilka znaczeń tego terminu:

1/ w sensie dydaktycznym - to czynność uczenia się lub nauczania;

2/ w sensie instytucjonalnym - to dyscypliny wykładane w szkołach wyższych lub uprawiane w instytucjach naukowych jako odrębne specjalności;

3/ w sensie treściowym - to wytwór działalności badawczej człowieka; system zbudowanych na tej podstawie i uzasadnionych naukowo twierdzeń, a więc historycznie ukształtowany i utrwalony, stanowiący dorobek ludzkości zasób obiektywnej wiedzy o przyrodzie, człowieku i społeczeństwie oraz o prawach ich zmian i rozwoju; to według określenia K. Marksa sumaryczny produkt ogólnego rozwoju społeczeństwa w jego abstrakcyjnym wyniku.

x/ C. CLAUSEWITZ: O wojnie, t. I, s. 95.
xx/ WEP. t. 7, s. 643.

4/ nauka w sensie funkcjonalnym - to ogół czynności badawczych /prowadzących do tworzenia i rozwijania nauki w sensie treściowym/, realizowanych metodami mogącymi zapewnić obiektywizm, zasadność wyników i uporządkowanie wiedzy o danej dziedzinie rzeczywistości;

5/ w sensie historyczno-socjologicznym - to dziedzina kultury, obejmująca:

- całokształt działalności poznawczej uprawianej przez uczonych, wyodrębniających się stopniowo w osobną grupę zawodową;

- wytwory tej działalności w postaci systemów wiedzy, spełniających obowiązujące w danej epoce i w danym zakresie warunki naukowości;

- narzędzia i środki tej działalności;

- instytucje społeczne powołane do prowadzenia badań, ogłaszania wyników, nauczania, rozpowszechniania wiadomości o tych wynikach i ich praktycznym stosowaniu.

Nietrudno zauważyć, że o nauce wojennej można mówić we wszystkich wyżej wymienionych znaczeniach. •

1/ Bez wątplenia od tak dawna, jak istnieją wojny, uczono się /i nauczano/ sztuki wojowania, a więc uprawiano naukę wojenną w znaczeniu dydaktycznym, choć nie zawsze realizowano tę czynność w szkołach i nie zawsze nauczającymi byli zawodowi nauczyciele, ale czyż w innych dziedzinach nauki było inaczej? Dodać należy, że sztuka prowadzenia wojny - to umiejętność zgłębiana przede wszystkim przez wodzów i dowódców. Tych zaś uczono owej sztuki na długo przedtem, zanim w świecie pojawiły się nie tylko szkoły wojskowe, ale jakiegokolwiek szkoły w ogóle.

2/ Od chwili powstania wojskowych szkół i instytutów badawczych nauka wojenna rozwijała się w znaczeniu instytucjonalnym, bowiem stopniowo wyodrębnione zostały poszczególne jej dyscypliny lub specjalności, w których obrębie prowadzono działalność badawczą i dydaktyczną.

3/ Nie ma podstaw do podważania poglądu, iż nauka wojenna w sensie treściowym jest zbiorem naukowo uzasadnionych twierdzeń i hipotez, zawierających możliwe adekwatną w danej fazie rozwoju, poznania naukowego i praktyki społecznej wiedzę o wojnie i jej prawidłowościach. Oczywiście nie jest to system zam -

knięty, gdyż nauka rozwija się i wzbogaca nieustannie. Mimo znacznego rozwoju współczesnej nauki okazuje się, że nasza wiedza - nie tylko o wojnie, ale także o innych fragmentach rzeczywistości - jest jeszcze wobec bogactwa tej rzeczywistości uboga. Czy nie będzie zatem uzasadnione twierdzenie, że na danym etapie rozwoju badań naukowych "nie ma prawdy absolutnej - jest tylko prawda konkretna"?

4/ O nauce wojennej możemy też mówić w sensie funkcjonalnym. Istnieje bowiem od dawna zespół stale doskonalonych czynności badawczych, prowadzących do tworzenia i rozwijania nauki w znaczeniu treściowym przy zastosowaniu metod zdolnych zapewnić obiektywizm, zasadność wyników i uporządkowanie posiadanego zasobu wiedzy. Jeszcze zanim utworzono jakiegokolwiek instytuty badawcze/zajmujące się naukowym poznaniem rzeczywistości/ istniała instytucja placów ćwiczeń, na których wypróbowywano wszelkie nowe rozwiązania w dziedzinie konstrukcji broni i sposobów jej użycia, nowe formy organizacyjne ugrupowania wojsk, metody musztry bojowej i formalnej itd.^{x/}. Istniała wreszcie praktyka wojenna - to "kryterium prawdy", które odrzucało wszelkie rozwiązania nie wytrzymujące próby rzeczywistości. Nie zawsze i nie przez wszystkich badania były i są właściwie prowadzone, często popełnia się błędy /za które niestety płacić trzeba nadmiarem przelanej krwi/, niekiedy zamiast porządkowania wiedzy dochodzi do jej zagmatwania, ale także istnieją i przede wszystkim się liczą efekty pozytywne. Inaczej nie byłoby wojennej rzeczywistości, nie byłoby rzetelnej wojennej praktyki, wielkich zwycięstw, wodzów, armii, narodów o świetnej wojennej przeszłości i tradycji.

5/ Można wreszcie mówić o nauce wojennej w sensie historyczno-socjologicznym, gdyż:

- jest ona poważną dziedziną działalności poznawczej uprawianej przez uczonych;

x/ Daleko wcześniej nim F.W.Taylor /1856-1915/, uznany za jednego z twórców kierunku naukowego zarządzania, rozpoczął badanie pracy robotników z myślą o jej usprawnieniu. Dowódcy wojskowi w oparciu o doświadczenia bitewne doprowadzili na placach ćwiczeń musztrę mas swych wojsk do zadziwiającej perfekcji i ujęli ją w precyzyjne przepisy stanowiące wynik ogółu ich czynności badawczych.

- wytwory tej działalności znajdują wyraz w postaci systemów wiedzy;

- stosowane i doskonalone są różne środki i narzędzia działalności naukowej;

- działają różnorodne uczelnie i instytucje wojskowe powołane do prowadzenia badań, nauczania, ogłaszania wyników, rozpowszechniania wiadomości o tych wynikach i ich praktycznym stosowaniu.

Czy jednak system wiedzy o wojnie spełnia obowiązujące obecnie warunki naukowości? Jakież współcześnie są te warunki? Wróćmy do Wielkiej Encyklopedii Powszechnej. Stwierdza się w niej, że mimo ogromnych trudności /i wielu zastrzeżeń/ na ogół można określić, ustalić i przyjąć pewne kryteria naukowości. Są nimi określone zasady naukowego poznania, wyróżniające je /naukowe poznanie/ spośród wszelkich pozanaukowych form aktywności intelektualnej człowieka, a więc systemów wiedzy opartej na innych zasadach niż kryterium prawdy.

Do zasad będących miernikami naukowości zalicza się:

- stosowanie metod badawczych zapewniających racjonalny dobór, układ i metodologiczną poprawność czynności i zabiegów, które składają się na uprawianie danej nauki;

- język pozwalający ściśle i jednoznacznie formułować wyniki poznania, czyli "zapewniający ich pozytywną lub negatywną sprawdzalność" oraz konfrontację z poglądami już istniejącymi;

- uznawanie za naukowe tylko takich twierdzeń, które mają dostateczne uzasadnienie, a więc są albo pewne, albo o wysokim stopniu prawdopodobieństwa;

- wewnętrzną niesprzeczność zbioru twierdzeń i ich uporządkowanie w logicznie powiązane systemy /tylko uporządkowane zbiory twierdzeń zasługują na miano naukowych/;

- krytycyzm wobec wszelkich wypowiedzianych tez, czyli postawa ustawicznego sprawdzania, korygowania, rewidowania i rozbudowywania istniejącego systemu wiedzy;

- twórczy charakter rezultatów poznawczych, które włącza się do już zastanego dorobku naukowego.

Nie ulega wątpliwości, że są to zasady, którymi w mniejszym lub większym stopniu legitymuje się również współczesna nauka wojenna.

Do dziewiętnastego wieku pojęcie: "nauka wojenna" było

bardzo mgliste, ale na ogół obejmowało swym zakresem wszystkie teorie związane z problematyką wojny i sił zbrojnych.

Współcześnie - w związku z przemianami, jakim uległo samo zjawisko wojny - zmieniło się również pojęcie nauki wojennej; znacznie rozszerzony został jej zakres, wzbogacona treść. Dziś to już wiedza bogata, wielowarstwowa, pełna^{x/}. Ową wiedzę można oczywiście analizować w różnych aspektach. Biorąc pod uwagę fakt, że nauka wojenna rozwinęła się na bazie wojennej praktyki oraz kształtowała i wzbogacała w ogniu doświadczeń, że jej rozwój uwarunkowany był przede wszystkim zmianami zachodzącymi w sferze środków walki, można doszukiwać się treści wspólnych dla dorobku naukowego osiągniętego w skali światowej i w pełnym przekroju historycznym. W tym sensie można mówić o ciągłości rozwoju historycznego nauki wojennej, o elementach wspólnych dla nauk wojennych uprawianych przez wszystkie klasy, państwa, narody, bowiem materialno-instrumentalne uwarunkowania rozwoju każdej nauki wojennej przesądzają o podobieństwie wielu podstawowych postulatów, założeń i twierdzeń. W związku z powyższym można odnaleźć tego typu podobieństwa w nauce wojennej i wojennych teoriach nawet klasowo różnych społeczeństw i państw tej samej epoki historycznej^{xx/}. Ale ów pierwiastek materialny-pozostając podstawowym - jest tylko jednym z czynników wpływających na treść nauki wojennej. Podporządkowanie wojny polityce przesądza o tym, że nauka wojenna bardziej niż inne dziedziny wiedzy zależy od polityki klasy społecznej, której interesy ta polityka reprezentuje i realizuje. W związku z tym nauka wojenna /każda wojenna teoria/ jest oparta na określonej ideologii, co stanowi jej charakterystyczną właściwość. Dlatego też nauki wojennej w sensie powyższym nie można traktować jako nauki ogólnoswiatowej. Każda formacja społeczno-ekonomiczna, każda klasa społeczna, a nawet zazwyczaj każdy naród i państwo rozwijają swoistą, odpowiadającą własnym interesom, celom i warunkom naukę wojenną i wojenne teorie. Teorii tych wręcz nie można by uznać za naukowe, gdyby nie uwzględniały

x/ W istocie trzeba by więc mówić nie o nauce wojennej, a o naukach wojennych; za liczbą pojedynczą przemawia jednak tradycja i stan jej rozpowszechnienia. Stosowanie terminu nauki o wojnie ma z kolei tę słabą stronę, że etymologicznie wskazuje na zestaw nauk poznaczych, gdy tymczasem chodzi głównie o nauki stosowane.

xx/ Współczesna wiedza wojskowa. MON, Warszawa 1972, s.11.

odmienności i odrębności warunków, jakie determinują ich treść. Oto dlaczego zdecydowanie różni się nauka wojenna socjalistyczna od burżuazyjnej; oto dlaczego istnieją różnice między nauką wojenną danego państwa a nauką wojenną innych państw i narodów. Jednakże różnice między treścią nauki wojennej rozwijanej w państwach tej samej formacji społeczno-ekonomicznej, a tym bardziej w państwach o identycznych lub zbliżonych ustrojach, dążących do podobnych celów politycznych nie mają charakteru zasadniczego, nie są bowiem następstwem odmienności postaw ideowych i metodologicznych. Różnice te są wręcz znikome, gdy dane państwa łączy ścisły sojusz ideowy, polityczny i wojskowy.

1.2. Pojęcie nauki wojennej

Aczkolwiek w państwach naszego obozu teoretyczna myśl wojskowa nie podważa samego istnienia nauki wojennej, to jednak jej pojęcie nie jest jeszcze określane jednolicie. Część autorów szeregu publikacji stwierdzając na przykład w jednym akapicie, że przedmiotem zainteresowań nauki wojennej jest walka zbrojna, w drugim - rozszerza zakres jej zainteresowań na problematykę całej wojny^{x/}. Inni odwrotnie - podając, że przedmiotem zainteresowań nauki wojennej jest wojna, w dalszych rozważaniach /niekiedy dotyczących już innej sprawy/ zawężają problematykę nauki wojennej w zasadzie do spraw walki zbrojnej^{xx/}. W obu przypadkach powstają nieporozumienia: czytelnicy nie pojmują intencji autora, zarzucając mu - być może niesłusznie - chwiejność poglądów.

x/ Na przykład: MEW. t.2. MON, Warszawa 1970, s.86-387; Bolszaja Sowietskaja Encyklopedia. t.5, Moskwa 1970, s.208-211; G.ZAWIZJON: Komunikat Woorużennych Sił 12/73, s.27; Współczesna wiedza wojskowa. MON, Warszawa 1972, s.10 /tłumaczenie z niemieckiego/; M. ZIEMSKOW: Wojennaja Myśl 8/72, s.25-26; 10/72, s.30.

xx/ Patrz Myśl Wojskowa 8 i 9/73; "Istota, treść i wewnętrzna struktura nauki wojennej.

brak zdecydowania lub co najmniej nieprecyzyjności sformułowań^{x/}. Do tego w przypadku przekładów z literatury radzieckiej dochodzą jeszcze pewne różnice terminologiczne, nie zawsze przez tłumacza dostrzegane.

Stwierdzenie, iż przedmiot zainteresowań nauki wojennej stanowi walka zbrojna jest ze względów merytorycznych nie do przyjęcia. Walka zbrojna jest, co prawda, zasadniczym i nieodłącznym elementem wojny, ale nie jedynym. Współczesna wojna - to zjawisko wyjątkowo złożone, splot działań ogarniających wszystkie dziedziny życia społeczeństwa, angażujących wszystkie jego materialne i duchowe siły, i to nie tylko w toku jej trwania, lecz również w czasie pokoju. Zmagania wojenne nie ograniczają się do pól bitew, lecz toczą się również na froncie ideologicznym, dyplomatycznym, ekonomicznym, naukowo-technicznym. Sprawne funkcjonowanie państwa i gospodarki w toku wojny, odporność psychiczna i zdolność społeczeństwa do przetrwania, do życia i pracy w warunkach wojny decydują o możliwości, sprawności, a często nawet sensowności działań zbrojnych. Z tych względów ograniczenie zainteresowań nauki wojennej do problematyki walki zbrojnej nie ma więc należytego uzasadnienia.

Socjalistyczna nauka wojenna "rozpatrując wojnę /.../ jako zjawisko społeczno-klasowe, bada /.../ nie tylko jej aspekty militarne, ale również ideologiczne, polityczne i ekonomiczne. Wszystkie one bowiem wzajemnie się przenikają i warunkują"^{xx/}.

Rozszerzając zatem zakres zainteresowań nauki wojennej, nie można jednak ograniczyć się do stwierdzenia, że jej przedmiotem

x/ W pracach autorów radzieckich rozróżnia się pojęcie przedmiotu i obiektu badań. Zdecydowana większość autorów obiektem badań nazywa to, co w pracach autorów polskich jest określane jako przedmiot; natomiast termin "przedmiot" /przedmiot/ rezerwuje dla określenia szczególnego punktu widzenia, ewentualnie tylko tych właściwości badanego "obektu", które zasługują na miano prawa czy też innej zależności /związku itd./ tej rangi, albo wręcz dla określenia celu lub zadań działalności naukowo-badawczej. W przypadkach pojedynczych pojęcia te /"obekt" i "przedmiot"/ bywają też używane w sposób inny, nawet odwrócony /Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. MON. Warszawa 1971, s.339; Metodika wojenno-nauczynego issliedowanijsa. Moskwa 1959, s.5 i inne/.

xx/ W. JARUZELSKI: Wkład nauki polskiej w rozwój obronności kraju. Myśl Wojskowa 1/74, s.6.

jest wojna, choć jest to oczywiście bliższe prawdy niż zdanie, iż jest nim wyłącznie walka zbrojna.

Rzecz w tym, że zjawisko wojny jest również przedmiotem zainteresowania szeregu innych nauk, zajmujących się wojną lub poszczególnymi jej przejawami z różnych punktów widzenia. Nie wszystko to, co dotyczy wojny /nie każdy punkt widzenia na sprawę wojny/, jest jednakowo ważne i istotne dla zabiegów związanych z przygotowaniem oraz skutecznym /celowym/ prowadzeniem działań wojennych. Na przykład: socjologia prowadzi m.in. badania nad społecznymi skutkami wojny. Oczywiście, że problematyka ta w swoim całokształcie nie jest obojętna także dla sprawnego przygotowania działań wojennych, ale skutki wojny są różne i trudno byłoby uznać za istotne dla nauki wojennej, powiedzmy, badania nad związkiem istniejącym pomiędzy wojną a upadkiem moralności, choć skądinąd są to prace bardzo potrzebne, pożyteczne i konieczne.

Przyjmując zatem, że przedmiotem nauki wojennej jest wojna, trzeba jednocześnie ustalić jej zakres przedmiotowy w wymiarach realnie uzasadnionych. Można to uzyskać przede wszystkim przez sprecyzowanie punktu widzenia /kryterium/, z jakiego bada się zjawisko wojny, oraz celu prowadzonych badań. W odpowiedzi zatem na pytanie: "co jest przedmiotem nauki wojennej" należy sprecyzować: po pierwsze - co jest obiektem jej zainteresowań; po drugie - w jakim celu obiekt ten jest badany; po trzecie - z jakiego punktu widzenia się go rozpatruje.

Obiektem zainteresowań współczesnej nauki wojennej jest - jak wynika z dotychczasowych rozważań - wojna, badana zarówno w sensie poznawczym, jak i stosowanym /badania poznawcze i stosowane/, z tym, że w każdej z wchodzących w jej /nauki wojennej/ zakres dyscyplin /specjalności/ obiekt badań jest ustalany /zawężany/ stosownie do potrzeb. Na przykład obiektem badań taktyki nie może być wojna w całości - tylko walka zbrojna, jeden z wycinków wojny, i to rozpatrywana w odpowiedniej skali.

Celem prowadzonych badań jest więc nie tylko poznanie zjawiska wojny, ale przede wszystkim uzyskanie określonych rozwiązań, umożliwiających: po pierwsze - skuteczne przygotowanie państwa /społeczeństwa, gospodarki, sił zbrojnych/ do wojny; po drugie - zapewnienie pełnej zdolności do prowadzenia tej wojny przy użyciu wszystkich dostępnych sił i środków, a w tym głównie /ale nie wyłącznie/, sił zbrojnych.

Z tak sformułowanego celu badań wynika, że obiekt, jakim jest wojna, należy rozpatrywać z punktu widzenia przygotowania państwa i jego sił zbrojnych do wojny oraz tej wojny prowadzenia.

W państwach socjalistycznych literatura fachowa poświęcona ogólnej problematyce nauki wojennej jest bardzo bogata. Autorzy prac z reguły podejmują trud sformułowania definicji pojęcia nauki wojennej. W definicjach tych jedynie niekiedy spotyka się różnice merytoryczne; najczęściej chodzi o różnice formalne: inna objętość, inne rozłożenie akcentów, inny układ itp.^{x/} /patrz także przyp. 1.2/.

Analiza treści tych definicji upoważnia do wniosku, że nauka wojenna - to uogólnione w świadomości ludzkiej doświadczenie z zakresu działalności wojennej; to system wiedzy o wojnie, o prawidłowościach i prawach rządzących wojną, o organizacji i przygotowaniu kraju i sił zbrojnych do wojny oraz o sposobach jej prowadzenia.

Powyższa definicja jest zgodna pod względem merytorycznym ze sformułowaniem zawartym w pracy A. Greczki pt.: "Woorużonnyje siły sowieckiego gosudarstwa"^{xx/}

x/ Na przykład SMIRNOW, BAZ, KOZŁOW, SIDOROW: O radzieckiej nauce wojennej. MON, Warszawa 1962, s.177-184; Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. MON, Warszawa 1971, s.292-293 i następne do 300; B.KULINCZYK Myśl Wojskowa 1/73, s.29-30. E.WISNIEWSKI: Myśl Wojskowa 9/73, s.14; K.NOŻKO Myśl Wojskowa 8/73, s.21-22; M.SMIRNOW: Wojennaja Myśl 10/73, s.82-86 i inni.

xx/ A.GRECZKO: Woorużonnyje siły sowieckiego gosudarstwa. Moskwa 1974, s.287. Definicja ta w wydaniu polskim różni się formalnie, co - jak się wydaje - spowodowane jest dowolnością interpretacji. /A.GRECZKO: Siły Zbrojne Związku Radzieckiego. MON, Warszawa 1975, s.310.

1.3. Ogólna charakterystyka nauki wojennej

Z przedstawionej w poprzednim punkcie definicji nauki wojennej wynika, że nie jest ona /nauka/ ^{dyscyplina} grupa, lecz zbiorem nauk zajmujących się profesjonalnie - w sposób bezpośredni lub pośredni i z różnych punktów widzenia - przygotowaniem państwa i jego sił zbrojnych do wojny oraz jej prowadzeniem. Są wśród nich różne dyscypliny /specjalności/, między innymi takie, których związek z wymienionym obiektem badań jest bardzo luźny /np. ^{obrona} fizyka, itp./ ^{specjalność}.

Przyjmując za kryterium podziału z jednej strony stopień ogólności twierdzeń, a z drugiej - rozległości ich zastosowań w systemie współczesnej nauki wojennej można - najogólniej rzecz biorąc - wyodrębnić: 1/ marksistowsko-leninowską naukę o wojnie i wojsku /ogólną teorię wojny/; 2/ ogólną teorię nauki wojennej /naukoznawstwo wojskowe/; 3/ nauki zajmujące się problematyką wojenną w sposób bezpośredni /najściślej związane z walką zbrojną/, wchodzące więc w istocie w zakres sztuki wojennej; 4/ nauki ogólnobronne, zajmujące się ogólną problematyką wojny lub pewnymi tylko aspektami i problemami wojny i wojska /załącznik 1/.

1. M a r k s i s t o w s k o - l e n i n o w s k a n a u k a o w o j n i e i w o j s k u j e s t t o o g ó l n a t e o r i a w o j n y z a j m u j ą c a s i ę w o j n ą przede wszystkim jako zjawiskiem społecznym. W ujęciu marksistowsko-leninowskim ogólna teoria wojny jest więc nauką, której przedmiot badań stanowi wojna, analizowana ze względu na różnorodne uwarunkowania zachodzących w niej procesów, a zwłaszcza uwarunkowania społeczno-polityczne, ekonomiczne i militarne, w celu wykrycia podstawowych prawidłowości oraz sformułowania w oparciu o nie praw rządzących wojną i walką zbrojną. Zajmuje się ona również problematyką filozoficzną wojny, badając, wypracowując i oceniając: poglądy na charakter wojny oraz podstawowe sposoby jej przygotowania i prowadzenia; ogólne formy i zasady organizowania systemu obronnego państwa, a zwłaszcza jego sił obronnych /stan ich przygotowania i zasady kierowania nimi/; prawidłowości i tendencje rozwoju technicznych środków prowadzenia działań wojennych oraz kryteria oceny ich efektywności; stosunki między duchowymi i materialnymi źródłami siły obronnej i

sposobami prowadzenia wojny /ich skuteczność/; wymagania stawiane w ramach programowanego rozwoju systemów technicznych i organizacyjnych obrony państwa; znaczenie związków międzysojuszniczych stanowiących ważne źródła siły obronnej /ich tendencje rozwojowe, prawidłowości itd./.

Uogólnione wyniki prowadzonych badań, analiz i ocen stanowią podstawę do formułowania twierdzeń, reguł, hipotez itp. wysoce przydatnych w działalności teoretycznej i praktycznej.

Ogólna teoria wojny jest szczególnie silnie zintegrowana z filozofią, naukami politycznymi, ergologicznymi, ekonomicznymi, technicznymi i innymi, z których dorobku merytorycznego i metodologicznego korzysta się w toku prowadzenia badań /dokonywania analiz i ocen/. Jej osiągnięcia wpływają w istotny sposób na rozwój strategii wojennej, sztuki operacyjnej, taktyki i całej nauki wojennej.

2. O g ó l n a t e o r i a n a u k i w o j e n n e j /OTNW/x/, inaczej mówiąc naukoznawstwo wojskowe, jest metanauką, czyli nauką o wszystkich dyscyplinach i specjalnościach zajmujących się profesjonalnie wojną. Między innymi w jej ramach bada się specyficzne cechy tych dyscyplin i specjalności; ich genezy - warunki, powstania oraz kierunki historycznego rozwoju; ustala rolę oraz zakresy zainteresowań tych nauk /dyscyplin, specjalności/; charakteryzuje specyficzne metody przez nie wypracowywane i stosowane w procesie badań naukowych lub działalności praktycznej; bada strukturę wewnętrzną całego zbioru tych nauk; analizuje i ocenia sprzężenia integracyjne łączące naukę wojenną /nauki wojskowe/ z innymi dyscyplinami lub grupami nauk, co pozwala sprawniej koordynować badania naukowe /dotyczące wojny/ i właściwie wykorzystywać ich rezultaty. Z tych też wszystkich względów w ramach ogólnej teorii nauki wojennej przygotowuje się /wypracowuje/ teoretyczne podstawy dla racjonalnego prowadzenia szeroko rozumianej wojskowej polityki naukowej.

Część składową OTNW stanowi metodologia nauki wojennej związana z ogólną i szczegółową metodologią nauk.

x/ Pojęcie to występuje m.in. w pracach B.CHOCHY, M.IWASZCZENKI, M.SMIRNOWA, W.ZIEMSKOWA, a także w książkach: Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. MON, Warszawa 1971, i: O radzieckiej nauce wojennej. MON, Warszawa 1962.

Metodologia nauk jest to znawstwo historyczne, analityczne, krytyczne i normatywne metod występujących w badaniach naukowych i stosowanych w procesie budowy systemów naukowych, jak również przy wyrażaniu oraz utrwalaniu /w mowie i piśmie/ osiągnięć nauki.

Z metodologii nauk wyodrębnia się ogólną metodologię nauk, szczegółową metodologię nauk i metodologię poszczególnych grup nauk.

Przedmiotem ogólnej metodologii nauk są ogólne metody pracy naukowej, a zwłaszcza: sposoby uzasadniania twierdzeń, metody konstruowania systemów naukowych, zabiegi mające na celu porządkowanie zbioru twierdzeń.

Miejsce pośrednie między ogólną a szczegółową metodologią nauk zajmuje klasyfikacja /typologia/ nauk.

Szczegółowa metodologia nauk - w oparciu o klasyfikację /typologię/ nauk - zajmuje się analizowaniem odrębności poszczególnych grup /dziedzin, rodzajów/ nauk /np. nauk matematycznych, społeczno-historycznych, wojskowych itp./ i odmierności stosowanych w nich metod.

W ramach metodologii danej grupy nauk powinno się wyróżniać czynności metodologiczne, które w tych naukach odgrywają znaczenie podstawowe, np. obserwacja, pomiar i **eksperyment**. Czynności te powinny być następnie poddawane szczegółowej analizie, z opisem procedury postępowania, jaka powinna obowiązywać w danej grupie nauk.

W tym sensie można wyodrębnić metodologię nauki wojennej, zajmującą się problematyką metodologiczną, która jest typowa i specyficzna dla tej nauki. Jednocześnie w wojskowych pracach /badaniach/ metodologicznych /również w niniejszym opracowaniu/ wykorzystuje się dorobek tak ogólnej, jak i szczegółowej metodologii nauk /na przykład w toku **uzasadniania** twierdzeń, konstruowania systemów naukowych lub wykonywania innych zabiegów metodologicznych/.

3/ **T e o r i a s z t u k i w o j e n n e j** - to nauka zajmująca się problematyką podstawową dla całej nauki wojennej. Przedmiotem jej zainteresowania jest wojna badana w aspekcie działań wojennych, a celem - określenie praktycznych zasad przygotowania i prowadzenia tych działań.

Z teorii sztuki wojennej wyodrębniły się w procesie historycznego rozwoju takie samodzielne nauki, jak: 1/ teoria strategii, 2/ teoria sztuki operacyjnej, 3/ teorie taktyki rodzajów sił zbrojnych /taktyka wojsk lądowych, taktyka marynarki wojennej, taktyka wojsk lotniczych, taktyka wojsk OPK i taktyka sił OC/. Obecnie z uwagi na zmiany, jakim podlega zjawisko wojny /jej nowe właściwości i charakter/, zarysowuje się celowość, a nawet konieczność wyodrębnienia lub włączenia w zakres teorii sztuki wojennej również takich nauk, jak: 4/ teoria systemów walki zbrojnej, 5/ teoria dowodzenia, 6/ teoria tyłów, 7/ teoria obrony cywilnej, 8/ teoria organizacji systemu obronnego państwa i sił zbrojnych. Wspólnym celem wszystkich tych nauk jest przygotowanie kraju do prowadzenia działań wojennych.

Wymienione wyżej nauki zajmują się bezpośrednio złożonymi problemami dotyczącymi przygotowania i prowadzenia wojny, a zwłaszcza różnorodnymi zasadami, formami i sposobami organizowania i prowadzenia działań wojennych, lecz każda z nich bada te problemy nie tylko w określonym wymiarze /skali/, ale również z innego punktu widzenia. Jest tak dlatego, że współczesny system obronny stanowi układ zorganizowany o wieloszczeblowej strukturze hierarchicznej oraz wysokiej specjalizacji poszczególnych jego składowych. Wśród nauk traktujących o określonych komponentach tego systemu są teorie, których twierdzenia i zasady mają różny stopień ogólności i różny zakres praktycznego zastosowania. Niektóre z nich stosuje się na wszystkich szczeblach hierarchii organizacyjnej układu obronnego /np. zasady teorii dowodzenia/, inne zaś tylko na poszczególnych szczeblach /np. zasady taktyki wojsk lądowych/. Można więc wyróżnić teorie, które zajmują się - z określonego punktu widzenia - przygotowaniem całego systemu obronnego do sprawnego prowadzenia działań wojennych /na przykład teoria organizacji systemu obronnego państwa i sił zbrojnych bada wpływ wojny na organizację i funkcjonowanie aparatu państwowego, gospodarki narodowej i całego społeczeństwa w celu dostosowania wojennej struktury organizacyjnej danego kraju do charakteru ewentualnej wojny; ustala podstawowe zasady i formy organizowania sił zbrojnych i sił obrony cywilnej oraz zasady skutecznego ich funkcjonowania^{x/}/ oraz teorie, x/ Jest to nauka w naszych warunkach nowa, właściwie dopiero się kształtująca. O jej wyodrębnieniu przesądziły nowe właściwości wojny i wynikające z nich potrzeby obronne.

w ramach których analizuje się problemy bardziej szczegółowe lub wycinkowe /na przykład teoria systemów walki zbrojnej, będąca zbiorem nauk wyspecjalizowanych i wyodrębniających się w miarę rozwoju sztuki wojennej, do których zalicza się między innymi: wojskową inżynierię, jako naukę traktującą na równi problemach operacyjno-taktycznych, technicznych i organizacyjnych; teorie rozpoznania, maskowania, walki radioelektronicznej itp. W tym zespole występują również tak wysoce specjalistyczne nauki, jak np. teoria strzelania lub teoria bombardowania/.

Nauki tworzące teorię sztuki wojennej ściśle sprzężone są z naukami prawnymi i politycznymi, humanistycznymi, technicznymi, ekonomicznymi i ergologicznymi.

Teoria sztuki wojennej - to w nauce wojennej dział podstawowy. Jest ona przede wszystkim nauką stosowaną, odznaczającą się głównie walorami użyteczności, praktyczności. Badania poznawcze stanowią w teorii sztuki wojennej raczej tylko wąski, choć nader istotny wycinek działalności naukowej, natomiast wykorzystywane są w niej rezultaty badań poznawczych innych nauk, a przede wszystkim marksistowsko-leninowskiej nauki o wojnie i wojsku /ogólnej teorii wojny/.

Między wchodzącymi w skład teorii sztuki wojennej naukami zachodzą różnorodne powiązania, a m.in. **sprzężenia zwrotne**. Na przykład z jednej strony zasady teorii strategii mają istotny wpływ na racjonalny rozwój oraz kierunki prac i doskonalenie sztuki operacyjnej i taktyki, a z drugiej strony - pewne osiągnięcia, a zwłaszcza uogólnienia empiryczne sztuki operacyjnej lub taktyki mają niemałe znaczenie dla rozwoju teorii strategii^{x/}.

4/ D o n a u k o g ó l n o o b r o n n y c h n a l e ż ą niektóre pozostałe^{xx/} nauki społeczne, techniczne, medyczne i przyrodnicze.

x/ Niektóre z tych dyscyplin zostaną szczegółowo omówione w rozdziale 3.

xx/ Pozostała, jako że zarówno marksizm-leninizm o wojnie i wojsku /ogólna teoria wojny/, jak i teoria sztuki wojennej również należą do zbioru nauk społecznych.

Osiągnięcia nauk /dyscyplin, specjalności/ wchodzących w zakres teorii sztuki wojennej nie stwarzają jednak wystarczających podstaw dla przygotowania państwa do wojny pod każdym względem. Z uwagi na wysoki stopień złożoności współczesnej wojny, różnorodność biorących w niej udział sił i środków oraz konieczność wszechstronnego przygotowania kraju do prowadzenia wojny m.in. pod względem społeczno-politycznym, ekonomicznym, technicznym, medycznym i organizacyjnym powinny w procesie tym uczestniczyć również i inne nauki, także te, których celem dokonania jest pokojowy rozwój społeczeństwa^{x/}.

A oto niektóre przykłady: Od wielu lat daje się zauważyć rosnąca skala zastosowania dla celów niewojskowych osiągnięć pewnych dyscyplin i specjalności niegdyś wybitnie wojskowych, np. z zakresu balistyki; konstrukcji, budowy i eksploatacji mostów składowanych, pływających i podwodnych; budowy i eksploatacji polowych lotnisk i portów; zastosowania materiałów wybuchowych, urządzeń radiolokacyjnych, sprzętu gasienicowego i kołowego /terenowego/ itd. Do takich dyscyplin należą również wojskowa dydaktyka i metodyka nauczania, medycyna wojskowa i inne.

Spośród nauk społecznych trzeba przede wszystkim wymienić:

- socjologię, głównie zaś wojskową, a w przyszłości, być może, także socjologię obrony narodowej;^{xx/}

- teorię i praktykę pracy partyjno-politycznej w wojsku, a w przyszłości, być może, także teorię i praktykę pracy partyjno-politycznej w czasie wojny w ogóle /w skali całego społeczeństwa/;

x/ Współcześnie trendy integracyjne w nauce i praktyce powodują, że nie od dziś osiągnięcia nauk par excellence wojskowych i wynalazki czysto wojenne znajdują coraz szersze zastosowanie w zaspokajaniu potrzeb pozawojennych i pozawojskowych społeczeństwa i państwa.

xx/ Socjologia, psychologia i pedagogika obrony narodowej - nazwa tymczasowa i robocza, w miarę podejmowania prac podlegać może uściśleniu. Generalnie przedmiotem ich badań ma być człowiek i społeczeństwo w warunkach wojny - ich wszechstronne przygotowanie do ewentualnej wojny; zapewnienie możliwości wykorzystania uzyskanej wiedzy dla potrzeb zapobiegania wojnie, a w razie potrzeby - skutecznego jej prowadzenia. Aktualnie - mimo pilnej potrzeby - nauki tego rodzaju w naszym kraju nie są uprawiane.

- psychologię, a przede wszystkim psychologię wojskową, i w przyszłości, być może, psychologię obrony narodowej;
- pedagogikę, głównie wojskową, a w przyszłości, ewentualnie także obrony narodowej;
- historię, a w niej głównie historię wojskową;
- prawo, a nade wszystko prawo wojenne i wojskowe;
- nauki ekonomiczne, wśród nich zaś głównie ekonomikę wojenną /obrony/ i ekonomikę wojskową.

Spośród nauk technicznych należałoby zwrócić uwagę przede wszystkim na te dyscypliny i specjalności naukowe, których rezultatem wysiłków jest konstrukcja, technologia produkcji oraz organizacja eksploatacji uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Ogromna jest również rola cybernetyki technicznej i informatyki, przede wszystkim wojskowej, a ponadto takich nauk technicznych, jak: wojskowa geodezja i topogeodezja, fotogrametria, kartografia i topografia, a ponadto nawigacja i hydrografia.

Spośród nauk przyrodniczych na czoło wysuwa się współcześnie **meteorologia** i klimatologia, geologia, geofizyka, biologia, geografia wojenna /w tym: terenoznawstwo, studium TDW, a także teorie związane z aspektami obronnymi przestrzennego zagospodarowania kraju/.

I wreszcie nauki medyczne, a wśród nich wojskowa medycyna i **biomedycyna** /którą w istocie trzeba by traktować również jako jedną z nauk przyrodniczych/.

Warto zwrócić uwagę na bezsporny fakt, iż znaczenie nauk społecznych, technicznych i przyrodniczych dla przygotowania kraju i sił zbrojnych do wojny i dla tej wojny prowadzenia stale rośnie. Powoduje to coraz silniejsze związki i przenikanie się wymienionych nauk z nauką wojenną. Zależności te są wzajemne, bowiem: z jednej strony - w ramach nauk tworzących teorię sztuki wojennej formułuje się szereg twierdzeń, hipotez i postulatów, które powinny uwzględniać pozostałe nauki, z drugiej zaś - osiągnięcia i rezultaty nauk społecznych, technicznych, przyrodniczych i innych nie mogą być **ignorowane** przez teorię sztuki wojennej, bowiem stanowią one podstawę dla rozwiązań, których **nieuwzględnienie** prowadzić może tylko do opóźnień w rozwoju obronności kraju.

Zarówno zbiór nauk tworzących naukę wojenną nie jest zamknięty, jak też granice między nauką wojenną a pozostałymi nau-

kami oraz wewnątrz tej nauki nie są ani bezwzględne, ani stałe.

Nie są stałe dlatego, że w miarę rozwoju społeczeństwa i gromadzonej przez nie wiedzy zmiane ulega "wojenne" znaczenie różnych nauk, powstają nowe dyscypliny, pojawiają się nowe możliwości. Nauka wojenna jest bowiem nauką żywą, rozwijającą się, a zatem dostrzeganie tych nowych możliwości jest sprawą arcyważną. Utrzymywanie nauki wojennej jako systemu zamkniętego byłoby więc niewybaczalnym błędem.

1.4. Miejsca i rola nauki wojennej we współczesnym zbiorze nauk

Na współczesny zbiór nauk, wśród których znajdują się również dyscypliny wchodzące w zakres nauki wojennej, składa się ok. 2000 dyscyplin i specjalności. Każdy rok przynosi w ich wykazie istotne zmiany, bowiem cechą charakterystyczną współczesnej nauki jest nie tylko stały rozwój nauk już istniejących, ale także powstawanie zupełnie nowych dyscyplin i specjalności.

Nauka na obecnym etapie swego rozwoju stanowi zbiór wzajemnie ze sobą powiązanych grup nauk /dyscyplin, specjalności/. Cały zbiór wszystkich nauk może być dzielony /klasyfikowany/ z różnych punktów widzenia /według różnych kryteriów klasyfikacyjnych/. W wyniku dokonywanych podziałów powstają różne układy klasyfikacyjne nauk, opracowywane zależnie od celu, jakiemu dany podział ma służyć, i od aktualnego stanu nauki.

We współczesnym naukoznawstwie najczęściej spotykane są następujące podziały nauk /projekty układów klasyfikacyjnych/:

Ze względu na metody preferowane w procesie **uzasadniania** twierdzeń i budowania systemów naukowych przeprowadza się podział na nauki **e m p i r y c z n e** i **f o r m a l n e**. W naukach empirycznych, zwanych również indukcyjnymi, podstawę twierdzeń - uzasadnianych m.in. za pomocą indukcyjnych metod /sposobów/ wnioskowania - stanowią przede wszystkim sądy oparte bezpośrednio na **doświadczeniu**; natomiast w naukach formalnych, zwanych również dedukcyjnymi /np. w matematyce i logice formalnej/, twierdzenia są uzasadniane wyłącznie za pośrednictwem metod dedukcyjnych, bez potrzeby odwoływania się do doświadczenia. Większość dyscyplin zakwalifikowanych do nauki wojennej - to nauki empiryczne /indukcyjne/, opierające się na

doświadczeniu i stosujące przede wszystkim indukcyjne metody wnioskowania.

Według ustaleń filozofii marksistowskiej - uwzględniając dialektyczne związki i wzajemne zależności między różnymi układami rzeczywistości - wyodrębnia się naukę o przyrodzie, społeczeństwie i myśleniu. Jest to podział przedmiotowy, przeprowadzony ze względu na różne rodzaje obiektów badanych przez poszczególne nauki.

Podstawowe dyscypliny zaliczane do nauki wojennej należą do zespołu nauk społecznych, ale są oprócz nich również takie, które łączą bardzo ścisłe powiązania z naukami o przyrodzie i o myśleniu.

Ze względu na zadania stawiane przed poszczególnymi dyscyplinami rozróżnia się nauki poznawcze i stosowane. Głównym zadaniem nauk wchodzących w skład pierwszej grupy jest poznanie praw, zjawisk i procesów występujących w obiektywnej rzeczywistości oraz wyjaśnianie i przewidywanie zachodzących w niej przemian; natomiast głównym zadaniem nauk należących do grupy drugiej jest ustalenie racjonalnych sposobów stosowania poznanych praw naukowych w praktyce i wypracowywanie w oparciu o uzyskaną wiedzę projektów sprawnego działania, zmierzającego do przekształcania rzeczywistości.

W zbiorze nauk nazwanych nauką wojenną można wyróżnić nauki teoretyczne /poznawcze/, do których należy m.in. ogólna teoria wojny /przede wszystkim/ i nauki praktyczne /stosowane/, do których należy większość omawianych nauk^{x/}.

x/ Obok wymienionych tu podziałów klasyfikacyjnych istnieją i inne. Na przykład celem ustalenia dyscyplin i specjalności, w których zakresie mogą być nadawane stopnie i tytuły naukowe, Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki sporządziło system klasyfikacyjny pod nazwą: **Nomenklatura** specjalności pracowników naukowych. W systemie tym **wyodrębniono** 10 grup nauk, a mianowicie nauki: prawne i polityczne; humanistyczne; ekonomiczne i informatykę; matematyczno-fizyczne; chemiczne; przyrodnicze; techniczne; rolnicze i leśne; medyczne; artystyczne. Każda z nich dzieli się na dyscypliny, a te na specjalności naukowe. Dalszy, bardziej szczegółowy podział nie został w powyższej nomenklaturze dokonany, co nie oznacza, że nie można go przeprowadzić w obrębie każdej specjalności /dyscypliny, grupy nauk/.

Ze względu na społeczną i naukową doniosłość licznych dyscyplin i specjalności zaliczanych do zakresu współczesnej nauki wojennej oraz szeroki obszar /rozmiar/ ich profesjonalnych zainteresowań konieczne jest wyodrębnienie grupy nauk pod nazwą: "nauki wojskowe". Jest to pojęcie równie współcześnie często spotykane jak nauka wojenna. Pierwsze jest przy tym, szczególnie w środowisku cywilnym /w tym także naukowym/, bardziej rozpowszechnione.

Obydwa te terminy są stosowane. Używając ich należy jednak mieć na uwadze fakt, że jeden pochodzi od słowa: "wojna" /a więc posiada szerszy zakres znaczeniowy/, a drugi od słowa: "wojsko" /zakres węższy/.

Nauki wojskowe - to nauki uprawiane w wojsku i wyodrębnione w oddzielną grupę nauk, badających zjawisko wojny z różnych punktów widzenia, w celu racjonalnego przygotowania państwa, a przede wszystkim jego sił zbrojnych do wojny oraz tej wojny prowadzenia.

Zestaw nauk wojskowych, aktualizowany stosownie do sytuacji i wymagań bieżącej oraz perspektywicznej polityki naukowej MON, zawarty jest w obowiązujących aktach prawnych. Są to nauki, za osiągnięcia w rozwoju których uzyskać można w uprawnionych do tego wojskowych uczelniach i instytutach badawczych stopnie doktora i doktora habilitowanego nauk wojskowych.

Nauka wojenna, obejmująca w całości grupę nauk wojskowych, wkracza również w przedziały innych nauk, integrując te wszystkie ich elementy, które zajmują się wojną, rozwiązują problemy naukowe, jakie stawia wojna, i służą obronności kraju.

Trzeba więc widzieć naukę wojenną jako zbiór nauk wyodrębniających się wyborczo z wszystkich grup nauk, obejmujący swym zasięgiem różne ich elementy. Zbiór ten stanowi układ typologiczny, dla którego utworzenia punktem wyjścia stały się potrzeby obronne państwa i społeczeństwa^{x/}

x/ Podczas gdy "Nomenklatura specjalności naukowych" to układ o charakterze instytucjonalnym.

2. WYBRANE ZAGADNIENIA OGÓLNEJ TEORII WOJNY

2.1. Geneza wojny

Według szacunkowych danych - od roku 3600 przed naszą erą do roku 1960 naszej ery ludzkość zaznała tylko 292 /słownie: dwieście dziewięćdziesiąt dwa/ lata powszechnego pokoju. W ciągu pozostałych 5268 lat przeżyła 14513 wojen /konfliktów zbrojnych/, a straty w ludziach powstałe w ich wyniku wyniosły około 1240 milionów^{x/}. Jeśli natomiast wziąć pod uwagę czasy najnowsze, to 30 kwietnia 1975 roku - dzień zakończenia wojny w Wietnamie - był od 1 września 1939 roku /to jest od wybuchu drugiej wojny światowej/ pierwszym dniem, w którym na całym świecie zapanował pokój. Nic więc dziwnego, iż wojna - jako zjawisko towarzyszące ludzkości niemal od zarania jej dziejów, jako "produkt" zorganizowanego społecznego działania - zawsze pobudzała, pobudza i będzie pobudzać do głębokiej refleksji. Toteż w miarę powtarzania się i przybierania na sile tego zjawiska powstawała wiedza o wojnie. Na pewnym etapie społeczno-historycznego rozwoju ludzie zaczęli podejmować próby wyjaśnienia przyczyn wybuchów wojen, wykrycia oraz określenia prawidłowości i praw rządzących wojną, ujawnienia powiązań i zależności między poszczególnymi jej przejawami.

Na przestrzeni historii sformułowano cały szereg poglądów i teorii o jakże zróżnicowanym stopniu obiektywizmu, autentyzmu

x/ E.OSMAŃCZYK: Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ. PWN, Warszawa 1974, s.992.

i naukowej rzetelności. A zatem tak dawniej, jak i dziś różne były, są i prawdopodobnie będą stanowiska oraz kierunki rozwoju teoretycznej myśli wojskowej. W dobie obecnej na plan pierwszy wysuwają się dwa krańcowo różne poglądy /grupy poglądów/. Wyraźnicy jednego z nich badają zjawisko wojny w oparciu o ustalenia nauki marksizmu-leninizmu, zwolennicy drugiego - z rozmaitych niemarksistowskich pozycji.

Na Zachodzie w okresie powojennym zyskało sobie popularność kilka teorii rzekomo wyjaśniających przyczyny wybuchu współczesnych wojen. Należy do nich zaliczyć teorie socjologiczne, według których źródeł wojny trzeba szukać w polityce, rozpatrywanej jednak w oderwaniu od ekonomiki i bez uwzględnienia klasowego podziału społeczeństwa^{x/}; teorie psychologiczne, których twórcy dopatrują się przyczyn wybuchów wojen w psychice jednostek lub grup społecznych, w ich "instynktach agresji"; teorie biologiczne, przenoszące właściwe światu zwierzęcemu prawa walki o byt w dziedzinę stosunków międzyludzkich^{xx/}; teorie geopolityczne, w których uzasadnia się konieczność wybuchu wojen przyczynami geofizycznymi i wiele, wiele innych.

Wspólną cechą nie tylko wyżej wymienionych, ale i szeregu innych niemarksistowskich teorii jest ignorowanie przy analizie zjawiska wojny nierozzerwalnego sprzężenia, jakie zachodzi pomiędzy ustrojem społecznym, ekonomiką i polityką. To właśnie różni je od teorii marksistowsko-leninowskiej, według której jedynie dostrzegając ten dialektyczny związek można trafnie określić zasadnicze i pochodne przyczyny /źródła/ wybuchów wojen.

W myśl poglądów marksistowsko-leninowskich wojna nie jest zjawiskiem wiecznym, lecz formą przejściową. Pojawia się wówczas, gdy wraz z rozwojem społeczno-ekonomicznym powstają warunki do zdobywania i gromadzenia dóbr materialnych oraz innych wartości. Jest więc, jako taka, zjawiskiem społeczno-historycznym, co oznacza, że ukształtowała się na określonym etapie rozwoju społeczeństw i może zaniknąć z chwilą likwidacji tych warunków

x/ Jedną z teorii socjologicznych jest np. teoria wojny permanentnej głoszona przez francuskiego socjologa Raymonda Arona, upatrującego źródeł wybuchu wojen wyłącznie w sprzecznościach natury politycznej.

xx/ Do tej grupy zalicza się takie teorie, jak: "teoria ras", "teoria doboru naturalnego", "teoria przeludnienia" i inne.

społecznych, które ją zrodziły.

Jak wiadomo, na przestrzeni historii ulegają zmianie środki produkcji oraz siły wytwórcze. W ślad za tym zmieniają się środki walki zbrojnej, a następnie sposoby wojowania. Przemianom podlega więc i wojna - jej charakter, sposoby przygotowania i prowadzenia - /patrz przyp. 2.1/. Nie zmieniają się tylko zasadnicze przyczyny wojen - rodził je bowiem zawsze klasowy ustrój społeczny; były wytworem sprzeczności powstających i narastających w łonie społeczeństw epok niewolnictwa, feudalizmu i kapitalizmu /szczególnie w stadium imperializmu/.

Jest więc wojna nierozzerwalnie związana z powstaniem własności prywatnej, bowiem fakt ten przesądził o podziale społeczeństwa na antagonistyczne grupy /klasy/ - wyzyskującą /posiadającą/ i wyzyskiwaną. W konsekwencji tego podziału grupa posiadaczy utworzyła reprezentujący jej interesy aparat przemocy /państwo/, w którego ramach zaczęła realizować swoje cele /polityka zewnętrzna i wewnętrzna/.

Ukształtowane na przestrzeni społeczno-historycznego rozwoju ludzkości formacje ustrojowe różnią się między sobą formami zależności zachodzących pomiędzy przeciwstawnymi klasami. W każdej z tych formacji /niewolniczej, feudalnej, kapitalistycznej, imperialistycznej/ przyczyny wojen, traktowanych jako wytwór sprzeczności narastających w łonie społeczeństwa klasowego, były generalnie tożsame. Niemniej jednak w obrębie poszczególnych formacji ustrojowych, obok wspólnych dla wszystkich podstawowych przyczyn wojen, występowały przyczyny specyficzne dla każdej z nich. I tak - o ile przyczyną wybuchu wszystkich prowadzonych wojen było zawsze uzyskanie jakichś dóbr, o tyle w ustroju niewolniczym dobra owe stanowili niewolnicy oraz cenne przedmioty zdobywane w wyniku podbojów; w feudalizmie - zwojowane obszary wraz z przypisanymi do nich chłopami; w ustroju kapitalistycznym - źródła surowców i rynki zbytu, a w jego schyłkowym stadium - imperializmie - jeszcze ponadto korzyści płynące z zwojowania słabszych i mniejszych państw. Od momentu powstania pierwszego państwa socjalistycznego do wymienionych przyczyn dołączyła się jeszcze dążność do likwidacji tej formy ustrojowej; co więcej, dążność ta wysuwa się na plan pierwszy w wojnie między państwami o różnych ustrojach społecznych.

Marksistowsko-leninowska metodologia naukowa - osadzając zjawisko wojny w realnym otoczeniu, na które składa się określony układ stosunków społecznych - umożliwia wykrycie rzeczywistych przyczyn wybuchów zarówno wojen mających miejsce w odległej przeszłości, jak i nam współczesnych. Czyż w zestawieniu z nią metodologia wszelkich teorii niemarksistowskich nie wydaje się uboga, jednostronna? Podobnie jak trudno jest jedynie za pomocą teorii instynktów, teorii doboru naturalnego, czy teorii przeludnienia wykryć rzeczywiste źródła wojen zaborczych prowadzonych przez imperium rzymskie, tak też nie można uznać za przekonujące podawanych przez nie przyczyn wybuchu wojny w Wietnamie czy na Bliskim Wschodzie. Każda bowiem z tych teorii w konfrontacji z teorią marksistowsko-leninowską będzie jedynie "krzywym zwierciadłem" zniekształcającym oczywiste, niepodważalne fakty.

2.2. Pojęcie wojny

Termin: "wojna" jest jednym z najstarszych słów występujących w językach różnych narodów, ale aż po dzień dzisiejszy nie jest rozumiany jednoznacznie. Świadczy o tym chociażby mnogość podejmowanych prób jego zdefiniowania /patrz przyp. 2.2./.

pkt. 1-10. Autorzy niniejszego opracowania w oparciu o wiedzę z zakresu historii wojskowej, ustalenia marksistowsko-leninowskiej nauki o wojnie i wojsku, krytyczno-porównawczą analizę niektórych lansowanych współcześnie teorii oraz własne przemyślenia usiłowali wyrobić sobie możliwie adekwatny do rzeczywistości pogląd na zjawisko wojny. Dokonanie definitywnych ustaleń w tym względzie stało się obecnie potrzebą chwili, bowiem w literaturze fachowej nagromadziło się już tyle beztriosko, wręcz nieodpowiedzialnie formułowanych pojęć i definicji wojny, iż w praktyce powodują one wiele niejasności, a nawet poważnych nieporozumień.

Początkowo w czasopiśmie, później w wydawnictwach popularnonaukowych, wreszcie w niektórych pracach naukowych zaczęto bez cudzośłowów operować tego typu terminami, jak: "wojna dyplomatyczna", "wojna ideologiczna", "wojna psychologiczna", "wojna ekonomiczna" itp.^{x/}. Co więcej - zyskały sobie prawo oby-

x/ Terminami tymi autorzy Małej Encyklopedii Wojskowej określają zjawiska społeczne, w których występuje walka o cele polityczne bez angażowania sił zbrojnych. "Mała Encyklopedia Wojskowa" t.3, Warszawa 1971, s.495.

watelstwa nawet takie terminy, jak: "wojna pokojowa" /czyli "zimna wojna"^{x/} i "wojna nieorężna"^{xx/}.

Operowanie tego typu terminami i pojęciami powoduje zaniżanie prognozy wojny, stwarza niebezpieczeństwo przenoszenia praw rządzących wojną na inne dziedziny życia i działalności państwa, kraju, narodu. Niezbędność takiego zaniżania prognozy wojny niektórymi teoretykami usiłują tłumaczyć koniecznością demonstracji siły /lub nawet ograniczonego jej użycia/ jeszcze w czasie pokoju, bowiem dla osiągnięcia celów, jakie stawiają sobie obecnie poszczególne państwa czy koalicje państw, już nie wystarczają - ich zdaniem - środki stosowane w okresie pokoju; trzeba sięgać po "argumenty" znajdujące się na wyższym poziomie eskalacyjnym, a zatem środki oscylujące na krawędzi "zimnej" i "gorącej" wojny. Jednocześnie uważają oni, że obawa przed skutkami użycia broni jądrowej powstrzyma każdą ze stron od jej wykorzystania.

Nawet przy założeniu, że prawdopodobieństwo wybuchu wojny jądrowej jest bardzo małe, w żadnym wypadku nie można go ani ignorować, ani tym bardziej wykluczyć. Nie wnikając zatem w intencje autorów propagujących zniżenie prognozy wojny, należy stwierdzić, że działalność ideologiczną, dyplomatyczną, psychologiczną i ekonomiczną uprawiano od najdawniejszych czasów, zarówno w okresie pokoju, jak i wojny, i nigdy dotychczas nie uznawano jej za działalność wojenną /o ile nie występowała łącznie z walką zbrojną/, aczkolwiek niekiedy działalność ta była bardziej uciążliwa dla państwa, wobec którego została zastosowana, aniżeli straty zadane w wyniku walki zbrojnej^{xxx/}.

Proponowane innowacje uznać należy więc nie tylko za zbędne, ale nawet za niebezpieczne. Jeżeli bowiem fakt uznania działalności ideologicznej, dyplomatycznej, psychologicznej lub ekonomicznej za rzeczywiste prowadzenie wojny ma służyć intensyfikacji zbrojeń i usprawiedliwianiu wszelkich starć zbrojnych, to tego rodzaju argumentów nie można uważać za podstawę do rzeczywistej zmiany kategorii zjawisk^{xxxx/}. Nie wyklucza to oczywiście

x/ A. BEAUFRE: Wstęp do strategii i strategii odstraszenia. Warszawa 1968, s.144.

xx/ R. ŻABIŃSKI: Rodzaje wojen i określenie agresji. Myśl Wojskowa 2/75.

xxx/ Na przykład zastosowane w 1975 roku embargo na dostawy ropy naftowej dla niektórych państw przez kraje arabskie.

xxxx/ Jeżeli stale znajdujemy się w stanie wojny, to niezbędne jest nie tylko zbrojenie, lecz utrzymywanie wszystkich organów państw/koalicji/ w odpowiednio wysokim stopniu gotowości.

oddziaływania ideologicznego, psychologicznego, dyplomatycznego i ekonomicznego w czasie wojny ani też wyłączenia tego działania z podporządkowania kierownictwa politycznego. Jednak dla określenia działalności państwa w wymienionych płaszczyznach znakomicie nadaje się termin "walka", jako znacznie szerszy zakresowo i bardziej adekwatny dla denotowania sytuacji i zjawisk kształtujących się w wyniku tej działalności. Jeśli bowiem jakieś państwo prowadzi walkę ideologiczną, psychologiczną, dyplomatyczną lub ekonomiczną, to nie musi się ono znajdować w stanie wojny. Ażeby więc można było mówić o wojnie warunkiem sine qua non jest wystąpienie działań wojennych prowadzonych w formie walki zbrojnej przez siły zbrojne^{x/}.

Z drugiej strony sam fakt wystąpienia walki zbrojnej nie stanowi jeszcze podstawy do określania jakiejś sytuacji mianem wojny. Na przestrzeni historii pojawiały się bowiem takie formy walki zbrojnej, jak: wendetta, wróżda, zajazd, pucze wojskowe, zbrojne przewroty pałacowe, walki organizacji gangsterskich z użyciem broni itp., których nie zalicza się do wojen, bowiem nie są one przejawem kontynuowania polityki państw /koalicji/, narodów czy klas społecznych.

Mianem wojny nie określa się również takich sytuacji i działań, które stanowią wprawdzie kontynuację polityki jakiegoś państwa czy koalicji przy użyciu siły zbrojnej, jednak nie dochodzi w nich do walki zbrojnej. Są to m.in. wszelkiego rodzaju interwencje zbrojne, anektowanie przy pomocy wojska jakiegoś terytorium lub nawet całego kraju /np. tzw. "Anschluss" Austrii,

x/ M.FLEMING: Definicja agresji. Warszawa 1975, s.14-15. Podobnie potraktowało ten problem Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych formułując w dniu 14 grudnia 1974 roku definicję agresji /napaści/. W czasie dyskusji uznano mianowicie, że pojęcie "agresja gospodarcza" jest rodzajowo różne od pojęcia "agresja zbrojna". Agresja gospodarcza nie stanowi bezpośredniego zagrożenia dla pokoju, nie czyni koniecznym wystąpienia Rady Bezpieczeństwa, nie uzasadnia użycia własnych sił zbrojnych w celu samoobrony oraz nie stanowi z reguły casus foederis w sojuszach wojskowych. Analogicznie oceniono "agresję ideologiczną" dokonywaną zwłaszcza przy użyciu nowoczesnych środków masowego przekazu. Uwzględniając przedstawione racje, Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych wyłączyło walkę gospodarczą /ekonomiczną/ i ideologiczną z pojęcia agresji /patrz przyp. 2.3/.

aneksja Nadrenii czy Kłajpedy dokonane przez hitlerowskie Niemcy w okresie przed II wojną światową/, ewentualnie zagrażające wybuchem wojny zbrojne demonstracje siły /tzw. niedoszła wojna w rejonie morza Karaibskiego, czyli demonstracja siły zbrojnej USA przeciwko Kubie/.

Z powyższego wynika, iż w treści definicji pojęcia wojny powinny być ściśle wyrażone istotne właściwości tego zjawiska, których zespół jednoznacznie charakteryzuje wojnę i pozwala odróżnić ją od innych - w tym również podobnych - zjawisk. Taka definicja będzie adekwatna do rzeczywistości - prawdziwa.

Do dziś godną uwagi w swoich ogólnych zarysach i treści definicję wojny sformułował w XIX w. C.Clausewitz. On to wygłosił zdanie: "Wojna jest tedy aktem przemocy mającym na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli"^{x/}. Clausewitz stwierdził ponadto, że wojna jest czynem politycznym: "prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych prowadzonych innymi środkami"^{xx/}.

Definicja Clausewitza została rozwinięta w sposób krytyczno-twórczy przez klasyków marksizmu-leninizmu. W.I.Lenin, konkretyzując jej treść, ściśle określił związki wojny z rzeczywistością społeczno-polityczną ujmowaną w aspekcie historycznym. Ta wzbogacona definicja leninowska brzmi: "Wojna jest kontynuacją polityki innymi /mianowicie opartymi na przemocy/ środkami, stosowanymi w interesie danego państwa, danej klasy"^{xxx/}. Interpretując znaczenie zawartych w niej słów można by oczywiście pod słowo "przemoc" podkładać różne treści, uważając, iż w powyższym kontekście z powodzeniem może być mowa o przemocy politycznej, ekonomicznej itp. Co jednak przez słowo przemoc rozumiał w swojej definicji W.I.Lenin? Oto odpowiedź: "Przemoc w epoce XX wieku - jak w ogóle w epoce cywilizacji - to... wojsko". I dalej: "powiedzieć w ogóle: jesteśmy przeciwko użyciu broni" oznacza "jesteśmy przeciwko użyciu przemocy". Z zacytowanych słów niedwuznacznie wynika, że w odniesieniu do wojny słowo "przemoc" oznacza przemoc zbrojną, a zatem walkę zbrojną. Powyższy wywód

x/ C.CLAUSEWITZ: O wojnie. Wyd.MON. Warszawa 1958, Księgi 1-5.

xx/ C.CLAUSEWITZ: Według Małej Encyklopedii Wojskowej, s.15.

xxx/ W.I.LENIN: Dzieła: Tom 23, Warszawa 1951, s.222-223.

upoważnia do stwierdzenia, iż wojna jest to kontynuowanie polityki państw /koalicji/, narodów lub klas społecznych przy użyciu przemocy, której głównym wyrazem jest walka zbrojna. Tak sformułowana definicja nie zaniża progu wojny, co niewątpliwie sprzyja współcześnie rozwijającym się procesom odprężeniowym, a ponadto umożliwia wyraźne określenie granicy między stanami: pokojem i wojną.

2.3. Podział wojen

Wojnę jako zjawisko niezmiernie złożone można rozpatrywać z różnych punktów widzenia, przyjmując za podstawę podziału różne kryteria.

Dokonanie podziału wojen ma istotne znaczenie dla procesu poznawczego, ułatwia bowiem ustalenie przyczyn wybuchu poszczególnych wojen oraz określenie ich charakteru. To z kolei umożliwia wysnucie wniosków dotyczących przygotowania kraju i jego sił zbrojnych do wojny oraz jej prowadzenia.

Ponieważ - jak już zostało powiedziane - w zjawisku wojny przenikają się wzajemnie treści społeczno-polityczne, ekonomiczne i militarne, podział wojen należy przeprowadzać z tych właśnie punktów widzenia, wyodrębniając odpowiednio trzy grupy kryteriów. W wyniku takiego podziału otrzyma się szereg cech charakterystycznych dla wszelkich prowadzonych dotychczas wojen. Dokonując selektywnego ich wyboru można z kolei określić charakter każdej konkretnej wojny^{x/}.

x/ Należy jednocześnie pamiętać, że podział ten nie jest podziałem rozłącznym /jako taki byłby sztuczny i nierealny/, bowiem społeczno-polityczne, ekonomiczne i militarne treści wojny łączą się nierozzerwalnie, pozostając w dialektycznym ze sobą związku. Dla przykładu można podać, że podział wojen z punktu widzenia bezwzględności w stosowaniu przemocy na totalne i będące ich przeciwieństwem - nietotalne powinien być rozpatrywany zarówno w aspekcie społeczno-politycznym, ekonomicznym, jak i militarnym.

Nieuwzględnienie którejs z wymienionych grup kryteriów może spowodować niepełność podziału, jego nieadekwatność do rzeczywistości. Na przykład teoretycy burżuazyjni przy analizowaniu zjawiska wojny w większości przypadków ignorują kryteria społeczno-polityczne. Często zawężają oni pojęcie wojny do pojęcia walki zbrojnej, co wyklucza możliwość poznania rzeczywistych przyczyn wybuchu wojny oraz jej charakteru. Dążąc do zatarcia treści społeczno-politycznych, starają się w ten sposób ukryć prawdziwe cele prowadzonych wojen. I tak R. Osgood w książce "Wojna ograniczona" określa wojnę jako "zorganizowane starcie sił zbrojnych państw suwerennych, dążących do wzajemnego narzucenia własnej woli". Uwzględniając jedynie militarne treści wojny dokonuje następnie podziału na wojny jądrowe, konwencjonalne, partyzanckie itp. Jeden z amerykańskich socjologów rozpatruje natomiast wojnę jako proces wspólny dla całej przyrody, wyróżniając wojny: między wszelkiego rodzaju istotami żywymi, między narodami prymitywnymi, między narodami cywilizowanymi oraz wysoko rozwiniętymi. Zachodniemiecki generał W. Baudouin wyodrębnia z kolei wojny: religijne /XV w./, gabinetowe /XVII w./, narodowe /XIX w./ i inne, a jego rodak - filozof i historyk, W. Halveg dostrzega dwa podstawowe typy wojen ograniczonych: "wschodni", w którym dominuje polityka i "zachodni", w którym na pierwszy plan wysuwają się problemy militarno-strategiczne. We wszystkich tych podziałach^{x/} pominięty został najistotniejszy, bo klasowy, społeczno-polityczny punkt widzenia.

Teoretycy marksizmu-leninizmu przy podziale wojen oraz ocenie ich cech i charakteru na pierwszym miejscu stawiają kryteria społeczno-polityczne.

Z m o r a l n o - p o l i t y c z n e g o p u n k t u w i d z e n i a można więc podzielić wojny na s p r a w i e d l i w e i n i e s p r a w i e d l i w e /patrz rys. 2.1/. Będą to wg słów Lenina "wojny klas wyzyskiwanych i wyzyskujących, wojny których celem jest wzmocnienie ucisku klasowego i wojny, których celem jest zrzucenie tego ucisku"^{xx/}. Przy rozpatrywaniu tych wojen trzeba ściśle ustalić ich treść polityczną,

x/ Patrz - T. KONDRATKOW: Problema klasyfikacji wojen i jego oświecenie w ideologicznej wojnie. Komunist woeruzonnych Sił 11/74.

xx/ W. I. LENIN: Płn. sobr. soch. T. 38, s. 337.

określając: "jaki charakter klasowy ma wojna, z jakiej przyczyny ta wojna wybuchła, jakie klasy ją prowadzą, jakie historyczne i historyczno-ekonomiczne warunki ją wywołały"^{x/}. Do wojen sprawiedliwych należałoby więc zaliczyć te, które mają na celu obronę niepodległości, a także wojny narodowo-wyzwoleńcze, prowadzone dla zrzucenia ucisku klasowego lub w obronie zdobyczy socjalnych. Natomiast wojny niesprawiedliwe - to przede wszystkim wojny zaborcze, wywoływane i prowadzone dla podporządkowania całego lub części napadniętego kraju, wojny, których celem jest tłumienie ludowych ruchów wyzwolenicznych czy rewolucyjnych, a także wojny między państwami kapitalistycznymi o nowy podział świata^{xx/}.

Z punktu widzenia następstw społeczno-politycznych można wyróżnić wojny postępowe i reakcyjne. Do wojen postępowych zalicza się te, w których wyniku ginie ustroj społeczny hamujący rozwój sił wytwórczych. W przeciwieństwie do nich wojny reakcyjne mają na celu utrzymanie ustroju chylącego się ku upadkowi lub zmierzają do jego przywrócenia.

W tym miejscu należałoby zwrócić uwagę na różnicę między parami przeciwstawnych pojęć: wojna sprawiedliwa i niesprawiedliwa oraz wojna postępową i reakcyjną. Przykładem ilustrującym te różnice pojęciowe mogą być chociażby wojny napoleońskie, które będąc niesprawiedliwymi /miały bowiem na celu podporządkowanie sąsiednich państw/ jednocześnie niosły ze sobą postęp /prowadziły do likwidacji przestarzałego ustroju społeczno-politycznego, jakim wówczas był feudalizm i wprowadzenia na jego miejsce nowego ustroju - kapitalizmu/. W odróżnieniu od wojen napoleońskich wojna wywołana i prowadzona przez III Rzeszę przeciwko Związkowi Radzieckiemu była zarówno niesprawiedliwa, jak i reakcyjna, gdyż zmierzała nie tylko do zagarnięcia terytorium napadniętego państwa, lecz również do obalenia postępowego ustroju socjalistycznego.

x/ W.I. LENIN: Dzieła t.24. Warszawa 1952, s.417.

xx/ Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON Warszawa 1971, s.105.

Jak wskazują doświadczenia, na przestrzeni rozwoju ludzkości prowadzone były zarówno wojny niesprawiedliwe /i odpowiednio sprawiedliwe/ jednostronnie, jak też wojny dwustronnie niesprawiedliwe /np. pierwsza wojna światowa/. Historia nie zna natomiast przykładu prowadzenia wojny dwustronnie sprawiedliwej.

Kryteria podziału wojen	Podział wojen
Z moralno-politycznego punktu widzenia	Sprawiedliwe, niesprawiedliwe
Z punktu widzenia następstw społeczno-politycznych	Postępowe, reakcyjne
Z prawnego punktu widzenia	Agresywne, nieagresywne/obronne/
Ze względu na charakter przeciwnieństw	Między państwami o różnych ustrojach, między państwami o jednakowych ustrojach
Z narodowego punktu widzenia	Zaborcze, niezaborcze
Ze względu na sposób osiągania celu	Na wyczerpanie, na wyniszczenie
Ze względu na czas trwania	Krótkotrwałe, długotrwałe
Ze względu na stopień bezwzględności w stosowaniu przemocy	Domowe, totalne, nietotalne
Ze względu na stopień wykorzystywania potencjałów	Ograniczone, nieograniczone
Ze względu na stosowane środki rażenia	Konwencjonalne, niekonwencjonalne
Ze względu na charakter powiązań politycznych	Koalicyjne, niekoalicyjne
Ze względu na zasięg terytorialny	Lokalne, światowe
Ze względu na organizację sił użytych w wojnie	Regularne, nieregularne /partyzanckie/
Ze względu na sposób rozpoczęcia wojny	Prewencyjne, nieprewencyjne
Ze względu na stopień ruchliwości	Manerowe, niemanerowe /pozytywne/

CHARAKTER KONKRETNEJ WOJNY

CECHY KONKRETNEJ WOJNY

CECHY WOJEN

2/1. Podział wojen

Niezależnie od powyższego podziału, z prawnego punktu widzenia można wyodrębnić wojny agresywne i nie-agresywne /obronne/. Zgodnie z definicją ONZ "agresja jest to użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa lub w jakiegokolwiek innej postaci sprzecznej z kartką ONZ" /art.1 definicja agresji ONZ/^{x/}. Definicja ta, chociaż jest w praktyce rozmaicie interpretowana, stanowi podstawę do wyróżnienia wojen agresywnych i nieagresywnych /obronnych/. Agresja może mieć miejsce tylko w stosunkach między państwami, natomiast w wojnach domowych nie ma podstaw do uznania za agresora żadnej ze stron, niezależnie od tego, która z nich ją wszczęła. Obca interwencja w sprawy wewnętrzne danego państwa według poglądów prawnych jest natomiast uznawana za agresję /patrz przyp. 2.3/.

Podziału wojen może również dokonywać z narodowego punktu widzenia, wyróżniając wojny zaborcze i niezaborcze. Historia podaje wiele przykładów wojen zaborczych /np. kolonialnych/ oraz wojen niezaborczych /prowadzonych w obronie niepodległości narodu i narodowyzwolenczych/. Wojny niezaborcze charakteryzują się zwartością i zaangażowaniem całego społeczeństwa, a nie tylko pojedynczych grup czy klas społecznych, jak to ma miejsce w przypadku wojen zaborczych.

Ze względu na charakter przeciwieństw między wojującymi stronami można przeprowadzić podział na wojny między państwami o różnych ustrojach społeczno-politycznych, wojny między państwami o jednakowych ustrojach oraz wojny domowe. Wyżej wymienione wojny mogą wybuchać zarówno w rezultacie zaistnienia przeciwieństw ideologicznych, ekonomicznych, narodowościowych, jak i innych. Celem wojny między państwami o różnych ustrojach społeczno-politycznych będzie przede wszystkim likwidacja przeciwnego ustroju, natomiast drugorzędną rolę może w niej odegrać ekonomiczne podporządkowanie danego państwa, przy czym nie musi w grę wchodzić zagarnięcie terytorium przeciwnika. Wojny między państwami o jednakowych ustrojach społeczno-politycznych

x/ M.FLEMING: Definicja agresji. Warszawa 1975, s.7-8.

najczęściej - jak już była mowa - toczono się o nowy podział świata na sfery wpływów, ale również mogą mieć na celu podbicie części lub całości terytorium przeciwstawnego państwa - z jednej strony, natomiast z drugiej - obronę własnego terytorium. Wojny domowe wybuchają z reguły w rezultacie występowania sprzeczności klasowych. Mają one na celu z jednej strony na przykład przejęcie władzy przez masy pracujące, obalenie ustroju kapitalistycznego i wprowadzenie postępowego ustroju socjalistycznego, natomiast z drugiej - zachowanie istniejącego status quo. Wojny domowe między masami ludowymi a siłami reakcji popieranymi przez imperialistów mogą również - tak jak to miało miejsce w Hiszpanii /1936/ - zmierzać do obrony przez masy pracujące zdobyczy socjalistycznych.

Podział wojen według kryteriów społeczno-politycznych /w tym moralnych, prawnych, narodowościowych, itd./ ma podstawowe znaczenie, gdyż umożliwia wykrycie rzeczywistych przyczyn ich wywoływania. Należy jednak pamiętać, że o charakterze wojny decydują nie tylko czynniki społeczno-polityczne, ale również ekonomiczne i militarne. A zatem - jak już poprzednio była mowa - oprócz kryteriów społeczno-politycznych /grupa pierwsza/ podział wojen wyznaczają kryteria ekonomiczne i militarne /grupy druga i trzecia/.

Niektóre z kryteriów wchodzących w zakres wymienionych trzech grup tak ściśle łączą się ze sobą, że ich rozdzielenie jest niemożliwe. Zachodzi wówczas zjawisko przynależności jednego kryterium do dwóch, a nawet trzech grup lub też powtarzania się w tych grupach kryteriów o podobnej treści. Np. kryterium podziału z prawnego punktu widzenia, należące do grupy pierwszej i dzielące wojny na agresywne i nieagresywne, ściśle się łączy z kryterium podziału ze względu na sposób rozpoczęcia wojny, należącym do grupy trzeciej i pozwalającym wyróżnić wojny przewencyjne i nieprzewencyjne.

Kryterium podziału wojen ze względu na sposób osiągnięcia celu należy zaliczyć zarówno do grupy kryteriów ekonomicznych, jak i militarnych. Przyjmując je otrzymujemy podział na wojny prowadzone z myślą o wyczerpaniu przeciwnika - wojny na wyczerpanie - oraz z zamiarem jego całkowitego wyniszczenia - wojny na wyniszczenie. Wojny na wyczerpa-

nie przeciwnika mogą przynieść efekty wówczas, gdy jego możliwości ekonomiczne są ograniczone. Przykładem będą tu np. konflikty zbrojne między państwami arabskimi a Izraelem /po II wojnie światowej/, podczas których państwa arabskie dążyły do wyczerpania Izraela i osiągnięcia ostatecznych celów politycznych. Tylko ogromna pomoc z zewnątrz pozwalała Izraelowi krzyżować ich plany. W tej sytuacji celem Izraela było wyniszczenie sił zbrojnych państw arabskich. Wojnami na wyczerpanie nieprzyjaciela były niewątpliwie również nieomal wszystkie wojny narodowyzwolenicze /np. w Algierii, w Wietnamie itp./, zaś wojnami na wyniszczenie - prowadzone przez III Rzeszę i Japonię tzw. "wojny błyskawiczne".

Za ekonomiczno-militarne należałoby również uznać kryterium czasu, w wyniku zastosowania którego otrzymujemy podział na wojny krótkotrwałe i długotrwałe. Pomimo że pojęcie krótkotrwałości i odpowiednio długotrwałości jest względne, konieczność ich wyróżnienia jest oczywista przede wszystkim dlatego, że wojny pochłaniały zawsze, a szczególnie obecnie olbrzymie materialne zasoby społeczeństwa. Na ogół państwa dysponujące relatywnie mniejszym potencjałem wojennym, zwłaszcza ekonomicznym, zawsze dążyły do rozstrzygnięcia wojny w krótkim czasie /czego przykładem mogą być hitlerowska doktryna "blitzkriegu" oraz wojny Izraela z państwami arabskimi/, natomiast państwa duże /np. Rosja w I wojnie światowej, Stany Zjednoczone w II wojnie światowej/ przygotowywały się raczej do wojen długotrwałych. Dzisiaj, w związku z posiadaniem przez główne mocarstwa świata broni jądrowej, niektórzy sądzą, że wojny między nimi będą krótkotrwałe ze względu na niszczącą moc środków rażenia. Wyrażany jest jednak również pogląd, iż wojna jądrowa między obozami socjalistycznym i kapitalistycznym może być długotrwała ze względu na olbrzymie potencjały wojenne tych państw, a także znaczne obszary im podporządkowane.

Kryterium znajdującym się "na styku" wszystkich trzech wymienionych grup jest stopień bezwzględności w stosowaniu przemocy dla osiągnięcia celów wojny. Łączy ono bowiem w sobie aspekty społeczno-polityczne /w tym moralne i prawne/, ekonomiczne i militarne^{x/}. Wobec tego, że rozpiętość celów współczesnych wojen

x/ Kryterium to stanowi właśnie przykład niemożliwości rozłącznego traktowania tak wyróżnionych konstytutywnych cech wojny, jak i dokonanej na ich podstawie podziału.

jest ogromna /od rozgromienia sił zbrojnych przeciwnika, aż po unicestwienie jego państwowości i wyniszczenie narodu/ można przeprowadzić podział na wojny t o t a l n e i n i e t o t a l n e. Wojna prowadzona z myślą o całkowitym zniszczeniu przeciwnika, tj. taka, podczas której nie stosuje się żadnych ograniczeń prawnych, moralnych i militarnych, nie uwzględnia konwencji ani układów międzynarodowych, jest wojną totalną, i odwrotnie - wojna, w której się owych ustaleń przestrzega we wszystkich trzech wymienionych dziedzinach działalności wojennej /społeczno-politycznej, ekonomicznej i militarnej/, jest wojną nietotalną. Przykładem wojny totalnej może być wojna prowadzona przez Niemcy hitlerowskie przeciwko Polsce i Związkowi Radzieckiemu w latach 1939-1945. Nie prowadził natomiast wojny totalnej Związek Radziecki, gdyż jego celem było jedynie rozgromienie sił, które doprowadziły do jej wybuchu.

Jak już o tym była mowa - do grupy trzeciej zaliczamy kryteria militarne /oczywiście również nie traktowane rozłącznie/. Przyjmując za kryterium stopień wykorzystania potencjałów wojennych otrzymujemy podział na wojny o g r a n i c z o n e i n i e o g r a n i c z o n e. Podział ten uznaje wielu teoretyków, z tym, że pojęcie ograniczoności traktowane jest przez nich w sposób bardzo różny. Np. w niektórych kołach wojskowych Stanów Zjednoczonych uważa się, że wojną ograniczoną jest "wojna prowadzona dla osiągnięcia ograniczonego celu"^{x/}. Aczkolwiek zależność między ograniczonym celem wojny a wojną ograniczoną jest istotna, to jednak cel wojny nie może być traktowany jako kryterium ograniczoności wojen. Na podstawie zacytowanego określenia można by bowiem sądzić, że do wojen ograniczonych należy zaliczyć te, których cele nie są szczególnie ważne dla państw je wywołujących. Określenie takie - co jest szczególnie istotne - odwraca uwagę od faktu, że współcześnie dla utrzymania ograni-

x/ W oficjalnie wydrukowanym programie: "Seminarium na temat możliwości i techniki zbrojeń amerykańskich w wojnie ograniczonej", prowadzonego pod auspicjami "American Ordnance Association" w Nowym Jorku 4.12.1957 r., podano definicję wojny ograniczonej. Brzmi ona: "Wojna ograniczona jest to wojna prowadzona dla osiągnięcia ograniczonego celu. W dążeniu do tego celu naród powinien planować użycie ograniczonej sumy zasobów narodowych, a prowadząc tę wojnę, powinien dążyć do utrzymania jej w ograniczonym rejonie geograficznym.

czonego charakteru wojny niezbędne jest nie tyle ograniczenie jej celów, co wykorzystania sił i środków, a więc potencjału wojennego. Podobnie przedstawia się sprawa związku między ograniczoną liczbą państw uczestniczących w wojnie i ograniczonym terytorium, na którym się ją prowadzi - z jednej strony, a ograniczonym charakterem wojny - z drugiej. Nie wówczas można mówić o ograniczonym charakterze wojny, gdy prowadzić ją będzie ograniczona liczba państw /np. dwa sąsiadujące ze sobą państwa/ oraz gdy działaniami wojennymi objęte będzie ograniczone terytorium /co w przedstawionym przykładzie dotyczy terytorium tych dwóch walczących ze sobą państw/. O ograniczonym charakterze wojny mówić się będzie wtedy, gdy ograniczy się potencjał wojenny w niej użyty. Ograniczona liczba państw uczestniczących w wojnie oraz ograniczone terytorium nie są bowiem, tak jak i cel, zasadniczymi wyznacznikami ograniczoności danej wojny.

Jeżeli wojna wybuchnie, istotne znaczenie będzie miał fakt, czy stanie się niezbędne zaangażowanie dla osiągnięcia założonych celów politycznych wszystkich moralnych i materialnych sił i środków państwa, a więc całego jego potencjału wojennego, czy tylko jego części. I w tym znaczeniu można mówić o wojnach nieograniczonych i ograniczonych. Nie oznacza to jednak, że współcześnie można prowadzić wojnę ograniczoną bez ograniczenia jej celów politycznych, liczby uczestniczących w niej państw oraz obszaru, na którym będzie prowadzona. Oznacza to natomiast, że za podstawowe kryterium ograniczoności danej wojny przyjmuje się ograniczenie wykorzystania potencjału wojennego. Na przykład: Stany Zjednoczone w czasie wojny koreańskiej i wietnamskiej wykorzystywały tylko część swego potencjału, podczas gdy Koreańska Republika Ludowa i Demokratyczna Republika Wietnamu wykorzystywały cały swój potencjał w celu osiągnięcia zwycięstwa. Dla Stanów Zjednoczonych były to więc wojny ograniczone, natomiast dla pozostałych wymienionych państw - wojny nieograniczone.

Dokonując podziału ze względu na stosowane środki rażenia można wyróżnić wojen **k o n w e n c j o n a l n e** i **n i e - k o n w e n c j o n a l n e** /do których współcześnie zaliczamy wojny jądrowe, a także biologiczne, geofizyczne i inne/.

W latach pięćdziesiątych naszego stulecia produkcja broni jądrowej i środków jej przenoszenia osiągnęła skalę masową, a

donośność i moc pocisków jądrowych niepomiaralnie wzrosły. W tej sytuacji uznano, że pojawił się nowy rodzaj wojny - wojna jądrowa - zmieniający dotychczasowy, uświęcony tradycją wielowiekowych doświadczeń obraz wojny. Główną rolę w tego rodzaju wojnie odgrywałyby wojska raketowo-jądrowe. Pozostałe rodzaje sił zbrojnych i wojsk powinny w maksymalnym stopniu wykorzystywać skutki uderzeń jądrowych. Istotne znaczenie w takiej wojnie miałyby - w myśl przewidywań - okres początkowy, a w jego ramach pierwsze uderzenie jądrowe.

Właściwości broni jądrowej oraz osiągnięcie przez oba supermocarstwa względnej równowagi w zakresie jej ilości i środków dostarczania nad cel /szczególnie w wersji strategicznej/ spowodowały na początku lat sześćdziesiątych niespotykany w historii odwrót doktrynalny. Teoretycy wojskowi i sztaby generalne zaczynają dochodzić do wniosku, że w przyszłej wojnie należałoby bądź ograniczyć wykorzystanie broni jądrowej, bądź też prowadzić działania wojenne przy użyciu dotychczasowych środków, którym dla odróżnienia od środków jądrowych /biologicznych, geofizycznych itp./ nadano nazwę konwencjonalnych. Zaczęto twierdzić, że przyszła wojna może być albo wojną nowego typu, głównie jądrową, a zatem niekonwencjonalną, albo też konwencjonalną, z możliwością przekształcenia się w każdej chwili w tę pierwszą^{x/}.

Niektórzy teoretycy i praktycy wojskowi uważają, iż oprócz wojny konwencjonalnej i niekonwencjonalnej istnieje jeszcze wojna prowadzona w warunkach zagrożenia bronią jądrową /w okresie pauzy jądrowej/. W pełni zgodzić się trzeba z tezą, że działania wojenne, w których obie strony dobrowolnie powstrzymują się od wykorzystania broni jądrowej, będą toczyć się "w cieniu" czy - jak to się określa - "pod parasolem" tej broni. Oznacza to, że podczas współczesnych starć konwencjonalnych nieustannie zagrażać będzie niebezpieczeństwo wykonania uderzeń jądrowych, co muszą uwzględniać obie walczące strony^{xx/}. Nie stanowi to jednak

x/ Przyjmując tę tezę należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że możliwa współczesna wojna konwencjonalna w Europie będzie w sposób istotny różnić się od wojen minionych: po pierwsze - z uwagi na stałe zagrożenie użyciem broni jądrowej, a po drugie - ze względu na olbrzymi jakościowy rozwój konwencjonalnej techniki wojennej.

xx/ Fr. SKIBINSKI: Rozważania o sztuce wojennej. WIH, Warszawa 1972, s.52-53.

argumentu przemawiającego za wyodrębnieniem wojny prowadzonej w warunkach zagrożenia bronią jądrową. bowiem o ile na "peryferiach świata" można jeszcze znaleźć państwa, dla których prawdopodobieństwo użycia podczas działań wojennych "parasola jądrowego" jest bliskie zeru, to na pewno nie można tego powiedzieć o ewentualnej wojnie w Europie, a więc o wojnie, w której mógłby uczestniczyć nasz kraj. Wynika stąd, że w naszym przypadku wojnę konwencjonalną należy utożsamiać z wojną prowadzoną w warunkach zagrożenia bronią masowego rażenia, a skoro tak, to wygodniej jest posługiwać się terminem: wojna konwencjonalna.

Za kolejne kryterium podziału przyjęto charakter powiązań polityczno-militarnych, według którego można podzielić wojny na k o a l i c y j n e i n i e k o a l i c y j n e.

Właściwością współczesnego świata jest istnienie państw o bardzo zróżnicowanym potencjale wojennym. Można by nawet, biorąc pod uwagę określone względy klasyfikacyjne, pokusić się o sporządzenie listy państw wg wielkości ich potencjałów wojennych. Zdajemy sobie przy tym sprawę z tego, że lista ta nie byłaby w pełni adekwatna do rzeczywistości, gdyż w potencjale wojennym jest jeszcze wiele elementów niewymiernych, których ściśle /liczbowo/ określić się nie da, np. stan moralno-polityczny /potwierdzeniem czego może być chociażby ostatnia wojna Stanów Zjednoczonych w Wietnamie Płd./. Niemniej jednak wiele z tych czynników /szczególnie ekonomicznych/ można określić ze stosunkowo dużą dokładnością. Biorąc głównie pod uwagę te wymierne czynniki dokonuje się podziału państw na: supermocarstwa, mocarstwa, państwa średniej wielkości i państwa małe.

Przedstawione zróżnicowanie potencjałów wojennych powoduje, że obecnie szereg państw dąży do zawierania sojuszków, które z jednej strony gwarantują państwom o małym potencjale wojennym, że nie staną się ofiarami agresji państw o stosunkowo dużym potencjale wojennym, a z drugiej - pozwala liczyć na ewentualne zwycięstwo w wojnie. Z tego względu prowadzenie działań w koalicji jest współcześnie zjawiskiem normalnym^{x/}. Najczęściej

x/ Nie oznacza to naturalnie, że wojny muszą być z obu stron prowadzone przez koalicje lub przez pojedyncze państwa. Znane są bowiem przypadki prowadzenia wojny z jednej strony przez koalicję, a z drugiej przez pojedyncze państwo.

w ramach koalicji najsilniejsze państwo, wnoszące największy wkład w realizację celów, ma decydujący wpływ na poczynania wszystkich pozostałych uczestników. Obecnie, w przeciwieństwie do pierwszej, a nawet drugiej wojny światowej, koalicji wojennych nie zawiera się podczas wojny, lecz w okresie pokoju, gdyż w związku z wprowadzeniem do wojsk nowych rodzajów broni niepomiaralnie wzrasta znaczenie czynnika czasu.

Ze względu na zasięg terytorialny można wyróżnić wojny lokalne i światowe.

Zmiany jakościowe zachodzące współcześnie w potencjale militarnym poszczególnych państw^{x/}, a w tym głównie obu supermocarstw - Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych - doprowadziły do powstania możliwości w zasadzie przestrzennie nieograniczonego prowadzenia działań wojennych. Obie strony są bowiem w posiadaniu, o czym już była mowa, środków rażenia, które w każdej chwili mogą być dostarczone nad dowolny obiekt na kuli ziemskiej. Są to strategiczne siły jądrowe. Współcześnie dysponują nimi armie niektórych państw, i to aż w trzech rodzajach sił zbrojnych, a mianowicie: w strategicznych wojskach rakietowych, lotnictwie oraz marynarce wojennej. Niewykluczone jednak, że w niedalekiej przyszłości rozporządzać nimi będzie również czwarty rodzaj sił zbrojnych - wojska kosmiczne^{xx/}.

Współczesne lotnictwo i marynarka wojenna, a szczególnie lotnictwo i marynarka wojenna Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych, mają również możliwość, i to w coraz większym stopniu, wysadzania w stosunkowo krótkim czasie w dowolny rejon naszego globu /np. w rejon wykonywania uderzeń jądrowych/ odpowiedniej liczby wojsk /desantów powietrznych, morskich lub kombinowanych/, które są w stanie opanować i przez określony czas utrzymać wyznaczony obiekt.

x/ Mówiąc o państwach należy również brać pod uwagę klasy społeczne, bowiem w obecnie ukształtowanej sytuacji społeczno-politycznej całkowicie realna /coraz bardziej prawdopodobna/ staje się możliwość wybuchu wojen domowych.

xx/ Być może, że już obecnie, mimo zakazów międzynarodowych, umieszczone są w przestrzeni kosmicznej /lub na innych planetach/ środki przenoszenia broni jądrowej. Niemniej jednak w oficjalnej terminologii nie przyjmuje się nazwy: "wojska kosmiczne", tym samym nie ma więc takiego rodzaju sił zbrojnych.

Przedstawione tu wycinkowo jakościowe zmiany w potencjale militarnym wskazują, że współcześnie - jak nigdy dotychczas - zaistniały potencjalne warunki do prowadzenia wojen światowych, wojen, w których orbitę wciągnięta zostałaaby większość, a być może nawet wszystkie państwa świata.

Jednak w warunkach istnienia względnej równowagi potencjałów wojennych poszczególnych państw /koalicji/, w tym głównie obu supermocarstw, bardziej prawdopodobne są wojny lokalne, a więc wojny prowadzone przez ograniczoną liczbę przeciwników w ograniczonym przestrzennie rejonie. Wojny te, jak wykazuje analiza ostatniego trzydziestolecia, były przez państwa imperialistyczne wywoływane stosunkowo często. Za przykład mogą służyć wojny w Korei /1950-1953 r/, w Wietnamie /1945-1954 i 1960-1975/, a ostatnio wojny izraelsko-arabskie /1948-1956, 1967-1973/.

Można również dzielić wojny w zależności od organizacji użytych sił, wyróżniając wśród nich regularne i nie regularne /partyzanckie/.

Wojny regularne są prowadzone siłami zawczasu przygotowanymi /wyposażonymi i wyszkolonymi/. Ich trzonem są siły zbrojne zwane powszechnie wojskami regularnymi.

Wojny partyzanckie prowadzone są w specyficznych, wyjątkowo niedogodnych warunkach. Ich teatrem jest zazwyczaj kraj okupowany przez zaborcę bądź ujarzmiony przez własną klasę rządzącą. Podejmujący walkę nie posiadają wojsk regularnych. Siłę, jaką dysponują, stanowi ludność miejscowa wyposażona zazwyczaj tylko w lekkie uzbrojenie.

Wojna partyzancka - w odróżnieniu od walki partyzanckiej, która /naturalnie jeśli zaistnieją odpowiednie warunki/ jest nieodłącznym elementem wojen regularnych - ma swoistą strategię oraz podporządkowane jej formy organizacji i dowodzenia. Powodzenie wojny partyzanckiej zależy w znacznym stopniu od poparcia udzielanego przez szerokie masy społeczne, w których interesie jest prowadzona. Klasyczny przykład wojny partyzanckiej stanowi jugosłowiańska wojna narodowowyzwoleńcza w latach 1941-1945.

Wojny należałoby również rozważać w aspekcie sposobu ich rozpoczęcia. Stosując to kryterium otrzymano podział na wojny prewencyjne i nieprewencyjne. Na ogół do czasu II wojny światowej działania zbrojne rozpoczę-

nane były po uprzednim wypowiedzeniu wojny. Jednak dążenie do zaskoczenia strony przeciwnej i uzyskania dzięki temu przewagi już w chwili wybuchu wojny doprowadziło do jej rozpoczęcia bez uprzedzenia. Obecnie, gdy niektóre państwa dysponują bronią rakietowo-jądrową, zaskoczenie przeciwnika drogą wykonania uderzeń uprzedzających może pociągnąć za sobą nieprzewidziane wprost skutki. Dlatego też wojny prewencyjne zostały w świetle przepisów międzynarodowego prawa wojennego oficjalnie zabronione. Argumentacja potrzeby uznania prawa do tak zwanej samoobrony prewencyjnej nie znalazła odbicia w zaakceptowanym przez ONZ tekście definicji agresji, bowiem - jak słusznie stwierdzono - każdą agresję można umotywić rzekomym zagrożeniem ze strony napadniętego państwa.

Ostatni z podziałów, dokonany ze względu na stopień ruchliwości, pozwala wyróżnić wojny manewrowe i nie-manewrowe /pozycyjne/. Czynnikiem decydującym o zmianie dynamiki działań bojowych jest rozwój środków walki. Wprowadzenie do wyposażenia wojsk na skalę masową szybkostrzelnej broni maszynowej i artylerii sprawiło, że w I wojnie światowej przeważały działania pozycyjne, natomiast zastosowanie podczas II wojny światowej czołgów i lotnictwa przesądziło o jej manewrowym charakterze. Wojny manewrowe w przeciwieństwie do wojen pozycyjnych najczęściej obejmują swym zasięgiem całe terytorium państw w nich uczestniczących.

Rekapitułując powyższe rozważania należy stwierdzić, że podziału wojen można dokonywać według różnych kryteriów. Zaprezentowanego tu zestawu kryteriów nie uważa się ani za wyczerpujący, ani za raz na zawsze zamknięty. Można bowiem wyróżnić cały szereg innych, bardziej szczegółowych kryteriów, które posłużą za podstawę dodatkowych podziałów współczesnych wojen. Można również, uwzględniając konkretne warunki określonego państwa, uznać za ważne te kryteria, które są dla innych państw mało istotne. Może wreszcie nastąpić zmiana wartości poszczególnych elementów potencjału wojennego, która w konsekwencji spowoduje konieczność dokonania nowego podziału wojen. Biorąc jednak pod uwagę istniejącą rzeczywistość, zaprezentowany w niniejszym rozdziale podział współczesnych wojen przyjęto za podstawę dalszych rozważań.

2.4 Prawidłowości i prawa wojny oraz walki zbrojnej

2.4.1. Ogólna charakterystyka prawidłowości i praw wojny oraz walki zbrojnej

Wojna, a tym samym nieodłącznie jej towarzysząca walka zbrojna stanowią przejaw konkretnej działalności danego państwa, społeczeństwa - narodu, realizowanej przy użyciu oręża, jako głównego środka osiągnięcia celu politycznego.

Każde zjawisko - czy to w przyrodzie, czy to w społeczeństwie - przebiega zgodnie z określonymi prawidłowościami. Z chwilą wykrycia tych prawidłowości ludzie formułują na ich podstawie określone prawa /przyrody, społeczne i inne/. Wojna i walka zbrojna, jako zjawiska społeczno-historyczne, również przebiegają zgodnie z określonymi prawidłowościami. Wykrywanie ich, a następnie sformułowanie^{x/} praw wojny i praw walki zbrojnej jest podstawowym zadaniem nauki wojennej.

Poszczególne prawidłowości oddziałują jednakowo na obie walczące strony, ale ta strona, która zdoła dokładniej je poznać i pełniej wykorzystać w działaniu, zapewni sobie dodatni wpływ tych prawidłowości, co pomoże jej odnieść sukces w walce zbrojnej i w wojnie.

Stwierdzić należy, że zarówno prawa wojny, jak i prawa walki zbrojnej należąc do grupy praw społecznych nie są jednak tożsame, gdyż odnoszą się do zjawisk różnych pod względem zakresu i treści. Pierwsze dotyczą wojny w jej wszelkich przejawach, natomiast drugie odnoszą się tylko do walki zbrojnej, będącej formą działań wojennych.

Prawa wojny i walki zbrojnej stwierdzają obiektywne, wewnętrzne związki oraz zależności występujące między poszczególnymi zjawiskami wojny i walki zbrojnej. Jako prawa społeczne mają one charakter historyczny, nie są więc niezmiene, wieczne /patrz przyp. 2.4/.

Prawa wojny i prawa walki zbrojnej przejawiają się w warunkach krzyżowania się przeciwstawnych tendencji zarówno między
x/ ... wyrażenie /stwierdzenie/ w postaci formułowanych praw ...

walczącymi stronami, jak i wewnątrz każdej z nich w efekcie działania wielu ludzi dążących do osiągnięcia często przeciwnych celów. W rezultacie różnorodnej działalności ludzi uczestniczących w wojnie prawa wojny i prawa walki zbrojnej przejawiają się zarówno poprzez przypadki, jak też w procesie planowego, zorganizowanego działania. Prawa wojny i prawa walki zbrojnej są więc bardziej elastyczne aniżeli prawa przyrody, w wyniku czego skutki realizowanego działania nie dają się dokładnie przewidzieć. Prawa wojny i prawa walki zbrojnej ponadto nie działają w izolacji /pojedynczo/, lecz łącznie, w ścisłym wzajemnym powiązaniu i uwarunkowaniu.

2.4.2. Prawa wojny

Prawa wojny - o czym była już mowa - wyrażają i stwierdzają związki i zależności zachodzące pomiędzy zjawiskami wojny pojmowanej w znaczeniu szerokim.

Nauka wojenna bada te związki i zależności od strony społeczno-politycznej, ekonomicznej i militarnej w celu zapewnienia odpowiedniego przygotowania kraju do wojny, a następnie jej prowadzenia. Najczęściej więc jako podstawowe prawa wojny wymienia się: 1/ prawo zależności charakteru, przebiegu i wyniku wojny od właściwości określonej polityki; 2/ prawo zależności charakteru, przebiegu i wyniku wojny od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron.

Wymienione prawa obejmują związki i zależności, które wywierają wpływ przede wszystkim na wojnę w całości, chociaż dotyczą one pośrednio i walki zbrojnej.

Prawo zależności charakteru, przebiegu i wyniku wojny od właściwości określonej polityki.

Wojna, będąc kontynuacją polityki środkami przemocy, jest od niej ściśle uzależniona. Polityczna treść wojny wywiera wpływ na sposoby i formy jej prowadzenia.

Przykładów oddziaływania polityki na przebieg wojny zacytować można wiele. Sojusze militarne zawierane podczas pierwszej i drugiej wojen światowych, a dyktowane względami politycznymi miały decydujący wpływ na ich przebieg. To właśnie zamysły poli-

tyczne faszystowskich Niemiec, zmierzających do wciągnięcia Turcji do wojny po swojej stronie, legły między innymi u podstaw opracowania planu operacji strategicznej na kierunku Kaukazu^{x/}.

Polityka jednak nie jest czynnikiem decydującym o sprawach pokoju i wojny w oderwaniu od rzeczywistości. W ciągu ostatnich kilkunastu lat obserwuje się ścisłe sprzężenie zwrotne, a mianowicie: coraz widoczniejszy staje się wpływ na politykę faktu posiadania przez główne mocarstwa świata broni jądrowej, której możliwości są powszechnie znane. Z uwagi na to kierownictwo polityczne państwa musi tak realizować swe cele, aby nie dopuścić do wybuchu globalnej wojny jądrowej. W efekcie rola polityki wzrasta, a użycie broni jądrowej /tj. środka militarnego/ kwalifikuje się obecnie nie do aktów wojskowych, lecz przede wszystkim politycznych.

Zależności i związki między polityką a wojną są tak znaczne, że oddziałują na wszystkie dziedziny życia społecznego. Dlatego też twierdzi się, że omawiane prawo jest podstawowym, wpływającym na wszystkie pozostałe prawa wojny i prawa walki zbrojnej^{xx/}. Znajomość tego prawa umożliwia określenie charakteru każdej wojny, roli społeczeństwa i techniki w wojnie oraz wielu innych zależności. Zależności i związki między polityką a wojną leżą u podstaw wszystkich innych zależności związanych z wojną i dlatego powinny być uznane za nadrzędne w stosunku do pozostałych.

Prawo zależności charakteru, przebiegu i wyniku wojny od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron.

Przebieg i wynik wojny zależał zawsze, a szczególnie zależy obecnie od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron. Na potencjał wojenny składa się przede wszystkim potencjał moralno-polityczny, wojenno-ekonomiczny i militarny. Niektórzy teoretycy wyodrębniają ponadto jako część składową potencjału wojennego potencjał naukowy^{xxx/} lub naukowo-techniczny.

x/ Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. Wyd. MON. Warszawa 1964, s. 58.

xx/ Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1971, s. 346.

xx/ W. SAWKIN: Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki. Wyd. MON, Warszawa 1974, s. 137.

Państwa mające przewagę w potencjale moralno-politycznym, wojenno-ekonomicznym i militarnym na ogół kończyły wojny zwycięsko, osiągając założone cele. Brak jednak przewagi chociażby tylko w jednym z wymienionych elementów potencjału wojennego zawsze odbijał się ujemnie na końcowym rezultacie wojny. Dążenie do osłabienia potencjału moralno-politycznego, wojenno-ekonomicznego oraz militarnego było we wszystkich wojnach celem strony przeciwnej.

Poszczególne elementy potencjału wojennego oddziałują na przebieg wojny w ścisłym ze sobą powiązaniu, a wymienione zależności, jakkolwiek ujmowane często w postaci oddzielnych praw, stanowią jednak integralne części jednego ogólnego prawa wojny^{x/}
/patrz przyp. 2.4/.

Potencjał moralno-polityczny społeczeństwa, wyrażający się między innymi w jego stosunku do wojny, w gotowości do poświęceń i dążeniu do osiągnięcia zwycięstwa, jest elementem wpływającym w istotny sposób na przebieg i wynik wojny. We współczesnej epoce, gdy do udziału w wojnie angażuje się całe społeczeństwo, stan moralno-polityczny zarówno wojska, jak i ludności cywilnej odgrywa coraz większe znaczenie.

Na stan moralno-polityczny społeczeństwa oddziałuje przede wszystkim ideologia przyjęta i realizowana przez państwo o danym ustroju społeczno-politycznym. Ideologia wywiera potężny wpływ na świadomość ludzi, a zatem i na postawę moralno-polityczną tak własnego społeczeństwa, jak i społeczeństwa przeciwnika. Stąd duże znaczenie przykłada się podczas wojny, a także przed jej wybuchem do walki ideologicznej. Świadomość społeczna ludzi kształtuje się między innymi również pod wpływem czynnika ekonomicznego. Ustrój socjalistyczny, w którym zaspokojenie potrzeb materialnych, intelektualnych, kulturalnych oraz innych jest coraz pełniejsze, sprzyja utrzymaniu wysokiego morale narodu. Potencjał ten nie jest oczywiście wielkością stałą, zależy bowiem od umiejętności kształtowania go /i utrwalania/ przez klasy rządzące. Przykładem niepowodzenia w tym względzie może być sytuacja

x/ W. MOROZOW, S. TIUSZKIEWICZ: Obiektywne zakony wojny i ich odrażliwienie w sowieckiej wojennej nauce. *Wojenna Myśl* 5/71, s. 64-65.

Francji w 1940 r., której koła rządzące nie zdołały zmobilizować duchowo społeczeństwa do walki z wrogiem, gdyż ze względu na silne w tym kraju antagonizmy klasowe bardziej obawiały się własnego narodu aniżeli hitlerowskich agresorów.

Drugi element potencjału wojennego - potencjał wojenno-ekonomiczny przesądza o możliwościach zaspokojenia potrzeb społeczeństwa i armii w czasie trwania wojny. Wartości ilościowe i jakościowe tego potencjału określają przede wszystkim: poziom rozwoju i stan sił wytwórczych; charakter ustroju społeczno-politycznego kraju; liczba ludzi i poziom ich wielostronnego przygotowania oraz gęstość zaludnienia; wielkość i stopień wykorzystania bogactw naturalnych; rozmieszczenie przemysłu; charakter i stan komunikacji oraz stopień zorganizowania społeczeństwa^{x/}.

Posiadanie przewagi nad nieprzyjacielem w dziedzinie wojenno-ekonomicznej stanowi istotną przesłankę do osiągnięcia zwycięstwa. "... Cała organizacja i sposób walki wojsk, tym samym zaś zwycięstwo i klęska zależą - jak się okazuje - od warunków materialnych, tzn. ekonomicznych, od materiału ludzkiego, uzbrojenia, czyli od jakości i ilości ludzi oraz od techniki^{xx/}. Potencjał wojenno-ekonomiczny ma szczególnie duży wpływ na charakter, przebieg i wynik wojen okresu maszynowego, w których toku wykorzystuje się ogromne ilości coraz bardziej skomplikowanego i kosztownego uzbrojenia oraz innego sprzętu technicznego. Możliwość wybuchu wojny z użyciem broni raketowej i jądrowej powoduje dalszy wzrost roli czynnika ekonomicznego, gdyż niezbędne staje się utrzymywanie już w okresie pokoju olbrzymich zapasów uzbrojenia i sprzętu technicznego oraz innych zasobów, co jest niezmiernie trudne z uwagi na to, iż współczesne urządzenia techniczne coraz szybciej ulegają moralnemu starzeniu się. W wojnie z użyciem broni jądrowej potencjał wojenno-ekonomiczny nawet dużego państwa może być w krótkim czasie zniszczony. W tych warunkach wielkiego znaczenia nabiera odporność gospodarki kraju na uderzenia jądrowe oraz zdolność do jej szybkiego uruchomienia po uderzeniach. Przykładem tego, że potencjał

^{x/} P.I. TRIFONIENKOW: O osnovnykh zakonakh choda i ischoda sovremennoy wojny. Moskwa 1962, s.32-33.

^{xx/} F.ENGELS: Anty-Dühring. Warszawa 1949, s.168.

wojenno-ekonomiczny wpływa w istotnej mierze /dodatnio lub ujemnie/ na charakter i sposób prowadzenia działań wojennych, mogą być wojny narodowyzwoleńcze prowadzone przez słabo rozwinięte narody trzeciego świata /przeważnie w formie działań partyzanckich i przy zastosowaniu nieskomplikowanego uzbrojenia/ przeciw państwom wysoko uprzemysłowionym, które wykorzystując najnowocześniejszą technikę bojową stosują inne sposoby walki zbrojnej.

Potencjał militarny, pochodny od potencjałów moralno-politycznego i wojenno-ekonomicznego, jest elementem wyrażającym bezpośrednio siłę obronną państwa. Na potencjał militarny składają się przede wszystkim: stan liczebny i jakościowy żołnierzy; ilość i jakość uzbrojenia oraz sprzętu technicznego; sprawność organizacyjna i poziom wyszkolenia wojsk; stan zasobów niezbędnych do zaspokajania potrzeb sił zbrojnych itp.

Tak rozumiany potencjał militarny, odgrywający zasadniczą rolę w wojnach minionych, będzie także czynnikiem istotnym w wojnach współczesnych prowadzonych bez użycia broni jądrowej. Gdy jednak główne mocarstwa świata dysponując bronią jądrową zdecydują się na jej użycie, niektóre składniki konwencjonalnego potencjału militarnego, takie np. jak: liczba żołnierzy, ilość i jakość uzbrojenia konwencjonalnego oraz sprzętu technicznego, nie będą odgrywać decydującej i wyłącznej roli, co nie oznacza, że w takiej wojnie wartości te nie będą się liczyć. O mocy potencjału militarnego w wojnie jądrowej decydować będzie przede wszystkim liczba i jakość środków przenoszenia broni jądrowej, liczba i jakość ładunków jądrowych oraz możliwości skutecznego wykonania uderzeń jądrowych i wykorzystania ich skutków.

Przedstawiona w dużym skrócie charakterystyka praw wojny, określających zależności między charakterem, przebiegiem i końcowym rezultatem wojny a właściwościami określonej polityki oraz potencjałem wojennym walczących stron, wskazuje na konieczność ich uwzględnienia przy rozpatrywaniu praw rządzących walką zbrojną.

2.4.3. Prawa walki zbrojnej

Niezależnie od praw wojny można wyróżnić dialektycznie z nimi zespolone prawa walki zbrojnej, które wyrażają najbardziej istotne związki i zależności między zjawiskami zachodzącymi w toku jej prowadzenia.

Walka zbrojna, jako integralna część wojny, uzależniona jest od treści polityki oraz stanu potencjału wojennego walczących stron. Charakter walki zbrojnej i jej napięcie zależą w dużej mierze od ostrości przeciwieństw politycznych, społecznych, ekonomicznych i innych. "W wojnach, które wybuchały z przyczyn nieistotnych, błahych, z powodu drugorzędnych sprzeczności politycznych, walka zbrojna przebiegała z niewielkim napięciem, nie obfitowała w wielkie bitwy ... W wojnach natomiast prowadzonych dla osiągnięcia krańcowo przeciwstawnych celów politycznych walka zbrojna nabierała charakteru wyjątkowo zacieklego"^{x/}.

Za podstawowe prawa walki zbrojnej uważa się: prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od stosunku sił biorących w niej bezpośredni udział; prawo zależności form i sposobów prowadzenia walki zbrojnej od stosowanego uzbrojenia i sprzętu technicznego; prawo wzajemnej zależności walki zbrojnej na szczeblach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym.

Prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od stosunku sił biorących w niej bezpośredni udział.

Stopień wykorzystania tego prawa zależy przede wszystkim od posiadanych zasobów, lecz w dużej mierze również od umiejętności dowódców oraz sprawności organizacyjnej i wyszkolenia wojsk.

W walce zbrojnej dochodzi bowiem do konfrontacji sił, w której wyniku odnosi sukces strona dysponująca przewagą zarówno ilościową, jak i jakościową.

Stosunek sił stron walczących podlega wahanom, a często zmianom na korzyść jednej lub drugiej strony i można go zmienić zarówno drogą zwiększania siły bojowej własnych wojsk, jak też

x/ Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1971, s.346.

przez osłabienie sił nieprzyjaciela. Nie wystarczy jednak posiadanie ogólnej przewagi nad nieprzyjacielem, trzeba mieć przewagę w określonym miejscu i czasie, a więc przewagę sił biorących bezpośredni udział w walce. Zasięg współczesnych środków przenoszenia ładunków oraz moc środków rażenia umożliwiają szybką zmianę stosunku sił na określonym obszarze /np. teatrze działań wojennych/. Zmiany te mogą dziś następować o wiele szybciej aniżeli w jakiegokolwiek z dotychczasowych wojen. Dlatego też obecnie zakłada się, że dla zrealizowania założonych celów nie jest konieczna tak znaczna przewaga w siłach i środkach, jak w wojnach poprzednich.

Obliczając stosunek sił walczących stron należy uwzględnić wpływ czynników geograficznych i klimatycznych, bowiem - jak wskazują doświadczenia historyczne - odgrywały one zawsze rolę bardzo istotną. Następstwem ignorowania tych czynników było niedostosowanie wojsk do działania w różnych warunkach klimatycznych i terenowych. Na przykład: zmechanizowane wojska faszystowskich Niemiec utraciły wiele ze swej sprawności podczas walk jesienią, zimą i wiosną na terenach Związku Radzieckiego. Również w przyszłości czynniki geograficzny i klimatyczny wpływać będą w istotny sposób na siłę bojową wojsk.

Błędna ocena stosunku sił przez walczące strony była najczęściej rezultatem niedoceniań i niedostatecznego uwzględniania elementów jakościowych, a przeceniania ilościowych. Jakościowa ocena siły bojowej wojsk jest niewątpliwie trudniejsza aniżeli ocena ilościowa i łatwiej tu o pomyłki. Stosunek sił stron walczących musi być jednak rozpatrywany kompleksowo. Nie wystarczy tylko porównywać liczbę czołgów, samolotów, wyrzutni itp., ale trzeba brać również pod uwagę takie czynniki, jak: wyszkolenie żołnierzy, ich duch moralny, stopień zabezpieczenia materiałowo-technicznego wojsk itp. Dopiero uwzględnivszy wszystkie te elementy można wyrobić sobie uzasadniony pogląd na stosunek sił między walczącymi stronami.

Prawo zależności form i sposobów prowadzenia walki zbrojnej od posiadanego uzbrojenia i sprzętu technicznego. Sposoby i formy prowadzenia zbrojnych działań wojennych zmieniały się na przestrzeni dziejów.

Bezpośrednią tego przyczyną był rozwój środków walki. Szybkie doskonalenie istniejącego uzbrojenia i sprzętu technicznego oraz wprowadzanie nowych jego typów /zwłaszcza w wojnach okresu maszynowego/ powodowały przewrót w sposobach i formach prowadzenia walki zbrojnej.

Zmiany sposobów i form prowadzenia walki zbrojnej - jak wykazały doświadczenia historyczne - następują wówczas, gdy nowe środki walki zostają zastosowane w skali masowej. Doskonalenie istniejących środków walki powoduje najczęściej stopniowe zmiany w sposobach i formach zbrojnych działań wojennych, natomiast masowe zastosowanie nowych rodzajów broni staje się czynnikiem wprowadzającym przeobrażenia skokowe. Pojawienie się nowych środków walki prowadzi do zmian w ogólnej strukturze sił zbrojnych, do powstawania nowych rodzajów sił zbrojnych, nowych rodzajów wojsk i nowych specjalności wojskowych, a w konsekwencji do zmiany sposobów i form prowadzenia zbrojnych działań wojennych^{x/}. Wprowadzenie na przykład do wyposażenia wojsk broni palnej było czynnikiem zmuszającym do rozśrodkowywania żołnierzy walczących w zwartych kolumnach, co doprowadziło do powstania nowej formy ugrupowania bojowego, jaką była tyraliera^{xx/}. Podczas pierwszej wojny światowej zastosowanie na skalę masową ognia artylerii oraz karabinów maszynowych w połączeniu z inżynierską rozbudową umocnień dało w efekcie walkę pozycyjną, zaś pojawienie się podczas drugiej wojny światowej czołgów i lotnictwa umożliwiło prowadzenie operacji wojennych na dużych obszarach i w sposób wysoce manewrowy.

Obecnie możliwość zastosowania broni jądrowej jest również czynnikiem zasadniczo wpływającym na zmianę sposobów i form prowadzenia walki zbrojnej.

Broń jądrowa spowodowała przewrót nie tylko w sposobach i formach prowadzenia walki zbrojnej, ale również wojny w całości. Decydujące znaczenie okresu początkowego w wojnie jądrowej powoduje na przykład konieczność przygotowania już w czasie pokoju wszystkich zasobów materialnych niezbędnych do prowadzenia walki zbrojnej. W związku z możliwością zastosowania broni jądrowej

x/ A.AREFIEW: Rola techniki wojennej w rozwoju wojska i sztuki wojennej. Wyd. MON. Warszawa 1954, s.99.
xx/ Tamże, s.129-131.

wej przeciwko obiektom położonym na obszarze całego kraju staje się również niezbędne wypracowanie odpowiednich form i sposobów działania ludności cywilnej na wypadek wykonania przez nieprzyjaciela uderzeń jądrowych.

Aby nowe uzbrojenie i sprzęt techniczny mogły być efektywnie wykorzystane w walce zbrojnej, niezbędne jest odpowiednie przygotowanie ludzi do posługiwania się nimi. Nawet najdoskonalsze środki walki nie doprowadzą do zmian w sztuce wojennej, jeżeli posługujący się nimi ludzie nie potrafią umiejętnie wykorzystać ich właściwości. Niedostateczne przygotowanie do użytkowania nowoczesnego sprzętu technicznego dało się stwierdzić na przykład u żołnierzy arabskich podczas pierwszych starć z Izraelem, co w znacznym stopniu zostało przewyżczone już w październikowej wojnie 1973 r.

W walce zbrojnej ludzie i sprzęt bojowy występują w nierozwalnej jedności i tylko w tej postaci mogą być czynnikiem kształtującym nowe jej formy i sposoby. W przeszłości następowało to przede wszystkim w toku wojny, natomiast obecnie, ze względu na szybkie zmiany w technice wojennej, nowe formy i sposoby walki zbrojnej muszą być wypracowywane w okresie pokoju. Stąd ogromne znaczenie nauki wojennej dla umacniania i rozwoju obronności kraju.

Oprócz wyżej omówionych praw walki zbrojnej wyróżnia się także prawo wzajemnej zależności walki zbrojnej na szczeblach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Związki i zależności między walką zbrojną prowadzoną w różnej skali są wynikiem nie tylko jedności założeń oraz podporządkowania celów taktycznych operacyjnym zaś operacyjnych strategicznym, ale również umowności tego podziału /w zależności od użytych sił, obszaru, długotrwałości działania itp./^{x/}. Sukces taktyczny i operacyjny nie zawsze przeradzał się w sukces strategiczny, a niekiedy nawet działał na jego niekorzyść, na przykład: rozwijające się pomyślnie przeciwuderzenie wojsk hitlerowskich w Ardenach /grudzień 1944 r/ skomplikowało w znacznym stopniu sytuację strategiczną faszystowskich Niemiec, przyspieszając ich klęskę na froncie zachodnim.

x/ Niejednokrotnie w historii wojen siły brygady wykonywały zadania o znaczeniu operacyjnym, a nawet strategicznym, zaś armie odgrywały typową rolę taktyczną.

W dotychczasowych wojnach strategia dominowała nad sztuką operacyjną i taktyką, lecz jej sukcesy zawsze zależały od rezultatów walki i operacji. Obecnie broń jądrowa zwiększyła możliwości osiągania celów strategicznych niezależnie od sukcesów operacyjnych i taktycznych. Broń jądrowa jednak nie eliminuje znaczenia różnych rodzajów wojsk w osiąganiu celów walki zbrojnej. Niektóre wojny z użyciem broni jądrowej mogą się zakończyć już po wykonaniu pierwszych uderzeń, ale również jest prawdopodobne, że zwycięstwo będzie osiągnięte wysiłkiem wszystkich rodzajów wojsk, a więc w efekcie walki prowadzonej siłami i środkami konwencjonalnymi.

3. TEORIA SZTUKI WOJENNEJ

3.1. Geneza sztuki wojennej

Sztuka wojenna należy do najstarszych dziedzin zorganizowanej działalności ludzkiej o pierwiastku twórczym. Jej geneza nierozdzielnie wiąże się z powstaniem wojska jako zbrojnego narzędzia państwa klasowego. Już w początkowym stadium swego rozwoju sztuka wojenna oznaczała umiejętność zbrojnego działania, a przede wszystkim - umiejętność kierowania tym działaniem.

Na podstawie gromadzonych doświadczeń wojennych stosunkowo wcześniej, bo już w starożytności, dostrzeżono, że prowadzenie walki zbrojnej podlega określonym regułom /zasadom/ /patrz przyp. 3.1/. Zaczęły się więc stopniowo kształtować początki wiedzy o umiejętności prowadzenia walki zbrojnej. Wiedza ta przez bardzo długi okres czasu była - mimo znacznego rozrostu ilościowego - czysto empiryczna /praktycystyczna/; opierała się niemal wyłącznie na doświadczeniach minionych wojen. Materiał poznawczy czerpano zwłaszcza z opisów zwycięskich pochodów wojennych i bitew rozgrywanych przez wielkich wodzów /patrz przyp.3.2/, których talent i intuicja były istotnie jednym z ważnych czynników jej rozwoju. To oni właśnie byli praktycznie twórcami zasad wojowania, w związku z czym przez wiele wieków treść sztuki wojennej stanowił zbiór pouczeń i wskazań praktycznych, bezpośrednio dotyczących prowadzenia walki zbrojnej.

Ambitniejsze próby uporządkowania wiedzy z zakresu sztuki wojennej podejmowane są dopiero w czasach nowszych /XVIII-XIX w./ Chodzi przy tym głównie o ujęcie jej /wiedzy/ w określony system

uniwersalnych zasad, których umiejętne stosowanie zapewniłoby zwycięstwo. Równocześnie jednak stale postępuje naprzód praktyka sztuki wojennej, rozwijana i kształtowana przez samo życie. To też szereg założeń teoretycznych, np. jak o niezmienności zasad sztuki wojennej /patrz przyp. 3.3/, nie wytrzymuje konfrontacji z rzeczywistością.

Umiejętności wojowania w zasadzie nigdy nie odmawiano znamion sztuki, odwrotnie - często znacznie przeceniano rolę talentu i geniuszu wodza; natomiast przez niezwykle długi okres czasu, nieomal aż do naszych dni, kwestionowano możliwość jej oparcia na podstawach naukowych, opracowania naukowej teorii sztuki wojennej. Pogląd taki zresztą w dużej mierze przeważa do dziś w niektórych państwach kapitalistycznych.

Warto zaznaczyć, że wiedza o wojnie nie stanowi w tym względzie wyjątku. Podobnie kształtował się rozwój wielu innych dziedzin, by wymienić tylko wiedzę o społeczeństwie lub wiedzę techniczną. Ich naukowa nobilitacja nie jest nazbyt odległej daty. Nieprzypadkowo więc również i sztuka wojenna uzyskała podstawy naukowe dopiero na którymś z kolejnych etapów swego rozwoju. Zdecydował o tym bez wątpienia nader swoisty przedmiot badań - wielce złożona i zmienna jego materia, która przy idealistycznym podejściu do zjawisk wojny i walki zbrojnej, kwestionowaniu możliwości istnienia obiektywnych prawidłowości rządzących tymi zjawiskami, a także przy nader ograniczonych i niedoskonałych metodach badawczych skutecznie opierała się naukowemu poznaniu.

Przełomowe znaczenie dla rozwoju teorii sztuki wojennej miało oparcie analizy /badania/ prawidłowości i zasad rządzących walką zbrojną na metodologicznych podstawach materializmu dialektycznego i historycznego, co ściśle wiąże się z działalnością twórców naukowego socjalizmu, zwłaszcza F.Engelsa, którego pionierskie prace z dziedziny wojskowości do dziś zachowały swój wielki walor poznawczo-metodologiczny.

Kolejny milowy krok w kierunku naukowego opracowania teorii sztuki wojennej uczyniony został po powstaniu radzieckiego państwa socjalistycznego i jego sił zbrojnych. Wybitną rolę w tworzeniu podstaw, zwłaszcza metodologicznych, socjalistycznej sztuki wojennej odegrał W.I.Lenin /patrz przyp.3.4/. Od tego czasu da-

tuje się w ZSRR systematyczny, nieustanny rozwój badań naukowych w zakresie sztuki wojennej.

Już w okresie międzywojennym /pomiędzy wojną domową a drugą wojną światową/ radziecka teoria sztuki wojennej osiągnęła dużą dojrzałość naukową. Sprawdzianem tej dojrzałości, a zarazem szczególnym etapem szybkiego rozwoju teorii w bezpośrednim działaniu wojennym była druga wojna światowa. Okres powojenny cechuje dalszy intensywny rozwój socjalistycznej teorii sztuki wojennej. Badania naukowe koncentrowały się najpierw na uogólnieniu przebogatych doświadczeń wojennych /głównie z działań Armii Radzieckiej/, następnie zaś - od lat pięćdziesiątych - zmierzały i zmierzają nadal do rozwiązania jakościowo nowych problemów, zrodzonych w wyniku pojawienia się i rozpowszechniania broni masowej zagłady, zwłaszcza jądrowej /patrz przyp. 3.5/.

3.2. Ogólna teoria sztuki wojennej

Sprawność działań wojennych w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej zależy w dużej mierze od stosowania jednolitych zasad postępowania. Formułowaniem /między innymi/ tych zasad, obowiązujących na wszystkich szczeblach dowodzenia oraz we wszystkich rodzajach sił zbrojnych i wojsk, zajmuje się ogólna teoria sztuki wojennej. Ze względu na duże znaczenie zasad sztuki wojennej zarówno dla rozwijania teorii, jak i działalności praktycznej podstawowe z nich zostaną omówione w niniejszym rozdziale.

Zasady sztuki wojennej nie są niczym innym jak prakseologicznymi zasadami ogólnej teorii walki, rozpatrywanej w aspekcie militarnym. Bywają one niekiedy różnie formułowane i wymieniane w różnej liczbie, ale krąg ich zastosowań jest zawsze ten sam /patrz przyp. 3.6/.

Przez zasady sztuki wojennej należy rozumieć podstawowe dyrektywy, wskazówki, według których prowadzi się działalność wojenną. Tak rozumiane zasady mogą być w praktyce wykorzystywane bądź jako dyrektywy usprawniania działań wojennych, bądź jako kryteria oceny przebiegu tych działań. Są to zarówno zasady ogólne, znajdujące zastosowanie we wszelkich działaniach wojennych, jak też szczegółowe, stosowane np. w działaniach taktycznych.

Zasady sztuki wojennej przy względnej trwałości swoich sformułowań ogólnych charakteryzują się zmiennością konkretnych treści, które kształtują się odpowiednio do zmian zachodzących w materialnych środowiskach walki i warunkach jej prowadzenia. Odnosi się to zwłaszcza do takich uznanych za podstawowe zasady sztuki wojennej, jak:

1. Zasada formułowania jasnego i realnego celu oraz ustalania celowości działania.
2. Zasada skupiania przewagi oraz odpowiedniego ześrodkowywania sił i środków w określonym miejscu i czasie.
3. Zasada ekonomizacji działań.
4. Zasada zaskoczenia przeciwnika.
5. Zasada racjonalnej organizacji współdziałania.
6. Zasada prowadzenia działań manewrowych.
7. Zasada ciągłości działań.
8. Zasada operacyjnego i bojowego zabezpieczenia działań.

Precyzując zasady walki zbrojnej należy z jednej strony uwzględniać rządzące nią prawidłowości, stwierdzone w postaci praw, a z drugiej zaś - rolę czynnika subiektywnego, jako że prawa walki zbrojnej podobnie jak prawa społeczne przejawiają się poprzez konkretną działalność ludzką. Trzeba więc zdecydowanie odrzucić zarówno absolutny determinizm, jak też skrajny woluntaryzm, pamiętając, że znajomość obiektywnie przejawiających się praw walki zbrojnej stanowi podstawę świadomej, twórczej, lecz nie wolnej od subiektywnego zabarwienia działalności dowódców, oficerów sztabów i wojsk podczas rozwiązywania konkretnych problemów walki /bitwy/ i operacji w niepowtarzalnych sytuacjach wojennych. Mamy tu więc do czynienia z dialektyczną jednością czynnika obiektywnego i subiektywnego. I tylko uznanie tej dialektycznej jedności, jaka istnieje między obiektywnymi prawidłowościami /sformułowanymi w postaci praw/ i sprecyzowanymi na ich podstawie zasadami a działalnością twórczą kadr wojskowych, umożliwia przyjęcie właściwej postawy badawczej w odniesieniu do sztuki wojennej. Rzetelna znajomość zasad sztuki wojennej oraz umiejętne ich stosowanie w konkretnych warunkach działań wojennych stanowi o stopniu przydatności, randze i roli praktycznej tych zasad. A oto charakterystyka ważniejszych zasad współczesnej sztuki wojennej.

3.2.1. Zasada formułowania jasnych i realnych celów oraz ustalania celowości działania

Zasada ta głosi, że każde działanie wojenne musi mieć wyraźnie określony cel główny, do którego osiągnięcia konsekwentnie należy zmierzać. Oprócz celu głównego występuje cały hierarchiczny /co do ważności/ układ celów drugorzędnych, przedstawiających różną wartość dla danej strony walczącej. Wśród ogółu celu preferowany powinien być oczywiście cel główny. Każdy cel główny ma charakter całościowy i jako taki może być podzielony na określone cele cząstkowe, których realizacja umożliwia osiągnięcie celu całościowego /głównego/. Bez jasnego określenia każdego celu, wielkości zasobów niezbędnych do jego osiągnięcia oraz zdecydowanej woli jego realizacji trudno liczyć na odniesienie sukcesu. Dlatego też zasada ta zakłada konieczność przestrzegania wzajemnych zależności między celem działania a warunkami, w których to działanie przebiega, i środkami umożliwiającymi osiągnięcie celu. Konsekwencją nieadekwatności celu działania do sił i środków posiadanych dla jego realizacji są niepowodzenia, straty w ludziach i środkach materialnych - jednym słowem - awanturnictwo wojenne.

Należy jednocześnie podkreślić, że cele działań wojennych nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od całego hierarchicznie złożonego układu celów ekonomicznych, społecznych, politycznych i innych danego państwa /koalicji/. Cele strategiczne są uzależnione w poważnej mierze od celu politycznego, z kolei cele operacyjne od danego celu strategicznego, a taktyczne - od operacyjnego. Celowość działania polega na ścisłym określeniu możliwości i opłacalności wykonania zadania w dany sposób. Przy czym wytyczony cel główny może być osiągnięty pośrednio /poprzez osiągnięcie celów cząstkowych, stosownie do posiadanych sił, środków i możliwości/ lub bezpośrednio.

3.2.2. Zasada skupiania przewagi oraz odpowiedniego ześrodkowania sił i środków w określonym miejscu i czasie

Kardynalnym warunkiem odniesienia sukcesu w działaniach wojennych jest uzyskanie nad nieprzyjacielem w określonym miejscu i czasie przewagi materialnej i niematerialnej. Obecnie oprócz przewagi ilościowej i jakościowej w posiadanych siłach i środkach coraz bardziej liczy się przewaga ujmowana w kategoriach trudno wymiernych - przewaga intelektualna, przejawiająca się w lepszym niż u przeciwnika przygotowaniu żołnierzy pod względem moralno-politycznym i psychologicznym oraz w ich wykszoleniu bojowym, czy też przewaga w sferze taktyki, sztuki operacyjnej, strategii wojennej, polegająca na umiejętnym wykorzystaniu posiadanych sił w walce, bitwie i w wojnie w ogóle. Przy posiadaniu tak rozumianej przewagi niezbędne jest ześrodkowanie sił i środków oraz skupianie wysiłków w tzw. punktach ciężkości walki /bitwy, wojny/, tj. na kierunkach i w rejonach, gdzie rozstrzygają się jej losy. Zasada ześrodkowania jest szczególnie ważna przy istnieniu równowagi lub braku przewagi. Jest ona warunkiem uzyskiwania przewagi lokalnej i w konsekwencji prowadzi albo do pomnożenia przewagi ogólnej, albo do jej stopniowego wywalczenia /gdy się początkowo tej przewagi nie posiadało/.

3.2.3. Zasada ekonomizacji działań

Zasada ekonomizacji działania /zwana niegdyś zasadą ekonomii sił i środków/ polega na celowym i umiejętnym wyborze takich /stosownie do sytuacji/ form działań, które zapewniają bądź maksymalizację efektów przy określonych nakładach /ustalonych siłach i środkach/, bądź też minimalizację nakładów przy ustalonych /z góry założonych/ efektach. W pierwszym przypadku ma zastosowanie maksymalizacja wysiłku, a w drugim - minimalizacja kosztów. Zależnie od sytuacji można stosować tę zasadę w pierwszej lub drugiej postaci.

W ujęciu historycznym pojęcie ekonomii sił i środków ma trojaki znaczenie:

a/ Oznacza "wygospodarowanie" maksimum /optimum/ sił i

środków w celu stworzenia przewagi na kierunku głównego wysiłku kosztem kierunków drugorzędnych.

b/ Wykorzystanie posiadanych sił i środków w najpełniejszy sposób /żaden z czynników siły nie powinien "próżnować" w rozstrzygającym punkcie i momencie działania/.

c/ Przeznaczenie do każdego konkretnego działania tyle - ale tylko tyle - sił i środków, ile dla osiągnięcia celu tego działania jest niezbędne.

3.2.4. Zasada zaskoczenia przeciwnika

Zasada zaskoczenia przeciwnika jest najstarszą ze znanych zasad sztuki wojennej. Była szeroko stosowana na przestrzeni wieków, a w okresie drugiej wojny światowej odegrała rolę niemal decydującą. W warunkach współczesnych również nie straciła na znaczeniu, przeciwnie - nagłe i niespodziewane użycie broni masowego rażenia może wywołać nieobliczalne skutki. Pamiętać jednak należy, że zaskoczenie w warunkach współczesnych staje się coraz trudniejsze ze względu na ciągle wzrastające możliwości rozpoznania. Zaskoczenie wpływa paraliżująco na psychikę dowódców, oficerów sztabu i wojsk strony przeciwnej, powoduje czasową ich niezdolność do jakiegokolwiek logicznego myślenia i działania; najczęściej wywołuje panikę i dezorganizację. Czas trwania zaskoczenia zwykle jest mierzony czasem jego paraliżującego oddziaływania na psychikę przeciwnika. Jego celem stanowi pozbawienie przeciwnika woli skutecznego działania lub przeciwdziałania. Skutki wywołane zaskoczeniem zapewniają osiągnięcie na pewien czas moralnej i materialnej przewagi nad nieprzyjacielem, często siłami liczebnie mniejszymi. Dlatego też niezbędne jest ciągłe poszukiwanie nowych sposobów realizacji zasady zaskoczenia przeciwnika.

Ze względu na cele i skalę osiągniętych efektów rozróżnia się zaskoczenie strategiczne, operacyjne i taktyczne. Niekiedy uzyskanie na przykład zaskoczenia operacyjnego umożliwia przekształcenie go w zaskoczenie strategiczne. Zaskoczenie osiąga się poprzez stosowanie różnych skrycie realizowanych przedsięwzięć oraz sposobów przygotowania i wywołania wojny, przygotowania i prowadzenia operacji /bitwy, walki/.

Podstawowym wymaganiem w zakresie organizacji i wykonania wszelkich przedsięwzięć zmierzających do uzyskania zaskoczenia jest prostota i nieszablonowość. Przygotowując zaskoczenie należy jednocześnie pamiętać, aby nie dać się samemu zaskoczyć.

3.2.5. Zasada racjonalnej organizacji współdziałania

W miarę wyposażania wojsk w nową, coraz doskonalszą technikę bojową rola i znaczenie tej zasady sztuki wojennej ciągle wzrasta. We współczesnych warunkach powodzenie w walce, bitwie i operacji może być osiągnięte tylko wspólnym wysiłkiem wszystkich uczestniczących w nich sił i środków oraz różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych. Obecnie w działaniach konwencjonalnych szczególnego znaczenia nabiera współdziałanie wojsk lądowych z lotnictwem, a na kierunku nadmorskim - z marynarką wojenną; w działaniach z użyciem broni jądrowej - wszechstronne uzgodnienie działań wszystkich rodzajów wojsk i sił zbrojnych w ścisłym powiązaniu z wykonywanymi uderzeniami jądrowymi, zwłaszcza na szczeblu strategicznym. Ze względu na koalicyjny charakter działań wojennych wyjątkowo doniosłą rolę odgrywa obecnie współdziałanie w układzie sojuszniczym.

Współdziałanie polega na uzgodnieniu działań różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych pod względem zadań, czasu, miejsca /przestrzeni/ i możliwości osiągnięcia celu operacji /odpowiednio do ogólnego zamiaru/. Myślą przewodnią współdziałania będzie takie wykorzystanie możliwości poszczególnych rodzajów wojsk, aby w walce z nieprzyjacielem zapewnić sobie najskuteczniejsze warunki działania, ponosząc jednocześnie jak najmniejsze straty w sile żywej i sprzęcie.

Ze względu na cele i zasięg współdziałania oraz strukturę organizacyjną rodzajów wojsk i sił zbrojnych rozróżniamy współdziałanie strategiczne, operacyjne i taktyczne. Podstawowym wymaganiem w odniesieniu do współdziałania na każdym szczeblu dowodzenia i we wszystkich okresach powinna być prostota, jasność zamiaru, jednoznaczność i zrozumiałość założeń dotyczących miejsca, roli i zadań danego rodzaju wojsk lub sił zbrojnych podczas realizacji konkretnych celów i zadań.

3.2.6. Zasada prowadzenia działań manewrowych

Przez manewr należy rozumieć celowy i zamierzony ruch wojsk na lądzie, w powietrzu /kosmosie/ i na morzu oraz zamierzone zmiany w oddziaływaniu ogniowym na przeciwnika dla zapewnienia korzystniejszych niż posiadane przez niego warunków do osiągnięcia celu walki, bitwy i operacji. W zależności od celów rozróżniamy manewr strategiczny, operacyjny i taktyczny. W wyniku właściwie wykonanego manewru można spotęgować siłę uderzenia czy zaskoczyć przeciwnika, co pozwoli uzyskać nad nim przewagę w wybranym miejscu i czasie lub uniknąć zniszczenia własnych sił. W warunkach obustronnego użycia broni jądrowej manewr polegać będzie głównie na wykorzystaniu skutków uderzeń jądrowych dla ostatecznego rozbicia nieprzyjaciela i osiągnięcia celu operacji przy jak najmniejszych stratach własnych. Ze względu na specyfikę współczesnego pola walki duże możliwości otwierają się przed manewrem ogniem, podobnie jak i przed manewrem środkami materiałowo-technicznymi.

Możliwości współczesnego lotnictwa i śmigłowców stwarzają warunki do manewru wojsk drogą powietrzną, tj. w trzecim wymiarze, realizowanego najczęściej w powiązaniu z manewrem wojsk na lądzie.

3.2.7. Zasada ciągłości działań

Według zasady ciągłości działań rozpoczęta przez dany szczebel organizacyjny walka /bitwa, operacja/ powinna być prowadzona nieprzerwanie, niezależnie od warunków /pory roku, doby/.

Podstawowym warunkiem zachowania ciągłości działań jest sprawność systemu rozpoznania oraz obiegu informacji /ciągła łączność/. Umożliwia to bowiem prowadzenie działań bojowych zarówno w dzień, jak i w nocy, przy równoczesnym zachowaniu zdolności i gotowości bojowej wojsk. Przestrzeganie zasady ciągłości działań polega na przekształcaniu jednej formy działań bojowych w inną bez ich przerywania oraz na maksymalnym skracaniu nieodzownych przerw pomiędzy poszczególnymi operacjami, co pozwala narzucić przeciwnikowi styl i formę działania.

3.2.8. Zasada operacyjnego i bojowego zabezpieczenia działań

Zasada ta polega na wykonywaniu przez dowództwa i sztaby uzgodnionych przedsięwzięć w celu zapewnienia jak najdogodniejszych warunków do prowadzenia walki /bitwy, operacji/. Treść przedsięwzięć związanych np. z zabezpieczeniem bojowym i operacyjnym będzie głównie zależać od konkretnej sytuacji taktycznej, operacyjnej i strategicznej oraz wykonywanych przez wojska zadań. Zabezpieczenie operacyjne i bojowe realizowane jest przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych i obejmuje: rozpoznanie, obronę przed bronią masowego rażenia, ubezpieczenie, maskowanie, walkę radioelektroniczną, zabezpieczenie tyłowe, topogeodezyjne i hydrometeorologiczne. Poszczególne elementy zabezpieczenia działań wojsk powinny w sumie składać się na sprawnie działający system, którego wysiłki zmierzają do zapewnienia swobody działania i osiągnięcia celu walki /bitwy, operacji/ przy poniesieniu jak najmniejszych strat.

Zarówno wyżej opisane, jak i pozostałe zasady sztuki wojennej stanowią pewien system wzajemnie powiązanych zaleceń i postulatów, dlatego też powinny być w działaniach wojennych stosowane kompleksowo.

3.3. Strategia wojenna

Tradycyjnie strategią nazywano dział sztuki wojennej określający sposoby przygotowania i prowadzenia działań wojennych, a w szczególności kampanii i bitew. W pojęciu strategii nie mieściło się przygotowanie kraju do wojny. Stopniowo jednak - w miarę przemian, jakim podlegało zjawisko wojny - zmieniał się również zakres przedmiotowy strategii.

Dziś przedmiotem strategicznych analiz są nie jak dawniej wyłącznie działania wojenne, ale wojna, i to wojna rozumiana szeroko, tj. nie tylko w aspekcie militarnym, lecz politycznym, ekonomicznym i innych. A zatem w ramach strategii rozważane są obecnie również takie zagadnienia, jak: stan moralno-polityczny własnego społeczeństwa i społeczeństwa przeciwnika, zawieranie sojuszków, neutralizowanie różnymi sposobami siły militarnej przeciw-

nika, przygotowanie do prowadzenia wojny ekonomiki zarówno własnej, jak i przeciwnika oraz szereg innych, mogących wywrzeć decydujący wpływ na przebieg i rezultat wojny, a więc i na możliwości osiągnięcia w jej wyniku założonych celów politycznych.

Można więc powiedzieć, iż w rozważaniach strategicznych trzeba obecnie uwzględniać działalność państwa w dziedzinach: politycznej, ekonomicznej i innych, bowiem całokształt tej działalności wywierać będzie istotny wpływ na działalność w dziedzinie militarnej, której celem jest jak najlepsze przygotowanie państwa i jego sił zbrojnych do wojny oraz zwycięskie tej wojny przeprowadzenie.

Z kolei na działalność państwa we wszystkich tych dziedzinach należy w toku strategicznych dociekań spojrzeć z punktu widzenia prowadzenia wojny w całości i prowadzenia działań wojennych na teatrach działań wojennych oraz w przestrzeni powietrzno-kosmicznej. W związku z tym niezbędne staje się odróżnienie strategii wojennej w szerszym tego słowa znaczeniu, którą można rozpatrywać jako politykę państwa w dziedzinie przygotowania i prowadzenia wojny, od strategii wojennej w węższym zakresie, zajmującej się przygotowaniem i prowadzeniem działań wojennych przez siły zbrojne. O celowości takiego rozróżniania może świadczyć praktyka pierwszej i drugiej wojen światowych. podczas których powoływano odrębne ogniwa strategiczne do kierowania wojną w całości oraz do kierowania działaniami wojennymi na poszczególnych teatrach działań wojennych /kierunkach strategicznych/^{x/}.

x/ W hierarchicznie nadrzędnym ogniwie kierowania wojną występują najczęściej organy polityczne i wojskowe /komitety, rady/, które podejmują decyzje o podstawowym znaczeniu dla przebiegu całej wojny. Decyzje te dotyczą przede wszystkim: ustalenia priorytetów poszczególnych teatrów działań wojennych /kierunków strategicznych/; podziału i wykorzystania potencjału militarnego na poszczególnych kierunkach; organizacji kierowania działaniami wojennymi, zwłaszcza w układzie koalicyjnym, a dziś - co jest niezmiernie istotne - również wykorzystania broni jądrowej. Przykładem decyzji podejmowanych na tym szczeblu kierownictwa strategicznego może być uznanie w 1944 r. przez aliantów zachodnich absolutnego priorytetu zachodnioeuropejskiego teatru działań wojennych /Francja/ przed południowo-zachodnim /Wrochy/. W ogniwie kierowania działaniami wojennymi na poszczególnych kierunkach strategicznych występują dowództwa teatrów działań wojennych /dowództwa grup frontów, grup armii/ realizujące zadania określone przez organy kierowania wojną w całości, przy pozostawieniu im jednak znacznej swobody jeśli chodzi o wybór sposobów wykorzystania posiadanych sił i środków.

W nauce wojennej zadaniem strategii jako teorii poznawczej, tj. rozpatrującej wojnę w ogóle /jako zjawisko/, a także strategii jako teorii stosowanej, badającej prawdopodobną, konkretną wojnę /jako zdarzenie/ jest wypracowywanie założeń, zasad, sposobów i form jej przygotowania i przeprowadzenia przez dane państwo, a w tym przede wszystkim przygotowania i przeprowadzenia działań wojennych przez siły zbrojne tego państwa /koalicji/. W ramach strategii jako teorii poznawczej formułuje się różnorodne hipotezy dotyczące charakteru wojny oraz założeń, zasad, sposobów i form jej przygotowania i prowadzenia; natomiast w ramach strategii jako teorii stosowanej opracowuje się najbardziej racjonalne rozwiązania w tym zakresie. Ażeby wypracowane rozwiązania mogły okazać się efektywne, muszą być adekwatne do realiów wojennej rzeczywistości, a nie abstrakcyjne. Spełnienie tego warunku możliwe jest przy uwzględnieniu szeregu istotnych czynników, takich jak: cele polityczne wojny, założenia doktryny wojennej, doświadczenia wojenne, sytuacja polityczna oraz stan moralno-polityczny, ekonomiczny, techniczny i militarny własnego państwa, a także prawdopodobnego przeciwnika.

Dopiero uwzględnivszy powyższe czynniki można w ramach teorii strategii /stosowanej/ określić charakter prawdopodobnej /konkretnej/ wojny oraz warunki, w jakich będzie się ona rozgrywać; sposoby jej przygotowania i prowadzenia, jak też założenia odnośnie do wykorzystania sił zbrojnych i kierowania działaniami wojennymi.

Współczesna strategia jako teoria /poznawcza i stosowana/ odgrywa istotną rolę w sztuce wojennej, ze względu na to, że jej zadaniem jest formułowanie hipotez /twierdzeń/ o największym stopniu ogólności. W ramach tak rozumianej teorii strategii - biorąc głównie za podstawę cele polityczne, potencjał moralno-polityczny, ekonomiczny i militarny własnego państwa /koalicji/ oraz prawdopodobnego przeciwnika, a także warunki geofizyczne danego teatru działań wojennych - formułuje się wnioski dotyczące:

- prawdopodobnego charakteru i rozmachu wojny;
- niezbędnych przedsięwzięć związanych ze skutecznym przygotowaniem do wojny;
- sposobów i zasad prowadzenia wojny.

Jeśli chodzi natomiast o przygotowanie i prowadzenie działań wojennych, to w ramach teorii strategii dokonuje się oceny możliwości militarnych prawdopodobnego przeciwnika, a następnie określa się:

- prawdopodobny przebieg działań wojennych;
- wpływ warunków geofizycznych teatru działań wojennych na przebieg walki zbrojnej;
- rolę poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i sił obrony cywilnej w działaniach wojennych, ich formy organizacyjne, uzbrojenie i wyposażenie;
- niezbędny stopień rozbudowy poszczególnych rodzajów sił zbrojnych;
- zasoby niezbędne dla potrzeb sił zbrojnych;
- sposoby przygotowania bojowego oraz osiągnięcia gotowości bojowej przez poszczególne rodzaje wojsk;
- sposoby zabezpieczenia materiałowo-technicznego sił zbrojnych oraz sił obrony cywilnej;
- sposoby prowadzenia działań wojennych;
- sposoby kierowania siłami zbrojnymi i siłami obrony cywilnej.

W oparciu o dokonaną ocenę sytuacji i wypracowane założenia strategiczne określa się założenia, zasady, sposoby i formy prowadzenia działań strategicznych na poszczególnych teatrach /kierunkach strategicznych/ przez współdziałające ze sobą rodzaje sił zbrojnych.

Obecnie wyróżnia się następujące formy działań strategicznych: pierwsze uderzenia strategicznych sił jądrowych, odparcie powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika na siły zbrojne i zaplecze, strategiczne operacje na lądowych teatrach działań wojennych, oceaniczne operacje strategiczne, powietrzne operacje lotnictwa dalekiego zasięgu, powietrznodesantowe operacje strategiczne oraz działania zbrojne w kosmosie. Wymienione działania strategiczne mogą być realizowane siłami wielkich koalicji militarnych lub przez siły zbrojne mocarstw światowych. Średnie państwa w większości przypadków są w stanie samodzielnie prowadzić jedynie operacje strategiczne na lądowych teatrach działań wojennych /kierunkach strategicznych/. Dlatego w tych państwach rozpatruje się strategię wojenną jako teorię stosowaną w znacznie bardziej ograniczonym zakresie.

Ze względu na wymienione cechy specyficzne strategia zdobyła sobie obecnie pozycję samodzielnej dyscypliny naukowej. Należy jednak pamiętać, że podstawą badań strategicznych w dziedzinie militarnej są osiągnięcia innych dyscyplin nauki wojennej, a zwłaszcza ogólnej teorii wojny, charakteryzującej to zjawisko z różnych punktów widzenia, a także wykrywającej prawidłowości oraz formułującej prawa wojny i walki zbrojnej. W teorii strategii trzeba również uwzględnić dorobek nauk ekonomicznych, technicznych i innych, bowiem ich osiągnięcia w istotny sposób wpływają na zmianę potencjałów militarnych przeciwstawnych stron, a w konsekwencji powodują przeobrażenia w warunkach prowadzenia działań wojennych. W badaniach tych jednak nie tylko wykorzystuje się dorobek innych nauk, ale także formułuje pod ich adresem określone wymagania, jako że są one w stanie wspomóc w rozwiązaniu szeregu problemów militarnych /takich np. jak przygotowanie nowych środków walki zbrojnej, zwiększenie odporności infrastruktury na oddziaływanie nieprzyjaciela itp./.

Terminem: "strategia" oznacza się nie tylko jedną z dyscyplin naukowych, ale także określoną dziedzinę działalności praktycznej, w której wykorzystuje się wyniki analiz i badań przeprowadzonych w ramach strategii poznawczej i stosowanej. W oparciu o te wyniki opracowywane są konkretne plany dotyczące przygotowania państwa, a w tym również sił zbrojnych do wojny, oraz sporządzane odpowiednie akty normatywne /dyrektywy, instrukcje, regulaminy/.

W świetle oceny aktualnej sytuacji według założeń współczesnej strategii uznaje się, iż decydującym środkiem prowadzenia wojny między koalicjami państw zrzeszonych w Układzie Warszawskim i NATO będzie broń jądrowa. Uważa się jednocześnie, że zwycięstwo w wojnie może być osiągnięte tylko wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych, a zdobycie inicjatywy strategicznej ma decydujące znaczenie dla przebiegu działań wojennych. W związku z tym wykonanie pierwszego uderzenia strategicznych sił jądrowych na najważniejsze obiekty nieprzyjaciela przy jednoczesnym odparciu jego powietrzno-kosmicznego napadu odgrywa we współczesnej strategii wojennej rolę zasadniczą. W ślad za pierwszym uderzeniem strategicznych sił jądrowych powinno nastąpić decydujące uderzenie wszystkich rodzajów sił

zbrojnych na lądzie, morzu i w powietrzu, celem rozbicia ocalałych sił zbrojnych nieprzyjaciela oraz opanowania najważniejszych rejonów na jego terytorium. Głównymi obiektami rażenia będą strategiczne środki jądrowe nieprzyjaciela oraz zgrupowania jego sił zbrojnych, przy czym zakłada się jednocześnie niszczenie obiektów wojskowych, ekonomicznych, elementów dowodzenia na całą głębokość teatru działań wojennych oraz na zamorskim terytorium nieprzyjaciela.

Główną zasadą współczesnej strategii jest prowadzenie działań zaczepnych w celu przemieszczenia rozpoczętej przez nieprzyjaciela wojny na jego terytorium. W związku z tym istotnego znaczenia nabiera wybór kierunków i rejonów, na których powinny zostać skoncentrowane główne wysiłki. Wychodzi się przy tym z założenia, że niezbędne jest wcześniejsze tworzenie zasobów ekonomicznych i odwodów strategicznych oraz utrzymywanie ich podczas trwania całej wojny. Warunkiem skutecznego prowadzenia działań wojennych jest więc utrzymanie trwałej przewagi nad nieprzyjacielem. Aby ją osiągnąć, niezbędne jest wszechstronne zabezpieczenie działań sił zbrojnych, zarówno w okresie przygotowania do wojny, jak też w czasie jej prowadzenia.

Oczywiste jest, że sukces całościowy /tj. sukces w skali strategicznej/ - to suma sukcesów cząstkowych. Dlatego też między strategią a pozostałymi częściami sztuki wojennej występują ścisłe związki i zależności.

Przedstawiona powyżej ogólna charakterystyka działań wojennych prowadzonych w skali strategicznej określa relację, jaka zachodzi pomiędzy strategią a sztuką operacyjną i taktyką. Strategię różni od sztuki operacyjnej i taktyki przede wszystkim skala działań, a więc rozmach i czas ich trwania oraz ilość użytych sił. Istotne różnice dają się również zauważyć w charakterze działań, jako że inne cechy będą one przybierać w sferze strategii, a inne w sferze sztuki operacyjnej i taktyki.

3.4. Sztuka operacyjna

Sztuka operacyjna stanowi najpóźniej wyodrębniony dział sztuki wojennej. Jako samodzielna dyscyplina ukształtowała się

w okresie międzywojennym, a jej założenia teoretyczne zweryfikowane zostały w toku drugiej wojny światowej^{x/}.

Sztuka operacyjna zajmuje się założeniami, zasadami, sposobami i formami przygotowania i prowadzenia operacji wojennych przez związki operacyjne /typu: front, armia, kilka związków taktycznych/ wojsk lądowych, marynarki wojennej, wojsk lotniczych, wojsk OPK oraz siły obrony cywilnej^{xx/}.

Z uwagi na specyficzną rolę rodzajów sił zbrojnych w operacji oraz odmienność sposobów wykonywania przez nie zadań należy w ramach sztuki operacyjnej wyodrębnić następujące specjalności: sztukę operacyjną wojsk lądowych, których głównym zadaniem jest prowadzenie operacji na lądowych TDW, a niekiedy i na lądowo-morskich; sztukę operacyjną wojsk lotniczych, które mogą prowadzić operacje powietrzne, realizując najczęściej swe zadania wspólnie z wojskami lądowymi /czasem z wojskami OPK/; sztukę operacyjną marynarki wojennej, która zdolna jest samodzielnie realizować operacje na oceanicznych TDW lub wspólnie z wojskami

x/ Doświadczenia drugiej wojny światowej wzbogaciły teorię sztuki operacyjnej. Operacje realizowane w jej toku - zwłaszcza przez Armię Radziecką - stanowią dziś klasyczne wzory stosowania zasad sztuki operacyjnej.

xx/ Ze względu na zakres stosowalności swoich założeń, zasad, sposobów i form sztuka operacyjna jest dyscypliną o mniejszym stopniu ogólności niż strategia, lecz z kolei o większym niż taktyka. Od strategii i taktyki odróżnia ją bowiem przede wszystkim: zakres celów /operacyjne, a niekiedy operacyjno-strategiczne/ i zadań /sprowadzają się głównie do rozgromienia operacyjnych zgrupowań wojsk przeciwnika i opanowania ważnych z punktu widzenia operacyjnego lub strategicznego obiektów lub obszarów/; wielkość sił przeznaczonych do osiągnięcia postawionych zadań /podstawowym szczeblem będą związki operacyjne i wyższe związki operacyjne, a niekiedy kilka związków taktycznych, najczęściej różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych wyznaczonych do osiągnięcia celu operacyjnego, np. grupa operacyjna/; podział przestrzenny i czasowy działań /rozmach przestrzenny operacji - od kilkudziesięciu do kilkuset kilometrów oraz czas ich trwania - od kilku do kilkunastu dni/; sposób podejścia do oceny i rozwiązywania poszczególnych zagadnień walki i bitwy; skala przewidywań w odniesieniu do przygotowania, kierowania i prowadzenia współczesnych operacji oraz ich pełnego zabezpieczenia pod względem materiałowym, technicznym i medycznym.

lądowymi na teatrach lądowo-morskich; sztukę operacyjną wojsk OTK oraz sztukę operacyjną sił obrony cywilnej.

Współczesna operacja stanowi dialektyczny splot bitew^{x/} i walk oraz uderzeń ogniowych i manewrów realizowanych przez związki operacyjne /zgrupowania operacyjne/ różnych rodzajów wojsk /sił zbrojnych/, połączonych wspólną myślą przewodnią /zamiarem/ w zwarty i spójny układ. Jest ona organizowana i prowadzona pod jednym kierownictwem, które dąży do osiągnięcia określonego celu. W literaturze przedmiotu można znaleźć również nieco inne sformułowania. Jednakże w każdym niemal z nich stwierdza się, że dla osiągnięcia celu współczesnej operacji potrzeba uzgodnionego wysiłku poszczególnych rodzajów wojsk /sił zbrojnych/. Działania wojenne związków operacyjnych różnych rodzajów wojsk /sił zbrojnych/ rozpatruje się więc najczęściej jako integralną część operacji strategicznej na danym TDW. Każdy związek operacyjny danego rodzaju sił zbrojnych wykonuje swoje zadania w powiązaniu z zadaniami wykonywanymi przez związki operacyjne innego rodzaju sił zbrojnych - ściśle z nimi współdziałając, zarówno w układzie wojsk własnych, jak i w układzie sojuszniczym, oraz uwzględniając zadania wykonywane przez strategiczne siły jądrowe, bowiem skutki użycia strategicznych sił jądrowych będą wywierać znaczny wpływ na cel, charakter i sposoby prowadzenia operacji przez wszystkie związki operacyjne rodzajów sił zbroj-

x/ Cel każdej współczesnej operacji wojennej jest złożony z pewnej liczby celów częściowych /pośrednich/, których pomyślna realizacja jest warunkiem osiągnięcia celu całej operacji. Najczęściej cele pośrednie realizuje się poprzez stoczenie jednej lub kilku bitew. Przez pojęcie bitwy rozgrywanej w ramach operacji rozumiemy zwykle zespół walk, uderzeń ogniowych i manewrów wykonywanych przez siły związku operacyjnego w określonym czasie i na określonym obszarze dla osiągnięcia pośredniego celu operacji. Na lądowych teatrach działań wojennych bitwa przybiera charakter ogólnowojskowy. Nawet bitwa powietrzna prowadzona przez lotnictwo jest ściśle związana z przebiegiem i charakterem działań wojsk lądowych, podobnie jak działania marynarki wojennej na kierunku nadmorskim. W warunkach wojny raketowo-jądrowej główną i rozstrzygającą siłę stanowić będzie broń jądrowa, ona też wywrze decydujący wpływ na charakter bitwy. W celu osiągnięcia pośredniego zadania operacji bitwa prowadzona jest przez związki operacyjne jednego rodzaju sił zbrojnych lub wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

nych. Ze względu na środowisko, w jakim wykonywane są działania bojowe przez określone rodzaje sił zbrojnych i siły obrony cywilnej, można zatem wyodrębnić operacje: lądowe, powietrzne /kosmiczne/ oceaniczne /morskie/, desantowe /powietrzne, morskie, lub kombinowane/, a ze względu na formy działań wojennych - operacje zaczepne, obronne i odwrotowe.

Sztuka operacyjna spełnia określoną rolę w nauce i praktyce wojennej. Jako teoria jest ona przede wszystkim dyscypliną stosowaną - nauką o praktycznym przygotowaniu i prowadzeniu walki zbrojnej przez związki operacyjne jednego lub kilku rodzajów sił zbrojnych, zmierzające do osiągnięcia celów operacyjnych na danym teatrze działań wojennych /kierunku operacyjnym lub strategicznym/, a także na obszarze własnego kraju.

Obiektem zainteresowań teorii sztuki operacyjnej są więc operacje rozgrywane tak w warunkach użycia środków konwencjonalnych, jak i broni masowego rażenia, prowadzone przez związki operacyjne różnych rodzajów sił zbrojnych, najczęściej w ramach operacji strategicznej na TDW lub jako operacje samodzielne, w których toku realizuje się wybrane cele operacyjne^{x/}.

Do głównych zadań teorii sztuki operacyjnej należy badanie problematyki z zakresu przygotowania i prowadzenia operacji na TDW; dokonywanie teoretycznych uogólnień i wypracowywanie w oparciu o nie zasad i wniosków dla praktyki. Przedmiotem podejmowanych badań jest więc walka zbrojna realizowana w skali operacyjnej, a ich celem-zapewnienie racjonalnego przygotowania i prowadzenia tej walki przez związki operacyjne rodzajów sił zbrojnych oraz siły obrony cywilnej w ramach operacji. W związku z powyższym badania te oraz dokonane na ich podstawie ustalenia dotyczyć będą głównie:

- charakteru i właściwości współczesnych operacji, ich celów i zadań;
- wielkości potencjału ekonomicznego na danym kierunku operacyjnym;

x/ W operacjach prowadzonych przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych każdy związek operacyjny powinien wykonywać swoje zadanie w powiązaniu z zadaniami wykonywanymi przez związek operacyjny innego rodzaju sił zbrojnych, ściśle z nim współdziałający zarówno w układzie własnych wojsk, jak również w układzie sojuszniczym.

- wpływu wprowadzania do uzbrojenia wojsk własnych i przeciwnika najnowszych osiągnięć technicznych /na przygotowanie i prowadzenie współczesnych operacji przez związki operacyjne/;

- zasad i sposobów przygotowania oraz prowadzenia współczesnych operacji, a także ich wszechstronnego zabezpieczenia operacyjnego;

- zagadnień związanych z organizacją i prowadzeniem rozpoznania na szczeblu operacyjnym;

- zagadnień związanych z przegrupowywaniem wojsk na duże odległości w warunkach oddziaływania przeciwnika i organizowaniem wejścia tych wojsk do bitwy po uprzednim zajęciu rejonów wyjściowych lub bezpośrednio z marszu;

- zasad, sposobów i form utrzymywania oraz otwierania naruszonego współdziałania wszystkich rodzajów wojsk, służb i sił zbrojnych, a także sił obrony cywilnej; ciągłości dowodzenia zarówno w okresie przygotowywania operacji, jak i podczas jej prowadzenia;

- sposobów materiałowego, technicznego i medycznego zabezpieczenia wojsk, a także sił obrony cywilnej;

- zasad i sposobów utrzymania sztabów, wojsk, organów tyłowych i sił obrony cywilnej w wysokiej gotowości i sprawności bojowej;

- sposobów i form operacyjnego przygotowania oraz szkolenia sztabów, wojsk i sił obrony cywilnej;

- doświadczeń uzyskanych w toku przygotowywania i prowadzenia operacji podczas wojen minionych oraz we współczesnych konfliktach zbrojnych /badane w celu ich uogólnienia/;

- analizowania doświadczeń z ćwiczeń zarówno sztabów i wojsk własnych, jak i przeciwnika /badane w celu ich uogólnienia/;

- możliwości wykorzystania osiągnięć różnych dyscyplin naukowych do rozstrzygania zagadnień operacyjnych.

Ogólnie można więc stwierdzić, że zadaniem teorii sztuki operacyjnej każdego rodzaju sił zbrojnych i sił obrony cywilnej jest badanie i opracowywanie zasad, założeń, sposobów i form przygotowania i prowadzenia działań wojennych przez związki operacyjne w oparciu o aktualne i przewidywane możliwości /organizacja, wyposażenie i uzbrojenie/ sił własnych i nieprzyjaciela.

Opracowanie zasad, założeń, sposobów i form przygotowania i prowadzenia operacji—to w warunkach współczesnych tylko część zadań sztuki operacyjnej, bowiem równocześnie należy opracować analogiczne zasady, założenia, sposoby i formy na okresy dalsze, uwzględniając przy tym osiągnięcia i perspektywy rozwoju współczesnej techniki i nauki oraz możliwości stopniowego wykorzystywania tych osiągnięć w teorii i praktyce sztuki operacyjnej. Jest to konieczne z dwóch względów. Po pierwsze: w ustaleniach sztuki operacyjnej należy uwzględniać realne możliwości sił i środków oraz aktualne warunki prowadzenia operacji. Teoria powinna bowiem służyć praktyce. Po drugie: ze względu na burzliwy rozwój myśli naukowej, a co za tym idzie ciągłe wprowadzanie do uzbrojenia i wyposażenia wojsk najnowszych osiągnięć współczesnej nauki i techniki, niezbędne jest racjonalne prognozowanie kierunków i dróg rozwoju sztuki operacyjnej oraz wypracowywanie nowych form i sposobów przygotowania i prowadzenia "operacji przyszłości".

Jednocześnie warto dodać, że zasady sztuki operacyjnej mogą być z pożytkiem wykorzystywane również w taktyce i innych dyscyplinach /specjalnościach/ o mniejszym stopniu ogólności niż sztuka operacyjna. Uwzględnianie w nich poszczególnych zasad sztuki operacyjnej jest możliwe tak w sferze prac teoretyczno-badawczych, jak i działalności praktycznej. Jednocześnie wyniki osiągnięć taktyki /zarówno w zakresie teoretycznym, jak i praktycznym/ powinny być uwzględniane przez sztukę operacyjną. Przestrzeganie tych związków jest warunkiem zgodności ogólnych założeń taktycznych z ogólnymi założeniami sztuki operacyjnej. Należy jednak podkreślić, że ta współzależność absolutnie nie musi i nie powinna hamować rozwoju myśli taktycznej. Rola sztuki operacyjnej w stosunku do taktyki nie wyraża się w narzucaniu taktyce określonych sposobów i form prowadzenia działań bojowych, lecz w formułowaniu takich zasad ogólnych, które mają być przestrzegane w działaniach taktycznych na rzecz operacji. Sztuka operacyjna powinna zatem uwzględniać możliwości i sposoby działań taktycznych różnych rodzajów wojsk i służb oraz umiejętnie koordynować ich wysiłki dla osiągnięcia wspólnych celów i zadań.

3.5. Taktyka rodzajów sił zbrojnych

Odmienne niż sztuka operacyjna taktyka stanowiła jeden z najwcześniej wyodrębnionych działów sztuki wojennej.

Obecnie, ze względu na złożoność struktury organizacyjnej sił zbrojnych państw /koalicji/ oraz specyfikę działań różnych rodzajów sił zbrojnych, a co za tym idzie - konieczność prowadzenia w tym zakresie określonych badań, wyróżnia się jako ukształtowane dyscypliny naukowe: taktykę wojsk lądowych, taktykę wojsk lotniczych, taktykę marynarki wojennej, taktykę wojsk OPK oraz taktykę sił OC.

Taktyka danego rodzaju sił zbrojnych jest nauką zajmującą się przede wszystkim: zasadami przygotowania i prowadzenia działań bojowych^{x/} przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne poszczególnych rodzajów wojsk /służb/ oraz przez siły obrony cywilnej; racjonalnymi formami organizowania działań bojowych tych jednostek /sił/, a zwłaszcza marszu, natarcia i obrony; sposobami prowadzenia działań bojowych oraz dowodzenia jednostkami/siłami/ w walce zbrojnej.

Współczesna walka prowadzona jest zintegrowanym wysiłkiem różnych rodzajów wojsk i służb występujących organicznie na wymienionych szczeblach dowodzenia lub przydzielonych na okres wykonania zadania bojowego. Trudno sobie dzisiaj wyobrazić na przykład prowadzenie działań bojowych na lądzie bez ścisłego powiązania z walką w powietrzu. Pomyślnie rezultaty działań na lądzie wpływają bowiem na zwiększenie możliwości lotnictwa, a działania lotnictwa zapewniają większą skuteczność działań wojsk lądowych.

Podobnie jak w przypadku sztuki operacyjnej należy odróżniać taktykę każdego rodzaju sił zbrojnych jako dyscyplinę naukową /głównie o charakterze stosowanym/ od taktyki rozumianej jako działalność praktyczna dowódców i sztabów na szczeblu związku taktycznego, oddziału i pododdziału mająca na celu przygotowanie i przeprowadzenie walki zbrojnej.

x/ Realizacja zadań taktycznych przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne w ramach operacji lub bitwy, a także samodzielnie określana jest mianem działań bojowych.

Obiektem zainteresowań teorii taktyki jest więc walka prowadzona we wszystkich wymiarach /ląd, woda, powietrze/ przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne zarówno przy użyciu środków konwencjonalnych, jak i niekonwencjonalnych /broń masowego rażenia/ przez wojska lądowe, lotnictwo, marynarkę wojenną, wojska obrony powietrznej kraju i siły obrony cywilnej^{x/}.

W rozdziale niniejszym zostanie scharakteryzowana w zasadzie tylko taktyka /w sferze teorii/ wojsk lądowych, która integruje takie specjalności, jak: taktyka wojsk rakietowych i artylerii, taktyka wojsk inżynieryjnych, taktyka wojsk chemicznych, taktyka wojsk łączności i taktyka tyłów. Nie będzie się natomiast omawiać takich dyscyplin, jak: taktyka wojsk lotniczych, taktyka marynarki wojennej, taktyka wojsk OPK oraz taktyka sił OC. Rozważania na ten temat ograniczone zostaną tylko do podkreślenia, że dyscypliny te zajmują się zagadnieniami podobnymi do będących przedmiotem badań teorii taktyki wojsk lądowych /przy założeniu, że w badaniach uwzględniana jest specyfika uzbrojenia, wyposażenia, zadań, form organizacyjnych i właściwości tych rodzajów sił zbrojnych, na których gruncie się je prowadzi oraz weryfikuje uzyskane wyniki/.

Przedmiotem badań podejmowanych w zakresie teorii taktyki wojsk lądowych jest walka zbrojna realizowana w skali taktycznej na lądowych TDW, a ich celem doskonalenie ogólnych założeń, zasad, form i sposobów przygotowania i prowadzenia działań bojowych przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne poszczególnych rodzajów wojsk i służb wojsk lądowych.

Badania te i ustalenia dotyczyć będą głównie:

x/ Na lądowych i lądowo-morskich teatrach działań wojennych walkę prowadzą wojska lądowe przy ścisłym współdziałaniu z lotnictwem, marynarką wojenną i wojskami obrony powietrznej kraju. W powietrzu realizuje ją /walkę/ lotnictwo samodzielnie lub przy współdziałaniu z wojskami obrony powietrznej kraju i lotnictwem morskim; na oceanicznych teatrach działań - siły marynarki wojennej, a na lądowo-morskich siły marynarki wojennej wspólnie z wojskami lądowymi, lotnictwem i wojskami obrony powietrznej kraju. Na lądowych teatrach działań wojennych występuje ścisłe współdziałanie wszystkich rodzajów wojsk i sił zbrojnych zmierzających do osiągnięcia konkretnych celów i zadań walki, a niekiedy pośrednich zadań operacji.

- założeń, zasad, form i sposobów organizowania i prowadzenia walki przez istniejące rodzaje wojsk i służb wojsk lądowych w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych;

- wpływu istniejących i nowo wprowadzanych środków walki na aktualne i przyszłe założenia taktyczne^{x/}, a więc zmian zachodzących we współczesnej walce rozpatrywanej w kontekście bitwy /operacji/;

- doskonalenia założeń, zasad, form i sposobów działań oraz wykorzystania jednostek poszczególnych rodzajów wojsk i służb na szczeblach taktycznych w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych;

- zagadnień związanych z organizacją i prowadzeniem rozpoznania na szczeblu taktycznym;

- założeń, zasad, sposobów i form organizacyjnych zapewniających utrzymanie w okresie pokoju pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych w stanie stałej gotowości bojowej oraz sprawnego i szybkiego osiągnięcia pełnej gotowości bojowej w różnych warunkach i sytuacjach, a także zachowania zdolności bojowej wojsk podczas marszu i prowadzenia działań bojowych;

- wymagań w zakresie organizacji pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych, ich uzbrojenia i wyposażenia techniczno-bojowego;

x/ Zasadniczy wpływ na kształtowanie się taktyki, na jej zmianę i przyjmowanie nowych form i sposobów działania wywiera technika bojowa, która wchodzi w skład uzbrojenia danego rodzaju wojsk lub sił zbrojnych. Już F.Engels pisał na ten temat:

"...Postępy techniki, gdy tylko dały się zastosować i zostały zastosowane w wojskowości, natychmiast siłą niemal narzucały zmianę, a nawet przewrót w sposobie walki, w dodatku bardzo często wbrew woli dowództwa" /F.Engels, Anty - Dühring, Warszawa 1949, s.164/. "...Taktyka wojenna - pisał z kolei W.I.Lenin - zależy od poziomu techniki wojennej - prawdę tę przeżuł i w usta włożył marksistom Engels". /W.I.Lenin, Dzieła t.11, Warszawa 1954, s.161/. Stwierdzenia klasyków marksizmu są szczególnie aktualne we współczesnych warunkach, bowiem niemal z roku na rok w skład uzbrojenia wojsk wchodzi coraz nowsze, doskonalsze wzory techniki bojowej zarówno w naszych siłach zbrojnych, jak i przeciwnika. Stąd też powinny następować ciągłe zmiany w teoretycznych założeniach taktyki, a następnie w praktycznym jej zastosowaniu. Wykorzystanie techniki bojowej lub technicznego wyposażenia wojsk, zwłaszcza na szczeblach taktycznych, jeżeli ma zapewnić powodzenie na polu walki, powinno być poprzedzone badaniami naukowymi, w których ramach wypracowuje się sposoby zastosowania określonej techniki bojowej i naprowadzania technicznego w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych i różnych środowiskach.

- zasad i sposobów wejścia wojsk do walki w różnych sytuacjach i warunkach, a szczególnie w toku organizacji i prowadzenia natarcia, pościgu, boju spotkaniowego, walki obronnej, działań opóźniających, walki ogniowej, powietrznej itp.;

- określania w oparciu o zasady teorii dowodzenia sposobów ciągłego i sprawnego dowodzenia oraz przejmowania przez określone szczeble dowodzenia pododdziałami, oddziałami i związkami taktycznymi, których dowództwa i sztaby zostały zniszczone;

- zasad i sposobów wszechstronnego bojowego zabezpieczenia działań wojsk na szczeblach taktycznych;

- zapewnienia w oparciu o zasady wypracowane przez wojskowe nauki społeczne wysokiego stanu moralno-politycznego żołnierzy;

- zapewniania w oparciu o zasady wypracowane przez inne dyscypliny /specjalności/ sztuki wojennej /a szczególnie teorię tyłów/ materiałowego, technicznego i medycznego zabezpieczenia działań bojowych;

- ustalenia kierunków rozwoju taktyki potencjalnego przeciwnika - organizacji, uzbrojenia, możliwości taktyczno-ogniowych i bojowych jego wojsk oraz zasad, założeń i sposobów taktycznego działania jego pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych;

- określenia wpływu warunków terenowych, pory roku i doby na taktyczne sposoby działania wojsk.

Ogólnie można więc stwierdzić, że taktyka każdego rodzaju sił zbrojnych jest w hierarchii dyscyplin wydzielonych ze sztuki wojennej dyscypliną najbardziej szczegółową.

3.6. Teoria dowodzenia

3.6.1. Przedmiot teorii dowodzenia

Określając przedmiot teorii dowodzenia powiemy, że w jej ramach bada się dowodzenie rozumiane czynnościowo, a więc jako określoną działalność dowódców i sztabów, w celu ustalenia zasad funkcjonowania systemów dowodzenia i wchodzących w ich skład organów dowodzenia.

Obiektem zainteresowania tej teorii będzie więc dowodzenie rozumiane przede wszystkim: a/ jako szczególny rodzaj dzia-

żania zorganizowanego /specyficzna, a zarazem podstawowa forma kierowania w organizacjach zuniformizowanych/; b/ jako zespół dialektycznie ze sobą powiązanych podstawowych i pochodnych funkcji dowódczych; c/ jako ciągły proces podejmowania decyzji dowódczych; d/ jako zorganizowany proces przekazywania decyzji wykonawcom.

Dowodzenie jako podstawowa forma kierowania jest w warunkach wojska złożoną działalnością dowódcy i sztabu /organu dowodzenia/, realizowaną w określonym systemie kierowania i opierającą się na procesach informacyjnych, która ma na celu zapewnienie wysokiej gotowości bojowej podległych pododdziałów, oddziałów lub związków; sprawne zorganizowanie działań bojowych oraz ukierunkowanie wysiłków wojsk na wykonanie postawionych zadań.

System dowodzenia - to uporządkowany zbiór organów dowodzenia, wzajemnie powiązanych różnymi sprzężeniami /zwłaszcza informacyjnymi/, z których każdy partycypuje w realizacji wyznaczonego wojskom celu wspólnego.

Na przykład w warunkach polowych organy dowodzenia /stanowiące podstawowe komponenty tego systemu/ usytuowane są na punktach dowodzenia, wśród których, w zależności od szczebla dowodzenia, wyróżnia się: stanowiska dowodzenia, wysunięte stanowiska dowodzenia, zapasowe stanowiska dowodzenia, pomocnicze stanowiska dowodzenia, kwatermistrzowskie stanowiska dowodzenia, a także powietrzne oraz inne elementy dowodzenia.

Na punktach dowodzenia rozmieszczają się przede wszystkim wyposażone w odpowiednie środki techniczne i uzbrojenie dowództwa, sztaby oraz zabezpieczające ich pracę pododdziały. Należy zwrócić uwagę na fakt, że organy dowodzenia, zwłaszcza wyższych szczebli, mają bardzo skomplikowaną strukturę. Składają się one z wyspecjalizowanych komórek powiązanych szeregiem sprzężeń organizacyjnych. Wyspecjalizowane komórki organów dowodzenia wykonują wiele różnorodnych, złożonych czynności, a m.in. określone operacje na informacjach operacyjno-taktycznych. Są to głównie takie operacje, jak: zbieranie informacji, ich weryfikowanie, selekcjonowanie, analizowanie, uogólnianie, utajnianie, zapamiętywanie, przekazywanie itp. Celem tych operacji jest przetworzenie informacji sytuacyjnych w dowództwie /decyzyjne/.

Cele, jakie zamierza się realizować prowadząc badania w

ramach teorii dowodzenia, mogą być poznawcze lub praktyczne, gdyż teoria dowodzenia nosi znamiona właściwe zarówno naukom poznawczym, jak też praktycznym /stosowanym/.

Zasadniczym celem poznawczym teorii dowodzenia - patrz rys.3.1.- jest wykrywanie prawidłowości i formułowanie praw rządzących procesami dowodzenia i funkcjonowania systemów dowodzenia, a jednym z ważniejszych jej zadań - twórcze adaptowanie w sferze dowodzenia tych praw i prawidłowości oraz ogólnych zasad sformułowanych w ramach sztuki wojennej i innych nauk.

Cele praktyczne teorii dowodzenia sprowadzają się przede wszystkim do zapewnienia - dzięki przyjęciu odpowiednich metod - usystematyzowanej i zweryfikowanej wiedzy, znajdującej odbicie w zasadach i prognozach dowodzenia, których zastosowanie pozwala doskonalić dowodzenie w praktyce.

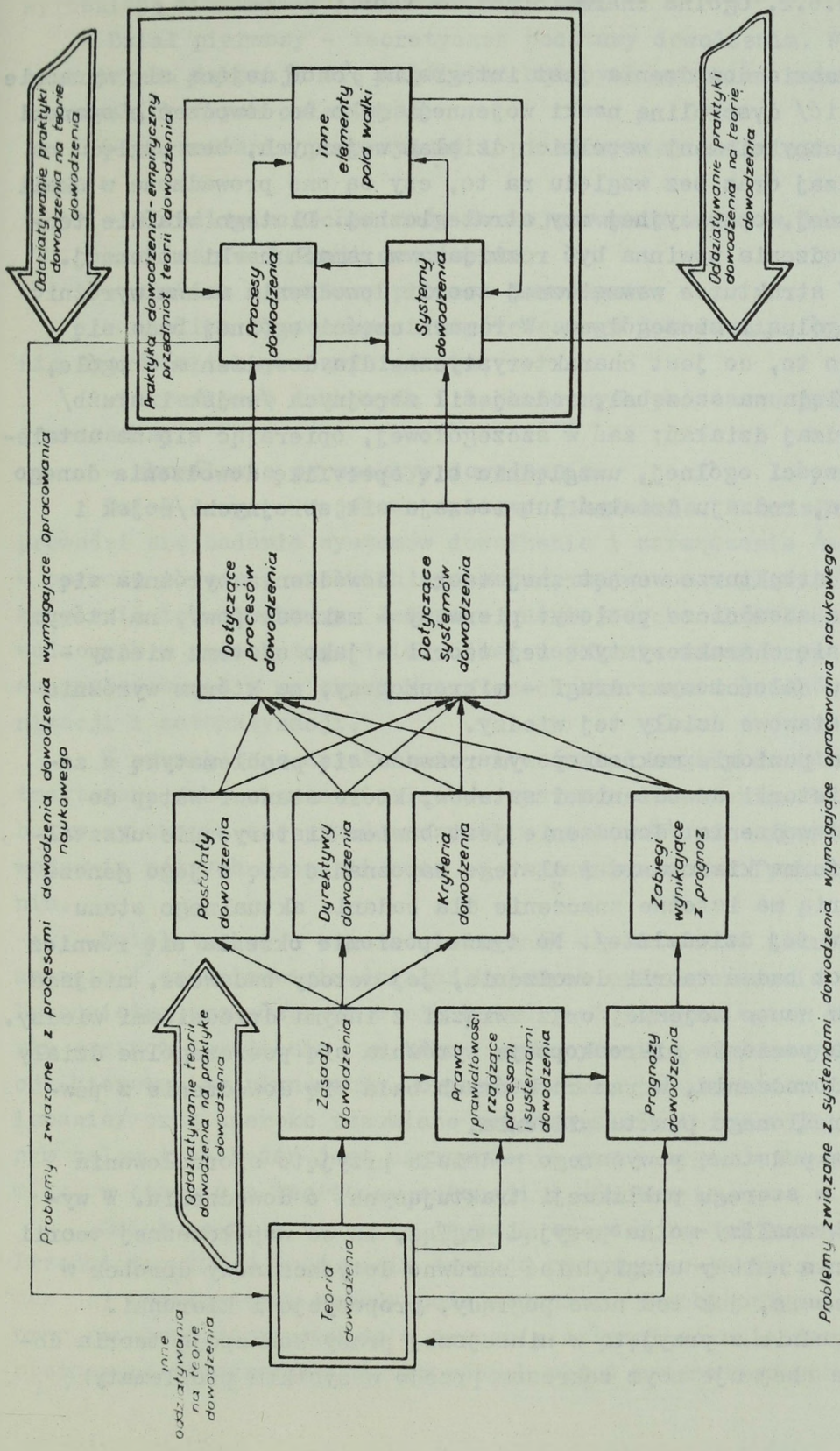
Zasady dowodzenia stanowią podstawę do formułowania:

- postulatów /wymogów/ w stosunku do procesów i systemów dowodzenia;
- dyrektyw sprawnego dowodzenia;
- kryteriów ocen zarówno procesów, jak i systemów dowodzenia.

Natomiast trafne prognozy - odpowiednio powiązane z tymi zasadami - mają zapewnić zgodność procesów i systemów dowodzenia z wymaganiami pola walki w bliższej i dalszej przyszłości.

Prognozy formułowane w ramach teorii dowodzenia powinny /przy uwzględnieniu istniejącego i przewidywanego rozwoju środków walki/, generalnie rzecz biorąc, udzielać odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie techniczne środki dowodzenia są najbardziej perspektywiczne, tzn. które z nich trzeba rozwijać z myślą o przyszłości;
- w jakim kierunku będą zmierzały zmiany w dowodzeniu;
- jaką wiedzę i umiejętności w zakresie dowodzenia powinni posiadać dowódcy i oficerowie sztabu /przy uwzględnieniu potrzeb przyszłego pola walki/;
- jakie zabiegi należy podejmować, aby zapewnić sprawność dowodzenia.

3/1 Przedmiot teorii dowodzenia

3.6.2. Ogólna charakterystyka teorii dowodzenia

Teoria dowodzenia jest integralną /choć dającą się wyraźnie wydzielić/ dyscypliną nauki wojennej, jako że dowodzenie stanowi nieodłączny element wszelkich działań wojennych, bez względu na ich rodzaj oraz bez względu na to, czy są one prowadzone w skali taktycznej, operacyjnej czy strategicznej. Dlatego właśnie teoria dowodzenia powinna być rozwijana w ramach nauki wojennej.

W strukturze wewnętrznej teorii dowodzenia można wyróżnić część ogólną i szczegółową. W ramach części ogólnej bada się wszystko to, co jest charakterystyczne dla dowodzenia w ogóle, bez względu na szczebel, rodzaj sił zbrojnych /wojsk i służb/ oraz rodzaj działań; zaś w szczegółowej, opierając się na ustaleniach części ogólnej, uwzględnia się specyfikę dowodzenia danego szczebla, rodzaju działań lub rodzaju sił zbrojnych /wojsk i służb/.

W strukturze wewnętrznej teorii dowodzenia wyróżnia się więc dwa zasadnicze poziomy: pierwszy - makroskopowy, na którym podaje się charakterystykę tej teorii - jako systemu wiedzy - w ujęciu całościowym; drugi - mikroskopowy, na którym wyróżnia się podstawowe działy tej wiedzy.

Na poziomie makroskopowym rozważa się problematykę z zakresu historii dowodzenia i sztabów, która stanowi wstęp do teorii dowodzenia /dowodzenie jest bowiem historycznie ukształtowaną formą kierowania i dlatego zapoznanie się z jego genezą i historią ma istotne znaczenie dla badania aktualnego stanu wiedzy w tej dziedzinie/. Na tymże poziomie określa się również przedmiot badań teorii dowodzenia, jej metody badawcze, miejsce i rolę w nauce wojennej oraz związki z innymi dziedzinami wiedzy.

Na poziomie mikroskopowym wyróżnia się poszczególne działy teorii dowodzenia, w ramach których bada się dowodzenie z pewnego określonego punktu widzenia.

Za podstawę powyższego podziału przyjęto sformułowania zawarte w szeregu publikacji traktujących o dowodzeniu. W wyniku ich analizy można przyjąć pogląd, iż we współczesnej teorii dowodzenia należy uwzględniać zarówno dotychczasowy dorobek w tym zakresie, jak też nowe poglądy, propozycje i kierunki.

Zgodnie z przyjętą w niniejszej pracy koncepcją teoria dowodzenia obejmuje swym zakresem przede wszystkim problematykę

wyróżnioną w niżej wymienionych działach:

Dział pierwszy - teoretyczne podstawy dowodzenia. W ramach tego działu dokonuje się uogólnień będących wynikiem badań poznawczych, których celem jest:

- opracowanie precyzyjnej i przejrzystej definicji dowodzenia;
- określenie mechanizmów funkcjonowania organów dowodzenia;
- opisanie funkcji dowodzenia;
- analiza struktury procesu dowodzenia;
- analiza sprzeczności współczesnego dowodzenia, poszukiwanie sposobów ich przezwyciężania;
- określenie naukowych i technicznych podstaw usprawniania dowodzenia;
- określenie perspektyw dowodzenia.

Dział drugi - wojskowe systemy kierowania. W dziale tym prowadzi się badania systemów dowodzenia i zarządzania /m.in. w oparciu o teorię wielkich systemów/, mając na względzie udoskonalenie ich struktury. Jednym z ważniejszych celów badań prowadzonych w ramach tego działu jest ustalenie zasad oraz zakresu zastosowania w wojskowych systemach kierowania środków mechanizacji i automatyzacji.

W ramach tego działu bada się również organy dowodzenia, traktowane jako elementy składowe systemów dowodzenia. Wysiłek badawczy skupia się przede wszystkim na strukturze organów dowodzenia różnych szczebli oraz na usprawnieniu ich funkcjonowania.

Dział trzeci - czynności organów dowodzenia w zakresie planowania i organizowania działań bojowych oraz kierowania nimi. Przedmiotem prowadzonych w nim badań jest "technologia" działania organów dowodzenia w toku wykonywania podstawowych funkcji kierowania /planowanie, organizowanie, pobudzanie i kontrolowanie/ oraz szeroko rozumiane przetwarzanie informacji. Głównym celem tych badań jest usprawnienie pracy organów dowodzenia m.in. w oparciu o teorię organizacji i kierowania.

Dział czwarty - teoria decyzji operacyjno-taktycznych. Przedmiotem badań jest w nim decyzja operacyjno-taktyczna /proces jej powstawania, metody podejmowania, sposoby optymalizacji/ oraz problemy zastosowania w procesie optymalizowania decyzji operacyjno-taktycznych współczesnych metod matematycznych.

Dział piąty - zastosowanie teorii procesów informacyjnych w dowodzeniu. Dział ten stanowi niezwykle ważne ogniwo w nauce o dowodzeniu, bowiem w jego ramach bada się komponenty dowodzenia, jakimi są informacje operacyjno-taktyczne, oraz operacje wykonywane na nich w procesie dowodzenia.

Wysiłek badawczy koncentrowany jest na:

- ilościowych analizach informacji operacyjno-taktycznych, opartych na statystyce, rachunku prawdopodobieństwa i klasycznej teorii informacji, mających na celu zwiększenie przepustowości technicznych kanałów łączności oraz wiarygodności przekazywanej informacji;

- jakościowych analizach informacji operacyjno-taktycznych, prowadzących między innymi do ich klasyfikacji i szczegółowej charakterystyki;

- wszechstronnej analizie operacji, które wykonywane są na informacjach operacyjno-taktycznych w procesie dowodzenia, co ma na celu formalizację tych operacji, a w przyszłości ich algorytmizację.

Należy podkreślić, że badania te mają ogromne znaczenie dla automatyzacji procesów dowodzenia, ponieważ przygotowują ją pod względem informacyjnym.

Dział szósty - techniczne środki dowodzenia. W dziale tym prowadzi się badania nad zastosowaniem w dowodzeniu różnych środków technicznych, a także wypracowuje się jak najlepsze sposoby ich wykorzystania. Ponadto w jego ramach ustalane są wymagania taktyczno-techniczne w stosunku do budowanych dla potrzeb dowodzenia urządzeń technicznych /np. wojskowych EMC/.

Dział siódmy - zasady pracy nad dokumentami bojowymi. Jest to dział, w którym dokonuje się klasyfikacji dokumentów bojowych i podaje ich dokładną charakterystykę, zwracając uwagę głównie na możliwości uproszczenia, typizacji i formalizacji dokumentacji bojowej. Głównym celem tych zabiegów jest zapewnienie wyższej sprawności dowodzenia w warunkach postępującej instrumentalizacji procesów dowodzenia i zarządzania.

4. TEORIA DOKTRYN WOJENNYCH

4.1. Geneza doktryny wojennej

Od czasów najdawniejszych ludzie zaangażowani w prowadzenie wojny usiłowali na podstawie znajomości aktualnej sytuacji oraz doświadczeń minionych wojen wyobrazić sobie jej przebieg, a następnie wypracowywali poglądy na sposób przygotowania i prowadzenia wojny, a więc de facto formułowali poglądy doktrynalne. Wprawdzie ich oceny nie zawsze okazywały się trafne /nie zawsze potwierdzały się w praktyce/, wywierały jednak istotny wpływ na przygotowanie do wojny państwa /klasy, narodu, koalicji/, a w wielu wypadkach również na jej przebieg i wynik.

Nie będzie więc zatem pozbawione racji stwierdzenie, że w każdym państwie /na każdym etapie historycznym/ istniała /i istnieje/ określona doktryna wojenna i że prowadząc badania w tym kierunku można zapoznać się z jej treścią. Należy przy tym zauważyć, że zainteresowani naukowcy robią to coraz częściej i - jak można stwierdzić - z dobrymi rezultatami. Chodzi oczywiście szczególnie o te ustalenia doktrynalne, które nadają się do wykorzystania współcześnie. Nic więc dziwnego, że w badaniach nad nowożytną i nowoczesną historią wojskową zainteresowano się przede wszystkim doktryną wojenną Francji - poczynając od okresu wojen napoleońskich; Niemiec /Prus/ - od wojny 1870-71; Związku Radzieckiego - od Rewolucji Październikowej oraz Stanów Zjednoczonych - od drugiej wojny światowej, a ponadto doktrynami wojennymi państw uczestniczących w konfliktach zbrojnych już po drugiej wojnie światowej^{x/}.

x/ L.RATAJCZYK: Problemy doktryny wojennej w konstytucji 3 maja, Studia historyczne WAP, Warszawa 1967, s.70.

Wojna, jak wskazują doświadczenia historyczne, jest jedynym sprawdzianem słuszności doktryny wojennej. "Zderzenie" doktryn wojennych dwóch względnie równorzędnych przeciwników umożliwia bowiem ustalenie, która z nich jest trafna, niezupełnie trafna lub błędna.

Za typowy przykład mogą tu posłużyć doktryny wojenne poszczególnych państw uczestniczących w drugiej wojnie światowej. Doktryna francuska w wojnie z Niemcami /1940/ okazała się nieskuteczna. Częściowo natomiast trafna była doktryna zastosowana przez Brytyjczyków w wojnie afrykańskiej. Za w pełni słuszną należy uznać doktrynę radziecką, w konfrontacji z którą doktryna hitlerowska nie zdała egzaminu.

Na przestrzeni historii - w miarę gromadzenia doświadczeń wojennych, a zatem w miarę rozwoju tak praktyki, jak i teorii wojennej - zaczęto coraz wyraźniej zdawać sobie sprawę z zachodzących między nimi rozbieżności. Jako jeden z pierwszych zwraca na to uwagę Clausewitz. Rozwiązanie widzi on w opracowaniu "pożytecznej i nie wpadającej nigdy w sprzeczność z rzeczywistością teorii prowadzenia wojny. ... Teoria ta powinna wychowywać umysł przyszłego wodza i raczej kierować jego samokształceniem, nie towarzysząc mu jednak na polu bitwy ... Jeżeli natomiast z rozważań nasuwanych przez teorię wytworzą się samorzutnie zasady i reguły... to powinny one raczej służyć żywemu umysłowi, jako główne wytyczne jego normalnych poruszeń, niż wytyczać mu, niby kołkami, drogę wykonania"^{x/}. I konkluduje: "tylko od rozumnego zastosowania teorii zależy takie zbratanie jej z działaniem, aby znikła całkowicie ta bezsensowna sprzeczność między teorią a praktyką wywoływana często przez nierozumną teorię"^{xx/}.

Chyba w rozważaniach tego typu należy się doszukiwać źródeł pojęcia doktryny wojennej. Wszak postulat "rozumnego stosowania teorii" przekształca się z biegiem czasu w postulat stosowania teorii oficjalnie uznanej "za rozsądną", a więc ugruntowanej poznawczo i nadającej się do twórczego stosowania w praktyce, czyli doktrynalnej.

x/ C. CLAUSEWITZ: O wojnie. Warszawa 1958, księgi 1-5, s.102.
xx/ Tamże, s.102-103.

Mimo że termin "doktryna" znany jest od dawna, to jednak w znaczeniu profesjonalnym, jakim niewątpliwie jest termin "doktryna wojenna", zaczęto go stosować dopiero pod koniec XIX wieku.

Jedną z istotnych przyczyn ukształtowania się pojęcia doktryny wojennej był rozwój teoretycznej myśli wojskowej. W jego toku powstało wiele mniej lub bardziej słusznych, niejednokrotnie ze sobą sprzecznych poglądów /hipotez, teorii/ na charakter wojny i sposoby jej prowadzenia, w związku z czym kompetentne organa zmuszone były dokonywać wyboru, a więc precyzować poglądy, które powinny zostać uznane za obowiązujące w danym państwie, czyli poglądy doktrynalne. Stało się to konieczne, bowiem różnice poglądów na prowadzenie walki zbrojnej mogły spowodować niejednolitość działania wojsk, co przy ówczesnych trudnościach w dowodzeniu wywierałoby istotny wpływ na przebieg, a tym samym wynik bitwy /walki/, od której zazwyczaj zależne były losy całej wojny.

Początkowo przez pojęcie doktryny wojennej rozumiano poszczególne oficjalnie przyjęte koncepcje prowadzenia działań wojennych. Typowym tego przykładem jest wywodzący się ze szkoły Napoleona I pogląd doktrynalny znany powszechnie jako zasada "marszu na huk dział"^{x/}, stosowany zarówno w wojnie austriacko-pruskiej /1866/, jak i francusko-pruskiej /1870-71/.

Jak wynika z przeprowadzonych badań^{xx/} - w miarę doskonalenia się form i sposobów prowadzenia wojny oraz rozszerzania kręgu przedsięwzięć związanych zarówno z przygotowaniem, jak

x/ Zasada ta polegała na ścisłym wykonaniu nakazu, ażeby każdy dowódca, który usłyszy huk dział /co oznacza, że sąsiad nawiązał walkę z przeciwnikiem/, skierowywał natychmiast podległe mu oddziały w stronę usłyszanych odgłosów, po czym przechodził do natarcia i w ten sposób pomagał walczącej już jednostce.

xx/ W przeprowadzonych badaniach teoretycznych uwzględniono poglądy następujących 33 autorów polskich, radzieckich i innych: H.Bartczak, T.Bełczewski, B.Chocha, Zb.Jurewicz, St.Kozij, O.Laskowski, A.Laudański, J.Lider, G.Ławczowski, H.Michalski, L.Mossor, K.Nożko, St.Piotrowski, L.Ratejczyk, Fl.Siwicki, Fr.Skibiński, E.Wiśniewski, St.Zapolski, Zespół oficerów ASG, Bolszaja Sowietskaja Encyklopedia, M.Frunze, A.Greczko, S.Kozłow, N.Łomow, A.Nieznamow. Praca zespołowa: Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. W.Sokołowski, K.Ziemszkow, A.Żelutow, H.Eccles, D.O.Smith oraz ustalenia zawarte w encyklopediach.

i prowadzeniem każdej wojny, a zatem i liczby organów państwa mających w tych przedsięwzięciach partycypować - zmieniają się pojęcie, treść i zakres doktryny wojennej.

4.2. Współczesne pojęcie doktryny wojennej

Ażebymóć ściśle sprecyzować pojęcie doktryny wojennej, należy przyjąć za podstawę definicję doktryny w ogóle. Doktryna^{x/} jest to - według objaśnienia zamieszczonego w Słowniku Wyrazów Obcych - ogół poglądów, twierdzeń i założeń z określonej dziedziny wiedzy właściwych danemu myślicielowi lub szkole. Przypisuje się jej pozytywny lub negatywny sens. I tak - doktryna w sensie pozytywnym jest to "z e s p ó ł p o g l ą d ó w /naukowych, filozoficznych, politycznych, społecznych i innych/, powiązanych wspólnotą p o d s t a w o w y c h k o n c e p - c j i stanowiących p e w n ą c a ł o ś ć; w znaczeniu negatywnym natomiast może być /ewentualnie jest/ zespołem poglądów wyspekulowanych, oderwanych od życia, będących skostniałym systemem formułek i prawideł; teorią pseudonaukową"^{xx/}. W takim rozumieniu pojęcie doktryny łączy się z doktrynerstwem, czyli bezkrytycznym, uporczywym trzymaniem się jakichś poglądów bez względu na rzeczywistość - /patrz przyp. 4.2/.

O pozytywnym bądź negatywnym wpływie doktryny na praktyczną działalność ludzką przesadzają zawarte w niej treści. Jeżeli są one wiernym odbiciem realnej rzeczywistości, to doktryna nie może być ani skostniała, ani pseudonaukowa. Dlatego też przy formułowaniu poglądów doktrynalnych należy mieć na uwadze przedstawione zastrzeżenie. Zakładając, że zostanie ono uwzględnione, w dalszej części pracy będzie się operować pojęciem doktryny w jego pozytywnym znaczeniu.

Patrząc z historycznego punktu widzenia, poglądy na pojęcie, treść i zakres doktryny wojennej ulegały zmianom odpowiednio do zmian zachodzących w założeniach, zasadach, formach i sposobach przygotowania i prowadzenia wojen.

x/ łac. doctrina = nauka.

xx/ S. SKORUPKA, H. AUDERSKA, Z. LEMPICKA: Mały słownik języka polskiego. Warszawa 1968, s.129.

Na podstawie danych zawartych w publikacjach z pierwszej połowy XX w. można wnioskować, iż w owym czasie doktryną wojenną stanowiły jedynie poglądy dotyczące wykonywania zadań przez siły zbrojne lub ich elementy. Ilustruje to znakomicie informacja zawarta w drugim tomie Encyklopedii Wojskowej wydanej w 1932 roku /w Warszawie/ pod redakcją Ottona Laskowskiego. Czytamy w niej, że: "Sposób rozwiązywania zadań czy to w dziedzinie pokojowej pracy wojskowej, czy też w poglądach na prowadzenie działań wojennych jednolity i obowiązujący wszystkich dowódców danej armii zwiemy doktryną wojenną"^{x/} - /patrz przyp. 4.1, pkt.3/. Podobnie traktuje sprawę generał S.Mossor, stwierdzając w swojej książce wydanej po raz drugi w 1945 roku /pierwsze wydanie ukazało się w 1938 roku/, że "doktryna wojenna jakiegoś wojska jest to jednolity wśród jego dowódców sposób rozumienia i stosowania zasad operacyjnych i taktycznych"^{xx/} - /patrz przyp.4.1, pkt.6/. Myśl tę kontynuuje generał F.Skibiński, stwierdzając, że "doktryną wojenną nazywamy ustalony w siłach zbrojnych danego państwa, akceptowany powszechnie i z całym przekonaniem, jednolity system poglądów na sposób prowadzenia działań wojennych"^{xxx/} - /patrz przyp. 4.1, pkt.7/.

Zbliżony pogląd na doktrynę wojenną panuje obecnie w niektórych krajach kapitalistycznych. Istnieje, na przykład, podstawowa doktryna sił powietrznych Stanów Zjednoczonych, określająca ważniejsze zasady wykorzystania sił powietrzno-kosmicznych. Pozostałe rodzaje sił zbrojnych i wojsk, a także niektóre ich elementy również mają swoje doktryny /doktryna wojsk pancernych, doktryna taktycznej broni jądrowej itp./ - /patrz przyp. 4.1, pkt.8/.

Jak nietrudno zauważyć, w przedstawionych ujęciach zawęża się pojęcie doktryny wojennej do ustalonych w państwie poglądów na użycie sił zbrojnych lub ich ^{xxxx/} elementów w działaniach bojowych.

x/ Zmiany sposobów i form przygotowania i prowadzenia wojny powodowane były między innymi wprowadzeniem do uzbrojenia wojsk coraz to nowszych środków walki.

xx/ Encyklopedia wojskowa. Wyd. Towarzystwo Wiedzy Wojskowej i Wojskowo-histerycznej pod red.mjra Ottona Laskowskiego, t.2, Warszawa 1932, s.268.

xxx/ Aczkolwiek pojęcie doktryny wojennej ma w tym wypadku nieco inną treść.

xxxx/ Nie uwzględnia się w nich problematyki przygotowania sił zbrojnych do wojny.

Co było przyczyną tak wąskiego traktowania doktryny wojennej? Niewątpliwie fakt, iż w przeszłości najistotniejszy, a w wielu wypadkach jedyny czynnik decydujący o losach wojny stanowiła walka zbrojna, którą prowadziły zorganizowane siły zbrojne - wojsko. Warto przy tym odnotować, że udział zaplecza /kraju/ zarówno w zaopatrywaniu wojsk, jak i w działalności wojennej był w porównaniu do warunków współczesnych stosunkowo mały. Wobec powyższego za zjawisko normalne uznawano fakt, że doktryna wojenna traktowała wyłącznie o prowadzeniu walki zbrojnej i wojsku /siłach zbrojnych/ jako w zasadzie jedynym tej walki realizatorze. Tak więc obiektywne przyczyny spowodowały, że w rozważaniach teoretycznych więcej uwagi poświęcono problemom prowadzenia walki zbrojnej aniżeli jej przygotowania. Obecna rzeczywistość wpływa na zmianę tego poglądu.

Jak się przewiduje - współczesne wojny^{x/} prowadzone będą przy maksymalnie możliwym wykorzystaniu wszystkich sił i środków, jakimi dysponują obie walczące strony /państwa, klasy, narody, koalicje/, a o ich przebiegu i wyniku w coraz większym stopniu będą przesądzać przygotowania dokonane w czasie pokoju. Nie ulega więc wątpliwości, że współczesna doktryna wojenna powinna obejmować zarówno poglądy na prowadzenie, jak i na przygotowanie wojny, a przyjęte ustalenia doktrynalne powinny dotyczyć nie tylko walki zbrojnej i prowadzących ją sił zbrojnych, lecz wojny i wszystkich tych organów państwa /klasy, narodu, koalicji/, które w niej uczestniczą. Stanowisko takie zajmuje wielu współczesnych autorów. T. Bełczewski stwierdza na przykład, iż "doktryna wojenna - to oficjalnie przyjęta ... w danym państwie /grupie państw, koalicji lub bloku/ koncepcja określająca charakter przyszłej wojny i sposoby zwycięskiego jej prowadzenia oraz zakres i charakter przygotowania kraju /bloku lub układu/ i jego sił zbrojnych do tej wojny w konkretnych warunkach historycznych"^{xx/} - /patrz przp.4.1,pkt.2/. Zbliżone poglądy znaleźć można w wielu opracowaniach radzieckich, dla których reprezentatywne jest następujące sformułowanie marszałka ZSRR A.Greczki: "przez poję-

x/ Ma się tu na uwadze ewentualne wojny na europejskich TDW.
xx/ T.BEŁCZEWSKI: Doktryny wojenne. Myśl Wojskowa nr 12, Warszawa 1970, s.30.

cie doktryny wojennej należy rozumieć system poglądów na charakter wojny i sposoby jej prowadzenia, na przygotowanie do niej kraju i armii^{x/} -/patrz przyp.4.1,pkt.11/.

Również duże różnice dają się zaobserwować w poglądach na przyporządkowanie ustaleń doktrynalnych określonemu szczeblowi /instancji/ państwa i sił zbrojnych - /patrz rys.4/1/.

Między teoretykami zdecydowanie zawężającymi problematykę /zakres/ doktryny wojennej można wyróżnić stanowiska skrajnie przeciwstawne. Instancją ustalającą najogólniejsze, a więc decydujące postanowienia doktryny wojennej państwa są jego najwyższe organy, które podejmują "generalną decyzję" rozszerzoną o równie "generalne wytyczne" /wskazówki, przepisy/. Część teoretyków twierdzi, że sprecyzowane na tym szczeblu poglądy "na podstawowe fundamentalne zagadnienia wojny"^{xx/} nazwane poglądami "polemarchicznymi"^{xxx/} wyłącznie stanowią treść doktryny wojennej.

Wśród oponentów panuje przekonanie, że doktryna wojenna powinna być zespołem poglądów obejmującym jedynie najniższe ogniwa sił zbrojnych^{xxxx/}, bowiem sprawą najważniejszą jest jednolitość poglądów na prowadzenie walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne danego państwa /koalicji, klasy/.

Pogląd szerszy i mniej skrajny reprezentuje Fr. Skibiński, według którego "oznaki oddziaływania doktryny pozwalają się wyraźnie dostrzec na tych szczeblach dowodzenia, na których

-
- x/ A.GRECZKO: Siły zbrojne państwa radzieckiego. Warszawa 1975.
xx/ Strategia wojenna. Warszawa 1964, s.55.
xxx/ Fr.SKIBINSKI: Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa 1972, s.479. Tę doktrynę /polemarchiczną/ autor uznaje za najwyższy szczebel poglądów doktrynalnych.
xxxx/ K.RUDNICKI /Na polskim szlaku. Londyn 1952/, stwierdza, że polska doktryna wojenna odznaczała się "rozmachem operacyjnym a zarazem solidnością taktyczną". Fr.SKIBINSKI /Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa 1972/, dowodzi natomiast, że była to solidna doktryna taktyczna, zbudowana jednak w oderwaniu od rzeczywistości. Pojęcie doktryny wojennej zawężają m.in. H.Bartczak, H.Eccles, O.Laskowski, L. Mossor, G. Ławczowski, D.O.Smith i inni.

już nie wolno trzymać się regulaminów jak ślepy ściany^{x/}. Innymi słowy o doktrynie wojennej można mówić dopiero na tych szczeblach, na których kończy się "rzemiosło", a zaczyna "sztuka dowodzenia". Autor przyporządkowuje więc ustalenia doktryny wojennej szczeblom strategii, operacji i "górnemu warstwie" taktyki. Niemniej sądzi się, że zarówno ze względu na zbyt dużą płynność, jak i sztuczność dolnej granicy tego obszaru nie można go brać pod uwagę przy ustalaniu pojęcia, treści i zakresu doktryny wojennej.

Skoro każda doktryna, zgodnie z tym, co ustalono na wstępie, ma być "zespołem poglądów stanowiących pewną całość", to i interesująca nas doktryna wojenna, aby spełnić to wymaganie, powinna obejmować w aktualnych warunkach wszelkie ustalenia^{xx/} dotyczące przygotowania i prowadzenia wojny przez wszystkie szczeble danej hierarchii organizacyjnej - od strategicznych /najwyższych/ po taktyczne /najniższe/. Pogląd ten, jako zgodny z ustaleniami zawartymi w większości przeanalizowanych opracowań, proponuje się uznać za obowiązujący. Uważa się bowiem, że w myśl wytycznych doktrynalnych powinni działać zarówno kierownicy wszystkich szczebli danej hierarchii organizacyjnej, jak i wykonawcy. W każdym innym przypadku nie zostanie spełniony postulat, według którego doktryna ma być "zespołem poglądów stanowiących określoną całość".

Po to, aby doktryna wojenna mogła być zespołem ustaleń stanowiących pewną całość, należy wśród nich uwzględnić również poglądy doktrynalne na wszystkie formy walki, a nie tylko walkę zbrojną. Wprawdzie walka zbrojna jest w dalszym ciągu zasadniczą formą prowadzenia wojny, lecz oprócz niej - zarówno w procesie jej przygotowania, jak i prowadzenia - występują i inne formy walki, a wśród nich przede wszystkim walka ideologiczna, walka polityczna i walka ekonomiczna. Co prawda, w żadnej z przeanalizowanych publikacji nie znaleziono

x/ Fr. SKIBINSKI - tamże, s.519.

xx/ W niniejszym opracowaniu terminy: "poglądy" i "ustalenia" traktuje się równorzędnie.

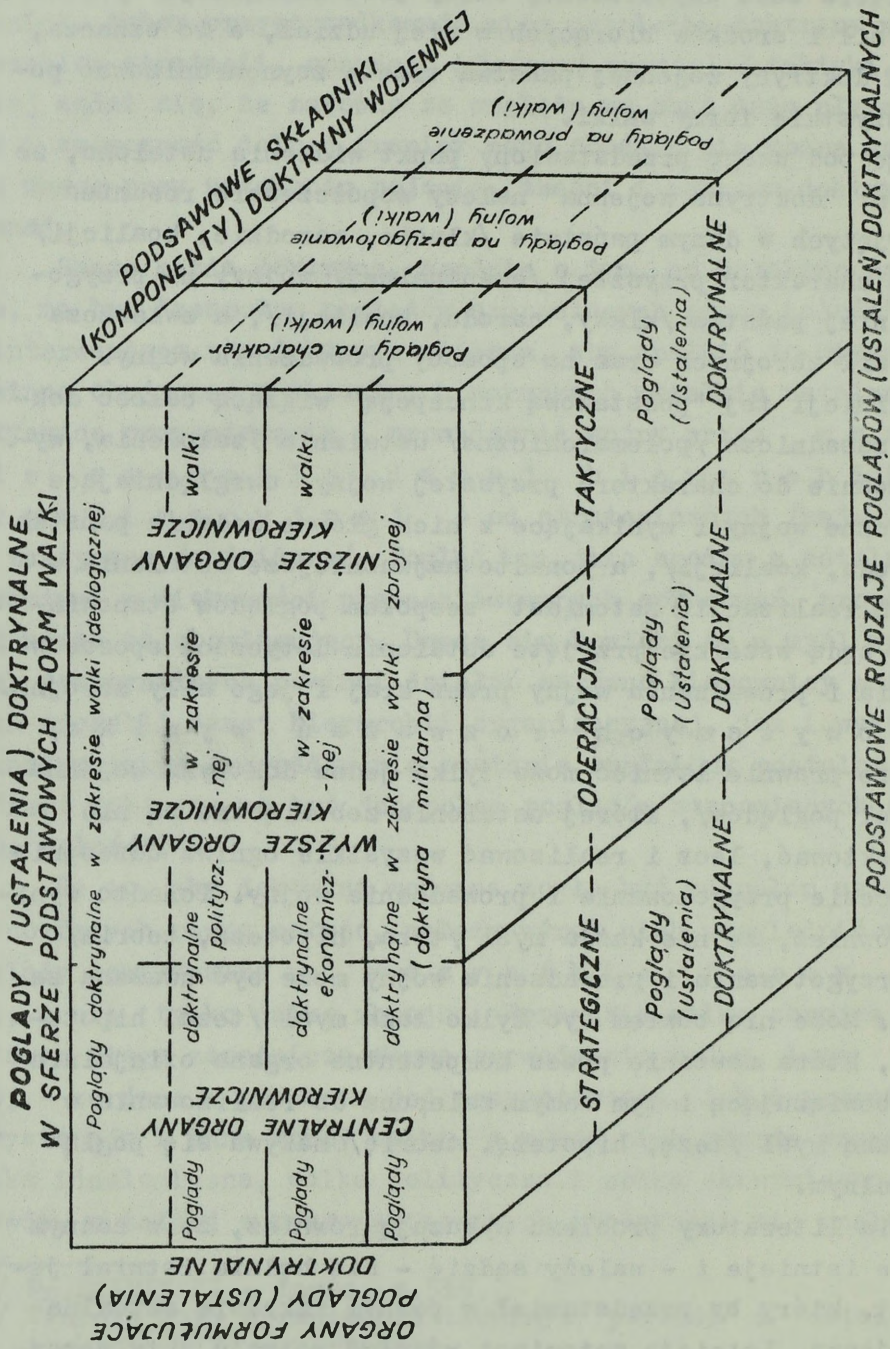
wypowiedzi na ten temat, lecz w świetle badań sądzi się, że tylko takie rozwiązanie może być słuszne, bowiem jednym z warunków osiągnięcia celu współczesnej wojny jest integracja wysiłku wszystkich sił i środków biorących w niej udział, a to oznacza, że w ramach doktryny wojennej państwa trzeba zsynchronizować poglądy na wszystkie formy walki.

Biorąc pod uwagę przedstawiony punkt widzenia ustalono, że przez termin: "doktryna wojenna" należy współcześnie rozumieć zespół przyjętych w danym państwie /klasie, narodzie, koalicji/ poglądów na charakter przyszłej /ewentualnej/ wojny, na przygotowanie do niej państwa /klasy, narodu, koalicji/, a zwłaszcza jego /jej/ sił zbrojnych oraz na sposoby prowadzenia wojny.

W definicji tej "podstawową koncepcją" wiążącą całość doktryny będą zasadnicze /polemarchiczne/ ustalenia /założenia, wytyczne/ odnośnie do charakteru przyszłej wojny, uwzględniające cele polityczne wojny i wynikające z nich główne zadania państwa /klasy, narodu, koalicji/, a ponadto najważniejsze ustalenia w zakresie ich realizacji. Natomiast "zespołem poglądów stanowiącym całość" będą wszelkie przyjęte ustalenia dotyczące sposobów przygotowania i prowadzenia wojny przez kraj i jego siły zbrojne.

Z powyższych rozważań wynika, że w państwie prawnie istnieć może tylko jedna doktryna wojenna /jeden zespół poglądów/, której ustalenia zobowiązane są nie tylko respektować, lecz i realizować wszystkie ogniwa uczestniczące w procesie przygotowania i prowadzenia wojny. Ponadto wynika z nich również, że nie każda myśl /teza, hipoteza, teoria/ dotycząca przygotowania i prowadzenia wojny może być uważana za doktrynalną. Może nią bowiem być tylko taka myśl /teza, hipoteza, teoria/, która zostanie przez kompetentne organa oficjalnie uznana za obowiązującą i tym samym zalecona do realizowania w praktyce. Taką myśl /tezę, hipotezę, teorię/ nazywa się poglądem doktrynalnym.

Badania literatury problemu wykazują również, że w żadnym państwie nie istnieje i - należy sądzić - nie będzie istniał jeden dokument, który by przedstawiał w pełnym zakresie aktualną doktrynę wojenną. Istnieją natomiast różnego rodzaju akty normatywne, zawierające określone poglądy doktrynalne /podstawowe założenia, wytyczne, zarządzenia, dyrektywy szkoleniowe, wnioski

4/1 Narodowa doktryna wojenna

z ćwiczeń, instrukcje, regulaminy itp./, które w sumie pozwalają ustalić treść doktryny wojennej.

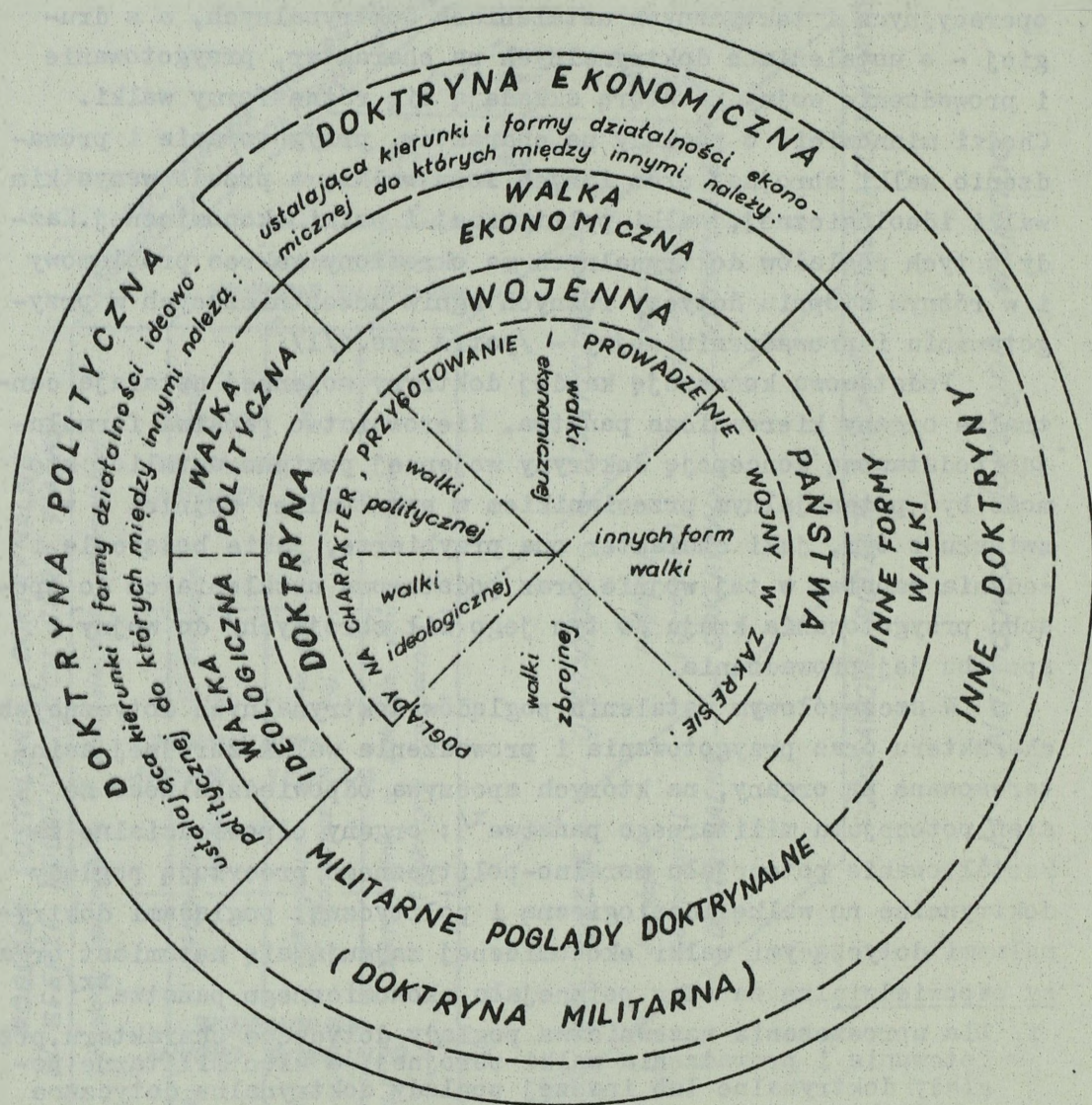
Zakładając, że w państwie istnieje jedna doktryna wojenna, można z jednej strony mówić o strategicznych /polemarchicznych/ operacyjnych i taktycznych ustaleniach doktrynalnych, a z drugiej - o ustaleniach doktrynalnych na charakter, przygotowanie i prowadzenie wojny, na którą składają się różne formy walki. Chodzi mianowicie o poglądy na charakter, przygotowanie i prowadzenie walki zbrojnej oraz innych form walki, a przede wszystkim walki ideologicznej, walki politycznej i walki ekonomicznej. Każdy z tych poglądów doktrynalnych ma określony zakres problemowy i w różnym stopniu dotyczy różnych ogniw uczestniczących w przygotowaniu i prowadzeniu wojny - /patrz rys.4/1/.

Podstawową koncepcję każdej doktryny wojennej ustalają centralne organy kierownicze państwa. Kierownictwo państwa formułując podstawową koncepcję doktryny wojennej powinno ustalić: kto może być potencjalnym przeciwnikiem w ewentualnej wojnie, a w związku z tym, jaki charakter ona przybierze, jakie będą cele i zadania państwa w tej wojnie oraz podstawowe ustalenia co do sposobu przygotowania kraju /w tym jego sił zbrojnych/ do wojny i sposobu jej prowadzenia.

W szczegółowym ustaleniu poglądów doktrynalnych dotyczących charakteru oraz przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej zainteresowane są organy, na których spoczywa odpowiedzialność za stan potencjału militarnego państwa^{x/}; organy odpowiedzialne za kształtowanie potencjału moralno-politycznego precyzują poglądy doktrynalne na walkę ideologiczną i polityczną; poglądami doktrynalnymi dotyczącymi walki ekonomicznej zajmują się natomiast organy odpowiedzialne za stan potencjału ekonomicznego państwa^{xx/}.

x/ Dla uproszczenia nazewnictwa poglądy dotyczące charakteru, przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej, a więc militarne poglądy doktrynalne lub inaczej poglądy doktrynalne dotyczące walki zbrojnej nazywać będziemy doktryną militarną -/patrz rys. 4/2/.

xx/ Nie oznacza to, że właśnie te i tylko te organy są w konkretnym wypadku upoważnione do precyzowania poglądów doktrynalnych dotyczących walki ideologicznej, dyplomatycznej, ekonomicznej i zbrojnej; nie oznacza również, że muszą istnieć trzy organy, z których każdy kieruje działalnością w podległej mu dziedzinie. Poglądy doktrynalne na wszystkie formy walki może również kształtować jeden organ.

4/2 Doktryna wojenna w systemie doktryn

P o g l ą d y n a c h a r a k t e r w o j n y .

Charakter danej wojny - to /zgodnie z semantycznym znaczeniem tego wyrazu/ zespół cech odróżniających wojnę, do której należy przygotować kraj /i jego siły zbrojne/, od innych wojen^{x/}. Chodzi tu przede wszystkim o cechy istotne /konstytutywne/, a więc takie, które mają wpływ na inne właściwości przewidywanej wojny.

Na charakter wojny - o czym była już mowa - istotny wpływ wywiera bardzo wiele czynników. Za najważniejsze z nich uznajemy cele polityczne, które w wyniku wojny zamierza się osiągnąć, stan stosunków społeczno-politycznych, stan ekonomiki i stan sił zbrojnych^{xx/}. Wobec różnorodności wymienionych czynników poszczególne wojny mogą mieć charakter bardzo zróżnicowany, czyli różnić się zespołami określonych cech.

Ewentualna wojna - jak to wykazano w niniejszej pracy - może być: sprawiedliwa lub niesprawiedliwa; postępową lub reakcyjną; agresywną lub nieagresywną /obronną/; zaborczą lub niezaborczą; między państwami o różnych ustrojach społeczno-politycznych, między państwami o jednakowych ustrojach lub domowa; obliczona na wyczerpanie lub na wyniszczenie potencjału wojennego przeciwnika; totalna lub nietotalna; ograniczona lub nieograniczona; konwencjonalna lub niekonwencjonalna /np. jądrowa/; koalicyjna lub niekoalicyjna; lokalna lub światowa; regularna lub nieregularna /np. partyzancka/; przewencyjna lub nieprzewencyjna; krótkotrwała lub długotrwała. I tak na przykład wojna niemiecko-radziecka /w latach 1939-1945/ była ze strony Niemiec hitlerowskich wojną: niesprawiedliwą, reakcyjną, agresywną, zaborczą, prowadzoną między państwami o różnych ustrojach społeczno-politycznych, obliczoną na wyniszczenie potencjału wo-

x/ Wielka Encyklopedia Powszechna, t.2. Warszawa 1963, s.358.

"Charakter /gł... piętno, cecha/. Cecha lub zespół cech ... zjawiska odróżniające je od innych ... zjawisk".

xx/ Czynniki te są z kolei zależne od całego szeregu innych, jak na przykład: stanu nauki i techniki, warunków geofizycznych, demograficznych, możliwości przeciwnika itp.

jennego przeciwnika, totalną, nieograniczoną, konwencjonalną, koalicyjną, światową, regularną, nieprzewencyjną i długotrwałą.

Jak wynika z przedstawionych rozważań - danej wojnie może więc przysługiwać kilka /kilkanaście/ cech, które w dialektycznym ze sobą splocie składają się na jej charakter. Sprecyzowanie charakteru wojny ma z kolei decydujący wpływ na określenie następnych części składowych doktryny wojennej: poglądów na przygotowanie kraju /koalicji/ i jego sił zbrojnych do wojny oraz poglądów na sposób prowadzenia wojny.

P o g l ą d y n a p r z y g o t o w a n i e k r a j u i s i ł z b r o j n y c h d o w o j n y^{x/}. Obecnie, ze względu na powszechny charakter zagrożenia, problematyka przygotowań do wojny występuje we wszystkich płaszczyznach życia państwa i narodu. Współczesny system przygotowania kraju i jego sił zbrojnych do wojny powinien zatem być wielostronny i kompleksowy, tj. ujmować wszystkie podstawowe dziedziny działalności państwa w ścisłym ich wzajemnym powiązaniu, a przede wszystkim dziedziny działalności społeczno-politycznej, gospodarczej i militarnej - /patrz rys. 4/2/.

W zakresie działalności społeczno-politycznej - w sferze zewnętrznej^{xx/} - chodzi przede wszystkim o poglądy dotyczące zawierania sojuszków politycznych i porozumień międzynarodowych. Należy zawierać takie sojusze i porozumienia, które gwarantowałyby jak najlepsze warunki przygotowania i prowadzenia wojny, a w jej ramach walki politycznej. Ponadto chodzi również o wypracowanie poglądów na prowadzenie walki ideologicznej celem oddziaływania na społeczeństwa państw prowadzących wojnę/w tym głównie przeciwnika i państw neutralnych/. W sferze wewnętrznej będą to natomiast poglądy na kształtowanie właściwych postaw obywateli, zwłaszcza ideowych, patriotycznych i internacjonalistycznych.

x/ Należy zdawać sobie sprawę z tego, że między sposobami prowadzenia wojny a przygotowaniem do niej kraju i sił zbrojnych istnieje sprzężenie zwrotne. Przewidywane sposoby prowadzenia wojny mają wpływ na kierunek przygotowania kraju i sił zbrojnych do tejże wojny, lecz z kolei aktualny stan bazy i nadbudowy państwa /klasy, narodu, koalicji/ ma doniosły wpływ na sposoby prowadzenia tej wojny.

xx/ Sfery i dziedziny działalności państwa zostaną szczegółowo omówione w rozdziale pt.: "Ogólna charakterystyka systemu obronnego państwa".

W działalności gospodarczej - w sferze zewnętrznej - chodzi z kolei o poglądy dotyczące kształtowania korzystnych stosunków międzynarodowych /zwłaszcza zawierania umów/ oraz stwarzania dogodnych warunków do współpracy z innymi krajami, co zapewni racjonalny rozwój ekonomiczny kraju. Do sfery tej należą również poglądy na sposoby przygotowania i organizacji walki ekonomicznej. Natomiast w sferze wewnętrznej chodzi z jednej strony o poglądy na sposoby szybkiego rozwoju produkcji przemysłowej i rolniczej, z drugiej - na sprawne przygotowanie do wojny wszystkich organów i ogniw gospodarki narodowej oraz administracji państwowej /struktura organizacyjna i tryb funkcjonowania/, stosownie do wymogów wojny oraz możliwości zaspokajania potrzeb sił zbrojnych i reszty ludności.

W działalności militarnej - w sferze zewnętrznej - preferować należy przede wszystkim poglądy na zawieranie korzystnych sojuszków i porozumień wojskowych, stwarzających dogodne warunki do przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej oraz - w sferze wewnętrznej - poglądy na stworzenie najdogodniejszych warunków do prowadzenia działań wojennych przez siły zbrojne, siły obrony cywilnej i pozostałe elementy systemu obronnego kraju.

W procesie przygotowywania sił zbrojnych, jako podstawowej organizacji powołanej do prowadzenia walki zbrojnej, chodzi głównie o ustalenie poglądów dotyczących rozmiaru tych sił oraz zapewnienia: wysokiego poziomu ich gotowości mobilizacyjnej i bojowej, prawidłowej struktury organizacyjnej i stanu ukończenia, a także właściwych proporcji rozwoju poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i służb.

W ramach przygotowywania pozostałych części składowych systemu obronnego państwa ważne jest przede wszystkim sprecyzowanie poglądów dotyczących zapewnienia: możliwości aktywnego przeciwstawienia się nieprzyjacielowi w wypadku agresji oraz wysokiej odporności kraju na jego działalność wojenną.

Poglądy na sposób prowadzenia wojny. W części doktryny dotyczącej sposobu prowadzenia ewentualnej wojny powinny zostać wypracowane poglądy umożliwiające racjonalne wykorzystanie posiadanych sił i środków dla osiągnięcia zwycięstwa nad przeciwnikiem. Chodzi więc przede wszystkim o sprecyzowanie polemarchicznych poglądów na sposób

prowadzenia przyszłej wojny, umożliwiającą osiągnięcie jej celu politycznego.

Wymienione czynniki mające wpływ na charakter przyszłej wojny, a przede wszystkim potencjał wojenny poszczególnych państw oraz sposoby prowadzenia wojny, podlegają ustawicznym zmianom ilościowym, które na określonym etapie "przerastają" w zmiany jakościowe. Na przykład pojawienie się w połowie XX w. broni jądrowej spowodowało kolejną zmianę w poglądach na sposoby prowadzenia wojny. W wyniku nieustannie przybierającej na sile rewolucji naukowo-technicznej oraz rozwoju gospodarczego poszczególnych państw dokonują się dalsze przewartościowania w tym względzie. Dostrzeżenie tych zmian i uwzględnienie ich w poglądach na sposoby prowadzenia wojny jest jednym z zasadniczych zadań organów państwa /klasy, narodu, koalicji/ ustalających treść doktryny wojennej.

Aby współczesne działania wojenne umożliwiały osiągnięcie określonych celów politycznych, muszą być połączeniem różnych form walki, jednak, mimo że coraz większego znaczenia zaczynają nabierać różne formy walki nieoreznej, rolę wiodącą odgrywać będzie nadal walka zbrojna.

Wobec dokonujących się zmian szczególnej rangi w zakresie walki zbrojnej nabierają: zaskoczenie, aktywność i manewrowość działań. Powoduje to, że dużą wagę przywiązuje się obecnie do początkowego okresu wojny. Niezmiernie wzrasta rozmach działań bojowych, a w związku z tym rola tzw. "głębokich operacji". W tym klimacie kształtuje się współczesne pojęcie operacji strategicznej na TDW^{x/}. Oprócz dotychczasowych form działań strategicznych /operacji na lądowych i oceanicznych TDW oraz operacji powietrznych/ pojawiają się takie formy, jak: pierwsze uderzenie strategicznych sił jądrowych, odparcie powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika na siły zbrojne i zaplecze oraz działania militarne w przestrzeni kosmicznej. Preferowane są działania zaczepne i zaczepno-obronne, aczkolwiek nie wyklucza się możliwości i potrzeby prowadzenia działań obronno-zaczepnych i obronnych. W każdego rodzaju działaniach szczególną uwagę zwraca się na rozpoznanie, walkę radiotechniczną, obronę przed środkami masowe-

x/ Patrz rozdział: "Operacja strategiczna na TDW".

go rażenia oraz maskowanie. Olbrzymiego znaczenia nabierają przedsięwzięcia związane z zaopatrywaniem sił zbrojnych.

Mimo tendencji do daleko idących zmian w sposobach prowadzenia wojny nadal uważa się jednak, że cele walki zbrojnej można osiągnąć jedynie w wyniku zintegrowanego wysiłku wszystkich rodzajów sił zbrojnych, a w ich ramach rodzajów wojsk i służb działających na korzyść tego /tych/ rodzaju /rodzajów/ sił zbrojnych, który /które/ w danej operacji odgrywa /odgrywają/ rolę wiodącą. Wiadomo przy tym, że w wojnie jądrowej głównym środkiem walki zbrojnej będzie broń jądrowa, a zatem rola ta przypadnie wojskom, które nią dysponują. Wszystkie inne natomiast rodzaje sił zbrojnych /rodzaje wojsk i służb/ muszą w takiej wojnie z jednej strony stworzyć odpowiednie warunki do właściwego użycia broni jądrowej, a z drugiej - maksymalnie wykorzystać skutki wykonywanych uderzeń jądrowych.

Podobnie rzecz się przedstawia we współczesnej wojnie konwencjonalnej, z tą tylko różnicą, że zmienia się wykonawca głównego zadania. Na europejskim teatrze wojny decydującą rolę będą w niej odgrywać wojska lądowe, w związku z czym wszystkie inne rodzaje sił zbrojnych powinny stwarzać jak najdogodniejsze warunki do wykonania przez nie podstawowego zadania^{x/}. Na przykład szczególne znaczenie ma obecnie ustalenie sposobów zwalczania lotnictwa przeciwnika przez siły i środki obrony powietrznej kraju oraz sposobów realizacji zadań przez pozostałe jednostki obrony terytorium kraju. Niezbędne jest również sprecyzowanie sposobów działania sił i środków obrony cywilnej oraz porządkowo-ochronnych.

Jak to już zaznaczono, coraz istotniejsze stają się również ustalenie sposobów prowadzenia walki ideologicznej, politycznej, ekonomicznej i ewentualnie innych form walki, bowiem w dzisiejszej dobie jest to nieodzowny warunek osiągnięcia zwycięstwa.

Z przedstawionych rozważań wynika, że dopiero całość /ze-spół/ poglądów doktrynalnych danego państwa /koalicji/ stanowi o charakterze jego doktryny wojennej - obronnym, obronno-zacze-pnym, zaczepno-obronnym, zaczepnym. Niemniej jednak zasadniczy

x/ Szczegółowe poglądy na sposoby prowadzenia wojny /operacji, walki/ ujęte są w obowiązujących regulaminach, instrukcjach itp.

wpływ wywierają nań ustalenia polemarchiczne /podstawowa koncepcja/, bowiem one to w istocie rzeczy kształtują pozostałe poglądy doktrynalne.

Analizując na przykład charakter współczesnej doktryny wojennej państw NATO należy stwierdzić, że wprawdzie u jej podstaw nie leży już /jak w połowie lat pięćdziesiątych/ dążenie do odrywania /"wyzwalania"/ poszczególnych państw od obozu socjalistycznego, ale nadal jej myślą przewodnią jest zahamowanie rozwoju socjalizmu na różnych kontynentach oraz utrzymywanie i rozszerzanie sfer swych wpływów w możliwie jak największej liczbie krajów kapitalistycznych i państw tzw. trzeciego świata.

Brzemienno w skutki może być zaakceptowany w 1967 roku /na ultimatywne żądanie dowództwa Bundeswehry/ w podstawowej koncepcji doktryny wojennej państw NATO postulat^{x/} przesunięcia zasadniczego trzonu wojsk NATO w pobliże granicy NRD i CSRS/utrzymywanych w gotowości do użycia taktycznej broni jądrowej już przy pierwszych starciach zbrojnych/ dla stworzenia możliwości natychmiastowego przeniesienia działań na wschód. Oznacza to, że współcześnie siły zbrojne NATO są w gotowości do przeniesienia działań wojennych już w pierwszych godzinach wojny na terytorium krajów socjalistycznych lub /w niekorzystnych dla siebie warunkach/ prowadzenia aktywnych działań zaczepno-obronnych w pasie nadgranicznym, bez cofania się w głąb terytorium RFN^{xx/}.

Należy także odnotować fakt, że trwająca obecnie reorganizacja sił zbrojnych NATO zmierza do dalszego zwiększenia ich mocy uderzeniowej^{xxx/}. Wypracowuje się takie struktury organizacyjne,

- x/ Znany pod nazwą "strategii wysuniętej" Varwärts - strategię.
xx/ H.MICHAŁSKI: Niektóre problemy doktryny i strategii wojennej Niemieckiej Republiki Federalnej. WPZ nr 1, Warszawa 1973, s.112.
xxx/ Na przykład rakiety Honest John o zasięgu 45 km zastępuje się rakietami Lance o zasięgu 75-110 km. Po roku 1976 mają być do uzbrojenia wprowadzone czołgi Leopard 2. W natowskich siłach powietrznych pojawia się coraz więcej Phantomów. Opracowywany jest plan wycofania samolotów F-104 i zastąpienia ich samolotami nowszymi np. Panawia-200, F-17 lub Mirage-F-1.

które maskowałyby rzeczywisty potencjał ilościowy i możliwości bojowe sił zbrojnych^{x/}. Nowy system ma ponadto umożliwić pełne ukończenie wojsk operacyjnych w krótkim czasie bez potrzeby ogłaszania mobilizacji.

Wychodząc prawdopodobnie z założenia, że proces odprężenia doprowadzi wcześniej czy później do ograniczenia lub nawet zlikwidowania europejskich i nie tylko europejskich baz US Army, czyni się wszystko, aby zwiększyć przepustowość amerykańskiego mostu powietrznego przez Atlantyk^{xx/}. Jeżeli do tego dodać, że strategiczne siły jądrowe^{xxx/} państw NATO podlegają stałej modernizacji, a parametry amunicji konwencjonalnej ciągle wzrastają, zbliżając jej skuteczność do skuteczności pocisków jądrowych małej mocy, że przeprowadza się cały szereg ćwiczeń, w których działania zaczepne odgrywają istotną rolę - to wniosek, iż współczesna doktryna wojenna państw NATO jest **d o k t r y n ą** z a c z e p n ą /a g r e s y w n ą/ nie będzie pozbawiony podstaw.

Państwa socjalistyczne, których podstawowym celem jest zbudowanie społeczeństwa komunistycznego, odmiennie rozwiązują swoje problemy polityczno-militarne - z jednej strony - potęgując twórczy wysiłek we wszystkich dziedzinach życia społecznego, a w tym odpowiednio do potrzeb i w dziedzinie obronności, z drugiej - nawiązując pokojową współpracę z pozostałymi państwami świata.^{xxxx/}

Należy jednak pamiętać, że jest to możliwe jedynie przy utrzymaniu względnej równowagi potencjałów wojennych /głównie w strategicznych siłach jądrowych/, która stała się warunkiem zaistnienia stanu odprężenia oraz możliwości dwustronnego ograniczania, a nawet redukcji poszczególnych elementów sił zbrojnych.

x/ Przykładem tego jest trwająca obecnie reorganizacja sił lądowych Bundeswehry. W wyniku tej reorganizacji zmniejszy się liczba dywizji Bundeswehry /z 12 do 11/, z tym, że wzrośnie liczba brygad; zamiast batalionów rozpoznawczych powstaną pułki rozpoznawcze, a pułki czołgów zostaną zamienione na brygady.

xx/ Chodzi o skrócenie czasu przelotu dywizji z USA do Europy z 19 do 7 dni.

xxx/ Zmiana rakiet Minuteman I na Minuteman III lub G, a więc na rakiety, które można przelocelować w locie /Minuteman III/ i uzbroić w głowice wielocelowe /Minuteman G/.

xxxx/ Trzy respektowaniu leninowskich zasad pokojowego współistnienia państw o różnych ustrojach społeczno-politycznych.

Współczesne siły obronne państw UW, wyposażone w broń przeciwpancerną, przeciwlotniczą /przeciwkosmiczną/ oraz inne systemy uzbrojenia i wyposażenia /przeznaczone głównie do obrony/, a także dysponujące silną obroną cywilną, stanowią podstawę materialną doktryny wojennej państw Układu Warszawskiego.

Żadna obrona nie może być jednak obecnie skuteczna, jeżeli nie posiada zdolności do przeciwuderzenia /przeciwnatarcia/, a zdolność ta z kolei zależy przede wszystkim od wartości: sił atakujących - wojsk pancernych i zmechanizowanych; sił osłaniających ten atak - wojsk raketowych, lotnictwa, artylerii itp. oraz materiałowego zabezpieczenia działań tych sił. Z przedstawionych względów współczesna doktryna obronna musi łączyć dwa elementy: z jednej strony siły defensywne - dobrze wyposażone i wyszkolone oraz odpowiednio urzutowane w głąb; z drugiej zaś - wysoce mobilne jednostki wyposażone w nowoczesną broń /również jądrową/.

Warto także zaznaczyć, że na przestrzeni swego istnienia państwa obozu socjalistycznego prowadziły wyłącznie wojny obronne /przeciwdziałały agresji/. Nic więc dziwnego, że ich doktryny wojenne mają charakter obronny. Stąd też często nazywa się je po prostu doktrynami obronnymi.

4.3. Związki doktryny wojennej z otoczeniem^{x/}

Na powstawanie /kształtowanie/, treść i charakter poglądów doktrynalnych wpływa cały szereg czynników, a przede wszystkim: polityka państwa oraz aktualny stan potencjału wojennego /czyli moralno-politycznego, ekonomicznego i militarnego/, tak własnego, jak i przeciwnika, oraz odpowiednio stan nauki i techniki obu stron, mający istotny wpływ na kształtowanie się tegoż potencjału. Do tej grupy czynników, jeżeli bierze się pod uwagę państwa uczestniczące w różnego rodzaju sojuszach wojskowych, zaliczyć również należy ustalenia doktryny koalicyjnej.

Wielu autorów uważa - co jest zresztą w wystarczającym stopniu uzasadnione - że na doktrynę wojenną oddziałują w określony sposób również i inne czynniki, a wśród nich przede wszystkim

x/ Przez pojęcie otoczenia rozumiemy ogół tych warunków /czynników/, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na dany układ - w tym wypadku na doktrynę wojenną.

kim doświadczenia historyczne, tradycje narodowe, sytuacja demograficzna, warunki geofizyczne oraz społecznie uwarunkowane poglądy przywódców i mas.

Oczywiste jest, że jedne z wymienionych czynników wywierają bardziej, a inne mniej istotny wpływ na charakter i treść doktryny wojennej. Jedne z nich oddziałują bowiem na całą doktrynę wojenną, inne natomiast tylko na niektóre jej części składowe; jedne w sposób pośredni, inne w bezpośredni. Często ten sam czynnik działa na poszczególne komponenty bezpośrednio /np. polityka na poglądy strategiczne/, a na inne pośrednio /np. polityka na poglądy taktyczne/. W związku z tym należy dostrzegać złożoność każdej doktryny wojennej, a także fakt, że na jej powstanie i rozwój nie zawsze wpływają tylko czynniki najistotniejsze. Dzieje się tak dlatego, że żadna doktryna wojenna nie istnieje obiektywnie, lecz zostaje "powołana do życia" przez swego twórcę /twórców/, a zatem niebagatelna będzie tu rola człowieka - twórcy doktryny, który do wszystkich tych czynników może się ustosunkować w sposób mniej lub bardziej subiektywny. Oznacza to, że w treści doktryny wojennej nie zawsze są uwzględniane te czynniki, które z racjonalnego punktu widzenia uwzględniane być powinny. Za przykład może służyć chociażby francuska doktryna wojenna sprzed I wojny światowej, znana powszechnie pod nazwą doktryny Grandmisona^{x/}, lub amerykańska doktryna wojenna obowiązująca w czasie ostatniej wojny wietnamskiej^{xx/}.

Jednocześnie wyżej wymienione czynniki, zgodnie z prawami dialektyki, znajdują się w ciągłym ruchu i rozwoju. Zmiany, jakim ulegają, powodują - w zależności od ich charakteru i zakresu - ilościowe lub jakościowe zmiany w doktrynie wojennej. W przypadku zmian ilościowych mamy zazwyczaj do czynienia z procesem ewolucyjnym, a więc wzbogacaniem poszczególnych poglądów doktrynalnych. Tego rodzaju zmiany dokonują się zwykle stopniowo /często niezauważalnie/. Natomiast zmiany jakościowe następują rewolucyjnie. Zazwyczaj zmieniają się wówczas radykalnie poglą-

x/ Doktryna zrodzona w następstwie wybuchu patriotyzmu we Francji i majoryzująca "natarcie absolutne" zawsze i za wszelką cenę - cyt.za Fr.SKIBINSKIM - op.cit. s.495.

xx/ Doktryna, u której podstaw legła idea uznająca za czynnik najważniejszy potencjał techniczny.

dy podstawowe /co nie oznacza, że nie pozostawia się nadal pewnych pożytecznych elementów/. Wydarzeniem, które spowodowało rewolucyjne zmiany w doktrynie wojennej było - o czym już wspomniano - masowe wyposażenie sił zbrojnych w broń jądrową.

Warto również odnotować, że niektóre ustalenia doktrynalne są względnie trwałe, inne natomiast mają inklinacje do stosunkowo częstych zmian. Przy czym rzadziej ulegają zmianie poglądy wyższego rzędu /strategiczne/ aniżeli niższego /taktyczne/, co trzeba uznać za w pełni zrozumiałe.

Model cyklu rozwojowego doktryny wojennej przedstawiono na rys. 4/3 .

Należy zatem stwierdzić, że między wymienionymi czynnikami a doktryną wojenną zachodzą określone związki i zależności, które zostaną omówione szerzej w odniesieniu do czynników najistotniejszych.

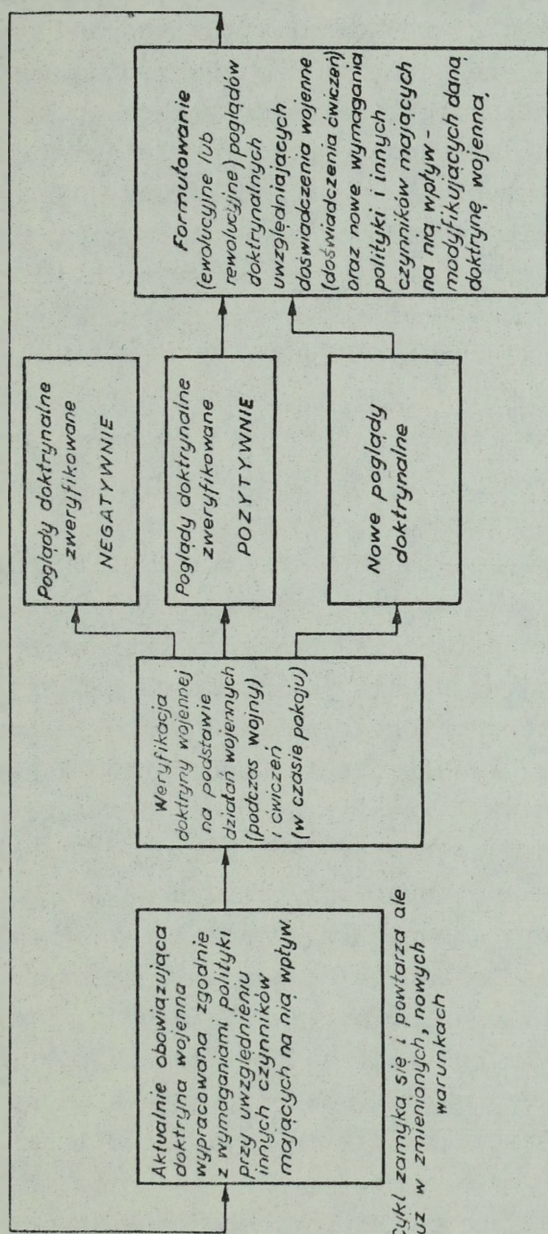
4.3.1. Związki doktryny wojennej z polityką^{x/}

Spośród czynników mających wpływ na doktrynę wojenną na plan pierwszy wysuwa się polityka państwa /koalicji/. Prawie we wszystkich analizowanych pracach wymienia się ją na czołowym miejscu. Wielu autorów podkreśla, że jest to czynnik decydujący, przy czym niektórzy są zdania, że na poglądy doktrynalne wpływa nie sama polityka w swoich praktycznych przejawach, lecz doktryna polityczna rozumiana jako "zbiór poglądów określających cel i przebieg działań państwa wyraźnie oznaczonych w czasie i przestrzeni"^{xx/}. Chociaż nie zawsze istnieje system dokładnie określonych i jasno sprecyzowanych ustaleń, który można by nazwać doktryną polityczną, bowiem poszczególne poglądy doktrynalne podlegają zmianom w zależności od kształtowania się sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej^{xxx/}, to jednak zawsze istnieją pod-

x/ Przez pojęcie polityki rozumie się tutaj politykę państwa.

xx/ Fr.RYSZKA: Ideologia, doktryny, programy a działania polityczne. Zeszyty naukowe WAP. 16/67, s.64.

xxx/ St.ZAPOLSKI: Współczesna doktryna wojenna paktu północno-atlantycznego. Warszawa 1970, s.9-10.

Cykl zamyka się i powtarza ale już w zmienionych, nowych warunkach

4/3 Cykl rozwoju doktryny wojennej

stawowe cele polityczne, których realizację zakładają klasy panujące w określonym miejscu i czasie, i one to właśnie rzutują na treść doktryny wojennej. Na ich podstawie możliwe jest określenie charakteru przyszłej /ewentualnej/ wojny, do jakiej ma się przygotowywać państwo, a więc sformułowanie podstawowego komponentu doktryny wojennej. Na ogół cele polityczne rzutują bezpośrednio na podstawowe ustalenia doktrynalne dotyczące przygotowania i prowadzenia wojny; innymi słowy - polityka ma decydujący wpływ na ukształtowanie i określenie treści doktryny wojennej, przede wszystkim na jej poziomie najwyższym - polemarchicznym.

Typowym przykładem wpływu polityki na doktrynę wojenną jest historia imperializmu niemieckiego, którego przedstawiciele nie chcieli pogodzić się z klęską i podziałem świata dokonany w wyniku I wojny światowej. Toteż bardzo szybko podjęli oni wysiłki zmierzające do złamania postanowień traktatu wersalskiego, do odbudowy potencjału wojennego, by nie tylko przywrócić, ale jeszcze wzmocnić pozycję polityczną Niemiec w świecie. Zwycięstwo faszyzmu pozwoliło Hitlerowi jawnie przystąpić do realizacji planu zdobycia panowania nad światem. Polityka rządu III Rzeszy zmierzała do stworzenia jak najbardziej sprzyjających warunków dla osiągnięcia tego podstawowego celu politycznego hitleryzmu.

Produkcja przemysłu zbrojeniowego w Niemczech w latach 1933-1939 wzrosła 12,5 razy. Umożliwiło to szybką rozbudowę sił zbrojnych, zwłaszcza lotnictwa i broni pancerniej. Jednocześnie w polityce wewnętrznej zastosowano terror, aby bezwzględnie się rozprawić ze wszystkimi odłamami opozycji politycznej, a szczególnie z rewolucyjnym ruchem robotniczym. W polityce zagranicznej niemieckie koła rządowe, szermując hasłem antykomunizmu, a jednocześnie zapewnieniami o chęci utrzymania pokoju, starały się nie dopuścić do powstania koalicji antyhitlerowskiej i stworzyć sobie jak najdogodniejsze warunki do rozpoczęcia wojny. W marcu 1936 roku wojska hitlerowskie wkroczyły do zdemilitaryzowanej Nadrenii. W tym też roku Niemcy, Włochy i Japonia zawarły układ polityczny, tworząc agresywny blok państw zmierzających do wywołania nowej wojny i dokonania ponownego podziału świata. Aneksja Austrii i zagarnięcie Czechosłowacji postawiły świat bezpośrednio w obliczu wojny.

Nic też innego, jak racje polityczne podyktowały wybór momentu rozpoczęcia II wojny światowej. Faktem bowiem jest, że

Niemcy pomiędzy rokiem 1934 a rokiem 1939 nie miały dostatecznej ilości czasu na stworzenie niezwyciężonej armii. Najlepiej ujmuje to generał von Lossberg, stwierdzając: "Wszystko dobrze wzięwszy pod uwagę, stan sił i uzbrojenia Wehrmachtu w roku 1939 mógł wystarczyć do szybkiego obalenia tego rodzaju państwa co Polska, jednakże nie do prowadzenia długotrwałej wojny przeciw wielkim mocarstwom. Wehrmacht nie był absolutnie przygotowany do starcia z mocarstwami zachodnimi. I Hitler wiedział o tym doskonale" x/.

Według innych oświadczeń Wehrmacht miał osiągnąć pełną gotowość do działań wojennych dopiero w latach 1941-1942. Wynika stąd, że Niemcy hitlerowskie dysponując silną, ale nie w pełni gotową armią wybrały moment wybuchu wojny ze względów politycznych, w przekonaniu, że mocarstwa zachodnie nie są przygotowane do wojny i nie będą się kwapiły do zrealizowania sojuszniczych zobowiązań wobec Polski. Rzeczywistość potwierdziła ich przewidywania. Wprawdzie Francja i Anglia wypowiedziały wojnę Niemcom we wrześniu 1939 roku, ale na froncie zachodnim stało beczynnie 110 dywizji francuskich i angielskich nie stawiając czoła 23 dywizjom niemieckim.

Cele polityczne Niemiec przesądziły nie tylko o terminie rozpoczęcia, ale i o sposobie wojny. Zdając sobie sprawę z łącznej przewagi sił przeciwników, faszystowskie kierownictwo polityczno-wojskowe obawiało się długotrwałej wojny na dwa fronty. Dlatego też wylansowana została teoria blitzkriegu, tj. szybkiego rozbicia każdego przeciwnika oddzielnie, nagłymi uderzeniami, które uniemożliwiłyby mu mobilizację i wykorzystanie posiadanych rezerw. Działania bojowe wojsk, nastawione głównie na maksymalne wykorzystanie efektu zaskoczenia, miały charakter wybitnie zaczepny i manewrowy, co w początkowym okresie, kiedy to przeciwnicy nie zdążyli jeszcze uruchomić całości sił pozwoliło Niemcom odnieść znaczne sukcesy.

Skoro zależność ustaleń doktryny wojennej od polityki została uzasadniona, należy jeszcze odnotować, że granice tej zależności nie muszą być i najczęściej nie są ściśle zarysowane.

x/ A. GOUTARD: 1940 - wojna straconych okazji. Warszawa 1959, s. 90.

Chociaż we współczesnych warunkach przyjmuje się, że ustalenia doktryny wojennej są podporządkowane polityce, to jednak przy bliższym zbadaniu problemu okazuje się, iż wpływ tej ostatniej może być różny. Z analizy literatury wynika, że istnieją tendencje do preferowania w treści "podstawowej koncepcji" doktryny wojennej bądź poglądów polityczno-ekonomicznych, bądź ściśle militarnych. Różny również może być stopień szczegółowości tej "podstawowej koncepcji" doktryny wojennej. O ile w pierwszym przypadku /preferowanie jednej grupy poglądów/ należałoby zalecać kompromis^{x/}, to w drugim /stopień szczegółowości podstawowej koncepcji/ trudno ingerować, bowiem jest to w znacznej mierze zależne od poglądów subiektywnych.

Interesujące jest również i to, że te same obiektywnie zaistniałe fakty są różnie oceniane przez kierownictwo polityczne w poszczególnych państwach^{xx/}, nawet przy zbieżności podstawowych kierunków polityki^{xxx/}. W związku z tym również i doktryny wojenne tych państw różnią się między sobą.

Różny może być także przy formułowaniu "podstawowej koncepcji" stopień uwzględnienia w poglądach politycznych poszczególnych czynników mających wpływ na doktrynę wojenną, a przede wszystkim: stanu moralno-politycznego, ekonomiki, nauki, techniki, stanu sił militarnych, danych o przeciwniku oraz "podstawowej koncepcji" doktryny koalicyjnej /współpartnerów danej koalicji/. Nie wnikając w przyczyny tych różnic przyjmuje się, że w zależności od konkretnej sytuacji wymienione czynniki oddziałują na doktrynę wojenną zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio /a więc poprzez politykę/.

Chociaż doktryna wojenna jest podporządkowana polityce i stanowi rozwinięcie /uszczerbowienie oraz konkretyzację/ jej idei w zakresie przygotowania i prowadzenia wojny, to z chwilą

x/ St.ZAPOLSKI proponuje nawet zamienić termin "doktryna wojenna" terminem "doktryna polityczno-wojskowa" - op.cit.s.10.

xx/ Jest to całkiem zrozumiałe w przypadku państw o różnych ustrojach politycznych. Jednak zjawiska takie można zaobserwować również i w państwach o tych samych ustrojach politycznych. Przykładem tego mogą być doktryny wojenne państw uczestników I i II wojen światowych /przed ich wybuchem/.

xxx/ S.KOZŁOW: Doktryna wojenna a nauka wojenna. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. Wyd. MON. Warszawa 1968, s.60.

przyjęcia /oficjalnego zaakceptowania/ danej doktryny zaczyna ona wywierać z kolei wpływ na politykę, co powoduje konieczność uwzględnienia przez tę ostatnią realnych możliwości państwa i jego sił zbrojnych. Z tych względów zależności między polityką a doktryną - przy nadrzędnej roli polityki - mają postać sprzężenia zwrotnego.

4.3.2. Związki doktryny wojennej z nauką wojenną

Jednym z czynników mających zasadniczy wpływ na charakter i treść doktryny wojennej jest nauka wojenna. W dobie obecnej pozwala ona znacznie ograniczyć stopień subiektywizmu każdej doktryny. Warunkiem efektywnego uwzględnienia we współczesnej doktrynie wojennej wytycznych polityki jest oparcie jej na osiągnięciach nauki^{x/}.

W ogólnym systemie wiedzy o wojnie występują różne punkty widzenia i idee, a zatem i różne hipotezy, co jest niedopuszczalne w doktrynie. Wynika stąd, że jedną z funkcji doktryny jest selekcja poglądów naukowych. Kierownictwo odpowiedniego szczebla ustalając poglądy doktrynalne powinno bowiem z wypracowanych przez naukę wojenną poglądów teoretycznych przyjąć tylko te, które z jednej strony odpowiadają polityce państwa, a z drugiej - są możliwe do zrealizowania. W tej funkcji doktryna wojenna spełnia rolę swego rodzaju "filtra", przez który do praktyki wojennej przedostają się tylko te rozwiązania teoretyczne, które są na danym etapie uznane za oficjalnie obowiązujące. Rozwiązania owe, po ich zaakceptowaniu przez odpowiednie organy państwa, uzyskują miano "doktrynalnych", czyli zgodnych z doktryną, i w zasadzie tylko one powinny - co nie oznacza, że muszą - być realizowane w praktyce.

Sens doktryny wojennej polega jednak nie tylko na tym,

x/ Jak już stwierdzono - doktryna wojenna i nauka podporządkowane są polityce. Wymieniona zależność przejawia się przede wszystkim w tym, że obie służą realizacji określonych celów politycznych /państwa, klasy, koalicji/ oraz reprezentują zdeterminowaną postawę światopoglądową i metodologiczną. Polityka nie może jednak ignorować obiektywnej rzeczywistości i swobodnie narzucać nauce dowolnych stwierdzeń i wniosków /co jest możliwe w odniesieniu do doktryny wojennej/. Poza tym nauka bada poszczególne zjawiska wszechstronnie, nie kierując się ograniczeniami warunków, miejsca i czasu, od których uzależniona jest doktryna wojenna. Dlatego też nauka wojenna nie jest w takim stopniu uzależniona od polityki, jak doktryna wojenna.

bowiem rolę wyżej wspomnianego filtra mogłaby z powodzeniem spełniać praktyka wojenna odpowiednio kierowana przez politykę. Sens doktryny wojennej wyraża się przede wszystkim w tym, że "przefiltrowane" przez nią, a więc oficjalnie zaakceptowane poglądy umożliwiają jednolite działania. Można więc zgodzić się z S.Kozłowem, który twierdzi, że doktryna wojenna spełnia rolę "zasadniczego w swoim rodzaju prawa"^{x/}, a więc zespołu postanowień, którymi powinni się kierować wszyscy ponoszący odpowiedzialność za przygotowania do wojny oraz w wypadku wybuchu wojny - za jej prowadzenie na każdym szczeblu.

Doktryna wojenna - istniejąc obiektywnie - powinna opierać się na nauce. Nauka wojenna może jednak - z różnych przyczyn - nie rozwiązać niektórych problemów niezbędnych do sformułowania poglądów doktrynalnych. W tym wypadku doktryna /lub określona jej część składowa/ ma charakter intuicyjny, z czym związane jest ryzyko, że może ona okazać się błędna /jeżeli nie uwzględni we właściwym stopniu realnych warunków wojny i możliwości państwa/.

Poglądy doktrynalne mogą również okazać się błędne, jeżeli nauka wojenna, ewentualnie przesłanki intuicyjne, które tę doktrynę inspirowały i na których się ona opiera, stanowią wypaczone odbicie obiektywnej rzeczywistości, jak również w przypadku, gdy osoby formułujące poszczególne poglądy posługują się niewłaściwą metodologią lub opierają swoje ustalenia na błędnym światopoglądzie. Warto również zauważyć, że oficjalnie zaakceptowane ustalenia doktryny wojennej stanowią z kolei podstawę do stawiania wymagań wobec nauki wojennej /sprzężenie zwrotne/ w zakresie formułowania nowych poglądów doktrynalnych lub poglądów doktrynalnych niższego rzędu.

Reasumując należy stwierdzić, że nauka wojenna przenika w takich przypadkach do praktyki poprzez doktrynę wojenną i odwrotnie - doktryna, uwzględniając zmiany w praktyce, ukierunkowuje badania naukowe na problemy, których rozwiązanie jest dla niej /praktyki/ niezbędne, i w ten sposób wywiera określony wpływ na naukę.

x/ S. KOZŁOW: Doktryna wojenna a nauka wojenna. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. MON, Warszawa 1966, s.70.

Doktryna wojenna ma z zasady /w porównaniu z nauką/ znaczenie bardziej konkretne, utylitarne, oddziałuje bowiem bezpośrednio na praktykę wojenną. Nie znaczy to jednak, że tak właśnie musi być w każdym wypadku. Istnieją hipotezy /teorie/ naukowe^{x/}, które bez zmiany formy i treści występują w danej doktrynie i w tej samej postaci są stosowane w praktyce. Istotna różnica między nauką wojenną a doktryną wojenną z punktu widzenia ich przydatności dla praktyki wojennej nie tkwi więc ani w formie, ani w treści. Hipoteza /teoria/ naukowa staje się ustaleniem doktrynalnym dopiero wtedy, gdy jest oficjalnie uznana przez kompetentny organ upoważniony do jej akceptacji. Jeżeli z kolei ustalenie doktrynalne jest realizowane, znajduje zastosowanie w praktyce wojennej. Znaczy to, że w zależności od płaszczyzny, do której zostanie odniesione, to samo twierdzenie może być hipotezą /teorią naukową/, poglądem doktrynalnym lub przejawiać się w konkretnym działaniu /praktyka/, i w tym - jak sądzić należy - tkwi istota problemu.

4.3.3. Związki doktryny wojennej ze stanem moralno-politycznym oraz stanem ekonomiki i techniki

Zależność przebiegu i wyniku wojny od stanu moralno-politycznego oraz stanu ekonomiki /techniki/ walczących stron jest bezsporna; co więcej przejawia tendencję do stałego wzrostu.

U podstaw właściwego zrozumienia roli stanu moralno-politycznego leży pogląd o decydującej roli mas ludowych we współczesnej wojnie, które nie tylko wytwarzają środki materialne do prowadzenia wojny, lecz bezpośrednio w niej uczestniczą. Historia dostarcza w tym względzie szeregu przykładów zarówno negatywnych, jak i pozytywnych. Znane są przypadki, w których znaczny potencjał moralno-polityczny nie został wykorzystany i państwo ponosiło klęskę. Najbardziej jaskrawym tego przykładem jest Francja roku 1940, której klasy panujące nie zmobilizowały duchowo społeczeństwa do walki z wrogiem, gdyż o wiele bardziej obawiały się własnego narodu aniżeli hitlerowskich agresorów^{xx/}.

x/ Na przykład, że: na kierunku głównego uderzenia należy skupić większość posiadanych sił i środków .

xx/ Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. MON, Warszawa 1964, s.309.

Za typowy przykład właściwie ukształtowanych norm społecznych, stanowiących źródło mocy potencjału moralno-politycznego, należy uznać stosunki panujące w Związku Radzieckim podczas II wojny światowej. Postawa społeczeństwa radzieckiego stanowiła jeden z głównych czynników, które przesądziły o zwycięstwie nad III Rzeszą.

Jak więc widać - potencjał moralno-polityczny kraju zależny jest przede wszystkim od ustroju politycznego i struktury społeczno-ekonomicznej. Odzwierciedla on stosunek społeczeństwa do wojny, określa jego zwartość i konsolidację wokół kierownictwa państwa oraz gotowość do ponoszenia wojennych ciężarów. Stąd wniosek, że we współczesnej wojnie, mimo ogromnego /i ciągle wzrastającego/ wpływu i znaczenia takich czynników, jak nauka, ekonomika oraz technika, rola człowieka nie uległa deprecjacji, przeciwnie - niezbędne jest w stopniu większym niż w wojnach poprzednich uwzględnianie i docenianie wagi potencjału moralno-politycznego w poglądach doktrynalnych.

Jednocześnie stale wzrasta liczba publikacji, w których stwierdza się, że przebieg i wynik współczesnej wojny w coraz większym stopniu uzależnione są od ekonomicznego i technicznego przygotowania do niej kraju jeszcze w okresie pokoju. Typowym przykładem braku takiego przygotowania może być sytuacja, jaka się wytworzyła w naszym państwie w przededniu wybuchu II wojny światowej. Na słabość ekonomiczną ówczesnej Polski, jej zacofanie gospodarcze i niski poziom kultury technicznej "złożyły się" błędne poglądy doktrynalne identyfikujące jedynie wojnę pozycyjną z wojną materiałową. Zakładano bowiem mylnie, że w wojnie manewrowej nie jest konieczne zaangażowanie tak znacznego potencjału gospodarczego i technicznego, jak w wojnie pozycyjnej, a więc wojnie o ustabilizowanych frontach. Nierealność tego poglądu i błędność przyjętych rozwiązań/ignorujących jedno z podstawowych praw wojny - o zależności jej przebiegu i wyniku od stanu potencjału ekonomicznego przeciwstawnych stron/ potwierdziła polska wojna obronna we wrześniu 1939 roku. Dlatego konieczne jest więc - po pierwsze - takie rozwijanie w czasie pokoju ekonomiki i techniki, aby mogły one sprostać wymaganiom czasu wojny, a po drugie - "dostrojenie ustaleń doktrynalnych do możliwości ekonomiczno-technicznych państwa, co jest nie-

wątpliwie trudne, ale i niezbędne. Ta ścisła współzależność między rozwojem ekonomiki i techniki a potrzebami wojny powinna znaleźć właściwe odbicie w doktrynie wojennej.

Jak wiadomo - podstawą materialną potęgi obronnej jest baza ekonomiczna. Stąd ustrój ekonomiczny oparty na nacjonalizacji środków produkcji i gospodarce planowej stwarza większe możliwości wykorzystania posiadanych zasobów dla ukształtowania systemu obronnego niż ustrój oparty na prywatnej własności środków produkcji.

Sukcesy militarne we współczesnej wojnie, w toku prowadzenia której zużywać się będzie ogromne ilości różnorodnych materiałów, możliwe są tylko przy doskonale zorganizowanym i ekonomicznie potężnym systemie gospodarki narodowej, zdolnym w trudnych warunkach wojennych do maksymalnego zaspokojenia potrzeb.

W obecnej sytuacji sama produkcja /nawet rozwinięta/ nie jest wystarczającym wskaźnikiem potencjału wojenno-ekonomicznego, gdyż istotne jest ponadto dostarczenie produktów do odbiorcy. Wzrasta więc znaczenie systemu komunikacyjnego, a także rezerw, rozumianych nie tylko jako nagromadzenie gotowych wyrobów, półfabrykatów i materiałów wyjściowych, ale również jako rezerwy produkcyjne.

Tworzenie przewagi w zakresie technicznych środków walki możliwe jest pod warunkiem ciągłego śledzenia ich tendencji rozwojowych, opanowywania nowoczesnej techniki i podejmowania masowej produkcji^{x/}. Należy zdawać sobie sprawę z tego, że na wojnie "wygrywa ten, kto posiada lepszą technikę /w wystarczającej ilości/, organizację, dyscyplinę i najlepsze maszyny. Tego nauczyła wojna ... Trzeba się uczyć tego, że bez maszyny, bez dyscypliny nie można żyć we współczesnym społeczeństwie - czyli trzeba posiadać jak najwyższą technikę, albo być pokonanym"^{xx/}.

Z powyższego wynika, że działania wojenne w coraz większym stopniu uzależnione są od wszechstronnego rozwoju ekonomiki i techniki, które w ostatecznym rozrachunku mają liczący się wpływ

x/ P.MAJCHRZAK, W.STANKIEWICZ, St.ŻYROMSKI: *Ekonomika wojenna*. WAP, Warszawa 1966, s.108-109.

xx/ W.LENIN w/g M.POWALYJ: *Strategia i ekonomika wojenna*. Warszawa 1971, s.7.

na wyniki wojny, co należy uwzględniać w treści każdej doktryny wojennej.

4.4. Doktryny wojenne - narodowa koalicja

Prowadzenie wojen przez koalicje nie jest zjawiskiem nowym, jednak - jak wskazują doświadczenia historyczne - wojny takie zalicza się do przedsięwzięć skomplikowanych. We współczesnych warunkach komplikuje je dodatkowo fakt, że przygotowanie wojny i jej okres początkowy odgrywają olbrzymią rolę, znacznie większą niżeli w wojnach minionych.

Istnienie koalicji nie jest równoznaczne z istnieniem doktryny koalicyjnej. Np. w toku pierwszej wojny światowej na jednym teatrze działań wojennych i przeciwko temu samemu nieprzyjacielowi walczyły: Francja, W. Brytania, Belgia, od drugiego roku wojny również Włochy, a w końcowej fazie wojny także Stany Zjednoczone, nie posiadając wspólnego dowództwa. Dopiero widmo katastrofy zmusiło sprzymierzonych w kwietniu 1918 roku do wyznaczenia generała Ferdynanda Focha na "koordynatora" działań zbrojnych Francji, W. Brytanii, Belgii, St. Zjednoczonych i Włoch, a sukcesy armii niemieckiej w Pikardii doprowadziły do obdarzenia go tytułem naczelnego dowódcy. Sytuacja ta stworzyła przesłanki do powstania koalicyjnej doktryny wojennej.

Mimo zawarcia sojuszu przez Niemcy i Japonię, w okresie drugiej wojny światowej nie istniała również niemiecko-japońska doktryna koalicyjna - czyli system wspólnych poglądów na charakter wojny oraz sposoby jej przygotowania i prowadzenia.

W obu przedstawionych wypadkach, mimo czasowej ogólnej zbieżności celów politycznych /chęć zagarnięcia określonych terytoriów, rozszerzenia sfer wpływów, likwidacji jedyne go wówczas państwa socjalistycznego - Związku Radzieckiego/, każde z państw koalicji znajdowało się od samego początku wojny w odmiennej sytuacji politycznej, w odmiennych stosunkach z przeciwnikiem i miało na celu uzyskanie odmiennych korzyści. A więc każde z państw koalicji, oprócz wspomnianej czasowej zbieżności celów generalnych, wysuwało własne żądania polityczne i ekonomiczne w stosunku do przeciwnika. Prawdopodobnie dlatego w wielu przypadkach odmiennie rozumiano słowo: zwycięstwo^{x/}.

x/ Fr. SKIBIŃSKI: Rozważania o sztuce wojennej. WIIH, Warszawa 1972, s. 66, 67.

W toku drugiej wojny światowej istniała także koalicja, w której ramach na szczeblu polemarchicznym uzgadniano niektóre problemy dotyczące prowadzenia wojny. Taką była koalicja anty-hitlerowska, w której skład wchodziły przede wszystkim: Związek Radziecki, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania. Jednak i w tym wypadku nie może być mowy o istnieniu koalicyjnej doktryny wojennej.

Ustalenie koalicyjnej doktryny wojennej jest więc, jak z powyższego wynika, niezmiernie trudne. Sytuację komplikuje to, że poszczególne czynniki determinujące treść doktryny wojennej mogą być różne oceniane w państwach tworzących daną koalicję. O trudnościach tych najlepiej świadczy fakt, że tzw. "strategia elastycznego reagowania" została oficjalnie zaakceptowana w Stanach Zjednoczonych w roku 1961, podczas gdy pozostałe państwa członkowskie NATO przyjęły ją, naturalnie po burzliwych dyskusjach i wprowadzeniu określonych poprawek, dopiero na grudniowej sesji NATO w roku 1967.

Mimo występowania wyżej wymienionych trudności, istnienie koalicji, a w związku z tym koalicyjnych doktryn wojennych jest we współczesnych warunkach z bardzo wielu powodów niezbędne. Przystąpienie do koalicji umożliwia bowiem zwiększenie potencjału wojennego jej uczestników, a tym samym uwzględnienie wymogów jednego z praw wojny, które głosi, że jej przebieg i wynik zależne są od stosunku potencjałów wojennych obu wojujących stron. Wartość tych potencjałów w poważnej mierze zależy nie tylko od wartości wskaźników ilościowych, lecz również, a może nawet przede wszystkim, od wartości wskaźników jakościowych.

Jednym z istotnych czynników warunkujących wysoką wartość koalicji jest jednolitość poglądów na charakter wojny oraz sposoby jej przygotowania i prowadzenia. Taka jednolitość umożliwia bowiem maksymalne wykorzystanie posiadanych sił i środków, co w konsekwencji - przy starciu dwóch koalicji władających tymi samymi narzędziami - stwarza szansę zwycięstwa.

Wymienione przyczyny, które utrudniają, a w określonych warunkach mogą nawet uniemożliwić wypracowanie koalicyjnej doktryny wojennej w państwach kapitalistycznych, nie występują w państwach socjalistycznych. Jeżeli między państwami socjalistycznymi istnieją w jakiejś płaszczyźnie różnice poglądów, to nie

mają one charakteru antagonistycznego, co wobec zbieżności celów politycznych, a przede wszystkim ideologicznych jest stosunkowo łatwe do rozwiązywania. Wspomniane różnice występują między innymi w takich dziedzinach, jak: stan kultury; język; poziom ekonomiki; wyposażenie; uzbrojenie i organizacja sił zbrojnych; stan nauki i techniki; warunki geograficzne. Z tego też względu, mimo istnienia doktryny koalicyjnej nadal istnieć będą doktryny narodowe.

Doktryna koalicyjna jest zazwyczaj bardziej ogólna od doktryn narodowych. Może ona być doktryną najsilniejszego mocarstwa bądź stanowić rozwiązanie kompromisowe, uwzględniające poszczególne poglądy doktrynalne państw-uczestników koalicji. Doktryny narodowe zawierają szereg komponentów dodatkowych, których z reguły nie ujmuje doktryna koalicyjna. Dotyczy to przede wszystkim "zagadnień wewnętrznych związanych ze strukturą polityczną, państwowo-administracyjną, systemem gospodarczym, warunkami geograficznymi, tradycjami itd., których rozwiązanie nie zagraża kolizją ze względami koalicyjnymi"^{x/}.

Z analizy problemu wynika, że im bardziej zacieśniać się będzie wszechstronna współpraca między państwami koalicji, tym więcej pierwiastków koalicyjnej doktryny wojennej znajdzie swoje odbicie w doktrynach narodowych /i vice versa/, co znacznie przybliży osiągnięcie celów wojny.

Przy obecnym układzie sił na arenie międzynarodowej /z czym wiąże się niezbędność respektowania ustaleń koalicyjnej doktryny wojennej/ szczególnie zainteresowany jest nasz kraj. Dla nas Polaków w ciągu ostatnich prawie dwóch wieków głównym problemem - najwyższą polityczną racją - była walka o niezawisły byt narodowy i trwałość państwa.

Upadek "nierządem stojącego" państwa szlacheckiego, ponad stuletnia niewola z nieudanymi - mimo ogromu patriotycznego poświęcenia - próbami odzyskania niepodległości, odrodzenie na dwadzieścia zaledwie lat państwa w jego burżuazyjno-obszarniczym kształcie i wreszcie klęska - wyznaczały dramatyczny ciąg ojczy-
stych dziejów.

x/ B.CHOCHA: Wybrane zagadnienia doktryny obronności PRL. Myśl Wojskowa 10/68, s.5.

O przegranej w roku 1939 zadecydowała nie tylko potęga przeciwnika, lecz także błędna polityka rządu liczącego na sojuszników, którzy nie zamierzali dotrzymać swoich przyrzeczeń; słabość gospodarcza kraju oraz naiwna w swoich założeniach doktryna wojenna, co przesądziło o słabości i nieprzygotowaniu polskich sił zbrojnych do wojny.

Hitlerowska okupacja postawiła pod znakiem zapytania realność naszego bytu narodowego - szło już nie o lepszą czy gorszą formę istnienia - groziła nam po prostu zagłada moralna, materialna i biologiczna. Samoobrona przed nią stała się nakazem chwili, Ale nie tylko to - podjęta walka narodowo-wyzwoleńcza miała nie tylko zapobiec zagładzie i przynieść zwycięstwo nad hitleryzmem, /choć w owym czasie był to cel główny/, w ujęciu szerszym, wybiegającym w przyszłość, toczyła się ona również o treść odniesionego zwycięstwa, a stało się nią odrodzenie Rzeczypospolitej w takim kształcie, aby była ona zdolna dzięki sile wewnętrznej oraz układom międzynarodowym /w tym głównie koalicyjnym/ powiązań do uchronienia narodu przed niebezpieczeństwem kolejnej klęski.

Koncepcję tej nowej, zgodnej z prawami społeczno-historycznego rozwoju naszego narodu państwowości wypracowała PPR. Jej myślą przewodnią było niezachwiane przekonanie o tym, że bez rozwiązania nabrzmiałych problemów społecznych nie można zapewnić trwałej niepodległości, że nie można jej również zbudować bez oparcia się na trwałych i niezawodnych sojuszach polityczno-militarnych.

Druga wojna światowa przyniosła zasadnicze zmiany w układzie sił międzynarodowych w skali europejskiej i ogólnoświatowej oraz stworzyła warunki do odbudowy państwa polskiego, do zapewnienia mu trwałych podstaw istnienia i rozwoju. Ale warunki te, jak wskazują ponad 30-letnie doświadczenia, mogły być i zostały w pełni wykorzystane tylko w Polsce o radykalnie zmienionym obliczu społecznym - w Polsce Ludowej. Dzięki socjalistycznym przemianom oraz w oparciu o polityczne i militarne sojusze z pozostałymi państwami socjalistycznymi, a głównie ze Związkiem Radzieckim, zajęliśmy w zespole państw europejskich pozycję, dzięki której jesteśmy w stanie przy obecnie istniejącym zagrożeniu zewnętrznym zbudować odpowiednio skuteczny system bezpieczeństwa /obronny/.

Określając rolę i miejsce naszego państwa i naszych sił zbrojnych w koalicji państw socjalistycznych, należy jednocześnie dostrzegać właściwości specyficzne i uwzględnić je w narodowej doktrynie wojennej.

1. Jesteśmy narodem usytuowanym historycznie w politycznym centrum Europy, gdzie krzyżowały się interesy wielu państw. Państwowość nasza nigdy nie była i nadal nie jest wolna od zagrożenia zewnętrznego. Dlatego też musimy być zdolni do jej obrony.

II Rzeczpospolita, słaba, nie potrafiąca nawiązać nawet poprawnych stosunków z równie zagrożonymi - jak tego dowiodła wojna - sąsiadami, okazała się bezbronna w warunkach głębokiego dwustronnego oskrzydlenia, wobec agresji, której sama nie zdołała się przeciwstawić.

Po II wojnie światowej zewnętrzne warunki jej obrony zmieniły się radykalnie. Obecnie, otoczeni pierścieniem bratnich krajów, nie jesteśmy nigdzie bezpośrednio zagrożeni z lądu. Zagrożenie takie występuje jedynie od strony morza i z powietrza.

Terytorium nasze, wyprowadzające na głównym kierunku strategicznym na rozstrzygający w Europie teatr działań wojennych, spełnia funkcję tranzytowego pomostu dla zaopatrywania oraz przegrupowania i rozwinięcia wojsk.

Obok wielu ważnych szlaków komunikacyjnych i linii łączności znajdują się tu potężne ośrodki przemysłowe i polityczno-administracyjne. Stąd też, mimo odmiennej sytuacji niż przed II wojną światową, nadal jesteśmy przedmiotem szczególnego zainteresowania strategów Zachodu.

2. Największe zagrożenie przedstawia dla nas w dalszym ciągu germańskie "Drang nach Osten", będące w układzie stosunków wojennych jednym z elementów zagrożenia szerszego, które stwarzają siły zbrojne państw NATO. W tej sytuacji nadal zmuszeni jesteśmy utrzymywać w odpowiednim stanie^{x/} gotowości siły zbrojne oraz pozostałe elementy systemu obronnego państwa.

3. Mimo iż zaliczamy się do krajów europejskich średniej wielkości nie jesteśmy w stanie sami stawić czoła wielokrotnie przerastającemu naszym możliwości obronne zagrożeniu zewnętrznemu. x/ Liczba, jakość, stopień gotowości.

Obrona w sojuszu z państwami socjalistycznymi, pomnażając nasze możliwości obronne, stanowi obecnie najlepszą rękojmię bezpieczeństwa. Jednakże siły państw, które po II wojnie światowej wkroczyły na drogę socjalistycznego rozwoju, nawet połączone w ramach sojuszków regionalnych nie zdołałyby same skutecznie przeciwstawić się agresji. Państwem, dzięki któremu istnieje może rzeczywiście skuteczny system bezpieczeństwa, zmaterializowany w Układzie Warszawskim, jest Związek Radziecki.

Dziś w skali światowej tylko ZSRR i Stany Zjednoczone mogą samodzielnie produkować wszystkie rodzaje nowoczesnego uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Pozostałe kraje nawet tak gospodarczo rozwinięte, jak np. Francja, Wielka Brytania, RFN czy w naszym obozie Polska, NRD, Czechosłowacja, specjalizują się tylko w produkcji wybranych typów uzbrojenia, stosując różne formy międzynarodowej kooperacji.

Rosnąca nieustannie zależność myśli wojskowej od postępu technicznego jest cechą charakterystyczną czasów najnowszych. Czynniki ten w sposób oczywisty, na równi z pokrewieństwem klasowo-ideologicznym poszczególnych państw, sprzyja powstawaniu obozów czy koalicji, które grupują się wokół państwa przodującego gospodarczo i przemysłowo.

W okresie powojennym ludowe Wojsko Polskie systematycznie wyposażane jest w nowoczesne uzbrojenie, odpowiadające światowemu poziomowi rozwoju nauki i techniki oraz założeniom doktrynalnym naszych sił zbrojnych.

Poważne osiągnięcia w rozwoju bazy produkcyjnej i technicznej uzyskane w różnych gałęziach przemysłu, zwłaszcza ciężkiego, umożliwiły podjęcie w kraju produkcji wielu rodzajów uzbrojenia, sprzętu i wyposażenia wojskowego. Szeroko zakrojone prace naukowo-badawcze i doświadczalno-konstrukcyjne przyniosły wiele sukcesów i modyfikacji w zakresie sprzętu nowoczesnego. Jest to jednak związane ze znacznymi nakładami finansowymi /nawet jeśli wyłączyć z rozważań broń strategiczną/. Opracowanie nowych typów uzbrojenia warunkuje rozwój prac naukowo-badawczych i doświadczalno-konstrukcyjnych. Wiążące się z tym trudności można w pewnym stopniu złagodzić wieloseryjnością produkcji, a najefektywniej rozwiązać - tylko podział pracy w ramach sojuszu.

Ścisłe współdziałanie i wzajemna pomoc, leżące u podstaw Układu Warszawskiego, pozwalają Polsce realizować właściwą politykę w dziedzinie wyposażenia technicznego i modernizacji sił zbrojnych. Zapewnia ją korzystna współpraca z państwami socjalistycznymi, zwłaszcza ze Związkiem Radzieckim, który dysponując nowoczesnym, najwyższym potencjałem naukowo-badawczym oraz przemysłowym wziął na siebie - nieosiągalne dla innych krajów naszego systemu - rozwiązanie problemu strategicznych środków walki. Dzięki temu możemy sobie pozwolić na skierowanie wysiłków i przeznaczenie nakładów na rozwój środków walki szczebla taktycznego i operacyjnego.

Należy pamiętać, że współczesna socjalistyczna koalicyjna doktryna wojenna, której obecnie jesteśmy współtwórcami, ukształtowała się w Związku Radzieckim, w kraju, który w ciągu swego istnienia wiele lat musiał poświęcić na odpieranie najazdów mocarstw imperialistycznych i odbudowę zniszczonej przez wojny gospodarki narodowej. Szczególnie surowej próbie poddane zostały radzieckie siły zbrojne i radziecka doktryna wojenna w latach II wojny światowej. Jej wynik stał się najbardziej obiektywnym probierzem skuteczności i naukowej słuszności tej doktryny. A zatem ideologia marksistowsko-leninowska, socjalistyczny ustrój społeczny i nowoczesny wzór państwowości stały się wyznacznikiem założeń socjalistycznej koalicyjnej doktryny wojennej, które przewidują:

- zgodność celów polityczno-wojskowych socjalistycznej koalicji państw z ich moralnymi, materialnymi i militarnymi możliwościami;
- wykorzystanie wszystkich czynników umożliwiających zwycięstwo we współczesnej wojnie, a określonych przez socjalistyczną naukę wojenną;
- wykorzystanie wszystkich moralnych, ekonomicznych i wojskowych możliwości przy uwzględnieniu położenia geograficznego każdego z państw-członków koalicji oraz możliwości potencjalnego przeciwnika^{x/}.

x/ B.CHOCHA: Obrona terytorium kraju. MON. Warszawa 1974.

CZEŚĆ II

SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA

5. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA

5.1. Geneza systemu obronnego

System obronny powstał i ukształtował się jako narzędzie państwa klasowego^{x/}. Dość wcześnie, bo już w starożytności, dla wykonywania zadań obronnych zostały w jego ramach wypracowane określone sposoby działania, a w konsekwencji nastąpił podział sił na załogi grodów warownych i innych umocnień, wojska pograniczne, stanowiące pierwszą linię obrony a zarazem element rozpoznania, oraz wojska przeznaczone do działania na głównym kierunku obrony^{xx/}. Rozwiązania tego rodzaju spotyka się we wszystkich państwach formacji niewolniczej i feudalnej. Można więc stwierdzić, że w systemach obronnych państw tych okresów występowały zawsze dwa zasadnicze elementy: element obrony statycz-

x/ Pierwsze w historii zorganizowane siły zbrojne pojawiły się w starożytnych państwach Bliskiego i Dalekiego Wschodu, w starożytnej Grecji, Macedonii i Rzymie. Równolegle powstały budowle obronne, przeważnie w postaci warownych miast, a nawet tak gigantyczne umocnienia jak Wielki Mur Chiński, chroniący przed najezdami plemion koczowniczych, Wał Hadriana w Wielkiej Brytanii czy też mury starożytnego Rzymu.

xx/ Podział ten jest wyraźnie widoczny już w armii rzymskiej za panowania cesarza Konstantyna /306-337 n.e./, kiedy to podboje Rzymu zostały zakończone i trzeba było bronić rozległego imperium przed najezdami barbarzyńców.

nej - w postaci umocnień na głównych kierunkach zagrożenia i obwarowanych miast - ograniczający swobodę działania napastnika /w Polsce XI-XII w. ponad sto grodów/ oraz element obrony dynamicznej - pozwalający na przeciwstawienie się napastnikowi w wybranym miejscu i czasie dla pobicia jego sił. W miarę rozwoju sztuki oblężniczej znaczenie pierwszego elementu zaczęło maleć; coraz większą uwagę kierowano na element ruchowy - polowe siły zbrojne, które stanowiły czynnik rozstrzygający wojnę, a równocześnie były narzędziem służącym nie tylko do odparcia napastnika, ale i do działań agresywnych. Umocnienia stałe, mimo pewnej utraty znaczenia, zachowały jednak określone walory aż po czasy współczesne, służąc jako punkty oparcia dla wojsk^{x/}.

W przełomowych okresach historii wraz z rozwojem politycznym i ekonomicznym państw rozwijała się myśl wojskowa. W oparciu o coraz to nowe osiągnięcia techniki wprowadzano nową organizację sił zbrojnych i nowe formy walki. Zmieniały się również skład i struktura systemów obronnych. Do takich okresów można niewątpliwie zaliczyć wiek XIX. Jest to czas, od którego datuje się upadek monarchii absolutnej, czas zdecydowanych zmian politycznych na kontynencie europejskim - okres, w którym pojawiają się masowe armie, staczające wielkie bitwy. Jednak zasadnicze zmiany w systemach obronnych następują dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Konsekwencją gwałtownego rozwoju przemysłu jest powstanie klasy robotniczej, której świadomość społeczno-polityczna wzrasta z dnia na dzień. W związku z tym również i zjawisko wojny w okresie kształtowania się kapitalizmu wzbogacają nowe, nader istotne treści. Wobec groźby wybuchu zaburzeń społecznych wewnątrz wojujących państw szczególnej rangi nabiera problem opanowania sytuacji na zapleczu. Rozwija się więc w systemie obronnym następny jego element - obrona wewnętrzna, rozbudowywana stopniowo, w miarę zaostrzania się walki klasowej w łonie rozwijającego się kapitalizmu.

W pierwszej połowie XX w. na skutek gwałtownego rozwoju techniki powstają nowe środki walki zbrojnej. Pierwsza wojna

x/ Wielkie linie umocnień stałych z czasów II wojny światowej /Linia Maginota, Linia Zygfryda, Wał Atlantycki, Wał Pomorski/.

światowa, podczas której wojska zostały wyposażone w samoloty, przynosi zmiany w podziale wysiłków obronnych między front i zaplecze. Już pierwsze, niezbyt zresztą groźne w skutkach fizycznych próby oddziaływania lotnictwa na zaplecze przynoszą ogromne szkody moralne /panikę/ oraz powodują dezorganizację produkcji w zakładach zbrojeniowych. W tej sytuacji stało się konieczne skupianie coraz większego wysiłku na zapewnieniu bezpieczeństwa obszaru kraju.

Zagrożenie zaplecza^{x/} i konieczność jego ochrony powodują, iż strony wojujące muszą tworzyć właściwie drugi front wewnątrz kraju, którego rola sprowadza się /na razie/ do realizowania przedsięwzięć z zakresu czynnej i biernej obrony przeciwlotniczej^{xx/} oraz uprzednio wspomnianej obrony wewnętrznej.

Z uwagi na to, że siły i środki obrony powietrznej nie były jeszcze dostatecznie przygotowane, stało się konieczne zaangażowanie do obrony obszaru kraju części sił i środków wojsk walczących na froncie, co w konsekwencji poważnie go osłabiło^{xxx/}. Podczas modernizacji systemów obronnych realizowanej w okresie międzywojennym wyciągnięto z tego odpowiednie wnioski, przeprowadzając podział sił lotnictwa na lotnictwo przeznaczone do zaspokajania potrzeb wojsk operacyjnych oraz do obrony obszaru kraju. W skład systemu obronnego weszły dwa nowe elementy: system czynnej obrony przeciwlotniczej kraju i system obrony biernej, nazwanej później obroną cywilną.

x/ W zasadzie do czasu pierwszej wojny światowej zaplecze kraju mogło być atakowane tylko przez te siły przeciwnika, które wtargnęły w głąb jego terytorium, a przeszkadzać ich działaniu mogły tylko takie same siły zbrojne oraz - i to w coraz mniejszym stopniu - zagrażające im drogę fortyfikacje stałe.

xx/ Pod koniec I wojny światowej w obronie przeciwlotniczej Anglii brało udział 16 dywizjonów myśliwskich, 480 dział przeciwlotniczych, 706 reflektorów. Rozwinięto również sieć posterunków obserwacyjnych, a stacje metra w Londynie zamieniono na schrony dla ludności. W Niemczech z ogólnej liczby 2576 dział przeciwlotniczych do obrony obszaru kraju było przeznaczonych ponad 900 dział oraz kilkaset samolotów myśliwskich.

xxx/ Osłabienie lotnictwa na froncie francusko-angielskim pozwoliło Niemcom w lecie 1915 roku na uzyskanie przewagi w powietrzu i utrzymanie jej przez cały rok następny.

Rozwój lotnictwa w tym okresie /a szczególnie wynalezienia spadochronu jako środka ratowania załóg zestrzelonych samolotów/ spowodował, że zwrócono uwagę na możliwość zrzucania skoczków spadochronowych na tyły frontu. W latach trzydziestych powstaje więc nowy rodzaj wojsk - jednostki spadochronowe, których działanie na skalę masową zademonstrowane zostało w 1936 r. podczas manewrów w ZSRR. Równocześnie powstała koncepcja użycia niewielkich grup szturmowych i pojedynczych osób zrzucanych na zaplecze do prowadzenia dywersji, sabotażu i wywiadu, co pociągnęło za sobą konieczność organizacji przeciwdziałania /utrzymywania wojsk gotowych do zwalczania desantów spadochronowych/. Stopniowo więc pojawiają się w systemach obronnych państw siły przeznaczone do obrony terytorialnej. Dzięki tym zmianom przed wybuchem drugiej wojny światowej ukształtowały się już wszystkie współcześnie istniejące elementy systemu obronnego w różnym stadium swego rozwoju.

Druga wojna światowa /zwłaszcza użycie w jej końcowym okresie broni atomowej/ spowodowała istotne przewartościowanie w systemie obronnym państwa, podnosząc znacznie rangę obrony zaplecza. Na czołowe miejsce wysunęły się takie problemy, jak: utrzymanie żywotności całego systemu kierowania państwem, ciągłości produkcji oraz ochrony ludności. Jeżeli zważymy, że w obronie cywilnej państw wojujących w drugiej wojnie światowej brały czynny udział miliony ludzi^{x/}, to można /uwzględniając potrzeby produkcyjne/ stwierdzić, że w ewentualnej przyszłej wojnie z użyciem broni jądrowej obrona ta pochłonie znacznie większą część potencjału wojujących stron niż w wojnach minionych, i że wynik wojny może w dużej mierze zależeć od skuteczności działań na froncie wewnętrznym.

5.2. Pojęcie systemu obronnego

Państwo jako organ reprezentujący interesy narodu lub klasy panującej - tworzy określony system obronny, którego elementy mają wykazywać zdolność do obrony tych interesów.

x/ Orientacyjnie w Anglii około 2,5 miliona, w Niemczech w szczytowym okresie około 4 milionów.

sów na wypadek zagrożenia^{x/}. Dwoma podstawowymi pojęciami, jakie na wstępie należy wyjaśnić, są zatem: "obronność" i "system obronny". Przez pojęcie obronności będzie się w niniejszej publikacji rozumieć zdolność do obrony wszystkich interesów państwa /narodu/ wszelkimi dostępnymi środkami. Sformułowania: "wszystkich interesów" i "wszelkimi dostępnymi środkami" wskazują na ujęcie zagadnienia obronności w aspekcie szerokim, bez zawężania możliwości obronnych państwa do wykorzystania jedynie środków militarnych, mimo że to one będą nadal stanowić decydujący "argument" obrony /patrz przyp. 5.1/. Wyznacznikiem zdolności do obrony danego państwa jest - o czym już wspomiano - jego potencjał wojenny /obronny/^{xx/}

Sformuławszy pojęcia: "obronność" i "potencjał obronny" /to ostatecznie, jak wiadomo, jest w warunkach państw socjalistycznych równoznaczne z pojęciem: "potencjał wojenny"/, w oparciu o definicję systemu w ogóle przyjmuje się, iż system obronny państwa - to skoordynowany wewnętrznie i jednolicie działający zbiór organizacji pełniących różne funkcje na rzecz bezpośredniej obrony kraju przed agresją zbrojną /patrz przyp. 5.2/.

Z powyższego wynika więc, że pojęcie systemu obronnego obejmuje swoim zakresem określony cel działania, wynikające z niego zadania /funkcje/ oraz zbiór organizacji te zadania /funkcje/ wykonujących i ich wzajemne powiązania. Należy podkreślić, że w państwach socjalistycznych z uwagi na wyznaczenie tak szerokich zakresów pojęciom: "obronność" i "system obronny", za elementy tego systemu uznaje się nie tylko te instytucje i organizacje, które wchodziły w skład sił zbrojnych, ale i te, które są przygotowane do realizowania zadań czynnej lub biernej obrony oraz do materialnego podtrzymywania tej obrony^{xxx/}.

x/ Większość przedstawionych w niniejszym punkcie rozważań dotyczy działalności państw socjalistycznych. Trudno bowiem ustalać /i uogólniać/ poglądy doktrynalne wspólne dla różnych koncepcji politycznych.

xx/ Należy pamiętać, iż potencjał obronny i siła systemu obronnego są zawsze relatywne, bowiem wyznacznikiem ich wartości będzie porównanie z potencjałem wojennym przeciwnika.

xxx/ W kwestii tej istnieją różnice poglądów, bowiem w niektórych państwach za elementy systemu obronnego uznaje się tylko instytucje i organizacje wchodzące w skład sił zbrojnych.

5.3. Sfery i dziedziny działalności obronnej państwa

W ramach obronności i na rzecz systemu obronnego państwa realizowana jest określona działalność obronna. Aby działalność ta odznaczała się jak największą efektywnością, to jest zapewniała skuteczną obronę interesów państwa /narodu/ na wypadek agresji, należy w toku jej realizacji uwzględniać szereg czynników oddziałujących na system obronny państwa /niejako kształtujących ten system w danych warunkach historycznych/ i odpowiednio działalność tę ukierunkowywać.

Czynnikami oddziałującymi tak w sposób bezpośredni, jak i pośredni na system obronny państwa będą zatem:

Zewnętrzna i wewnętrzna sytuacja polityczna - sojusze polityczne i wynikające z nich zobowiązania międzynarodowe; aktualne poglądy na sprawy pokoju i wojny, suwerenności, nienaruszalności terytorium oraz obowiązujące w tych kwestiach ustalenia; stopień zwartości politycznej społeczeństwa własnego i nieprzyjaciela, jego stosunek do działalności politycznej państwa /jej akceptacja/; stan uczuć patriotycznych oraz charakter więzi narodowych i międzynarodowych.

Warunki społeczne - warunki demograficzne /w znacznym stopniu decydujące o podziale sił i możliwościach ochrony ludności/; stopień zorganizowania społeczeństwa, w tym przede wszystkim zorganizowania obronnego /umożliwiającego powierzenie części zadań - zwłaszcza z zakresu obrony cywilnej, ochrony obiektów i innych - organizacjom pozamilitarnym/.

Sytuacja gospodarcza - zwłaszcza możliwości przemysłu zbrojeniowego i przemysłów kooperujących; zakupu sprzętu, uzbrojenia i surowców strategicznych; stopień zagrożenia systemu gospodarczego w czasie wojny oraz możliwości utrzymania produkcji.

Sytuacja militarna - zagrożenie wojenne; aktualnie istniejące sojusze i zobowiązania wojskowe; tradycje i doświadczenia wojenne narodu; stan i poziom wyszkolenia rezerw; możliwości rozmieszczenia sił i ich szkolenia; stan infrastruktury wojskowej; obowiązujące ustalenia doktrynalne.

Dorobek naukowy i poziom rozwoju techniki - możliwości wykorzystania dla potrzeb obronności badań naukowych oraz inspirowania badań na rzecz obronności samodzielnie lub w układzie sojuszniczym /wymiana informacji naukowej/.

Warunki geograficzne - położenie względem teatru działań, kierunków strategicznych i operacyjnych; pojemność obszaru; położenie głównych ośrodków przemysłowych, baz, portów, ośrodków demograficznych i inne.

Uwzględniając wpływ wyżej wymienionych czynników na system obronny, państwo rozwija swoją działalność obronną przede wszystkim w podstawowych dziedzinach: politycznej, gospodarczej i militarnej^{x/}, realizując w nich określone zadania. W działalności tej wykorzystuje istniejący dorobek naukowo-techniczny /jednocześnie go rozwijając i wzbogacając/ oraz uwzględnia warunki geograficzne kraju.

Prowadząc działalność obronną kierownictwo państwa musi ustalić, jakie poczynania innych państw należy uznać za zagrażające jego interesom i które z nich mogą spowodować konieczność podjęcia działań zbrojnych w obronie tych interesów. Powinno również zdać sobie sprawę, które cele i zamierzenia państwa będą popierane przez inne państwa, inaczej mówiąc, ocenić możliwość znalezienia sojuszników skłonnych i zdolnych do poparcia poczynaniań danego państwa.

Dokonując takiej analizy ustala się hierarchię celów i interesów państwa, co pozwala na zachowanie dostatecznej swobody i elastyczności działania.

Nie mniej ważna jest ocena wewnętrznych stosunków w państwie, to jest możliwości zagrożenia czy to ze strony sił wewnętrznych dążących do przejęcia władzy /jak to ma miejsce w państwach kapitalistycznych/, czy też sił zewnętrznych, przenikających do kraju w celach prowadzenia sabotażu i dywersji, powodowania niepokoju itp.

Uwzględniając wszystkie czynniki stwarzające możliwość zagrożenia, działalność w wymienionych dziedzinach obronnych będzie realizowana przez państwo w dwóch sferach: z e w n ę t r z - n e j i w e w n ę t r z n e j.

Działalność obronna państwa w sferze zewnętrznej /na arenie międzynarodowej/ obejmuje całokształt stosunków bilateralnych i wielostronnych. Przedsięwzięcia w tej sferze realizowane x/ Ponieważ dziedziny: polityczną, gospodarczą i militarną uznaje się za podstawowe dziedziny działalności obronnej państwa, realizowane w nich przedsięwzięcia zostaną omówione oddzielnie.

są przede wszystkim w ramach działalności dyplomatycznej. Zadaniem dyplomacji jest reprezentowanie interesów państwa - pozyskiwanie poparcia innych państw dla ich realizacji - oraz obrona tych interesów w razie ich zagrożenia. Wytworami działalności dyplomatycznej są wszelkiego rodzaju porozumienia, umowy, konwencje międzynarodowe, określające prawa i obowiązki państw w danych warunkach, między innymi w zakresie obronności.

W sferze wewnętrznej /na obszarze kraju/ działalność obronna polega na kształtowaniu optymalnego modelu obronności państwa.

Gdyby więc przedstawić dziedziny działalności państwa jako pionowe zazębiające się ze sobą przedziały: działalność polityczną, gospodarczą, militarną, naukowo-techniczną, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, zdrowia i opieki społecznej itd., to przez wszystkie te przedziały będzie przenikać działalność obronna realizowana w sferach zewnętrznej i wewnętrznej.

W dziedzinie obronnej działalności politycznej w sferze zewnętrznej realizuje się w państwach socjalistycznych różnego rodzaju przedsięwzięcia mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa kraju. Do przedsięwzięć oddziałujących pośrednio na rzecz obronności należy popieranie wszelkich inicjatyw międzynarodowych zmierzających do złagodzenia napięć i usunięcia źródeł konfliktów - do usunięcia wojny z arsenału środków działania politycznego - poprzez ograniczanie zbrojeń, tworzenie stref bezpieczeństwa itp. Będzie to więc przynależność do antywojennych organizacji międzynarodowych, komisji, sił zbrojnych ONZ oraz udział w szeregu przedsięwzięć zmierzających do "wygaszenia" powstających konfliktów. W zakres natomiast bezpośredniego działania politycznego na rzecz obronności w tej sferze wchodzi zawieranie sojuszków politycznych, zapewniających państwu poparcie na wypadek konfliktu powstałego w wyniku agresji, oraz przystępowanie do porozumień międzynarodowych mających na celu wspólne działanie polityczne z myślą o zachowaniu pokoju.

Obronna działalność polityczna w sferze wewnętrznej polega na kształtowaniu postawy ideowej społeczeństwa - patriotyzmu przejawiającego się w gotowości do poświęceń dla ojczyzny - oraz na przygotowaniu organizacji politycznych i społecznych do pracy ideologicznej, propagandowej i organizacyjnej w czasie wojny.

W dziedzinie obronnej działalności gospodarczej zmierza się do stworzenia jak najlepszych warunków funkcjonowania gospodarki narodowej na wypadek wojny. Chodzi o zapewnienie siłom zbrojnym i innym elementom systemu obronnego wszystkich rodzajów uzbrojenia, wyposażenia i zaopatrzenia, niezbędnego do osiągnięcia i utrzymania określonego poziomu gotowości bojowej i prowadzenia walki, a także o zapewnienie warunków egzystencji państwa i narodu oraz ochrony ludności.

W sferze zewnętrznej uzyskuje się to drogą zawierania odpowiednich umów międzynarodowych i nawiązywania współpracy w różnych gałęziach wytwórczości i gospodarki surowcami. Najefektywniej rozwija się tego rodzaju współpraca między państwami obozu socjalistycznego w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej /RWPG/, zapewniając harmonijny podział pracy i zadań ekonomicznych.

W sferze wewnętrznej działalność gospodarczo-obronna państwa ma na celu stworzenie silnego potencjału gospodarczego, umożliwiającego zaspokajanie potrzeb społeczeństwa, sił zbrojnych i sił cywilnych w czasie wojny.

W dziedzinie działalności militarniej w sferze zewnętrznej główną uwagę skupia się na kształtowaniu takiego międzynarodowego układu sił, który zapewniłby stabilizację stosunków oraz stwarzał warunki do zapobieżenia agresji, a w razie konieczności - do jej odparcia. Rezultatem tej działalności jest zawieranie porozumień i sojuszków wojskowych. Te porozumienia i sojusze mają być gwarancją uzyskania wszechstronnej pomocy wojskowej przez cały czas trwania wojny. Stąd też przy ich zawieraniu bierze się pod uwagę realne możliwości i potrzeby własne oraz możliwości potencjalnych sojuszników.

W sferze wewnętrznej działalność militarna państwa polega na tworzeniu takiego systemu obronnego, który zapewniłby w warunkach istniejącego zagrożenia i przy aktualnym układzie sił skuteczne przeciwstawienie się agresji /wspólnie z sojusznikami/, a równocześnie wysoką odporność obszaru kraju na oddziaływanie zbrojne nieprzyjaciela.

W sumie działalność wewnętrzna i zewnętrzna państwa nie tylko w trzech wymienionych dziedzinach, ale i w innych zmierza

do stworzenia jak najlepszych warunków zachowania bezpieczeństwa narodowego.

5.4. Zadania wykonywane w systemie obronnym państwa^{x/}

5.4.1. Zadania polityczno-obronne

W toku realizacji zadań polityczno-obronnych w sferze zewnętrznej chodzi o doprowadzenie do takiego układu sił, który by z jednej strony ułatwiał realizację zamierzonych celów państwa, z drugiej zaś - hamował wszelkie nieprzyjemne poczynania skierowane przeciwko temu państwu. Można to osiągnąć różnymi drogami, pośrednio lub bezpośrednio, zależnie od przyjętej koncepcji politycznej i sytuacji państwa w istniejącym układzie sił międzynarodowych.

Formą pośrednią realizacji zadań polityki obronnej będzie na przykład zobowiązanie się przez dane państwo, że nie weźmie ono udziału w żadnej wojnie i nie zaciągnie zobowiązań mogących je w jakąkolwiek wojnę uwikłać, czyli ogłoszenie neutralności trwałej /wieczystej/, uznanej przez inne państwa, zwłaszcza przez wielkie mocarstwa^{xx/}.

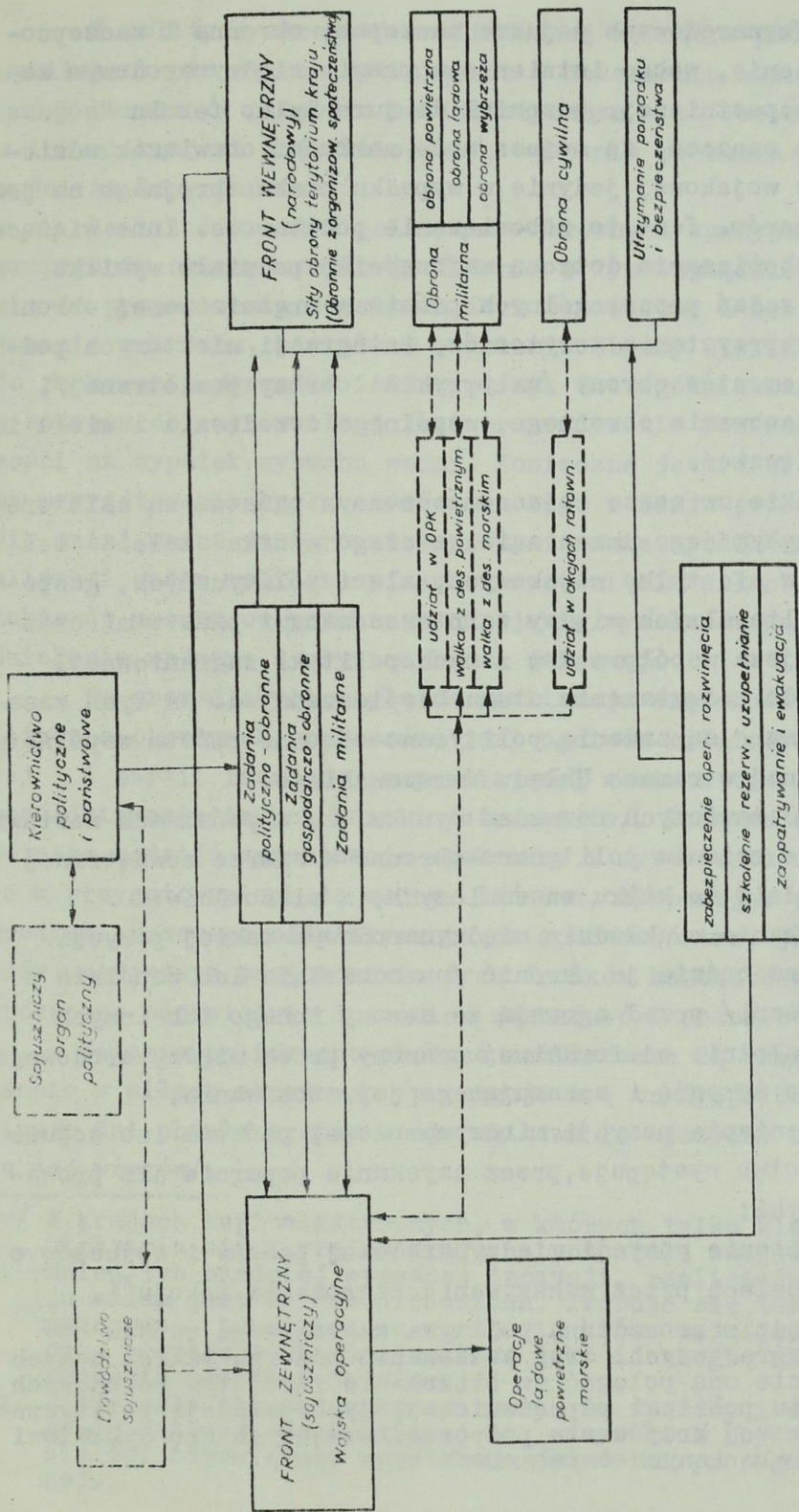
Dane państwo może też prowadzić politykę zwaną neutralizmem, polegającą na nieprzystępowaniu do bloków militarnych i rozwijaniu współpracy międzynarodowej ze wszystkimi państwami, niezależnie od ich ustroju^{xxx/}.

Bezpośrednią formą realizacji zadań polityczno-obronnych w sferze zewnętrznej jest tworzenie sojuszków wojskowych, zapewniających wspólną obronę państw w wypadku napaści na jedno z nich. Związanie się sojuszem zwiększa bezpieczeństwo państwa i wzmacnia jego siłę obronną, ale nakłada określone umowy sojuszniczą zobowiązania wobec partnerów. Kiedyś rozróżniano w sto-

x/ Patrz rys.5.1. System obronny państwa - zadania.

xx/ Neutralność wieczysta nie oznacza zrzeczenia się posiadania systemu obronnego.

xxx / Zasadom tej polityki hołdują przede wszystkim afroazjatyckie państwa Trzeciego Świata, a w Europie: Jugosławia, Finlandia i Szwecja, występujące na arenie międzynarodowej jako tak zwane kraje niezaangażowane.

5/1 System obronny państwa zadania

sunkach międzynarodowych sojusze zaczepne, obronne i zaczepno-obronne. Obecnie, wobec istnienia w prawie międzynarodowym zakazu wojny napastniczej, pozostał de jure tylko termin "sojusz obronny", co oznacza, że sojusz może nakładać obowiązek udzielenia pomocy wojskowej jedynie w wypadku ataku zbrojnego na jednego z partnerów. Jest to zobowiązanie podstawowe. Inne wiążące się z nim zobowiązania dotyczą najczęściej podziału wysiłku zbrojnego i zadań poszczególnych państw w organizowanej obronie, wspólnego wykorzystania terytoriów, integracji niektórych podstawowych elementów obrony /na przykład obrony powietrznej/, wspólnego planowania obronnego, wspólnego dowodzenia i wielu innych przedsięwzięć.

Wszystkie związane sojuszem obronnym państwa są zainteresowane w ciągłym jego umacnianiu, z czego wynika stałe zacieśnianie więzów nie tylko wojskowych, ale i politycznych, gospodarczych, kulturalnych między zainteresowanymi państwami oraz coraz ściślejsza współpraca w ramach polityki zagranicznej, zmierzająca do podwyższenia stanu bezpieczeństwa. Na tych zasadach realizowane są zadania polityczno-obronne państw wspólnoty socjalistycznej w ramach Układu Warszawskiego.

Z przedstawionych rozważań wynika, że w państwach nastawionych obronnie zadania polityczno-obronne w sferze zewnętrznej można sprowadzić do kilku zasadniczych, a mianowicie:

- uzyskanie w układzie międzynarodowym takiej pozycji państwa, która będzie je chronić /samodzielnie lub wspólnie z innymi państwami/ przed agresją ze strony innego lub innych państw, niezależnie od formalnej ochrony prawa międzynarodowego potępiającego agresję i zakazującego jej stosowania;

- wzmocnienie pozycji międzynarodowej państwa lub sojuszu, w którym państwo występuje, przez uzyskanie poparcia dla prowadzonej polityki;

- osłabianie pozycji międzynarodowej państw i sojuszków o agresywnych celach przez wskazywanie zagrożenia pokoju^{x/}.

x/ Inaczej będzie prowadzona polityka zagraniczna państw czy sojuszków agresywnych. Przy zachowaniu pozorów takich samych dążeń będzie ona polegać na blokowaniu inicjatyw pokojowych i hamowaniu polityki odprężeniowej, dyskryminacji politycznej i gospodarczej krajów nie podporządkowujących się dyktatowi oraz na wielu innych działaniach tego typu.

W polityce obronnej realizowanej wewnątrz państwa główny wysiłek skupia się na wytworzeniu i umacnianiu wewnętrznej spójności narodu /w państwie socjalistycznym - na zacieśnianiu więzi z innymi krajami sojusznicznymi/, wpajaniu poczucia odpowiedzialności za losy państwa^{x/}.

Realizacji zadań polityczno-obronnych sprzyja rozwijanie propagandy obrony cywilnej. Zadania w tym względzie sprowadzają się do propagowania wszelkich form samoobrony i ochrony, przygotowania schronów, udziału w szkoleniu obrony cywilnej, dążności do zachowania porządku i dyscypliny. Szczególnie ważnym zadaniem z zakresu obrony cywilnej jest przewidywanie rozśrodkowania ludności na wypadek wybuchu wojny. Konieczne jest więc wszechstronne przygotowanie społeczeństwa do tego rodzaju przedsięwzięcia. Nie mniej ważne jest również przygotowanie społeczeństwa do realizacji zadań mobilizacyjnych i rozwinięcia sił zbrojnych, a także do wstrząsów psychicznych, jakie wywołać mogą współczesne działania wojenne z użyciem broni jądrowej.

Ze zrozumiałych względów realizacja większości zadań polityczno-obronnych powierzana jest ogniwom administracji państwowej i partii rządzącej, zapewniającej sobie w tym względzie współdziałanie innych partii /stronnictw/. Dużą rolę odgrywają różnego rodzaju organizacje społeczne i zrzeszenia uczestniczące w przygotowaniach do wojny. Państwo, dysponując potężnymi środkami masowego oddziaływania na społeczeństwo, jest w stanie przy umiejętym zastosowaniu tych środków kształtować postawy społeczne odpowiednio do swoich zamierzeń i potrzeb^{xx/}.

Zadania polityczno-obronne realizowane są szczególnie starannie w siłach zbrojnych /propaguje się tradycje bojowe, organizuje dni chwały oręża, wpaja umiłowanie ojczyzny i nienawiść do jej wrogów/.

x/ W krajach kapitalistycznych, w których tylko klasa panująca utożsamia się z rządem kraju, a pozostałe znajdują się w mniej lub bardziej wyraźnej opozycji, realizacja tego rodzaju zadań jest bardzo utrudniona. Próbuje się tam stwarzać nadrzędne, ponadklasowe wartości, które mają jednoczyć naród oraz propaguje się nacjonalizm jako ideologię wzmacniającą poczucie jedności narodowej.

xx/ W tym celu szeroko wykorzystywane są sposoby i środki propagandy masowej, docierającej do wszystkich obywateli; tworzy się też odpowiednio wyposażone jednostki propagandy specjalnej.

5.4.2. Zadania gospodarczo-obronne

Realizując zadania gospodarczo-obronne w sferze zewnętrznej dąży się do nawiązania szerokiej współpracy gospodarczej - do stworzenia takich powiązań gospodarczych, które w wypadku wybuchu wojny osłabiałyby wywołane nią napięcia ekonomiczne poprzez dostawę niezbędnych materiałów /zwłaszcza trudno dostępnych surowców i półfabrykatów potrzebnych na czas wojny/. Należy liczyć się z tym, że zależnie od położenia źródeł zaopatrywania tego rodzaju dostawy mogą być w czasie wojny ograniczone, a nawet całkowicie wstrzymane, toteż sporządzenie dokładnych bilansów materiałów niezbędnych do produkcji wojennej ma w działalności gospodarczo-obronnej szczególnie duże znaczenie.

Działalność gospodarczo-obronna państwa w sferze zewnętrznej zmierza więc do złagodzenia wstrząsu, jakim jest przejście gospodarki na wojenny system produkcji i zaopatrywania, przede wszystkim poprzez bilansowanie potrzeb i możliwości wewnątrz zintegrowanego najczęściej systemu gospodarczego państw sojuszniczych. Przy integracji i podziale pracy we wspólnym systemie gospodarczym zawierane są porozumienia dotyczące produkcji i dostaw materiałów wojennych, częściowo jako uzupełnienie niezbędnych w początkowym okresie wojny zapasów wyrobów gotowych, a w głównej mierze jako dostawy bieżące dla uzupełnienia strat.

W sferze wewnętrznej działalności gospodarczo-obronnej przemysł ma za zadanie przygotować się na czas wojny do realizacji dwojakiego rodzaju przedsięwzięć podejmowanych w celu zwiększenia produkcji. Są to przedsięwzięcia organizacyjne /planowanie/ i przedsięwzięcia rzeczowe /zwiększenie parku maszynowego, utworzenie zapasów surowców/. Przy wysokim potencjale produkcyjnym przemysłu^{x/} można ograniczyć się do przedsięwzięć organizacyjnych /jeżeli potencjał ten wystarczy do zaspokojenia zwiększonych potrzeb wojennych/. Najczęściej jednak niezbędna jest realizacja odpowiednich przedsięwzięć rzeczowych, takich choćby, jak gromadzenie zapasów surowców, zwłaszcza tych, które nie są łatwo dostępne.

x/ Przez określenie: "potencjał produkcyjny" należy rozumieć zespolenie wszystkich elementów produkcji, to jest środków produkcji i przedmiotów pracy.

Dotychczas, to znaczy do drugiej wojny światowej i w czasie jej trwania, planowanie działania gospodarki podczas wojny odbywało się na zasadzie mobilizacji i konwersji przemysłu dla osiągnięcia wymaganego poziomu produkcji wojennej wszystkich rodzajów sprzętu, uzbrojenia, amunicji oraz innego zaopatrzenia, odpowiednio do przewidywanego poziomu zużycia i strat. Ponieważ na niezbędne zabiegi organizacyjne potrzeba było określonego czasu, siły zbrojne utrzymywały zapasy wystarczające na okres potrzebny przemysłowi do osiągnięcia wymaganej zdolności produkcyjnej. Równocześnie przemysł, w oparciu o istniejące możliwości uzyskania surowców niezbędnych do produkcji w czasie wojny, utrzymywał określone rezerwy, zwłaszcza tych surowców, które pochodzą z źródeł w czasie wojny niedostępnych. Tak więc w systemie obronnym powstawały na czas wojny dwa rodzaje zapasów: zapasy gotowych materiałów dla zaspokajania bieżących potrzeb /rozwinienia sił zbrojnych i walki - na określony czas/ oraz zapasy surowców zwane rezerwami państwowymi lub strategicznymi, zapewniające przez pewien czas produkcję przy zmienionym systemie ich uzyskiwania^{x/}.

Ważne jest również sporządzenie bilansu siły roboczej niezbędnej do zapewnienia produkcji wojennej. Bilans ten musi uwzględniać zwiększone potrzeby sił zbrojnych oraz różnice poziomów produkcji w różnych gałęziach gospodarki.

Kolejnym zadaniem w dziedzinie gospodarczo-obronnej w sferze wewnętrznej jest zabezpieczenie całej infrastruktury przed skutkami oddziaływania przeciwnika. Chodzi bowiem o zapewnienie zdolności produkcyjnej gospodarki narodowej dla potrzeb wojny zarówno wówczas, gdy będzie to wojna konwencjonalna, jak też, gdy przekształci się ona w wojnę jądrową. Na ogół przyjmuje się, że treścią realizowanych zadań będzie przede wszystkim utrzymanie transportu, łączności, dróg i mostów, energetyki.

x/ Poziom zapasów ustala się na podstawie wyników określonych badań naukowych i założeń strategicznych, stąd duży wpływ na działalność gospodarczą koncepcji opracowanych przez naukę wojenną i aktualnej doktryny wojennej. Szczególne znaczenie mają przyjęte założenia strategiczne dotyczące przyszłej wojny, od nich bowiem zależy plan gromadzenia zapasów i rozwoju produkcji wojennej.

Przedsięwzięcia te polegać będą na takiej organizacji ratownictwa i odbudowy, która pozwoli przy określonej, niewielkiej stosunkowo skali zniszczeń /zwłaszcza w sieci komunikacyjnej, energetycznej i łączności/ na szybkie przywrócenie zdolności do działania^{x/}.

5.4.3. Zadania militarne

W ramach obronnej działalności militarnej w sferze zewnętrznej, podobnie jak w działalności polityczno-obronnej, zadania obronne realizowane są w sposób pośredni i bezpośredni. Użycie sił zbrojnych jest ostatecznym "argumentem" w obronie państwa przed agresją, natomiast argumentem tę agresję powstrzymującym będzie niewątpliwie gotowość do ich użycia. A zatem-siły zbrojne służą nie tylko do prowadzenia walki, ale również do zapobiegania wybuchowi wojny, bowiem drogą demonstracji ich mocy i sprawności można uświadomić potencjalnemu przeciwnikowi całą nieopłacalność i niebezpieczeństwo takiego przedsięwzięcia. Jedną z form ujawniania potęgi militarnej jest prezentowanie w czasie defilad i ćwiczeń niektórych elementów sił zbrojnych /na przykład rakiet międzykontynentalnych i innych nowoczesnych środków walki/, aby wykazać możliwości rozstrzygającego działania w wypadku agresji. Tak więc siły zbrojne we współczesnym świecie, wykazując gotowość do odparcia agresji, działają pośrednio na rzecz zachowania pokoju^{xx/}.

Do bezpośrednich przedsięwzięć obronnych realizowanych w dziedzinie militarnej w sferze zewnętrznej należy umacnianie siły militarnej w ramach sojuszu. Wiele przedsięwzięć z tej dziedziny trzeba wykonać jeszcze w czasie pokoju. Do takich należy

-
- x/ W toku modernizowania gospodarki należy uwzględnić takie sposoby montowania urządzeń, które uchronią je przed bezpośrednimi skutkami uderzeń: podziemne kable, podziemne urządzenia łączności i energetyki, wytrzymałe mosty, szeroko rozbudowana /a więc trudna do sparaliżowania/ sieć komunikacyjna, środki transportu o trakcji terenowej itp. Jest to postulowane obecnie w wielu krajach uwzględnienie potrzeb obronnych przy realizacji przedsięwzięć gospodarczych okresu pokojowego, przy stosunkowo niedużym zwiększeniu kosztów inwestycji.
- xx/ Ta nowa funkcja - działalność na rzecz zachowania pokoju - nie znalazła się dotąd w sferze zainteresowania nauki wojennej, której przedmiotem badań pozostaje wyłącznie prowadzenie wojny.

choćby wypracowanie wspólnej doktryny wojennej i sprawdzenie możliwości jej praktycznego zastosowania /drogą realizacji wspólnych ćwiczeń z uwzględnieniem różnych sytuacji wojennych/. Równie ważnym działaniem w okresie pokoju jest wspólne reagowanie, zgodnie z oceną polityczną i militarną, na wszelkie objawy zmiany stosunku sił na poszczególnych teatrach działań wojennych.

Obrona w ramach sojuszu stwarza sytuacje dość specyficzne, wynikające z położenia państw względem linii styczności z potencjalnym przeciwnikiem^{x/}. W systemie koalicyjnym, zależnie od położenia, jedne z państw znajdują się niejako w pierwszym rzucie, inne w drugim, a nawet w trzecim /jedne na głównym kierunku strategicznym, inne poza tym kierunkiem/. W konsekwencji tego różny będzie stopień i rodzaj zagrożenia poszczególnych krajów, a także podział zadań między systemy obronne państw członkowskich. Przede wszystkim koalicyjny front zewnętrzny powstaje na obszarze państw "pierwszego rzutu", co musi znaleźć swoje odbicie w strukturze systemów obronnych tych państw. Z kolei państwa znajdujące się w drugim rzucie stanowią obszar rozwinięcia sił i zaplecze frontu zewnętrznego - swego rodzaju bazę tego frontu. Jeśli ugrupowanie jest głębsze, to obszary te są równocześnie strefą tranzytową, co również musi zostać uwzględnione w ich systemach obronnych, bowiem jednym z głównych zadań będzie utrzymanie sprawności linii komunikacyjnych dla potrzeb obrony koalicyjnej^{xx/}.

Mimo daleko posuniętej unifikacji sprzętu i uzbrojenia oraz ujednoczenia organizacji wojsk wewnątrz koalicji, siły zbrojne państw mają swoje specyficzne cechy, które nie pozwalają na stworzenie systemu w pełni zintegrowanego. Stąd, mimo stworzenia wspólnego frontu zewnętrznego, siły zbrojne posz-

x/ W sytuacji, gdy pojedyncze państwo przystępuje do wojny, jego siły zbrojne są zmuszone samodzielnie się organizować i prowadzić działania na froncie zewnętrznym, tj. w strefie bezpośredniego starcia z nieprzyjacielem, oraz na froncie wewnętrznym, czyli na obszarze zaplecza, gdzie powstają zniszczenia na skutek oddziaływania broni jądrowej i sił lotnictwa przeciwnika oraz przenikania poza front zewnętrzny jego jednostek dywersyjnych. Państwo takie tworzy wówczas swój własny front zewnętrzny i wewnętrzny.

xx/ Ponieważ jest to zagadnienie bardzo obszerne, zostało w niniejszej publikacji wyodrębnione w oddzielnym rozdziale, noszącym tytuł: "Operacja strategiczna na TDW".

czególnych państw uzależnione są od swojego zaplecza nie tylko pod względem uzupełniania wojsk, ale również zaopatrywania w wiele składników wyposażenia, uzbrojenia oraz obsługi remontowej, opieki zdrowotnej itd. Tak więc siły frontu zewnętrznego pozostają nadal elementem systemu obronnego swego kraju, tym bardziej, że w określonych sytuacjach mogą one wypełniać zadania na obszarze kraju w ramach frontu wewnętrznego.

W układzie koalicyjnym wojska działające na froncie zewnętrznym wspólnie realizują swoje zadania w ramach operacji strategicznej na TDW.

Działalność obronna w dziedzinie militarnej w sferze wewnętrznej polega na stworzeniu jak najlepszych warunków do przeciwstawienia się agresji /w układzie koalicyjnym wspólnie z sojusznikami/ oraz zapewnieniu wysokiej odporności obszaru kraju na oddziaływanie zbrojne nieprzyjaciela. Są to zadania realizowane w ramach frontu wewnętrznego.

Front wewnętrzny uruchamiany jest faktycznie z chwilą rozpoczęcia agresji. Poszczególne elementy tego frontu przystępują do działań w miarę powstawania na obszarze kraju ognisk walki lub rejonów zniszczeń. Sprawność działania frontu zależy od stopnia przygotowania zarówno obszaru kraju, jak i przeznaczonych do obrony sił.

We współczesnej wojnie już od samego początku nad obszarem kraju pojawią się środki napadu powietrznego, a ich działanie spowoduje straty w ludziach oraz straty materialne, trzeba więc będzie zwalczać te środki oraz podjąć prace zmierzające do usunięcia skutków napadu powietrznego /ratowanie ludzi, likwidowanie zniszczeń/. Równocześnie, jeżeli nie dokonano wcześniej rozwinięcia wojsk, odbywać się będzie mobilizacja, przegrupowywanie sił na front zewnętrzny, rozśrodkowywanie ludności i wiele innych przedsięwzięć. Konieczne więc będzie zapewnienie sprawnego wykonywania wszystkich tych czynności tak pod względem organizacyjnym, jak i technicznym. Na zapleczu mogą także się pojawić grupy dywersyjne i dywersyjno-rozpoznawcze, a w wypadku osiągnięcia przez przeciwnika początkowo sukcesów mogą tam lądować desanty powietrzne i morskie. Wymienione możliwości spowodowały konieczność utworzenia obronnie zorganizowanego zaplecza i zapewnienia określonych sił do przeciwstawienia się tym

wszystkim formom oddziaływania przeciwnika.

Konieczność ta - jak już wspomniano - doprowadziła do podziału zadań, a w dalszej konsekwencji do podziału sił zbrojnych na dwie części; na siły zwane operacyjnymi, podejmujące walkę z przeciwnikiem na froncie zewnętrznym, oraz na siły przeciwstawiające się przeciwnikowi wewnątrz kraju, czyli działające na froncie wewnętrznym. Te ostatnie noszą w różnych krajach różne nazwy: siły obrony terytorialnej, obrony wewnętrznej, obrony krajowej, obrony terytorium kraju, przy czym najczęściej siły obrony lądowej oddzielone są od sił obrony powietrznej, które stanowią często niezależny element systemu obronnego, zintegrowany - jeśli państwo występuje w koalicji - z obroną powietrzną innych państw.

W świetle omówionych form oddziaływania zbrojnego przeciwnika na obszar kraju podstawowymi zadaniami wojsk działających w ramach frontu wewnętrznego będzie obrona powietrzna, obrona lądowa i obrona wybrzeża morskiego. Ponadto część sił działających na obszarze kraju powinna zapewnić wojskom realizującym swoje zadania na froncie zewnętrznym i wewnętrznym możliwie najlepsze warunki wyjścia i działania, a więc wykonywać cały szereg zadań zabezpieczających, ale nie związanych bezpośrednio z walką.

5.5. Siły i środki systemu obronnego

W skład systemu obronnego państwa wchodzi siły i środki wykonujące swoje zadania w ramach określonej struktury organizacyjnej^{x/} i w oparciu o odpowiednią infrastrukturę, zapewniającą im warunki niezbędne do życia, szkolenia oraz rozwinięcia i prowadzenia działań.

Podział sił i środków systemu obronnego może być dokonywany według różnych kryteriów. Najczęściej stosowany jest podział organizacyjno-funkcjonalny, zgodnie z którym wyróżnia się w systemie obronnym siły zbrojne i siły cywilne. Siły zbrojne dzieli się z kolei - według przewidywanych dla nich zadań - na siły działające na froncie zewnętrznym i na froncie wewnętrznym; siły cywilne^{x/} Przez strukturę organizacyjną systemu obronnego rozumie się związki i zależności pomiędzy poszczególnymi jego elementami.

wilne w całości realizują swoje zadania na froncie wewnętrznym.

Siły zbrojne działające na froncie zewnętrznym zwane są siłami /wojskami/ operacyjnymi. W państwach występujących w sojuszu ilość i jakość tych sił określają porozumienia sojusznicze. Natomiast siły zbrojne frontu wewnętrznego - zwane najczęściej wojskami wewnętrznymi, siłami obrony terytorium kraju lub obrony terytorialnej - rozbudowywane są zależnie od przewidywanych zadań, z uwzględnieniem zarówno zabezpieczenia potrzeb sojuszniczych wojsk operacyjnych, jak i obrony zaplecza.

Oczywiście podział ten jest umowny. W zależności od wymagań sytuacji wojennej wojska operacyjne mogą i będą działać na froncie wewnętrznym /na przykład w walce z desantem powietrznym lub morskim na obszarze kraju /i odwrotnie wojska obrony terytorium kraju - na froncie zewnętrznym, na przykład w osłonie tyłów, w walce przeciwpartyzanckiej itp. Na froncie wewnętrznym działają ponadto siły cywilne, przeznaczone do utrzymania porządku, bezpieczeństwa oraz do ochrony i niesienia pomocy.

Infrastruktura systemu obronnego obejmuje specjalne urządzenia obronne i obsługowe sił zbrojnych /umocnienia, poligony, łączność itd./ oraz sił cywilnych /stanowiska kierowania, łączność, schrony, punkty odkażania i dezaktywacji, systemy wykrywania i pomiarów skażeń itd./, a także elementy gospodarki narodowej /przede wszystkim komunikację i łączność ze wszystkimi urządzeniami/.

5.5.1. Siły zbrojne

Siły zbrojne stanowią w każdym państwie jeden z głównych elementów systemu obronnego. Podstawą prawną ich tworzenia i utrzymywania w czasie pokoju jest powszechny obowiązek służby wojskowej^{x/}. Kośćcion organizacyjny każdych sił zbrojnych stanowi zawodowa kadra oficerska i podoficerska.

Szeroko w swoim czasie lansowany pogląd o konieczności utrzymywania w okresie pokoju takich samych sił zbrojnych, jakie byłyby potrzebne podczas wojny /głównym argumentem był brak czasu na rozwiniecie ich do stanów wojennych w wypadku nagłego wybuchu/ Nieliczne państwa, rezygnując z różnych względów z tej formy organizacyjnej, tworzą armie zawodowe złożone z ochotników deklarujących chęć służenia w wojsku przez określoną liczbę lat na zasadzie kontraktu.

chu konfliktu/, nie przyjął się w praktyce. W wypadku zagrożenia ukończenie sił zbrojnych do stanu wojennego dokonywane jest w oparciu o różne systemy mobilizacji rezerw osobowych i pojazdów oraz o zapasy sprzętu i materiałów wojennych, utrzymywanych zarówno w siłach zbrojnych, jak i w gospodarce narodowej. Tylko niektóre rodzaje sił zbrojnych i wojsk, a mianowicie wojska raketowe, lotnictwo i inne jednostki obrony powietrznej kraju, utrzymywane są w stałej gotowości do działania.

W wyniku dokonującej się rewolucji naukowo-technicznej współczesne siły zbrojne są uzbrajane i wyposażane w niezwykle skomplikowane /nieustannie doskonalone/ środki walki i urządzenia techniczne, co powoduje konieczność dokonywania określonych zmian organizacyjnych.

We współczesnych warunkach wymagana jest duża ruchliwość, sprawność i elastyczność kierowania walką; ciągłość zaopatrywania. Wymagania te powodują konieczność stałego doskonalenia form organizacyjnych, systemów dowodzenia i kierowania oraz wysokiej specjalizacji w obsłudze najnowocześniejszych środków technicznych.

Jesteśmy więc w dobie obecnej świadkami wprowadzania coraz to nowszych typów uzbrojenia i wyposażenia, doskonalenia form organizacyjnych, powstawania nowych rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb.

Na obecnym etapie wyróżniamy następujące rodzaje sił zbrojnych^{x/}: strategiczne wojska raketowe; wojska lądowe; siły powietrzne /wojska lotnicze/ marynarkę wojenną; wojska obrony powietrznej kraju.

S t r a t e g i c z n e w o j s k a r a k i e t o w e
Strategiczne wojska raketowe wyposażone w rakiety międzykontynentalne są przeznaczone do wykonywania strategicznych uderzeń jądrowych na terytorium przeciwnika. Jest to nowy rodzaj sił zbrojnych, powstały dopiero po II wojnie światowej. Dzięki rozwojowi elektroniki rakiety /z jedną lub kilkoma głowicami jądrowymi/ mogą zostać odpalone w ciągu kilku minut od podania

x/ W ramach sił zbrojnych wyróżniane są z kolei rodzaje wojsk i służb.

xx/ W niektórych państwach /USA, Anglia, Francja/ w skład sił strategicznych wchodzi lotnictwo dalekiego zasięgu, a w USA również pewna liczba jednostek wojsk lądowych, zorganizowanych w korpus interwencyjny, co świadczy o agresywnym charakterze tych sił.

rozkazu i skierowane do dowolnego punktu na kuli ziemskiej.

Rakiety strategiczne są przeznaczone przede wszystkim do niszczenia strategicznych środków napadu jądrowego, sił i środków obrony powietrznej, zasadniczych zgrupowań wojsk, ośrodków przemysłowych, politycznych i administracyjnych, dużych węzłów komunikacyjnych i innych ważnych obiektów, których niszczenie powinno uniemożliwić przeciwnikowi prowadzenie dalszej walki i utorować drogę kolejnym uderzeniom.

Strategiczne wojska raketowe są utrzymywane w ciągłej gotowości do działania. Każda wyrzutnia ma określony obiekt ataku. Praktycznie więc do uruchomienia całej potęgi raketowej wystarczy tylko podanie odpowiedniego hasła.

W o j s k a l ą d o w e

Wojska lądowe odgrywały i nadal będą odgrywać w siłach zbrojnych rolę podstawową^{x/}. Wyposażenie w broń jądrową i środki jej przenoszenia o różnym zasięgu zwiększyło znacznie siłę uderzeniową tych wojsk, umożliwiając im przy współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych prowadzenie szybkich i głębokich operacji^{xx/}. Uzupełniając uderzenia sił strategicznych działaniem własnych środków jądrowych, będą one zmierzać do zdecydowanego rozgromienia sił zbrojnych przeciwnika i zajęcia jego terytorium.

Na wojska lądowe spada główny ciężar walki. Skuteczne prowadzenie tej walki będzie możliwe przy zapewnieniu im odpowiedniej "mocy przebicia" /silnego wsparcia ogniowego/ i zdolności do szybkiego manewru. Jednocześnie wojska lądowe muszą być odporne na oddziaływanie ogniowe przeciwnika tak z ziemi, jak i z powietrza. Siłę przebicia zapewniają wojskom lądowym wojska raketowe, artyleria oraz wspierające lotnictwo. Możliwość szybkiego manewru zależy od szeregu czynników, takich jak: posiadanie szybkich, zdolnych do poruszania się w każdym terenie i w każdych warunkach pojazdów bojowych i wspierających; możliwość wykorzystania

x/ Obniżenie ich rangi nastąpi jedynie w wypadku nieograniczonej wojny jądrowej.

xx/ Wojska lądowe wyposaża się w coraz to nowsze i skuteczniej działające pociski raketowe - zarówno do strzelania naziemnego, jak i przeciwlotniczego - oraz w coraz to doskonalszy sprzęt ogniowy. Elektronika zapewnia coraz lepsze systemy kierowania ogniem, sterowania i naprowadzania pocisków, zwiększając tym samym skuteczność ognia.

transportu lotniczego do pokonywania dużych odległości; inżynieryjne zabezpieczenie ruchu; sprawna łączność; odpowiednia organizacja; sprawne zaopatrywanie. Odporność na oddziaływanie przeciwnika osiąga się bezpośrednio przez "okrycie" wojsk pancernem^{x/} oraz pośrednio przez zapewnienie szybkości manewru, obrony przeciwlotniczej i wszelkiego rodzaju zabezpieczenia /chemiczne, inżynieryjne itd./. Na zapewnienie siły przebicia, szybkości manewru i odporności tych wojsk wpływa w sposób istotny sprawność i wszechstronność rozpoznania.

Charakterystyczną cechą współczesnych wojsk lądowych jest zespolenie elementów ognia, ruchu i zabezpieczenia już na bardzo niskich szczeblach organizacyjnych, co umożliwia nawet niedużym zespołom bojowym skuteczne samodzielne działanie.

Wojska lądowe mają w swoim składzie różne rodzaje wojsk i służb, których działanie zapewnia im wymaganą zdolność do wykonywania zadań bojowych. Są to: wojska pancerne i zmechanizowane; wojska desantowe; wojska rakietowe i artyleria; wojska obrony przeciwlotniczej; wojska inżynieryjne; wojska łączności; wojska radiotechniczne /występujące również w składzie innych rodzajów wojsk lub rodzajów sił zbrojnych, np. lotnictwa, wojsk OPK i OPL/; wojska chemiczne; wojska komunikacji wojskowej /drogowe, mostowe, kolejowe/; służby techniczne /czołgowo-samochodowa, uzbrojenia i elektroniki/; służby kwatermistrzowskie /zdrowia, mundurowa, żywnościowa, materiałów pędnych i smarów^{xx/}.

Sprawne organizowanie i prowadzenie działań wojsk lądowych jest możliwe tylko przy odpowiedniej strukturze organizacyjnej, łączącej je w związki, oddziały i pododdziały.

W strukturze organizacyjnej współczesnych wojsk lądowych można wyróżnić: wyższe związki operacyjne /front, grupa armii/;

- x/ Zarówno dywizje pancerne i zmechanizowane, jak i rodzaje wojsk wspierających walkę wyposaża się w opancerzone pojazdy gąsienicowe i terenowe. Pancernik nie tylko chroni bezpośrednio przed ogniem, ale i przed promieniowaniem przenikliwym, umożliwiając działanie w środowisku skażonym opadem promieniotwórczym.
- xx/ Nie we wszystkich państwach i nie pod tymi samymi nazwami występują wymienione rodzaje wojsk i służb. Na przykład: morskie oddziały desantowe występują w niektórych państwach /USA, W. BRYTANIA/ w składzie marynarki wojennej, wojska komunikacji wojskowej wchodzi w skład wojsk inżynieryjnych itp.

operacyjne /armia, grupa operacyjna/; wyższe związki taktyczne /korpus/; związki taktyczne /dywizja, brygada/; oddziały /pułk, samodzielny batalion, grupa bojowa/; pododdziały /batalion, kompania, pluton/^{x/}.

Wojska pancerne i zmechanizowane stanowią trzon wojsk lądowych. Coraz doskonalsze pojazdy pozwalają na prowadzenie przez nie walki bez potrzeby "spieszania" załóg^{xx/}. Wojska te są bardzo ruchliwe, bowiem nowoczesne silniki i udoskonalony system napędowy wozów bojowych pozwalają na rozwijanie przez nie dużych szybkości, a uszczelnienie i wyposażenie w elementy dodatkowe umożliwiają pokonywanie przeszkód wodnych po dnie /przy całkowitym zanurzeniu/ lub wpływ.

Uzbrojenie wozów bojowych służy załogom do wsparcia ogniowego. Stabilizowane działo pozwala na prowadzenie ognia w ruchu, a precyzyjne celowniki i urządzenia noktowizyjne umożliwiają skuteczne strzelanie o każdej porze dnia i nocy. Do cech ujemnych wozów bojowych należy zaliczyć dużą jeszcze wrażliwość na działanie środków przeciwpancernych. Wyciąg pancerza z poci-

x/ Rozwiązania organizacyjne, mimo podobnych lub identycznych nazw związków, oddziałów i pododdziałów, są w poszczególnych krajach różne. Często zachowywane są tradycyjne nazwy jednostek, nie oddające ich obecnego charakteru, a stany osobowe takich samych jednostek mają poważną rozpiętość liczbową. Są na przykład w niektórych krajach dywizje liczące prawie 20.000 ludzi, podczas gdy w innych skład ich stanowi 10-12 tys. ludzi, a niekiedy nawet i mniej. Stąd też robiąc porównania nie można kierować się jedynie nazwą. Np. przy strukturze korpusnej armia składająca się z dwóch-trzech korpusów liczących po trzy dwudziestotysięczne dywizje będzie miała ponad 150-200 tysięcy ludzi. Taka sama z nazwy armia, składająca się - powiedzmy - z sześciu "małych" dziesięciotysięcznych dywizji, liczyć będzie około 100.000 ludzi, a więc stanowić mniej więcej siłę jednego korpusu. O sile bojowej nie decydują tylko stany liczebne. W kalkulacjach uwzględnia się wiele innych czynników materialnych i niematerialnych, takich jak: wyposażenie, uzbrojenie /siła ognia/, wyszkolenie wojsk i sztabów, odporność, stan moralny wojsk itd.

xx/ Stąd wyeliminowanie tradycyjnej nazwy "piechota".

skiem rozstrzygnął się jak dotychczas na korzyść pocisku, stąd w obliczu silnej obrony przeciwpancernej jednostki pancerne nie mogą obejść się bez pomocy innych rodzajów wojsk, torujących im drogę dzięki zwalczaniu środków przeciwpancernych. Właśnie z uwagi na to obowiązuje zasada wprowadzania czołgów do walki po uprzednim przekłamaniu zawczasu przygotowanej obrony przez wojska zmechanizowane.

Wojska desantowe współcześnie dzielą się na powietrzne i morskie. Wojska powietrznodesantowe są stosunkowo młodym rodzajem wojsk. Właściwości takich środków, jak samolot, spadochron i śmigłowiec, umożliwiły przerzucanie wojsk ponad zorganizowaną obroną przeciwnika i w ten sposób przenoszenie walki w głąb jego ugrupowania. Ich specyficzną odmianą jest kawaleria powietrzna, a także oddziały specjalne, występujące najczęściej pod nazwą komandosów.

Wojska te, przeznaczone do działań w głębi terytorium nieprzyjaciela, mogą wykonywać najrozmaitsze zadania strategiczne, operacyjne i taktyczne. Najbardziej typowym ich działaniem jest uchwycenie i utrzymanie do czasu nadejścia własnych wojsk określonych obiektów i rubieży. Wojska powietrznodesantowe można wykorzystywać do działań w rozproszeniu na tyłach przeciwnika, celem dezorganizacji funkcjonowania jego zaplecza na dużej przestrzeni /działania dywersyjne/.

Morskie oddziały desantowe /piechota morska/ przystosowane są do wychodzenia na ląd od strony morza. Do transportu tych wojsk buduje się odpowiedni sprzęt pływający. Są to okręty i barki desantowe wyposażone w pływające czołgi i transportery. Morskie oddziały desantowe mogą prowadzić działania samodzielne, w formie operacji specjalnych, najczęściej jednak będą działać wspólnie z wojskami powietrznodesantowymi wzdłuż wybrzeża morskiego, aby opanować obszary i obiekty położone w pasie przybrzeżnym celem ułatwienia działań wojskom lądowym.

Przy wykonywaniu desantu strategicznego wojska desantowe stanowią będą w zasadzie pierwszy rzut desantu, którego zadaniem jest opanowanie odpowiedniego przyczółka dla osłony lądowania następnych rzutów.

Wojska raketowe i artyleria w związku z wyposażeniem wojsk lądowych w broń jądrową /z raketami jako głównym środkiem jej przenoszenia/ zostały włączone do składu tych wojsk^{x/}.

Wojska raketowe wojsk lądowych dysponują raketami średniego i małego zasięgu /od kilku do kilkuset kilometrów/, pozwalającymi sięgnąć ogniem na całą głębokość teatru działań przy zastosowaniu różnorodnych ładunków /konwencjonalnych, jądrowych, chemicznych/. Wyrzutnie tych rakiet są lekkie i ruchliwe, umocowane na podwoziu gąsienicowym lub kołowym. Umożliwia to dość swobodne manewrowanie sprzętem, co jest podstawowym warunkiem uniknięcia zniszczenia.

Wyposażenie związków taktycznych i operacyjnych w środki raketowo-jądrowe umożliwia im wykonywanie, we współdziałaniu z lotnictwem i strategicznymi siłami jądrowymi lub samodzielnie, różnych zadań ogniowych na dużą głębokość pola walki. Głównym zadaniem środków raketowych jest niszczenie środków napadu jądrowego przeciwnika oraz odwołów znajdujących się w głębi ugrupowania.

Artyleria po drugiej wojnie światowej przechodziła poważny kryzys. Moment wprowadzenia broni jądrowej uznano za jej zmierzch. Jednak badania nad charakterystyką współczesnego pola walki i rolą wojsk lądowych w wojnie jądrowej doprowadziły do zmiany poglądów na rangę i rolę artylerii, a miniaturyzacja ładunków jądrowych pozwoliła na umieszczanie ich w pociskach artyleryjskich. W skład artylerii weszły także wyrzutnie pocisków raketowych o różnym zasięgu, zwiększające jej możliwości ogniowe. Jednocześnie stanęły przed nią nowe problemy, wynikające ze zwiększenia ruchliwości wojsk. Artyleria również musiała zwiększyć ruchliwość i zasięg ognia, a także możliwości pokonywania terenu /stąd coraz więcej sprzętu umieszczano na gąsienicach/. Ze względu na zmianę charakteru zwalczanych celów rozwój sprzętu zmierza w kierunku zwiększania kalibrów. Stąd coraz większa liczebność artylerii ciężkiej, skuteczniejszej przy zwalczaniu pojazdów opancerzonych.

x/ Są to wojska raketowe wojsk lądowych w odróżnieniu od strategicznych wojsk raketowych.

Wobec występowania coraz większej liczby pojazdów pancernych zwrócono szczególną uwagę na rozwój środków przeciwpancernych, wśród których oprócz "tradycyjnych" dział przeciwpancernych znalazły się również środki raketowe. Są wśród nich coraz doskonalsze przeciwpancerne pociski kierowane.

Wojska obrony przeciwlotniczej stanowią główny element systemu obrony przeciwlotniczej wojsk, obejmującego cały szereg przedsięwzięć i środków na wszystkich szczeblach organizacyjnych wojsk lądowych. Dysponują one artylerią przeciwlotniczą i rakietami przeciwlotniczymi oraz jednostkami wojsk radiotechnicznych, obsługujących cały system obrony przeciwlotniczej /wykrywanie celów powietrznych, powiadomianie, alarmowanie oraz naprowadzanie/. Rozwój małych rakiet przeciwlotniczych z głowicami samonaprowadzającymi pozwolił na znaczne zagęszczenie ognia przeciwlotniczego w pododdziałach i oddziałach wojsk lądowych, w związku z czym wojska obrony przeciwlotniczej mogły przejąć zadanie zwalczania samolotów przede wszystkim na średnich i dużych wysokościach.

Artyleria przeciwlotnicza, z uwagi na wprowadzenie rakiet i wzrost prędkości samolotów, musiała dostosować swój sprzęt do współczesnych warunków pola walki. Wprowadzenie radiolokacji, przeliczników elektronicznych i zautomatyzowanych dział oraz nowej trakcji /wydatnie zwiększającej ruchliwość i szybkość osiągnięcia gotowości bojowej na nowych stanowiskach / pozwoliło utrzymać jej rangę w stosunku do rakiet. Wprowadzenie sprzętu przeznaczonego do zwalczania samolotów na niskich pułapach /karabiny maszynowe dużego kalibru, działa małokalibrowe sprzężone/zwiększyło znacznie możliwości przeciwlotniczej osłony wojsk. Głównym jej zadaniem jest osłona celów punktowych i kolumn w ruchu oraz bezpośrednia osłona wojsk przed atakami z małych i średnich wysokości.

Rakiety przeciwlotnicze stanowią skuteczną broń, umożliwiającą zwalczanie samolotów na dalekich podejściach do broniomych rejonów. Ze względu na zasięg /od 10 do ponad 100 km/przeznaczone są przede wszystkim do obrony strefowej, realizowanej samodzielnie lub we współdziałaniu z lotnictwem myśliwskim.

Naprowadzanie rakiety na cel w czasie jej lotu oraz samonaprowadzanie się głowicy w końcowej fazie jej zbliżania do celu

stwarza duże prawdopodobieństwo trafienia. Jak wszystkie urządzenia sterowane elektronicznie rakiety są wrażliwe na zakłócenia pola radiolokacyjnego. Osiągnięcia w zakresie laserowej techniki wykrywania i naprowadzania mogą w przyszłości dać pozytywne rozwiązanie tego problemu, przynajmniej do czasu znalezienia nowych środków przeciwdziałania.

Wojska inżynieryjne wykonują cały szereg przedsięwzięć mających na celu umożliwienie ruchu i walki innym rodzajom wojsk. Do zadań ich należy: budowa i utrzymanie dróg oraz mostów, budowa i organizacja przepraw przez przeszkody wodne, torowanie dróg przez zapory i pola minowe, a także budowa umocnień i zapór inżynieryjnych.

Dla wykonania tych zadań wojska inżynieryjne zorganizowane są w oddziały i związki specjalistyczne: saperskie, pontonowe, mostowe, drogowe i inne /np. maskowania, wydobywania i uzdatniania wody, itd/^{x/}.

Wojska łączności mają za zadanie zapewniać przekazywanie informacji w systemie organizacyjnym sił zbrojnych. Dla wypełnienia tego zadania wojska łączności wyposażone są w różnego rodzaju sprzęt łączności: przewodowej, radiowej, radioliniowej.

Wojska łączności zorganizowane są w wyspecjalizowane pododdziały i oddziały łączności, wchodzące organicznie w skład jednostek różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz pododdziały obsługowo-remontowe.

W wielu armiach do wojsk łączności zaliczane są pododdziały zakłócania łączności i przeciwdziałania zakłócaniu łączności /w niektórych występują one w składzie wojsk radiotechnicznych/.

Podstawę współczesnej łączności stanowią środki radiowe, umożliwiające porozumiewanie się z wieloma abonentami równocześnie. Stałe zwiększanie liczby radiostacji pracujących na różnych zakresach fal /od ultrakrótkich do długich/ przysparza jednak wiele kłopotów z podziałem częstotliwości. Zakłócenia powodują już nie tylko przeznaczone do tego środki nieprzyjaciela, ale i praca własnych radiostacji. Wykorzystanie stacji radioliniowych usuwa tylko część trudności, powodując jedno -

x/ W wielu krajach w składzie wojsk inżynieryjnych występuje również polowa służba topograficzna.

częściej inne. Zasięg łączności radiowej znacznie się zwiększa przy wykorzystaniu stacji przekaźnikowych: naziemnych, powietrznych i satelitarnych. Bardzo obiecujące dla łączności są osiągnięcia techniki laserowej, która może rozwiązać wiele dzisiejszych trudności.

Wojska radiotechniczne przeznaczone są do prowadzenia rozpoznania radiolokacyjnego i przekazywania danych z tego rozpoznania odpowiednim sztabom. Rozpoznanie radiolokacyjne, zapewniając wczesne wykrycie środków napadu powietrznego przeciwnika, jest podstawowym środkiem rozpoznania w obronie przeciwlotniczej.

Radiolokacja pozwala również śledzić sytuację na morzu i na lądzie, toteż oddziały i pododdziały wojsk radiotechnicznych występują we wszystkich rodzajach sił zbrojnych.

W lotnictwie, prócz wykonywania zadań z zakresu rozpoznania, środki radiolokacyjne służą do zabezpieczania lotów; w wojskach obrony powietrznej - do naprowadzania rakiet na cel; w wojskach raketowych - do ustalania parametrów lotu rakiet itd.

W skład wojsk radiotechnicznych poszczególnych rodzajów wojsk wchodzi oddziały i pododdziały walki radioelektronicznej i maskowania radioelektronicznego. Zadaniem ich jest dezorganizowanie pracy nieprzyjacielskich środków radioelektronicznych, przede wszystkim środków wykrywania i nawigacji, oraz mylenie środków rozpoznania radioelektronicznego przez nadawanie fałszywych odbić i sygnałów.

Wojska chemiczne przekształciły się z wojsk zajmujących się kiedyś ofensywnym lub defensywnym stosowaniem bojowych środków chemicznych w wojska przeznaczone do likwidacji skażeń chemicznych, promieniotwórczych i biologicznych. Stąd też w wielu krajach na zachodzie nazwano je wojskami obrony przed środkami atomowymi, biologicznymi i chemicznymi^{x/}.

Najogólniej rzecz biorąc, do zadań tych wojsk należy rozpoznawanie skażeń i zakażeń oraz organizowanie i przeprowadzanie zabiegów likwidujących skażenia i zakażenia przy pomocy odpowiedniego sprzętu i środków. W tym celu tworzy się oddziały i pododdziały specjalistyczne: rozpoznania skażeń, zabiegów sanitarnych i specjalnych, odkażania umundurowania, a w niektórych armiach tak-

x/ Czyli wojskami obrony ABC /od skrótu: Atomic, Biological, Chemical/.

że jednostki zadymiania i miotaczy ognia. Elementy wojsk chemicznych występują na wszystkich szczeblach dowodzenia.

Wojska komunikacji wojskowej występują pod różnymi nazwami i w różnym składzie we wszystkich armiach. Najczęściej należą do nich wojska kolejowe i drogowe, często wojska samochodowe, zapewniające dowóz zaopatrzenia z baz krajowych do odpowiednich baz polowych.

W wojskach kolejowych i drogowych znajdują się wyspecjalizowane związki, oddziały i pododdziały budowlane /budowy linii kolejowych, mostów kolejowych, rurociągów polowych, dróg i mostów drogowych itd./ oraz oddziały i pododdziały eksploatacyjne, zajmujące się eksploatacją i obsługą urządzeń oraz zabezpieczeniem ruchu.

Zadaniem wojsk komunikacji wojskowej jest w zasadzie odbudowa zniszczonych szlaków kolejowych i ciągów drogowych na obszarze działań wojennych. Część z nich, wydzielona do wojsk obrony terytorium kraju, wykonuje zadanie utrzymywania ruchu dofrontowego i odfrontowego, działając wspólnie ze specjalistycznymi służbami i przedsiębiorstwami robót kolejowych i drogowych.

Służby rodzajów wojsk przeznaczone są do zaopatrywania wojsk, napraw sprzętu, obsługi medycznej i leczniczej itp. Dzielą się one na służby techniczne, kwatermistrzowskie i służbę zdrowia. Organizacja służb i ich zadania w poszczególnych armiach znacznie się między sobą różnią^{x/}.

Sprzętem, uzbrojeniem i amunicją zajmują się służby techniczne: czołgowo-samochodowa, uzbrojenia i elektroniki. W niektórych armiach oddzielne służby techniczne zajmują się dostawą gotowych pojazdów i elementów uzbrojenia, inne ich naprawą i ewakuacją /służba warsztatowa lub remontowa/.

x/ Bardzo szeroko pojęta obsługa wojsk wchodzi w USA /i w niektórych innych krajach/ w zakres logistyki. W pojęciu tym mieści się zarówno produkcja na rzecz wojska oraz organizowanie i szkolenie jednostek /tzw. logistyka produkcyjna/, jak i ciągłe zaopatrywanie i uzupełnianie wojsk /logistyka konsumpcyjna/. Jest to, jak się określa, proces przetwarzania surowych elementów potencjału wojennego w siły zbrojne gotowe do podjęcia i prowadzenia walki. W innych państwach obsługę wojsk zapewniają "tradycyjne" służby, przystosowane do współczesnej organizacji wojsk i do działania na współczesnym polu walki.

Zasadnicze składniki zaopatrzenia niebojowego są magazynowane i rozdzielane przez służby kwatermistrzowskie: służbę materiałów pędnych i smarów, służbę żywnościową, kwaterunkową, mundurową oraz finansową.

Służba zdrowia zajmuje się sprawami profilaktyki sanitarnej oraz udzielaniem pomocy chorym, rannym i porażonym /udzielanie pierwszej pomocy, ewakuacja do odpowiednich zakładów leczniczych polowych i stałych, lecznictwo. W gestii służby zdrowia leży zaopatrywanie w sprzęt, leki i materiały sanitarne oraz szkolenie sanitarne.

Wszystkie służby organizują tzw. zabezpieczenie działań wojsk: zabezpieczenie materiałowe /amunicja, sprzęt, materiały pędne, żywność, materiały sanitarne itp./, zabezpieczenie techniczne /utrzymanie sprawności sprzętu technicznego i uzbrojenia wszelkich rodzajów/ oraz zabezpieczenie medyczne /profilaktyka, pomoc medyczna, ewakuacja, lecznictwo/.

S i ł y p o w i e t r z n e / w o j s k a l o t n i c z e /.

Siły powietrzne we wszystkich współczesnych armiach stanowią oddzielny, a w niektórych samodzielny rodzaj sił zbrojnych. W szeregu państw, również i w naszym kraju, nazwane zostały wojskami lotniczymi. Ogromny rozwój techniki lotniczej i uzbrojenia po II wojnie światowej postawił lotnictwo na czołowej pozycji wśród środków oddziaływania ogniowego /na front i jego zaplecze/ z powietrza oraz prowadzących walkę z lotnictwem przeciwnika. Umocniło ono również swoją pozycję w zakresie prowadzenia rozpoznania, a także zwiększyło możliwości transportowe.

Dzięki rozwojowi techniki, a zwłaszcza broni jądrowej i elektroniki, klasyczne zadania lotnictwa z okresu II wojny światowej mogą być dziś wykonywane o wiele skuteczniej, mimo znacznego zwiększenia możliwości przeciwdziałania współczesnej obrony przeciwlotniczej. Te klasyczne zadania są wyznacznikami specjalistycznego podziału lotnictwa na rodzaje, a mianowicie na lotnictwo: rozpoznawcze, myśliwskie, myśliwsko-bombowe, saturańskie, bombowe, transportowe i specjalne /lotnictwo łącznikowe sanitarne, korygowania ognia artylerii i inne/.

Organizacja lotnictwa w różnych armiach jest bardzo zróżnicowana. Na poszczególnych szczeblach /"idąc w górę"/ występu-

ją klucze, eskadry i dywizjony, pułki i skrzydła, dywizje, korpusy i armie lub zgrupowania lotnicze. Dla celów szkolenia poszczególne rodzaje lotnictwa są czasem grupowane według specjalizacji pod jednym dowództwem, niezależnie od przewidywanego ich przydziału wojennego.

Współczesnemu lotnictwu bojowemu potrzebna jest wysoko wyspecjalizowana obsługa, stąd też w składzie wojsk lotniczych /sił powietrznych/ występuje cały szereg jednostek. Są to jednostki: wojsk radiotechnicznych, przeciwdziałania elektronicznego, łączności, budowy lotnisk, inżynieryjne, chemiczne, obsługi lotnisk, remontowe, ubezpieczenia lotów, zaopatrywania itd.

Lotnictwo wydzielone do wykonywania zadań w bardzo dużej odległości od lotnisk bazowania nazwane zostało lotnictwem strategicznym lub lotnictwem dalekiego zasięgu. Wyposażone jest ono w ciężkie samoloty bombowe /o dużym udźwigu bomb/, przystosowane do przewożenia ładunków jądrowych. Lotnictwo strategiczne przeznaczane się przede wszystkim do atakowania zaplecza przeciwnika. Prowadzi ono samodzielnie operacje, wykonując zadanie kompleksowego niszczenia określonych zespołów celów. /np. systemu komunikacji, systemu energetycznego, przemysłu zbrojeniowego itp./. Nie wyklucza to oczywiście udziału lotnictwa strategicznego w przygotowaniu i wsparciu działań wojsk lądowych czy marynarki wojennej.^{x/}

Lotnictwu przeznaczonemu do wsparcia działań wojsk lądowych

x/ W niektórych armiach /USA, W. BRYTANIA/ lotnictwo strategiczne występuje razem z raketami dalekiego zasięgu w tak zwanych strategicznych siłach jądrowych, natomiast w Związku Radzieckim lotnictwo dalekiego zasięgu jest oddzielnym rodzajem sił powietrznych. W skład lotnictwa strategicznego USA wchodzi jednostki tankowców powietrznych. Zaopatrywanie w paliwo na trasie lotu wydłuża zasięg lotnictwa, wiąże się jednak z posiadaniem baz na przewidywanych kierunkach działania. "Przywiązanie" zarówno lotnictwa strategicznego, jak i tankowców do stałych baz ułatwia ich atakowanie przy pomocy rakiet, a długi czas lotu na dużych zwykle wysokościach /mniej-sze zużycie paliwa/ pozwala na ich wczesne wykrycie przez system radiolokacyjny, zakłócanie pracy pokładowych urządzeń elektronicznych i zwalczanie przy pomocy rakiet przeciwlotniczych dalekiego zasięgu.

wych nadano nazwę lotnictwa frontowego /operacyjnego/. W skład tego lotnictwa wchodzi jednostki bombowe, myśliwskie, myśliwsko-bombowe, szturmowe, rozpoznawcze i transportowe. Taki skład lotnictwa pozwala na wszechstronne oddziaływanie ogniowe zarówno na tyły przeciwnika, jak i na pole walki; osłonę wojsk własnych przed uderzeniami z powietrza oraz prowadzenie rozpoznania. Możliwość atakowania celów bezpośrednio po ich wykryciu różnymi środkami rażenia /z bronią jądrową włącznie/ sprawia, że lotnictwo frontowe jest potężnym i bardzo elastycznym środkiem oddziaływania ogniowego. Prowadzone w ramach jego działań rozpoznanie umożliwia dowódcom i sztabom przewidywanie rozwoju wydarzeń i odpowiednio do tego organizowanie walki.

Działania lotnictwa frontowego podlegają jednak dość znacznym ograniczeniom, i to z różnych przyczyn. Za najważniejsze z nich uważa się: niekorzystne warunki atmosferyczne, brak dostatecznej liczby odpowiednich lotnisk we właściwej odległości od frontu oraz działalność lotnictwa przeciwnika ograniczającą swobodę działania lotnictwa frontowego /uzyskanie tej swobody możliwe jest dopiero w wyniku pomyślnie zorganizowanej walki o przewagę lub panowanie w powietrzu/.

Lotnictwo transportowe występuje zarówno w składzie lotnictwa frontowego, jak też jako rodzaj lotnictwa /rodzaj sił powietrznych/ działającego samodzielnie na teatrze działań wojennych lub będącego w gestii naczelnego dowództwa. Może ono być wykorzystywane do przerzucania i zaopatrywania desantów powietrznych i morskich na głębokich tyłach przeciwnika, do doraźnego dowozu niektórych rodzajów zaopatrzenia w wypadku znacznej dezorganizacji transportu naziemnego oraz do szybkiego przerzucania odwołów na zagrożone odcinki frontu itp.

Lotnictwo wojsk lądowych jest rodzajem lotnictwa stosunkowo nowym, powstałym przez wydzielenie na stałe niektórych rodzajów jednostek do dyspozycji związków operacyjnych i taktycznych oraz służb. Przeważającą część tego lotnictwa stanowią śmigłowce różnego przeznaczenia, w tym śmigłowce uzbrojone /wsparcia ogniowego, zwalczania broni pancernej/. Występują w nim również samoloty łącznikowe, sanitarne, powietrzne stanowiska dowodzenia, samoloty obserwacyjne artylerii.

Do zadań lotnictwa wojsk lądowych należy udzielenie bezpośredniego wsparcia w zakresie rozpoznania i zwalczania broni

pancernej oraz przerzucanie i wspieranie taktycznych desantów powietrznych, transport zaopatrzenia, ewakuacja sanitarna i utrzymanie łączności.

M a r y n a r k a w o j e n n a

Już dwukrotnie zapowiadano zmierzch marynarki wojennej - pierwszy raz po I wojnie światowej, kiedy to niektórzy specjaliści lotniczy /jak np. gen. Mitchell/ twierdzili, że w obliczu gwałtownego rozwoju lotnictwa każdy okręt na morzu czy w bazie czeka zagłada; drugi raz po II wojnie światowej, gdy zapowiadano taką samą zagładę okrętów uderzeniami broni jądrowej. Pierwsza zapowiedź spełniła się tylko częściowo, marynarka bowiem potrafiła zorganizować podczas II wojny światowej dość skuteczną obronę przed lotnictwem; co do drugiej - trudno obecnie na podstawie ujawnionych prób z bronią atomową coś wyrokować, pamięta się jednak należy, że po II wojnie światowej marynarka wojenna przeszła gruntowną modernizację. Wprowadzono cały szereg nowych jednostek /szczególnie okrętów podwodnych/, w tym jednostek o napędzie atomowym, które zdolne są do działania tak przeciwko morskim i lądowym siłom przeciwnika, na froncie jak i przeciwko jego zapleczu. Możliwości te uzyskano dzięki wyposażeniu sił morskich w rakiety z głowicami jądrowymi, w tym również i w rakiety międzykontynentalne. Umieszczone na okrętach podwodnych o dużym zasięgu pływania są one bardzo trudne do wykrycia i zniszczenia.

W wyposażeniu i organizacji marynarki wojennej poszczególnych państw występują duże różnice, uniemożliwiające formułowanie uogólnień. Trudno też dokonywać porównań między siłami morskimi państw, które kiedyś były i są obecnie potęgami morskimi, których floty oceaniczne służyły do osłony handlu kolonialnego i wywierania presji politycznej, z siłami morskimi państw leżących nad małymi akwenami, np. państw nadbałtyckich. Stąd też w niniejszym opracowaniu omówione zostaną tylko podstawowe elementy sił morskich oraz zasadnicze powiązania występujące w ich strukturze organizacyjnej.

Dokonując ogólnego podziału sił morskich należy wyróżnić następujące ich rodzaje: siły nawodne, siły podwodne, lotnictwo morskie, jednostki nadbrzeżne, piechotę morską, a z kolei:

- w siłach nawodnych: siły uderzeniowe /składające się z zespołów okrętów raketowych i artyleryjsko-torpedowych/, siły

zwalczania okrętów podwodnych, siły trałowo-minowe, siły pomocnicze /zespoły okrętów desantowych, specjalnych, bazowych/;

- w siłach podwodnych: podwodne siły uderzeniowe /zespoły atomowych okrętów podwodnych z uzbrojeniem rakiетowym i rakiетowo-torpedowym/, podwodne siły do zwalczania okrętów podwodnych, siły pomocnicze;

- w lotnictwie morskim: lotnictwo uderzeniowe /rakiетowe, minowo-torpedowe, szturmowe/, lotnictwo osłony /myśliwskie/, lotnictwo zwalczania okrętów podwodnych /pokładowe i bazowe/, lotnictwo rozpoznawcze /pokładowe i bazowe/, lotnictwo pomocnicze /ratownictwa morskiego, łącznikowe, tankowania, powietrznego kierowania ogniem itp./;

- w jednostkach nadbrzeżnych: jednostki artylerii nadbrzeżnej, wojska łączności, inżynieryjne, transportowe, hydrotechniczne, wartownicze;

- w piechocie morskiej: związki taktyczne piechoty morskiej, lotnictwo piechoty morskiej /głównie śmigłowce/.

Siły morskie organizowane są w wyższe zgrupowania operacyjne - floty, zgrupowania operacyjne - flotylle, zespoły operacyjno-taktyczne - eskadry oraz zespoły taktyczne - brygady i dywizjony.

Każdy z rodzajów sił marynarki wojennej charakteryzuje się odrębnymi właściwościami.

Siły nawodne odznaczają się dużą ruchliwością i zasięgiem działania. Ich uzbrojenie pozwala na prowadzenie ognia do celów nawodnych, podwodnych, lądowych i powietrznych. Są one jednak wrażliwe na uderzenia z powietrza oraz mają ograniczone możliwości zaopatrywania się /zwłaszcza w amunicję/.

Siły podwodne są również bardzo ruchliwe, osiągają bowiem wespół jednocześnie dużą prędkość /35 i więcej węzłów/. Zasięg wchodzących w skład ich wyposażenia rakiет /rzędu kilku tysięcy kilometrów/ pozwala na atakowanie celów bez potrzeby podchodzenia w rejony docelowane. Napęd atomowy pozwala na bardzo długie przebywanie w morzu i głębokie zanurzenie, co uniemożliwia ich wykrycie. Przebywanie w zanurzeniu nie pozwala jednak na prowadzenie rozpoznania i na współdziałanie z innymi siłami.

Lotnictwo morskie nie różni się zasadniczo od innych rodzajów lotnictwa poza przystosowaniem do zaokrętowania i przewoże-

nia specjalnego uzbrojenia oraz środków minowania, rozpoznania i niszczenia okrętów podwodnych.

Jednostki nadbrzeżne wyposażone są w sprzęt i uzbrojenie umożliwiające prowadzenie walki z okrętami nieprzyjaciela podchodzącymi do brzegu. Jednostki zabezpieczenia tych wojsk spełniają swoje funkcje tak w stosunku do okrętów znajdujących się w bazach, jak i w strefie przybrzeżnej.

Piechota morska różni się od podobnych jednostek wojsk lądowych tym, że jest specjalnie przystosowana do zaokrętowania i wyszkolona w działaniach desantowych.

Do zadań marynarki wojennej współdziałającej z wojskami lądowymi należy: osłona wojsk przed atakami z morza, wspieranie wojsk nacierających wzdłuż brzegu morskiego, dozоровanie linii brzegowej, zabezpieczanie desantów morskich, udział w obronie wybrzeża. Współdziałanie organizowane jest przez dowódcę wojsk lądowych odpowiedniego szczebla, stosownie do potrzeb tych wojsk. Dowódca sił morskich wydziela potrzebne siły i środki, określając im zadania oraz sposoby ich wykonania.

Należy nadmienić, że efektywność wykorzystania sił morskich jest zależna od klasy posiadanych jednostek pływających /okręty liniowe, lotniskowe, atomowe okręty podwodne i inne wyspecjalizowane duże jednostki/. W przypadku niedoborów w tym względzie głównym przeznaczeniem sił morskich /np. państw nadbałtyckich/ jest jedynie udział w obronie wybrzeża morskiego.

W o j s k a o b r o n y p o w i e t r z n e j
k r a j u.

W skład wojsk obrony powietrznej kraju wchodzi następujące rodzaje wojsk i służb: wojska raketowe i artyleria OPK; wojska lotnicze; wojska radiotechniczne; oddziały rozpoznania i przeciwdziałania radioelektronicznego; oddziały i pododdziały łączności, zabezpieczenia materiałowo-technicznego, chemicznego, transportu itp., przeznaczone do zabezpieczenia działań podstawowych rodzajów wojsk OPK.

Wojska raketowe są jednym z podstawowych, najnowocześniejszych rodzajów wojsk OPK. Dzięki wyposażeniu w różnorodne typy raket i przeciwlotniczych zestawów raketowych. zapewniają one

skuteczną osłonę przed skutkami atakowania z powietrza ważnych obiektów o znaczeniu państwowym i wojskowym, takich jak: ośrodki polityczno-administracyjne, ekonomiczne, komunikacyjne, bazy morskie i lotnicze, zgrupowania wojsk operacyjnych i inne. Duży zasięg i pułap działania rakiet /przekraczający pułap lotu pilotowanych środków napadu powietrznego/ w połączeniu z bardzo dużą skutecznością niszczenia celów powietrznych /niezależnie od pory doby i roku oraz warunków atmosferycznych/ uzyskuje się dzięki zastosowaniu najnowszych osiągnięć elektroniki. Do zapewnienia niezawodności oddziaływania rakiet na cele powietrzne w znacznym stopniu przyczyniają się automatyczne systemy kierowania ogniem.

Artyleria przeciwlotnicza, dysponująca obecnie radiolokacyjnymi środkami wykrywania celów powietrznych i wyposażona w elektroniczne przeliczniki do prowadzenia ognia, stanowi skuteczny środek walki ze środkami napadu powietrznego, szczególnie na małych wysokościach. Ma duże zastosowanie w osłonie małych, lecz ważnych obiektów gospodarczych, komunikacyjnych i wojskowych. Wchodzi w skład innych rodzajów wojsk, realizując zadania bezpośredniej osłony elementów systemu OPK.

Wojska lotnicze OPK obok wojsk rakietowych stanowią podstawowy rodzaj wojsk OPK. Przeznaczone są do niszczenia środków napadu powietrznego nieprzyjaciela na dalekich i bliskich podejściach do osłanianych obiektów i rejonów. Działania bojowe prowadzą zarówno samodzielnie, jak i w ścisłym współdziałaniu z naziemnymi środkami OPK, zwłaszcza z wojskami rakietowymi. Mają w swym uzbrojeniu różnych typów samoloty odrzutowe o prędkościach naddźwiękowych, bogato wyposażone w urządzenia radioelektroniczne, uzbrojone w różnego rodzaju środki rażenia /w tym pociski rakietowe klasy "powietrze-powietrze"/, co pozwala im zwalczać cele powietrzne w każdych warunkach atmosferycznych oraz o każdej porze doby i roku. Dzięki dużemu zasięgowi działania i znacznej prędkości lotu tych samolotów, istnieją możliwości szybkiej koncentracji wysiłku obrony powietrznej w dowolnym miejscu i czasie, co zapewnia nieprzerwane oddziaływanie na cele powietrzne na całej trasie ich lotu.

Do podstawowych sposobów działań lotnictwa OPK zalicza się dyżurowanie na lotniskach i dyżurowanie w powietrzu. Wypożyczenie samolotów myśliwskich w najnowocześniejsze urządzenia radioelektroniczne umożliwia automatyczne ich naprowadzanie z ziemi na cele powietrzne w każdych warunkach /także w czasie stosowania przez nieprzyjaciela zakłóceń radioelektronicznych/.

Oddziały rozpoznania radioelektronicznego zalicza się do zasadniczych elementów zabezpieczenia działań bojowych. Ich zadaniem jest zdobywanie wiadomości o nieprzyjacielu powietrznym za pomocą specjalnych urządzeń technicznych, które umożliwiają ciągłe śledzenie pracujących stacji przeciwnika, promieniujących energią elektromagnetyczną. Źródłem wiadomości są środki łączności radiowej nieprzyjaciela, telekierowania, radionawigacji, radiolokacji i inne urządzenia wykorzystywane do dowodzenia wojskami.

Oddziały przeciwdziałania radioelektronicznego są przeznaczone do oddziaływania na środki napadu powietrznego nieprzyjaciela. Zadaniem ich jest uniemożliwienie przeciwnikowi wykorzystania urządzeń radioelektronicznych zabezpieczających radionawigację, dowodzenie i kierowanie środkami rażenia lub też zakłócanie funkcjonowania tych urządzeń. Stosowanie zakłóceń uniemożliwia środkom napadu powietrznego prowadzenie rozpoznania radiolokacyjnego i obserwację obiektów naziemnych z powietrza, orientowanie się według punktów radiolokacyjnych, korelację pracy dopplerowskich i inercyjnych wyliczników przebytej drogi oraz wykonanie dokładnego bombardowania lub odpalenia pocisków raketowych klasy "powietrze-ziemia".

x

x

x

Oprócz wymienionych rodzajów wojsk i służb, działających w składzie sił zbrojnych na froncie zewnętrznym i wewnętrznym, należy jeszcze wymienić wojska przeznaczone wyłącznie do wykonywania zadań ochrony i obrony w ramach frontu wewnętrznego. Należą do nich:

Wojska ochrony pogranicza - przeznaczone do ochrony granic państwowych /lądowych i morskich/ w okresie pokoju, a w czasie wojny również i do obrony^{x/}. Organizacja wojsk ochrony pogranicza zbliżona jest do organizacji piechoty zmotoryzowanej; struktura ich jest często zmienna, zależnie od wielkości i potrzeb zabezpieczanego odcinka granicy.

Wojska obrony wewnętrznej /wojska wewnętrzne/ - przeznaczone do wykonywania zadań bojowych i ochronnych na zapleczu, takich jak: zwalczanie desantów i grup dywersyjnych przeciwnika, zabezpieczanie ważnych obiektów o charakterze politycznym, ekonomicznym i wojskowym. W różnych państwach wojska te mogą mieć różną organizację, uzbrojenie i wyposażenie - np. składać się z sił piechoty zmotoryzowanej, pancernych, jednostek specjalistycznych itp..

Wojska obrony terytorialnej - przeznaczone do wykonywania zadań zbliżonych do zadań wojsk obrony wewnętrznej, z tym, że mogą być wykorzystywane /podporządkowane/ na niższym szczeblu dowodzenia. Ich głównym zadaniem jest ochrona obiektów wojskowych i cywilnych, zwalczanie grup dywersyjnych, a także udzielanie pomocy siłom obrony cywilnej podczas akcji ratowniczych..

W niektórych krajach europejskich wojska te są podporządkowane organizacyjnie ministerstwu obrony narodowej, a funkcjonalnie kierownictwu obrony cywilnej;

W o j s k o w e j e d n o s t k i o b r o n y
c y w i l n e j /najczęściej specjalistyczne jednostki ratownictwa/ - przeznaczone do samodzielnego prowadzenia akcji ratowniczej i dysponujące pododdziałami różnych specjalności/ratownictwa technicznego, przeciwpożarowymi, sanitarnymi, ochrony

x/ W niektórych państwach funkcje te spełnia skoszarowana policja, której głównym zadaniem jest zapobieganie nielegalnemu przekroczeniu granicy.

przed środkami masowego rażenia, transportowymi, maszyn ciężkich itp./.

5.5.2. Siły cywilne

W skład sił cywilnych wchodzi jednostki przeznaczone do wykonywania zadań porządkowych, ochronnych /w tym ochrona ludności/, i ratowniczych. W niektórych państwach przewidywane jest też tworzenie specjalnych sił do wykonywania zadań odbudowy po zniszczeniach^{x/}.

W poszczególnych państwach formy organizacyjne oraz podporządkowanie sił cywilnych odpowiednim szczeblom kierowania różnią się między sobą. Ogólnie rzecz biorąc można więc w ich składzie wyróżnić:

- siły podporządkowania centralnego i regionalnego /państwa, strefy, okręgu itp.^{xx/};
- siły lokalne /wojewódzkie, miejskie itp./;
- siły większych zakładów produkcyjnych;
- siły samoobrony.

Niektóre kraje utrzymują siły obrony cywilnej na zasadach obowiązkowej służby, w innych rekrutują się one z ochotników. Dość powszechna jest forma militaryzacji sił przewidzianych do obrony cywilnej. W naszym kraju przewiduje się powołanie na czas wojny zmilitaryzowanych oddziałów ratownictwa technicznego, sanitarnego, oddziałów przeciwpożarowych, wydobywania wody, pomiarów skażeń itd., zarówno na szczeblu centralnym, jak i wojewódzkim. Militaryzacja nie oznacza w tym przypadku uzbrojenia jednostek, a tylko ujęcie ich w odpowiednie ramy organizacyjne i "skoszarowanie", celem utrzymania w zwartych grupach na przewidzianym obszarze działania.

x/ Np. w Wielkiej Brytanii przewiduje się powołanie specjalnej organizacji pracy /Emergency Works Organisation/, obejmującej /przymusowo lub ochotniczo/ wszystkie przedsiębiorstwa i rzemieślników budowlanych oraz kontrolującej wszystkie prace budowlane i materiały.

xx/ Do tej kategorii należą różnego rodzaju jednostki ratownictwa technicznego, sanitarnego, odkażania i dezaktywacji o różnych nazwach.

Utrzymaniem porządku i bezpieczeństwa zajmują się organy i siły ministerstwa spraw wewnętrznych: milicja, straż graniczna oraz straże specjalne powołane do ochrony obiektów ważnych dla gospodarki narodowej, a także do prowadzenia działań bojowych. W niektórych państwach w zakres odpowiedzialności resortów spraw wewnętrznych wchodzi bowiem całokształt zagadnień związanych ze zwalczaniem dywersji, w innych zaś wszelkie formy działań zbrojnych leżą w kompetencji wojska, a siły milicyjne wypełniają tylko zadania porządkowo-ochronne. W pierwszym przypadku tworzone są oprócz stałych placówek /posterunków, komisarjatów itp./ ruchome odwody o różnej, ale często dość znacznej sile bojowej.

Siły ratownicze zakładów produkcyjnych dostosowane są do wielkości zakładów i rodzaju zagrożenia, jakie stwarza określona produkcja. Występuje w nich z reguły służba przeciwpożarowa i awaryjno-ratunkowa oraz sanitarna, a także inne uznane za niezbędne w danym zakładzie. Głównym zadaniem służb ochrony zakładów produkcyjnych jest zapobieganie awariom i katastrofom poprzez nadzór nad przestrzeganiem przepisów bezpieczeństwa.

Ważnym elementem obrony cywilnej jest służba wykrywania skażeń oraz służba powiadamiania i alarmowania. W wielu krajach obrona cywilna dysponuje małymi zespołami lotnictwa /klucz, eskadra/, tworzonymi w ramach istniejących aeroklubów.

Siły samoobrony stanowią najniższą w hierarchii, ale najbardziej rozpowszechnioną formę ochrony ludności. Najczęściej składają się one z ochotników szkolonych w spełnianiu różnych zadań ratowniczych i zapobiegawczych. Szkoleniem i wyposażeniem sił samoobrony oraz zapewnieniem fachowego kierowania nimi zajmują się organy obrony cywilnej. Podstawową formą przygotowania do realizacji zadań samoobrony jest powszechne szkolenie ludności. Siły samoobrony organizowane są w rejonach zamieszkania, obejmują grupy i oddziały samoobrony bloku, kwartału dzielnicy, wsi, osiedla itd., pozostające na miejscu i przystępujące do działania bezpośrednio po ataku. Ważnym elementem w samoobronie jest służba schronowa.

Już w czasie II wojny światowej w głównych państwach Europy w ramach sił cywilnych działało od 2 do 4 milionów ludzi, należy więc przypuszczać, że w warunkach współczesnych siły te

stanowić będą ogromny potencjał systemu obronnego, umożliwiającą realizację na szeroką skalę wszelkich przedsięwzięć z zakresu ochrony ludności.

5.6. Działania na froncie wewnętrznym

5.6.1. Działania militarne

O b r o n a p o w i e t r z n a k r a j u. Według poglądów współczesnych doktryn wojennych dla uzyskania zwycięstwa w wojnie konieczne staje się obecnie nie tylko pokonanie wojsk operacyjnych na froncie zewnętrznym, ale także, a niekiedy przede wszystkim zniszczenie lub obezwładnienie zaplecza, czyli obszaru kraju, którego potencjał jest jednym z czynników przesądzających o przebiegu i ostatecznym wyniku wojny.

Z uwagi na powyższe obrona powietrzna kraju stała się w warunkach współczesnych problemem niezwyklej rangi. Cały kompleks wchodzących w jej zakres przedsięwzięć realizują specjalnie do tego przeznaczone siły i środki /wojska obrony powietrznej kraju/ wraz z siłami i środkami innych rodzajów sił zbrojnych.

Zadaniem wojsk obrony powietrznej kraju jest odparcie środków napadu powietrznego nieprzyjaciela celem niedopuszczenia do ich oddziaływania /lub ograniczenia do minimum tego oddziaływania/ na obiekty, których żywotność jest niezbędna dla funkcjonowania państwa i prowadzenia działań wojennych.

W warunkach współczesnych zagrożenie obszaru kraju jest szczególnie duże z uwagi na gwałtowny rozwój środków napadu powietrznego /ciągłe doskonalenie już istniejących oraz konstruowanie coraz to nowszych/, a przede wszystkim stały wzrost możliwości środków przenoszenia, szczególnie ładunków jądrowych. Czas dolotu pilotowanych środków napadu powietrznego od miejsca bazowania do przygranicznych obiektów uderzeń nie przekracza obecnie najczęściej kilkunastu minut, zaś środków bezpilotowych - znacznie mniej. Powoduje to konieczność utrzymywania sił i środków obrony powietrznej kraju w bardzo wysokiej sprawności i stałej gotowości bojowej. Każde bowiem nieznaczne opóźnienie w uruchomieniu tych środków może doprowadzić do bezkarnego przedarcia się przeciwnika powietrznego do obiektów uderzeń położonych nawet w głębi kraju.

Z uwagi na powyższe w skład współczesnej obrony powietrznej muszą wchodzić: system wykrywania i rozpoznawania środków napadu powietrznego, system powiadamiania i ostrzegania wojsk oraz ludności, wojska raketowe, lotnictwo /w tym myśliwskie/, artyleria przeciwlotnicza i cały szereg innych środków kierowanych, a także odpowiednio zorganizowany system dowodzenia. W skład systemu dowodzenia wchodzi stanowiska dowodzenia wielu szczebli i punkty naprowadzania lotnictwa sprzęgnięte ze sobą różnymi środkami łączności, co umożliwia sprawne dowodzenie całością sił i środków wojsk OPK oraz samodzielne prowadzenie działań bojowych przez wydzielone siły i środki w określonych rejonach i w różnych warunkach sytuacji powietrznej. System ten zapewnia także harmonijne włączenie do działań sił i środków obrony powietrznej innych rodzajów sił zbrojnych oraz koordynację ich działań.

Z uwagi na istniejący stan zagrożenia współczesny system obrony powietrznej kraju musi spełniać wysokie wymagania, a mianowicie:

- być całkowicie zorganizowany już w okresie pokoju, aby zapewnić w każdym czasie odparcie każdego uderzenia, a przede wszystkim pierwszego zmasowanego uderzenia z powietrza, zabezpieczając tym samym sprawne przeprowadzenie mobilizacji i rozwinięcie sił zbrojnych oraz przestawienie gospodarki i administracji państwowej na tory wojenne;

- być stale w wysokim stopniu gotowości bojowej, którą zapewnia nieprzerwane pełnienie dyżurów bojowych sił i środków wojsk obrony powietrznej kraju, a także odpowiednio rozwinięty system dowodzenia nimi na wszystkich szczeblach;

- być trwałe, odporny na uderzenia z powietrza, zdolny do szybkiego odtwarzania zarówno zdolności bojowej zgrupowań wojsk, jak i własnej, przystosowany do prowadzenia działań w warunkach użycia broni masowego rażenia i zakłóceń radioelektronicznych, trudny do rozpoznania;

- umożliwiać wykorzystanie posiadanych sił i środków w systemie obrony powietrznej innych rodzajów sił zbrojnych - między innymi przez odpowiednią rozbudowę systemu dowodzenia i organizację łączności;

- odpowiadać wymaganiom jednolitego systemu obrony powietrznej koalicji. Spełniający te wymagania system obrony powie-

trzej kraju zapewnia zwalczanie przeciwnika w myśl jednolitego zamiaru, pozwala koncentrować siły na kierunkach głównych oraz koordynować wykonywanie zadań niszczenia przeciwnika na całej trasie jego lotu.

Powiązanie obrony powietrznej poszczególnych krajów w jednolity system obrony powietrznej państw koalicji zapewnia standaryzację uzbrojenia, ciągłe jego doskonalenie, szerszą automatyzację procesu dowodzenia, zwiększa potencjał obrony powietrznej poszczególnych krajów, nie tylko w walce z lotnictwem nieprzyjaciela, ale także z raketami strategicznymi oraz aparatami kosmicznymi przystosowanymi do przenoszenia ładunków bojowych.

O b r o n a l ą d o w a. Obrona lądowa państwa realizowana jest zarówno na froncie zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Siły zbrojne przewidziane do działań na froncie zewnętrznym są operacyjnie podporządkowane koalicyjnemu dowództwu i mają wykonywać zadania wspólnie z siłami zbrojnymi pozostałych państw - członków koalicji. Mogą one prowadzić operacje strategiczne zarówno samodzielnie, jak i w składzie wojsk koalicyjnych^{x/}. Siły zbrojne przeznaczone do działań na froncie wewnętrznym pozostają w dyspozycji kierownictwa krajowego. Wykonują one szereg zadań z zakresu zwalczania sił przeciwnika na obszarze kraju oraz zabezpieczenia działań sił zbrojnych na froncie zewnętrznym i wewnętrznym.

Obszar kraju, zwłaszcza w początkowym okresie działań wojennych, może być narażony na oddziaływanie desantów powietrznych i morskich^{xx/} oraz przerzucanych różnymi drogami lub organizowanych wewnątrz kraju grup dywersyjnych i dywersyjno-rozpoznawczych.

Działania dywersyjne prowadzone przez odpowiednio przygotowane i wyposażone siły przeciwnika mogą wielce utrudniać zarówno realizację zadań z zakresu utrzymania porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa kraju, jak też działania wojsk.

x/ Działania na froncie zewnętrznym są szczegółowo omówione w podrozdziale pt. Operacja strategiczna na TDW.

xx/ Przeciwdziałanie desantom powietrznym przedstawia się w rozdziale pt.: "Operacja strategiczna na TDW", a obronę przed desantami morskimi - w punkcie: "Obrona wybrzeża".

Siły dywersyjno-rozpoznawcze, przewidziane do prowadzenia akcji samodzielnych, będą zmierzały do dezorganizowania działalności zaplecza przez niszczenie określonych obiektów wojskowych, komunikacyjnych, łączności, przemysłowych, transportu itp. oraz do zdobywania określonych informacji /na przykład o ruchach wojsk, nastrojach w społeczeństwie, skutkach uderzeń jądrowych oraz obiektach uderzeń/.

Siły dywersyjno-rozpoznawcze mogą działać z baz przygotowanych zawczasu przez agentów wywiadu i zwerbowanych w tym celu ludzi lub z baz zorganizowanych po przerzuceniu ich na miejsce, korzystając ze sprzętu i zaopatrzenia zabranego z sobą oraz z zasobów miejscowych.

Grupy dywersyjno-rozpoznawcze najczęściej przerzucane będą do rejonów działania drogą powietrzną lub morską. Możliwe są także inne sposoby przerzutu, zwłaszcza przed rozpoczęciem działań wojennych. Grupy mogą znaleźć się w kraju przeciwnika "legalnie" /np. jako turyści/, przenikając w odpowiednim czasie do rejonów działania. Bardzo dogodny dla przerzutu będzie okres bezpośrednio poprzedzający wojnę lub sam jej początek, zwłaszcza rozporządzenie rozśrodkowywania ludności /utrudniona kontrola i łatwość zainstalowania się wśród obcej w danym rejonie ludności ewakuowanej z dużych ośrodków/.

Do walki z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi przeznaczone są przede wszystkim siły lokalne - oddziały terytorialne /kompanie, bataliony/, milicja, służby bezpieczeństwa i jednostki graniczne, a także oddziały samoobrony. W jednych państwach odpowiedzialność za ich zwalczanie spoczywa na siłach zbrojnych, w innych na siłach resortu spraw wewnętrznych.

Podstawowe znaczenie przy organizowaniu walki z dywersją ma szeroko rozgałęziona sieć obserwacji i rozpoznania oraz współdziałanie ludności z siłami przeznaczonymi do zwalczania dywersji. Istotnym elementem walki jest ochrona ważnych obiektów, polegająca na zorganizowaniu wokół tych obiektów szerokiego pierścienia stałego rozpoznania, przeszkód i zapór na podejściach oraz stanowisk obronnych dla załogi, a także ścisła kontrola ruchu wokół strzeżonych obiektów. Dzięki tak zorganizowanej obronie obiektów oraz utrzymywaniu aktywnie działających w

terenie garnizonów utworzona zostaje sieć znacznie ograniczająca swobodę poruszania się w danym rejonie. Sieć tę można wzmocnić, prowadząc rozpoznanie z powietrza rejonów prawdopodobnego bazowania grup dywersyjno-rozpoznawczych przy pomocy śmigłowców i lekkich samolotów rozpoznawczych.

Siłom organizującym i realizującym walkę przeciwdywersyjną stawia się dwa podstawowe wymagania, a mianowicie mają one:

- nie dopuścić do wykonania zadań dywersyjnych poprzez szybką likwidację sił dywersyjnych;
- organizować akcję likwidacyjną natychmiast po wykryciu grupy /czy to w miejscu lądowania, bazowania, czy też po wykonaniu akcji dywersyjnej/.

Sprostanie tym wymaganiom jest możliwe tylko przy dysponowaniu bardzo ruchliwymi i stale będącymi w gotowości do działania siłami przeciwdywersyjnymi.

Do drugiego rodzaju przedsięwzięć wykonywanych przez wojska działające w ramach obrony lądowej na froncie wewnętrznym należy realizacja szeregu zadań zabezpieczających, z których za najważniejsze uważa się przeprowadzenie i zabezpieczenie mobilizacji oraz organizację i zabezpieczenie ruchu na obszarze kraju.

Mobilizację organizują i przeprowadzają odpowiednie terytorialne ogniwa mobilizacyjne sił zbrojnych i administracji, prowadzące ewidencję rezerw osobowych i sprzętu pobieranego dla sił zbrojnych z różnych zakładów i przedsiębiorstw.

W większości państw mobilizacja oparta jest obecnie w maksymalnie możliwym stopniu na systemie terytorialnym, w którym poszczególne oddziały i jednostki uzupełniane są z rezerw rozmieszczonych jak najbliżej rejonu mobilizacji.

Następstwem przeprowadzenia mobilizacji jest rozwinięcie wojsk, czyli - upraszczając - ich przejście z rejonów stałej dyslokacji czy rejonów alarmowych do rejonów przewidywanych działań. W związku z tym niezbędne jest wykonanie szeregu zadań z zakresu organizacji i zabezpieczenia ruchu na obszarze kraju. Do ich realizacji wykorzystuje się terytorialne pododdziały i oddziały zabezpieczenia ruchu: drogowe, kolejowe, regulacji ruchu, remontowo-ewakuacyjne, pomocy medycznej, zaopatrzenia i inne, rozwijane wzdłuż wyznaczonych tras przemarszu wojsk, a szczególnie w rejonach, w których mogą nastąpić największe zakłócenia

ruchu /takich, jak przeprawy przez szerokie przeszkody wodne i ważne węzły dróg/. Wzdłuż tras przemarszu gromadzone są również zapasy sprzętu i zaopatrzenia dla uzupełnienia strat eksploatacyjnych lub strat poniesionych wskutek uderzeń nieprzyjaciela na maszerujące kolumny.

Dalsze zadania dotyczą szkolenia rezerw i uzupełnianie sił zbrojnych, dowozu zaopatrzenia z baz krajowych do baz polowych oraz ewakuacji i naprawy zniszczonego i zużytego sprzętu, ewakuacji rannych i chorych do szpitali stałych na zapleczu itp.

Pomyślne zrealizowanie wszystkich tych przedsięwzięć możliwe jest jedynie przy sprężystej organizacji, sprawnie działającej łączności i komunikacji oraz należytym zarządzaniu.

O b r o n a w y b r z e ż a .

Posiadanie przez państwo granicy morskiej stwarza nie tylko warunki dogodne do przerzutu na jego terytorium grup dywersyjno-rozpoznawczych i do ataków lotnictwa bezpieczny przelot aż do osiągnięcia linii brzegowej, ale również - i to przede wszystkim - do wykonania przez nieprzyjaciela desantu morskiego. Z tej też przyczyny obrona wybrzeża rozpatrywana jest z reguły kompleksowo, a mianowicie jako walka z desantem na morzu, w powietrzu i na lądzie^{x/}.

W ramach tak pomyślanej obrony kompleksowej wykonuje się szereg zadań, do których zalicza się: dozоровanie i prowadzenie rozpoznania na morzu, obserwację baz morskich przeciwnika i portów, w których może odbywać się formowanie desantu morskiego, dozоровanie linii brzegowej i wód przybrzeżnych przez urządzenia radiolokacyjne, posterunki obserwacyjne i okręty flotyli przybrzeżnych. Ponadto w ramach tej obrony przygotowuje się stanowiska artylerii nadbrzeżnej, pola minowe, przeszkody podwodne i brzegowe; stanowiska polowe i umocnienia dla jednostek obrony

x/ W krajach o długiej linii brzegowej /Anglia, Francja, Włochy/ w zakres zadań obrony wybrzeża wchodzi wyłącznie zwalczanie sił morskich i desantowych na morzu oraz obrona portów i baz morskich; natomiast walka z desantem po wylądowaniu oraz zwalczanie dywersji należą do zadań obrony lądowej, a zadania obrony powietrznej i obrony cywilnej wykonywane są w ramach systemu obrony obszaru kraju. W związku z tym, odpowiedzialność za obronę wybrzeża ponosi marynarka wojenna i lotnictwo morskie /brzegowe/.

lądowej przewidywanych do zwalczania desantu morskiego.

Nie wszystkie siły i środki systemu są w pełni rozwinięte. Dotyczy to szczególnie pól minowych i przeszkód /środki do ich wykonania najczęściej składowane są w pobliżu brzegu/, które urządzane są dopiero w wypadku zaistnienia realnej możliwości wysadzenia desantu.

Nie całe wybrzeże morskie nadaje się do lądowania desantu morskiego. Stopień przygotowania linii brzegowej do obrony zależy od warunków, takich jak: ukształtowanie linii brzegowej, rozległość plaż, głębokość wód przybrzeżnych i ukształtowanie dna, wysokość brzegu, możliwość wyjścia z przyczółka w głąb lądu itp. Miejsca najbardziej dogodne przygotowuje się do obrony, mniej dogodne są tylko dozorowane.

Obsadzenie linii brzegowej wojskami następuje dopiero w okresie bezpośredniego zagrożenia lądowaniem desantu. W głębi utrzymywane są silne odwody /zwłaszcza pancerne/, przeznaczone do wykonywania kontrataków i zwalczania desantów powietrznych, których lądowanie poprzedza zwykle wysadzenie desantu morskiego.

Walka z desantem morskim przebiega zwykle w trzech etapach. Pierwszy etap rozpoczyna się z chwilą wykrycia przygotowań sprzętu pływającego i wojsk desantowych nieprzyjaciela w portach załadowania. W etapie tym zadania realizowane są przez lotnictwo, broń raketową o odpowiednim zasięgu oraz siły marynarki wojennej.

Jeżeli działania w pierwszym etapie nie dadzą pomyślnego rezultatu i siły desantowe wyjdą już w morze, rozpoczyna się etap drugi - niszczenie desantu tymi samymi środkami w czasie przejścia morzem i podchodzenia do brzegu. W pobliżu brzegu do walki włączają się kolejno /odpowiednio do zasięgu ognia/ znajdujące się na nim środki. W tym samym czasie środki wspierające desant wykonują potężne zmasowane uderzenie ogniowe na odcinek lądowania desantu, zmierzające do obezwładnienia środków obrony. Wynik tego pojedynku ogniowego rozstrzyga o tym, czy desant uchwyci przyczółek, czy też będzie zmuszony do odwrotu.

Etap trzeci obejmuje walkę na brzegu. Chodzi w niej o zepchnięcie i zniszczenie rzutu szturmowego, rozbicie drugiego rzutu desantu znajdującego się jeszcze na wodzie i rozbicie ewentualnych desantów powietrznych znajdujących się na tyłach

obrony. Obrona dąży do tego, aby te trzy elementy desantu nie mogły się połączyć dla utworzenia wspólnego dość rozległego przyczółka, pozwalającego na lądowanie dalszych rzutów.

W działaniach przeciw desantowi morskemu ogromne znaczenie przypisuje się ruchliwym odwodom, zdolnym do szybkiego podejścia do rejonu walki. Zależy to nie tylko od wyposażenia tych odwodów w odpowiedni sprzęt, ale i od przygotowania w pasie nadmorskim gęstej sieci dróg, umożliwiającej szybkie manewrowanie odwodami.

Możliwości wysadzenia desantów na brzegach małych akwenów, takich jak Bałtyk, są ograniczone do szczebla operacyjno-taktycznego, a więc zadanie obrony wybrzeża spoczywa wówczas na wojskach lądowych. Dlatego też prowadzona w takich warunkach obrona wybrzeża zaliczana jest częstokroć do zakresu obrony lądowej.

5.6.2. Obrona cywilna

O ile działanie sił i środków obrony powietrznej kraju, obrony lądowej i obrony wybrzeża polega przede wszystkim na zwalczaniu sił przeciwnika, o tyle przedsięwzięcia realizowane w ramach obrony cywilnej sprowadzają się do zmniejszenia skutków i likwidacji następstw uderzeń przeciwnika na obszar kraju oraz do zachowania ciągłości i sprawności funkcjonowania gospodarki narodowej i systemu kierowania, a przede wszystkim do zapewnienia skutecznej ochrony ludności.

W wojnie współczesnej, ze względu na możliwość zastosowania broni masowej zagłady, chodzi głównie o przygotowanie systemu obronnego kraju, a w jego ramach całego obronnie zorganizowanego społeczeństwa do sprawnego przeciwdziałania skutkom użycia środków jądrowych, chemicznych i biologicznych oraz niesienia pomocy poszkodowanym.

Na zadania obrony cywilnej nie można jednak patrzeć jedynie przez pryzmat działań wojennych, w czasie których następuje spotęgowanie do niebywałych rozmiarów różnego rodzaju zagrożeń człowieka i środowiska. Należy do nich również zaliczyć ratowanie ludzi i niesienie pomocy w czasie pokoju, wszędzie tam, gdzie jest ona konieczna. Współczesna cywilizacja i siły przyrody stwarzają coraz większe zagrożenie /pożary, katastrofy przemysłowe i komunikacyjne, klęski żywiołowe zdarzające się coraz

częściej, których skutki mogą objąć swoim zasięgiem duże obszary/. Dobrze zorganizowana obrona cywilna, dysponująca wyszkolonymi i odpowiednio wyposażonymi służbami, powinna nie tylko nieść skuteczną pomoc, ale zapobiegać skutkom katastrof w czasie pokoju poprzez nadzór nad źródłami zagrożenia oraz poprzez uświadamianie i szkolenie ludności. A zatem można powiedzieć, że współcześnie do przedsięwzięć realizowanych w ramach obrony cywilnej należy nie tylko zapewnienie wszechstronnej ochrony ludności, gospodarki i instytucji państwowych przed skutkami działania współczesnych środków rażenia w czasie wojny, ale również ochrony przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof w czasie pokoju, poprzez zapobieganie im, a w razie zaistnienia - niesienie pomocy poszkodowanym.

Wykonanie tak zakresowo rozległych i skomplikowanych zadań jest możliwe tylko wówczas, gdy do ich realizacji przystąpią w ścisłym ze sobą współdziałaniu władze państwowe, służby komunalne, zakłady pracy, organizacje społeczne, poszczególni obywatele /z obowiązku lub ochotniczo/, jednym słowem - całe obronnie zorganizowane społeczeństwo.

Ażeby działanie zakrojone na tak szeroką skalę odznaczało się efektywnością, muszą być spełnione określone wymagania:

- po pierwsze - ma to być działanie kompleksowe wszystkich zintegrowanych w ramach obrony cywilnej służb ratownictwa i pomocy, ponieważ każda katastrofa w czasie pokoju i każdy atak nieprzyjaciela w czasie wojny niosą ze sobą różnorodne skutki, przy których likwidacji niezbędne jest współdziałanie różnych wyspecjalizowanych służb;

- po drugie - przy niesieniu pomocy liczy się szybkość i sprawność działania, które można uzyskać jedynie posiadając dobrze rozbudowaną i stale działającą sieć rozpoznania i powiadamiania, zdolną do natychmiastowego uruchamiania służb ratowniczych;

- po trzecie - sprawą niezmiernie wagi jest powszechność przygotowania gospodarki narodowej i społeczeństwa do świadomego i celowego działania na wypadek zagrożenia lub katastrofy, a ce za tym idzie - do wykorzystania wszystkich sił i środków w celu udzielania pomocy i do samopomocy;

- po czwarte - chodzi o szybkie przywrócenie bezpieczeństwa i zagwarantowanie warunków egzystencji /zapewnienie ludziom środków niezbędnych do życia w zniszczonym środowisku lub ewakuacja z rejonów nie nadających się do przebywania/.

Dla zorganizowania w pełni sprawnej obrony cywilnej wykorzystuje się najnowsze zdobycze nauki i techniki, prowadzi się też specjalistyczne prace badawcze w celu ustalenia możliwie najlepszych rozwiązań organizacyjnych i najskuteczniejszych metod działania. Chodzi bowiem o jak najpełniejsze wykorzystanie istniejących możliwości materiałowych, sprzętowych i kadrowych.

Zakres szczegółowych zadań obrony cywilnej jest bardzo szeroki: od ochrony indywidualnej każdego obywatela i jego mienia, poprzez obronę zbiorowisk ludzkich, obiektów gospodarczych, urządzeń użyteczności publicznej i instytucji, aż do stworzenia warunków biologicznego przetrwania narodu oraz odbudowy kraju po zniszczeniach wojennych. Tak rozumiane przedsięwzięcia obrony cywilnej realizowane są w ramach następujących zasadniczych grup zadań: zapobiegania, ochrony, niesienia pomocy /ratownictwa/, odbudowy. W każdej z tych grup zadań występują elementy planowania, przygotowania i szkolenia /przede wszystkim podczas pokoju/ oraz elementy wykonawcze /przede wszystkim w czasie wojny/^{x/}.

Z a p o b i e g a n i e. Zapobieganiem w aspekcie obrony cywilnej nazywa się wszystkie te przedsięwzięcia, które zmniejszają wrażliwość ludności i infrastruktury kraju na skutki fizycznego i psychicznego oddziaływania nieprzyjaciela.

Przedsięwzięcia te dotyczą w zasadzie dwu sfer: materialnej i organizacyjnej. W sferze materialnej dąży się do maksymalnego uodpornienia ludzi, budowli, instalacji i urządzeń na skutki działania żywołów i środków walki /przede wszystkim broni jądrowej/.

x/ W ostatnich latach większość organizacji obrony cywilnej nastawia się - wobec narastania poważnych zagrożeń związanych z rozwojem wielu niebezpiecznych dla otoczenia gałęzi produkcji, a także coraz liczniejszych i groźniejszych w skutkach wypadków komunikacyjnych i klęsk żywiołowych - na zapobieganie skutkom katastrof i na wykonywanie zadań ratownictwa w okresie pokoju. W wielu krajach dokonano daleko idącej reorganizacji, zmierzającej właśnie w kierunku usprawniania działania w okresie pokoju, co niewątpliwie wpływa na poziom z jakiego następuje rozwinięcie sił w wypadku zagrożenia i wojny /patrz przyp. 5.3/.

W sferze organizacyjnej główne wysiłki skupiają się na usunięciu ludności ekonomicznie zbędnej, a więc nie związanej bezpośrednio z obroną, produkcją i usługami, z rejonów uznanych za zagrożone uderzeniami nieprzyjaciela oraz na przygotowaniu sprawnego systemu powiadamiania i alarmowania w wypadku bezpośredniego zagrożenia atakiem lub skażeniem.

O c h r o n a. Zadania ochrony ludności sprowadzają się do dwu zasadniczych rodzajów zabiegów: ochrony zbiorowej za pomocą różnych budowli ochronnych /schrony, ukrycia/, zabezpieczających przed skutkami rażenia stosowanej broni, oraz ochrony indywidualnej za pomocą środków zabezpieczających przed niektórymi środkami rażenia.

Oddzielnym zagadnieniem związanym z ochroną ludności jest ochrona środków niezbędnych do egzystencji, a więc: żywności i wody przed skażeniami chemicznymi, biologicznymi i promieniotwórczymi, a także ochrona zwierząt hodowlanych, paszy i płodów rolnych.

R a t o w n i c t w o. Mimo zastosowania wszelkich środków zapobiegania i ochrony, każdy atak bronią masowego rażenia spowoduje znaczne straty materialne w ludziach. Zmniejszenie rozmiarów zniszczeń, a przede wszystkim strat wśród ludności kraju jest możliwe tylko poprzez szybkie działanie wkraczających do rejonu porażenia sił obrony cywilnej - zwane akcją ratowniczą. Akcja ratownicza jest to kompleksowe działanie sił obrony cywilnej, zmierzające do uratowania możliwie największej liczby ludzi poprzez udzielenie im niezbędnej pomocy i ewakuację z rejonu porażenia, a pośrednio - do uratowania nie zniszczonej, a zagrożonej działaniem wtórnych czynników rażenia substancji materialnej porażonego rejonu.

O d b u d o w a. Po zakończeniu akcji ratowniczej musi zapadnąć decyzja o dalszych pracach w rejonie porażenia, zmierzających do rehabilitacji tego rejonu. Decyzja taka opiera się przede wszystkim na ocenie zniszczeń i możliwości ich likwidacji oraz możliwości życia i pracy w zniszczonym rejonie. W zależności od decyzji albo pozostawia się zniszczony rejon ewakuując wszystko, co się da uratować, albo też przystępuje do jego odbudowy, zachowując odpowiednią kolejność prac. W pierwszej kolejności należy usunąć wszelkie źródła bezpośredniego zagrożenia

nia/źródła promieniowania, budowle grożące zawaleniem, zwłoki ofiar ataku i źródła zakażenia/; następnie przywraca się warunki egzystencji /zaopatrzenie w wodę i energię, produkcja żywności lub jej dostawa, podstawowe usługi/.

Do zadań z tego zakresu należą również przedsięwzięcia wykonywane przez służbę zdrowia, a zmierzające do przywrócenia zdrowia i zdolności do normalnego życia ofiarom skutków użycia broni masowej zagłady. Jeśli uwzględnić straty zarówno w szeregach służby zdrowia, jak i zniszczenia bazy leczniczej, będzie to ogromny wysiłek, nieporównywalny jednak do potrzeb /ofiary mogą wynieść setki tysięcy, a nawet miliony ludzi/.

P o w s z e c h n e s z k o l e n i e l u d n o ś c i. W większości krajów do zadań obrony cywilnej należy powszechne szkolenie ludności. Obowiązek uczestniczenia w nim jest najczęściej określony ustawowo. Szkolenie takie powinno przygotować każdego obywatela do przetrwania w warunkach wojny jądrowej, zapewniając mu możliwość nabycia określonych umiejętności i nawyków samoobrony, a w szczególności umiejętności stosowania wszelkich dostępnych środków ochrony, właściwego wykorzystania przygotowanych i doraźnych ukryć w wypadku zaskakującego ataku, znajomości sposobów zabezpieczenia żywności i wody oraz niesienia pierwszej pomocy^{x/}.

5.6.3. Utrzymanie porządku i bezpieczeństwa

Okres bezpośrednio poprzedzający wybuch wojny cechuje znaczne wzmożenie oddziaływania obcego wywiadu oraz agentur wrogiej propagandy, nastawionej na sianie niepokoju i zamętu w szczególnie trudnych warunkach, jakie powstaną w początkowym okresie wojny wskutek wykonania na zaplecze zmasowanych uderzeń lotnictwa i środków broni jądrowej, przemarszu wojsk, rozśrodkowywania ludności czy prowadzenia akcji ratowniczych. W czasie wojny należy się też liczyć ze wzmożoną działalnością elementów przestępczych, ludzi z marginesu społecznego, uchyla-

x/ Wyższym stopniem wtajemniczenia jest umiejętność przygotowania prostego schronu i organizowania życia w schronie, umiejętność przywrócenia podstawowych warunków bytowania w zniszczonym rejonie i zabezpieczenia się przed skutkami porażenia do czasu nadejścia pomocy.

jących się od pełnienia ustawowo nakazanych obowiązków /udziału w pracy i obronie/, oraz z dezercją.

Wszystko to sprawia, że zadania służb porządkowo-ochronnych i służb bezpieczeństwa wzrosną niepomrotnie, a dla ich wykonania niezbędne będzie zastosowanie szczególnych przedsięwzięć zapobiegawczych.

Wzmoczeniu dyscypliny społecznej oraz zachowaniu porządku i bezpieczeństwa służyć mają zaostrzone rygory prawne zawarte w ustawach szczególnych okresu wojennego. Dotyczą one zwiększenia świadczeń na rzecz obrony oraz ograniczenia swobód obywatelskich. Do takich nakazanych prawnie rygorów zalicza się: obowiązek pracy poniżej i powyżej ustalonego w czasie pokoju wieku produkcyjnego, dostarczania narzędzi, sprzętu, pojazdów, zakaz zmiany miejsca pobytu bez zezwolenia, obowiązek noszenia znaków rozpoznawczych, racjonowania i utrzymania zapasów żywności itp.

W związku z zagrożeniem obiektów i organów władzy zachodzi konieczność zorganizowania ich ochrony. W większości krajów ochrona obiektów podzielona jest między siły zbrojne i siły porządkowo-ochronne. Wojsko przejmuje pod ochronę obiekty własne oraz najważniejsze obiekty gospodarki narodowej, mające podstawowe znaczenie dla wysiłku obronnego; pozostałe ważne obiekty przejmuje siły porządkowo-ochronne ministerstwa spraw wewnętrznych oraz lokalne oddziały samoobrony^{x/}.

Licząc się ze wzmożoną działalnością wywiadowczą, władze bezpieczeństwa muszą zaostrzyć swą czujność oraz szczególnie uczulić społeczeństwo na symptomy oddziaływania wywiadu. Na czas wojny zaostrza się sankcje za ujawnianie tajemnic służbowych i państwowych oraz brak nadzoru nad zachowaniem tajemnicy, izoluje osoby podejrzane o współpracę z obcym wywiadem i kolportujące materiały wrogiej propagandy, a także zwraca szczególną uwagę na cudzoziemców pochodzących z krajów przeciwnego obozu.

Ważnym zadaniem jest ochrona granicy państwowej w celu niedopuszczenia do przenikania obcych agentów i grup dywersyjnych na obszar kraju. W wypadku, gdy granica znajduje się w strefie działań bojowych frontu zewnętrznego, w niektórych

x/ W niektórych krajach /na przykład w RFN, Francji/ organizuje się ochronę obiektów wyłącznie wojskowymi siłami terytorialnymi, pozostawiając siłom policyjnym tylko zadania porządkowe i działania w ramach obrony cywilnej.

krajach przewiduje się wycofanie sił ochrony granicy dla utworzenia strefy zaporowej poza frontem.

Bardzo trudnym zadaniem i właściwie nigdzie nie rozwiązany jest ochrona mieszkań i mienia pozostawionego przez ludzi /na skutek rozśrodkowywania ludności, po wykonanych uderzeniach ogniowych itp./ oraz zapobieganie grabieży w tych rejonach. Planowane pieczętowanie mieszkań i częste patrolowanie jest rozwiązaniem połowicznym.

W zakres zabezpieczenia organów władzy i administracji wchodzi cały szereg przedsięwzięć - od przygotowania stałych i polowych stanowisk kierowania oraz zapewnienia im łączności począwszy, aż do bezpośredniej ochrony tych stanowisk przed działaniami dywersji i wywiadu. Trudno jest określić wspólne dla wszystkich systemów obronnych zasady rozwiązywania tego problemu. W niektórych systemach zapewnia się odpowiednio zabezpieczone pomieszczenia w siedzibach władz, przyjmując, że pozostaną one na miejscu; w innych zakłada się ich przemieszczenie na odpowiednio przygotowane i chronione polowe stanowiska dowodzenia, znajdujące się poza przewidywanymi rejonami uderzeń jądrowych. Zadanie te realizują specjalne jednostki ochrony.

5.7. Kierowanie i zarządzanie działalnością obronną państwa

Do przedsięwzięć związanych z kierowaniem działalnością obronną przywiązywano zawsze dużą wagę - a dla ich konsekwentnej realizacji powoływano na szczeblach państwowych odpowiednie organy.

Podczas drugiej wojny światowej struktury tych organów i metody kierowania działalnością obronną /wojenną/ w poszczególnych państwach były różne, choć już wówczas można było w niektórych z nich zaobserwować dążność do unifikacji kierowania działalnością obronną w dziedzinach politycznej, ekonomicznej i wojskowej. Najskuteczniej można to było oczywiście realizować w

w państwach, w których istniały i sprawnie działały już przed wojną przeznaczone do tego organy - komitety lub rady obronne^{x/}.

W państwach wchodzących w skład wielkich koalicji na procesy kierowania i zarządzania działalnością obronną rzutowała konieczność wspólnego rozwiązywania szeregu problemów^{xx/}.

Doświadczenia wyniesione z drugiej wojny światowej oraz przypuszczalny charakter przyszłych działań wojennych /przewidywane sposoby ich prowadzenia w związku z możliwością zastosowania broni jądrowej/ wywarły swój wpływ na tworzone współcześnie zarówno koalicyjne, jak i państwowe systemy kierowania działalnością obronną, na ich organizację oraz metody i formy działania. Znalazło to odzwierciedlenie w strukturach organizacyjnych dwóch podstawowych systemów koalicyjnych - paktu NATO i Układu Warszawskiego - oraz poszczególnych wchodzących w ich skład państw.

W latach pięćdziesiątych, tj. w okresie nasilenia się "zimnowojennej" polityki państw imperialistycznych, został powołany do życia Pakt Północnoatlantycki /NATO/. Koalicyjny system kierowania NATO został rozbudowany odpowiednio do przewidywanych potrzeb przyszłej wojny. Zasadnicze problemy, takie jak: ogólne

x/ W ZSRR w czasie wojny Państwowy Komitet Obrony przejął pełnię władzy w państwie, jednocząc wysiłki kierownictwa wojskowego, politycznego i gospodarczego. W skład Państwowego Komitetu Obrony wchodził Biuro Polityczne i Sekretarze KC KPZR. Jednoczeniu wysiłków obronnych sprzyjało połączenie w jednej osobie funkcji przywódcy partii i szefa rządu, przewodniczącego Państwowego Komitetu Obrony, naczelnego wodza i ministra obrony. W gospodarce państwowej i administracji działali pełnomocnicy Państwowego Komitetu Obrony, których zadaniem było organizowanie wszechstronnego wykorzystania ekonomicznych, moralno-politycznych i militarnych możliwości obronnych.

xx/ Całokształt wysiłków wojennych głównych partnerów koalicji antyfaszystowskiej - USA i Wielkiej Brytanii - uzgadniany był na kolejnych konferencjach szefów ich rządów. Do koordynowania działań wojennych powołano wiosną 1942 r. Zjednoczony Komitet Szefów Sztabów z siedzibą w Waszyngtonie. Jego zadaniem było opracowywanie i realizowanie planów strategicznych oraz określanie potrzeb w zakresie zabezpieczenia materiałowo-technicznego wynikających z planów strategiczno-operacyjnych. Na teatrach wojennych, na których działały siły wojskowe obu państw, powoływano wspólne naczelne dowództwa. Rządy USA i Wielkiej Brytanii musiały również uzgadniać swoją linię postępowania przy rozwiązywaniu zasadniczych problemów politycznych i militarnych z ZSRR, co miało miejsce na konferencjach zanotowanych w historii jako moskiewska, teherańska i jałtańska.

założenia programowe, określanie kursu polityki oraz wysiłków i wkładów gospodarczych państw-uczestników, rozstrzygane są na sesjach Rady NATO. W skład Rady wchodzi ministrowie spraw zagranicznych, obrony i finansów, a w jej pracach często uczestniczą również szefowie rządów państw-członków NATO. W okresach między sesjami Rady NATO działalnością jej kieruje Rada Stałych Przedstawicieli. Planowaniem strategicznym i przygotowaniem sił zbrojnych do wykonania przewidywanych zadań kieruje naczelny organ wojskowy NATO - Komitet Wojskowy. W jego skład wchodzi przedstawiciele Komitetów Szefów Sztabów USA, Wielkiej Brytanii oraz szefowie sztabów generalnych pozostałych krajów członkowskich NATO. Siłami NATO kierują bezpośrednio Naczelne Dowództwa Połączonych Sił Zbrojnych na kontynentach i morzach /Europy, USA i Kanady, Atlantyku, Kanału La Manche/.

W odpowiedzi na powołanie do życia agresywnego bloku NATO został utworzony dla odparcia ewentualnego napadu Układ Warszawski, jednoczący w sojuszu obronnym państwa socjalistyczne. Zadaniem jego jest łączenie w celach obronnych, politycznych, gospodarczych i militarnych wysiłków tych państw oraz jednolite kierowanie na wypadek agresji działaniami tej części sił zbrojnych, która wydzielona jest do wspólnych działań. Najwyższym organem kierowania w Układzie Warszawskim jest Polityczny Komitet Konsultacyjny. Komitetowi temu podlega z kolei Dowództwo Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego, w którego skład wchodzi przedstawiciele organów kierowniczych sił zbrojnych wszystkich państw-uczestników układu.

Poszczególne kraje wchodzące w skład obu bloków organizują jednocześnie wewnątrzpaństwową działalność obronną. Zadania obronne realizują organa oraz instytucje państwowe i organizacje społeczne jeszcze w okresie pokoju. Ponieważ zadania te są obecnie wykonywane głównie w ogniwach gospodarki narodowej i administracji państwowej, dlatego też kierowanie i zarządzanie przygotowaniem obronnymi w czasie pokoju oraz obroną państwa w czasie wojny realizowane jest w ramach ogólnopaństwowego systemu kierowania. Kierowanie obroną państwa obejmuje więc działalność najwyższych organów władz politycznych, państwowych i administracyjnych, których pierwszoplanowym zadaniem jest określenie stopnia zorganizowania i przygotowania państwa do prowadzenia wojny w podstawowych dziedzinach działalności, a więc w politycznej,

gospodarczej i militarnej, oraz w zakresie obrony cywilnej. ZACHODZI W ZWIĄZKU Z TYM POTRZEBA BIEŻĄCEJ KOORDYNACJI CAŁOKSZTAŁTU przedsięwzięć podejmowanych i realizowanych w ramach przygotowań obronnych, co sprawia, że rola organów i ogniw obronnych funkcjonujących w ramach państwowych systemów kierowania jest obecnie niezwykle doniosła.

Organem wyznaczanym do ogólnego kierowania sprawami obronności kraju jest obecnie zazwyczaj określony organ rządowy lub organ podlegający bezpośrednio głowie państwa i noszący nazwę rady lub komitetu obrony. Do obowiązków jego należy ustalanie ogólnych założeń obrony kraju i kierowanie przygotowaniem obronnymi. Najczęściej przewodniczącym tego organu jest prezes rady ministrów, a w niektórych państwach prezydent. Na niższych szczeblach kierowania powoływane są zazwyczaj terytorialne komitety obrony. Bezpośrednią odpowiedzialność za przygotowania obronne kraju ponosi minister obrony, dysponujący odpowiednimi organami centralnymi i terytorialnymi oraz przedstawicielstwami wojskowymi w różnych resortach, które zajmują się określonymi dziedzinami obronności i planowania obronnego. Głównym organem planowania obronnego w resorcie obrony jest sztab generalny^{x/}.

Obszar państwa jest podzielony na okręgi wojskowe, których dowództwa odpowiedzialne są za utrzymanie, wyszkolenie i mobilizację określonej liczby jednostek sił zbrojnych oraz za obronę terytorium kraju na swoim obszarze /patrz przyp. 5.4/. Liczba okręgów uzależniona jest najczęściej od możliwości mobilizacyjnych /możliwości zmobilizowania korpusu lub armii i zapewnienia skutecznej obrony obszaru/. Okręgom podlegają terytorialne ogniwa dowodzenia, dostosowane na ogół do podziału administracyjnego kraju i dysponujące odpowiednimi siłami obrony^{xx/}.

x/ W państwach, w których istnieją oprócz sztabu generalnego sztaby poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, występuje zwykle tak zwany komitet szefów sztabu /USA, Francja, Anglia/ jako organ koordynujący działalność obronną poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

xx/ W takich krajach jak Anglia i Francja występują ogniwa pośrednie, dysponujące odpowiednimi siłami obrony terytorialnej. W strukturze niektórych sił zbrojnych jest jeszcze oddzielny podział na okręgi lotnicze lub okręgi obrony powietrznej kraju oraz w krajach morskich - podział na okręgi morskie. W związku z tym istnieją wyższe ogniwa obrony terytorium kraju /Francja, RFN/, zwane strefami obrony, których zadaniem jest koordynacja działań trzech rodzajów sił zbrojnych, oraz organ centralny - dowództwo obrony terytorialnej.

W różnych państwach różne jest podporządkowanie obrony cywilnej. W niektórych pozostaje ona w gestii ministerstwa spraw wewnętrznych, w innych - w gestii ministerstwa obrony, ale operacyjnie podporządkowana jest właściwym terytorialnym komitetom obrony.

W niniejszym opracowaniu - jako szczególnie nas interesujący - zostanie szerzej omówiony system kierowania i zarządzania działalnością obronną naszego kraju.

W Polsce Ludowej kierowniczą funkcję we wszystkich dziedzinach działalności państwowej sprawuje Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Jednym z głównych celów kierownictwa partyjnego jest umacnianie mocy obronnej naszego państwa. W związku z tym partia wytycza kierunki polityki obronnej oraz rozbudowy potencjału obronnego, jak też ustala podstawowe zasady organizacji sił zbrojnych.

W uchwałach podejmowanych na kolejnych zjazdach i konferencjach partyjnych ustala się kierunkowe wytyczne co do umacniania obronności. Kierownicza rola partii w praktycznym realizowaniu tych wytycznych uzewnętrznia się poprzez udział członków Biura Politycznego i Sekretariatu KC PZPR w działalności Komitetu Obrony Kraju /KOK/^{x/}, a na szczeblu terenowym - kierownictwa wojewódzkich instancji partyjnych w działalności wojewódzkich komitetów obrony.

Komitet Obrony Kraju jako organ Rady Ministrów podejmuje zasadnicze decyzje w sprawach dotyczących obronności kraju, a w odniesieniu do problemów, których rozwiązanie pozostaje w kompetencji najwyższych władz państwowych, przedstawia tym władzom swoje propozycje.

Do zadań KOK należy więc przede wszystkim zaliczyć:

- ustalanie generalnych założeń obrony państwa oraz kie-

x/ Przewodniczącym KOK jest prezes Rady Ministrów, zastępcą przewodniczącego do spraw sił zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego - minister obrony narodowej. W skład KOK wchodzi wyznaczeni członkowie Biura Politycznego i Sekretariatu KC PZPR, spośród których są powoływani zastępcy przewodniczącego KOK do spraw politycznych i gospodarczych, wyznaczeni członkowie Rady Ministrów, szef Sztabu Generalnego, ministrowie spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych, szef OC kraju oraz sekretarz KOK, funkcje szefa OCK i sekretarza KOK pełnią z zasady wiceministrowie obrony narodowej.

rowanie całokształtem przedsięwzięć z zakresu obronności kraju;
- ustalanie założeń organizacji sił zbrojnych i obrony cywilnej;

- koordynowanie działalności centralnych i wojewódzkich organów administracji państwowej w dziedzinie obronności kraju;

- określanie środków niezbędnych dla realizacji zadań obronnych;

- kontrolowanie wykonania zadań oraz sposobów realizacji decyzji w sprawach obronnych.

Wszyscy członkowie KOK, niezależnie od uczestnictwa w procesie wypracowywania i uchwalania decyzji tego organu, kierują realizacją zadań obronnych odpowiednio do sprawowanych przez nich funkcji we władzach politycznych, państwowych bądź administracyjnych.

Zgodnie z odnośną uchwałą KOK w działalności obronnej na szczeblu centralnym uczestniczą wszystkie ministerstwa i instytucje centralne. Ich kierownictwa są odpowiedzialne za wykonanie przez podległe działy zarządu państwowego wszystkich planowanych zadań obronnych. Niezależnie od tego na szczeblu centralnym powołuje się szefa obrony cywilnej kraju. Funkcję tę powierza się jednemu z wiceministrów obrony narodowej. Równocześnie zadania z dziedziny obrony cywilnej włączone zostały do zakresów działania wszystkich organów administracyjnych szczebla centralnego i wojewódzkiego.

Działalność Komitetu Obrony Kraju zabezpieczają odpowiednie ogniwa sztabowe, a mianowicie:

- Sztab Generalny - w zakresie planowania strategiczno-obronnego w skali państwa, co wiąże się ze sprawowaniem funkcji koordynacyjnych w dziedzinie usprawniania ogólnosystemowych procesów prognozowania i planowania rozwoju obronnego kraju, w tym także Sił Zbrojnych PRL;

- Komisja Planowania przy Radzie Ministrów KPpRM - w zakresie koordynacji planowania obronnego w dziedzinie gospodarczej /w czasie wojny KPpRM może spełniać funkcję sztabu gospodarczo-obronnego państwa/;

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych - w zakresie utrzymywania porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego /w tym również zwalczanie dywersji/ oraz prowadzenia wywiadu politycznego i gospodarczego;

- Inspektorat Obrony Cywilnej Kraju - w zakresie ochrony i zabezpieczenia ludności oraz dóbr materialnych i kulturalnych.

Aparatem koordynującym bieżącą działalność KOK jest jego sekretariat, organizacyjnie podległy MON jako jedna z jego instytucji centralnych. Oprócz funkcji związanych z zabezpieczaniem działalności KOK sekretariat prowadzi kontrolę realizacji uchwał i decyzji KOK poprzez organa administracji państwowej i gospodarki narodowej oraz instytucje społeczne.

Organami władzy terenowej są obecnie wojewódzkie komitety obrony /WKO/^{x/}. Koncentrują one swoją działalność na zapewnieniu realizacji ustaleń Komitetu Obrony Kraju i na zestrajaniu przedsięwzięć obronnych z całokształtem przedsięwzięć społeczno-gospodarczych swego terenu oraz z zadaniami ogólnopństwowymi. W zakresie ich działania przewidziana jest także koordynacja przygotowań obronnych realizowanych przez organy administracji terenowej z przygotowaniem obronnymi realizowanymi przez jednostki państwowe i spółdzielcze oraz organizacje społeczne - według jednolitej myśli przewodniej. W okresie narastającego zagrożenia wojennego wojewódzkie komitety obrony kierują przedsięwzięciami mającymi na celu postawienie w stan gotowości obronnej wszystkich organów, instytucji i zakładów pracy. W czasie wojny WKO kierują realizacją zadań związanych z obroną państwa na podległych im terenach, organizują wykorzystanie wszystkich miejscowych sił i środków dla potrzeb obronnych /w tym szczególnie dla obrony ludności oraz niesienia pomocy poszkodowanym/, a także kierują likwidacją skutków oddziaływania przeciwnika na kraj.

Organy dowodzenia obroną militarną w PRL stanowią: minister obrony narodowej, który będzie koordynował całokształt działań militarnych na obszarze kraju /wojska operacyjne będą objęte systemem dowodzenia Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego/ oraz minister spraw wewnętrznych, który będzie odpowiadał za kierowanie działaniami z zakresu utrzymania po-

x/ W skład wojewódzkich komitetów obrony wchodzi: pierwszy sekretarze wojewódzkich komitetów PZPR - jako przewodniczący; wojewodowie - jako zastępcy przewodniczących; wyznaczeni sekretarze wojewódzkich komitetów PZPR; wyznaczeni wicewojewodowie; komendanci wojewódzcy MO i szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych. Wojewodowie są równocześnie szefami obrony cywilnej w województwach.

rzędu wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego /zwalczanie dywersji, ochrona granicy, ochrona obiektów/.

Z uwagi na wzrastające we współczesnym świecie znaczenie pozawojskowych elementów obronności zachodzi potrzeba planowej rozbudowy już w okresie pokoju wszystkich tych elementów w całej strukturze systemu państwowego. Chodzi tu o planowanie przestrzennego zagospodarowania kraju; rozbudowę jego infrastruktury; przystosowanie produkcji do szybkiego przedstawienia na tory wojenne oraz o podnoszenie poziomu kwalifikacji i wiedzy ludności /w tym szczególnie wiedzy obronnej/.

6. OPERACJA STRATEGICZNA NA TDW

6.1. Geneza operacji strategicznej na lądowym TDW

Genezy operacji strategicznej na lądowym TDW można się niewątpliwie doszukiwać w przeszłości dość odległej, jednak w swej dzisiejszej postaci występuje ona od niedawna, a jej teoretyczne opracowanie to osiągnięcie czasów najnowszych.

W wyniku gwałtownego rozwoju środków walki oraz liczebnego rozrastania się armii rozmach działań na lądowych TDW nieustannie się zwiększa. Już podczas I wojny światowej i Rewolucji Październikowej ugruntowało się pojęcie, charakter oraz podstawowe właściwości operacji. W latach 30-tych teoretycy wojskowi Armii Radzieckiej opracowali teorię głębokich operacji. Treść teorii była wyrazem ówczesnych radzieckich poglądów na charakter przyszłej wojny i sposoby jej prowadzenia. Zakładano, że działania wojenne będą prowadzone przy użyciu armii masowych, a rozstrzygającym ich rodzajem stanie się natarcie strategiczne, realizowane w toku jednej lub kilku kampanii zaczepnych, z których każda obejmie szereg frontowych operacji zaczepnych, prowadzonych kolejno lub jednocześnie^{x/}.

Teoria głębokiej operacji przewidywała jednoczesne oddziaływanie na całą operacyjną głębokość obrony nieprzyjaciela. Sformułowano zasadę przełamania obrony na głębokość taktyczną w wyniku równoczesnego uderzenia piechoty, czołgów, artylerii i lot-
^{x/} Operację frontową przewidywano prowadzić w pasie szerokości 150-300 km, na głębokość 200-300 km, w ciągu 15-20 dni, ze średnim tempem natarcia dla piechoty 10 do 15 km na dobę, a dla wojsk grupy szybkiej 40-50 km na dobę.

nictwa, a następnie rozwinięcia tego przełamania w sukces operacyjny przez grupy szybkie, wprowadzane w wyłom dokonany w obro-
nie^{x/}. Te założenia teoretyczne sprawdzono w toku manewrów^{xx/}
oraz w bitwie nad rzeką Chałchyn-Goł w 1939 roku.

W owym czasie główną rolę w operacji zaczepnej frontu spełniała armia uderzeniowa, rozmieszczana w pierwszym rzucie frontu, która w celu przełamania obrony nieprzyjaciela tworzyła na głównym kierunku przewagę w piechocie, artylerii i czołgach, a następnie rozwijała sukces taktyczny w operacyjny. Lotnictwo wykorzystywano do bezpośredniego wsparcia wojsk lądowych podczas przełamania przez nie obrony i do walki z odwodami; powodzenie rozwijała grupa szybka.

Teoria organizacji i prowadzenia strategicznej operacji zaczepnej poddana została surowemu egzaminowi w czasie drugiej wojny światowej. W toku kolejnych kampanii nastąpił dalszy jej rozwój. Początkowo strategiczne operacje zaczepne prowadzono tylko na jednym kierunku siłami jednego lub kilku frontów, natomiast w miarę wzrostu sił i rozwoju środków zaczęto je realizować na kilku kierunkach kolejno lub jednocześnie^{xxx/}.

Operacje strategiczne były przygotowywane i prowadzone pod kierownictwem Kwatery Głównej Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej, które określało: cel i zamiar operacji, kierunki głównych uderzeń, podział sił i środków, zadania poszczególnych frontów, materiałowo-techniczne zabezpieczenie operacji, a także koordynowało przygotowania do operacji oraz działania w toku jej trwania.

x/ Grupy szybkie tworzone w armii w składzie korpusu pancernego albo zmechanizowanego lub też na szczeblu frontu w składzie armii pancerniej. W zależności od charakteru terenu i zadania w skład grupy szybkiej frontu wchodziły niekiedy jednostki kawalerii.

xx/ Podczas manewrów w rejonie Kijowa w 1935 r. przeprowadzono frontową operację zaczepną na głębokość 120 km. Po raz pierwszy w historii zrealizowano wówczas desant powietrzny, w którym wzięło udział 1200 spadochroniarzy i 2500 żołnierzy przerzuconych drogą powietrzną.

xxx/ Pod koniec II wojny światowej głębokość operacji wynosiła już 500-600 km, a tempo działań do 20 km na dobę; w operacji uczestniczyły 2-4 fronty, lotnictwo dalekiego zasięgu, siły morskie oraz wojska obrony powietrznej kraju. Formy prowadzenia operacji były różne, najczęściej jednak spotykaną i najskuteczniejszą formą było okrążanie określonych zgrupowań nieprzyjaciela, a następnie niszczenie ich.

Strategiczna operacja zaczepna Armii Radzieckiej z okresu drugiej wojny światowej stanowiła więc zespół operacji związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych, wśród których decydująca rola przypadała wyższym związkom operacyjnym wojsk lądowych.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej - na podstawie zgromadzonych w jej toku doświadczeń oraz w wyniku stałego doskonalenia środków walki zbrojnej - następuje dalszy rozwój sztuki wojennej. Pod koniec lat 50-tych powstają w ZSRR strategiczne wojska raketowe - jakościowo nowy rodzaj sił zbrojnych, który może być wykorzystany do wykonania rozstrzygających zadań w skali strategicznej. Ponadto pozostałe rodzaje sił zbrojnych wyposażone zostają w broń jądrową, co zdecydowanie zwiększa ich możliwości w operacji strategicznej. Potrzebą chwili staje się więc naukowe opracowanie teorii operacji strategicznej na lądowym TDW, dostosowanej do warunków współczesnych.

W wyniku przeprowadzonych badań powstają konkretne ustalenia, według których współczesna operacja strategiczna na lądowym TDW prowadzona będzie wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych na lądzie, przyległych akwenach morskich, w przestrzeni powietrzno-kosmicznej; rolę decydującą będą w niej odgrywać strategiczne wojska raketowe; wysiłek wszystkich sił i środków biorących udział w operacji musi być odpowiednio zgrany, co znajduje swój wyraz w jednolitym planie operacji strategicznej. Koalicyjny charakter współczesnej wojny powoduje, że w operacji strategicznej mogą brać udział siły zbrojne kilku państw socjalistycznych, z czym związana jest konieczność odpowiedniego koordynowania ich wysiłku podczas przygotowywania i prowadzenia operacji w sposób zapewniający stworzenie optymalnych warunków dla osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Problemy powyższe zostały pomyślnie rozwiązane przez radziecką naukę wojenną oraz nauki wojenne pozostałych państw wspólnoty socjalistycznej i stanowią teoretyczną podstawę do przygotowania państwa i jego sił zbrojnych na wypadek wojny.

6.2. Współczesna operacja strategiczna na zachodnim TDW

6.2.1. Warunki prowadzenia, cel i zadania operacji strategicznej

Zmiany, jakie po drugiej wojnie światowej dokonały się w technice wojennej, implikują szereg przeobrażeń w teoretycznej myśli wojskowej. Wprowadzenie bowiem do uzbrojenia wojsk broni masowej zagłady /a szczególnie broni jądrowej/ pociągnęło za sobą między innymi konieczność nowego spojrzenia na problemy związane z przygotowaniem i prowadzeniem operacji strategicznej na TDW.

Moc strategicznych ładunków jądrowych oraz zasięg środków ich przenoszenia umożliwiają bezpośrednią realizację niektórych celów wojny. Również na szczeblach operacyjnym i taktycznym notujemy zasadniczy skok w możliwościach wykonania zadań ogniowych. Wszystko to powoduje, że broń jądrowa odegra decydującą rolę we współczesnej wojnie, w związku z czym działaniom prowadzonym za jej pomocą podporządkowane będą działania poszczególnych rodzajów wojsk i służb, mające na celu możliwie maksymalne wykorzystanie skutków uderzeń jądrowych.

Nawet przewidując ewentualność prowadzenia działań bojowych tylko przy użyciu środków konwencjonalnych nie można dzisiaj nie uwzględniać możliwości zastosowania w każdej chwili, i to z reguły w sposób zaskakujący, broni jądrowej, co powoduje, że obie walczące strony muszą utrzymywać swoje siły zbrojne w stałej gotowości zarówno do użycia broni jądrowej, jak i do odparcia jądrowego ataku przeciwnika.

W związku z wymienionymi przeobrażeniami, jakie się dokonały na współczesnym TDW, kierownictwo polityczno-wojskowe państwa /koalicji państw/ precyzując cel operacji strategicznej musi uwzględnić szereg różnorodnych czynników, a co więcej - spojrzeć na nie po nowemu. Do czynników najgłówniejszych należy zaliczyć: cel polityczny państwa /koalicji państw/ oraz układ sił politycznych na arenie międzynarodowej, możliwości ekonomiczne obydwu walczących stron, skład ich sił zbrojnych oraz warunki wojskowo-geograficzne na TDW.

Z militarne go punktu widzenia szczególnie interesujące są

dwa ostatnie czynniki^{x/}. Chodzi bowiem o to, iż planując operację strategiczną na TDW należy jasno zdawać sobie sprawę z tego, z jakim przeciwnikiem trzeba będzie stoczyć walkę i w jakich warunkach walka ta będzie przebiegała.

Przeciwnikiem, z którym przyjdzie się ewentualnie zmierzyć siłom zbrojnym państw UW są siły zbrojne NATO, a rozstrzygające działania prowadzone będą na europejskim ETW. Teatr ten zajmuje obszar o łącznej powierzchni lądowej /bez ZSRR/ około 5,5 mln. km². Graniczą na nim aktualnie ze sobą dwie najpotężniejsze polityczno-militarne koalicje współczesnego świata: z jednej strony - państwa kapitalistyczne zgrupowane w agresywnym bloku NATO; z drugiej - państwa socjalistyczne zjednoczone w obronnym Układzie Warszawskim^{xx/}. Obie te potęgi mają na ETW warunki do konfrontacji zbrojnej przy użyciu wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

Według podziału obowiązującego w państwach UW europejski teatr wojny dzieli się z kolei na trzy teatry działań wojennych /patrz rys.6.1/: północno-zachodni TDW, zachodni TDW i południowo-zachodni TDW.

Zarówno państwa członkowskie UW, jak też państwa NATO największe znaczenie przypisują teatrowi działań obejmującemu centralną część Europy, czyli według podziału państw UW - zachodniemu teatrowi działań wojennych.

W ramach teatrów działań wojennych wyodrębnia się rejony strategiczne, których opanowanie lub zniszczenie ma decydujące znaczenie dla realizacji celów operacji. Na zachodnim TDW wydzielono sześć takich rejonów: rejon cieśnin duńskich, środkowoeuropejski /najważniejszy/, francuski, brytyjski, pirenejski oraz część rejonu zachodniośrodkomorskiego.

Siły Zbrojne PRL, wchodząc w skład Zjednoczonych Sił Zbrojnych Państw Układu Warszawskiego, mogą działać na jednym z kierunków operacyjnych północno-zachodniego lub zachodniego TDW, a mianowicie na kierunku: jutlandzkim, północnonadmorskim, ber-

x / Pozostałe omówione zostały w innych rozdziałach niniejszego opracowania.

xx/ Państwa wspólnoty socjalistycznej zajmują na ETW obszar o powierzchni 1,3 mln.km², a państwa kapitalistyczne - 4,2 mln. km². Ludność obliczana jest na około 500 mln., z tego 25% zamieszkuje państwa socjalistyczne, a 75% państwa kapitalistyczne.

lińsko-ruhrskim lub drezdeńsko-frankfurckim^{x/}.

Zachodni TDW obejmuje trzon kontynentu europejskiego. Pod względem geograficznym charakteryzuje się różnorodnością warunków terenowych. Wzdłuż wybrzeży Morza Bałtyckiego i Północnego rozciąga się wielka nizina europejska z licznymi jeziorami, obszarami podmokłymi i bagiennymi, pocięta gęstą siecią rzek i kanałów, z których znaczna część tworzy szerokie i trudne do pokonania przeszkody wodne biegnące południkowo. Pas centralny charakteryzuje się wyżynami, kotlinami, rowami, zapadliskami i pasmami gór zrębowych od 600 do 900 m n.p.m. /tylko Wogezy i Szwarzwald osiągnęły 1500 m/. W południowej części rozciągają się łańcuchy Alp /trudne do przebycia poza siecią dróg/. Warunki klimatyczne - umiarkowane, nie wpływające zasadniczo na prowadzenie działań wojennych /z wyjątkiem pasma alpejskiego/.

Rozmieszczony na obszarze zachodniego TDW środkowoeuropejski rejon strategiczny obejmuje terytoria RFN, Belgii, Holandii i Luksemburga o łącznej powierzchni 322 tys. km² /szerokość do 700 i głębokość od 250-600 km/. Jest to jeden z najbardziej rozwiniętych rejonów świata. Na jego terytorium rozmieszczone są liczne obiekty przemysłowe, komunikacyjne i administracyjne, stanowiące główną bazę potencjału ekonomiczno-militarnego państw NATO w Europie /patrz zał. 2/.

Siły zbrojne państw NATO rozmieszczone na zachodnim TDW obejmują strategiczne siły jądrowe oraz połączone i narodowe siły zbrojne państw-członków tego paktu /patrz zał. 3/.

Decydującym czynnikiem w siłach zbrojnych NATO są strategiczne, operacyjne i taktyczne siły jądrowe. Strategiczne siły jądrowe znajdują się w wyłącznej dyspozycji dowództw narodowych St. Zjednoczonych i W. Brytanii. Ponadto na zachodnim TDW znajduje się zasadnicze zgrupowanie połączonych sił lądowych NATO, liczące w sumie ponad 600 tys. żołnierzy. Siły te są zorganizowane w dwie grupy armii /PGA i CGA/, po cztery korpusy armijne każda oraz tzw. samodzielny Jutlandzki Korpus Armijny.

x/ Szczegółowe informacje dotyczące TDW, rejonów strategicznych, kierunków strategicznych i kierunków operacyjnych zawarte są w aktualnych wydawnictwach Sztabu Generalnego.

Na zachodnim TDW znajduje się również zgrupowanie sił powietrznych NATO, które ogółem liczy około 1750 samolotów bojowych /w tej liczbie 650 nosicieli broni jądrowej/.

Oprócz tego na zachodnim TDW działać może lotnictwo taktyczne nie wchodzące w skład NATO oraz lotnictwo pokładowe z lotniskowców uderzeniowych St. Zjednoczonych.

Siły morskie poszczególnych państw NATO pozostają w dyspozycji dowództw narodowych, a ich operacyjne podporządkowanie połączonemu dowództwu przewiduje się na 2-3 dni przed wybuchem wojny. Ogółem siły morskie NATO liczą około 1.200 tys. żołnierzy, ponad 2.000 okrętów wojennych różnych klas /w tym około 900 bojowych/, około 500 samolotów pokładowych, 400 samolotów i śmigłowców ZOP oraz 200 samolotów piechoty morskiej. Podstawową siłą uderzeniową NATO na zachodnim TDW stanowią operacyjne i taktyczne środki przenoszenia BMR w liczbie około 1600.

Przygotowując się do wojny z użyciem broni jądrowej, dowództwo NATO zgromadziło na zachodnim TDW ponad 8.700 ładunków, w tej liczbie 7.200 amerykańskich i 1.500 brytyjskich. Amunicja jądrowa składowana jest głównie na terytorium RFN, W. Brytanii, Belgii oraz Holandii pod bezpośrednią kontrolą wojsk amerykańskich.

Dla zapewnienia zgrupowaniom sił zbrojnych NATO na zachodnim TDW skutecznej obrony powietrznej zorganizowany został system stref, rejonów i sektorów OP, wyposażony w siły i środki wykrywania i powiadamiania, lotnictwo myśliwskie oraz raketowe i artyleryjskie środki walki. Państwa te mają również odpowiednio rozbudowane systemy obrony swych terytoriów /patrz zał.3/.

Wszystkie rodzaje sił zbrojnych NATO utrzymywane są w wysokim stopniu gotowości bojowej.

Charakter działań bojowych sił zbrojnych NATO na zachodnim TDW będzie wynikał w zasadzie z obowiązującej strategii. Zgodnie z aktualnymi poglądami w wypadku wybuchu powszechnej wojny jądrowej połączone siły zbrojne paktu przeprowadzą natarcie jądrowe na TDW^{x/}. W ślad za uderzeniami BMR mają przejść do natarcia na poszczególnych kierunkach strategicznych siły lądowe. Je-

x/ Natarcie jądrowe na TDW może stanowić część składową globalnego natarcia jądrowego. W jądrowej wojnie ograniczonej może być operacją samodzielną i objąć np. tylko zachodni TDW.

żeli w wyniku natarcia powodzenie nie zostanie osiągnięte, wojska mogą przejść do obrony. Strategiczna operacja połączonych sił zbrojnych NATO ma stanowić zgrane w czasie i przestrzeni działania sił jądrowych, lądowych, powietrznych i morskich, prowadzone w oparciu o jednolity plan i pod jednym dowództwem. Decydującym momentem ma być wykonanie pierwszego uderzenia jądrowego przez strategiczne siły jądrowe oraz siły jądrowe wszystkich rodzajów sił zbrojnych, przy czym czynnik zaskoczenia będzie mieć znaczenie rozstrzygające.

W wypadku wybuchu wojny z użyciem wyłącznie konwencjonalnych środków walki zamiast natarcia jądrowego na TDW przewiduje się przeprowadzenie samodzielnych operacji powietrznych, poprzedzających natarcie zgrupowań wojsk lądowych na wybranych kierunkach. Czynnik zaskoczenia ma w tych działaniach również odegrać rolę decydującą.

Strategiczna operacja obronna na TDW będzie wg. poglądów dowództwa NATO stanowić jedynie przejściowy etap działań. Realizowanym w tym etapie celem ma być zniszczenie lub osłabienie sił zbrojnych przeciwnika w stopniu zapewniającym przejście do zdecydowanych działań zaczepnych.

Uwzględniając wyżej wymienione czynniki /warunki/ - a więc: cel polityczny państwa /koalicji/, układ sił politycznych na arenie międzynarodowej, możliwości ekonomiczne, skład i możliwości sił zbrojnych oraz warunki wojskowo-geograficzne TDW - można zakładać, że celem operacji strategicznej realizowanej przez siły zbrojne państw UW będzie całkowite rozbitcie sił przeciwnika na teatrze, zniszczenie jego ekonomiki, zdeorganizowanie systemu kierowania państwem i siłami zbrojnymi oraz opanowanie terytorium TDW.

W warunkach zachodniego TDW, zależnie od konkretnej sytuacji politycznej ukształtowanej w poszczególnych państwach, cel operacji strategicznej może być bardziej ograniczony i sprowadzać się do: rozbitcia sił zbrojnych przeciwnika oraz unieruchomienia ekonomiki i opanowania terytorium jednego lub kilku państw czy też rejonów strategicznych na TDW, co może doprowadzić do przyjęcia przez pozostałe /jeszcze nie pokonane/ państwa wrogiej koalicji narzuconych im warunków i osiągnięcia w ten sposób celu wojny.

Cel operacji strategicznej osiągnąć jest w wyniku jednoczesnego lub kolejnego wykonania szeregu zadań strategicznych, które cechuje ścisły wzajemny związek i współzależność.

Ogólnie treścią zadań strategicznych jest wykonanie uderzenia, w którego wyniku następuje gwałtowna zmiana sytuacji na teatrze działań wojennych, określonym kierunku lub w rejonie strategicznym. Zazwyczaj dzięki pomyślnemu wykonaniu zadań strategicznych przejmuje się inicjatywę i osiąga przewagę, a także zajmuje bardziej dogodnie operacyjno-strategiczne położenie w stosunku do nieprzyjaciela.

Zasadniczym zadaniem warunkującym wykonanie ich reszty/ jest rozbicie głównego zgrupowania sił zbrojnych przeciwnika na TDW, a przede wszystkim zniszczenie jego sił jądrowych /i to niezależnie od tego, czy wojna rozpocznie się od działań prowadzonych środkami konwencjonalnymi, czy też bronią jądrową/. Wykonanie tego zadania umożliwi bowiem nie tylko szybkie opanowanie terytorium przeciwnika i wyeliminowanie z wojny poszczególnych państw wrogiej koalicji, ale również pozbawia go głównej siły uderzeniowej, za której pomocą może oddziaływać na nasze siły zbrojne i obiekty położone na obszarze kraju. Stwarza to warunki dogodne do wykonania drugiego istotnego zadania, jakim jest odparcie agresji przeciwnika w przestrzeni powietrzno-kosmicznej.

Wykonanie pozostałych zadań, do których zalicza się: unieruchomienie produkcji wojennej i zniszczenie lub znaczne osłabienie ekonomiki poszczególnych państw wrogiej koalicji, dezorganizowanie systemu kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi na TDW lub na terytorium poszczególnych państw oraz opanowanie i utrzymanie ważnych obszarów terytorium przeciwnika, w dużym stopniu uzależnione jest od sytuacji, jaka powstała w wyniku wykonania wymienionych zadań podstawowych. Może się bowiem np. okazać, że w warunkach sprzyjających szybkiemu opanowaniu terytorium danego państwa niecelowe będzie niszczenie jego ekonomiki, a zaoszczędzone w ten sposób środki można bardziej efektywnie wykorzystać do wykonania innych zadań. Pamiętać należy również o tym, iż jeżeli na samym początku operacji strategicznej zostaną wykonane zmasowane uderzenia jądrowe, to wiele rejonów utraci swoje pierwotne znaczenie. W niektórych z nich powstaną skażenia promieniotwórcze o śmiertelnym dla człowieka natężeniu. W tej

sytuacji może okazać się celowe opanowanie tylko niektórych rejonów, co wystarczy, aby zmusić przeciwnika do przyjęcia postawionych warunków.

Wymienione zadania wykonywane są w toku operacji strategicznej przez związki operacyjne poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w ścisłym współdziałaniu. Treść celów i zadań, a także ich ranga mogą się zmieniać. Wraz z nimi zmienia się rola i znaczenie poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Jednak końcowy sukces zawsze uzależniony będzie od umiejętnego połączenia i zgrania wysiłku wszystkich rodzajów sił zbrojnych biorących udział w operacji.

6.2.2. Rozmach operacji strategicznej

W warunkach współczesnych - w związku z gwałtownym wzrostem możliwości ogniowego oddziaływania na przeciwnika przy wykorzystaniu strategicznych sił jądrowych^{x/} i sił jądrowych frontów, a także siły uderzeniowej i możliwości manewrowych poszczególnych rodzajów wojsk - rozmach operacji strategicznej na TDW znacznie się powiększył. Zastosowanie nowych środków walki umożliwia jednoczesne rozbicie sił zbrojnych przeciwnika i zniszczenie militarno-ekonomicznych obiektów w granicach całego TDW - na lądzie, przyległych akwenach morskich, w przestrzeni powietrzno-kosmicznej, i to w znacznie krótszym czasie niż to miało miejsce w wojnach minionych. Również w warunkach niestosowania broni jądrowej istnieje możliwość oddziaływania na obiekty nieprzyjaciela na całej głębokości TDW, a także /dzięki zwiększonej manewrowości wojsk/ szybkiego wykorzystania skutków tych uderzeń, z tym, że poszczególne zadania będą wykonywane nie jednocześnie, a kolejno.

Wszystko to powoduje, że współczesna operacja strategiczna na TDW charakteryzuje się dużym rozmachem, zarówno jeżeli chodzi o przestrzeń, na jakiej się rozgrywa, jak też o dynamikę prowadzonych działań. Podstawowymi wskaźnikami tego rozmachu są: szerokość pasa działań i głębokość operacji, czas jej trwania i

x/ W skład strategicznych sił jądrowych wchodzi: strategiczne wojska rakietowe, atomowe okręty podwodne-nosiciele broni rakietowej oraz lotnictwo dalekiego zasięgu.

średnie tempo. Poszczególne wskaźniki są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się warunkują /rys. 6.2/.

Współczesna operacja strategiczna z reguły będzie prowadzona na całą szerokość i głębokość TDW wraz z okalającymi go morzami i wyspami. A zatem rozmach przestrzenny operacji będzie w znacznym stopniu uzależniony od rozmiarów tego teatru. Na zachodnim TDW szerokość pasa działań w operacji strategicznej może wynosić od 1000 do 1500 km, a głębokość od 1200 do 1800-2000 km. Dynamikę operacji strategicznej mierzy się czasem jej trwania, który kształtować się będzie w granicach 25-40 dób, oraz średnim tempem działań, wynoszącym 40-60 km na dobę.

Dla wykonania zadań na tak dużym obszarze i w stosunkowo krótkim czasie niezbędne jest wydzielenie odpowiedniej liczby sił i środków. Przewiduje się, że w operacji strategicznej będą brały udział związki strategicznych wojsk rakietowych, kilka związków taktycznych lotnictwa dalekiego zasięgu, 1-2 floty marynarki wojennej, 3-5 frontów /około 90 dywizji/ oraz związki operacyjne wojsk OPK rozmieszczone w granicach TDW. W składzie wymienionych sił znajdować się będzie między innymi do 20 tysięcy czołgów i dział pancernych, około 11 tysięcy dział i moździerzy, około 6 tysięcy samolotów różnych typów.

Ilościowy i jakościowy stan wojsk przewidzianych do prowadzenia operacji strategicznej powinien zapewnić pełną realizację zadań - a zatem osiągnięcie celów operacji na TDW - zarówno w warunkach działań prowadzonych środkami konwencjonalnymi, jak i przy użyciu broni jądrowej. Wskaźniki operacji strategicznej - zarówno w działaniach konwencjonalnych, jak i w działaniach z użyciem broni jądrowej - nie różnią się bowiem między sobą, co oznacza, że operacja prowadzona jest według jednolitego planu przewidującego obydwie te możliwości.

Skład zgrupowań sił zbrojnych na TDW, stopień ich rozwinięcia i gotowości bojowej w okresie pokoju oraz sposób prowadzenia działań bojowych ustalane są zawczasu przez naczelne dowództwa i sztaby generalne poszczególnych państw-członków Układu Warszawskiego.

6.2.3. Formy operacji strategicznej

Form operacji strategicznej można wyróżnić kilka. Wszystkie one odznaczają się planowym i skoordynowanym wykorzystaniem posiadanych sił i środków poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w sposób zapewniający osiągnięcie przewidzianego w zamiarze celu operacji strategicznej /patrz przyp.6.1/. Do form operacji strategicznej zalicza się:

- uderzenia strategicznych sił jądrowych oraz uderzenia jądrowe wojsk raketowych i lotnictwa frontów;
- operacje i działania bojowe sił powietrznych;
- działania w celu odparcia powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika;
- pierwsze i kolejne operacje frontowe;
- operacje powietrznodesantowe;
- operacje morskie.

U d e r z e n i a s t r a t e g i c z n y c h s i ł j ą d r o w y c h o r a z u d e r z e n i a j ą d r o w e w o j s k r a k e t o w y c h i l o t n i c t w a f r o n t ó w. Właściwości strategicznych wojsk raketowych, a także atomowych okrętów podwodnych-nosicieli broni raketowej oraz lotnictwa dalekiego zasięgu sprawiają, że działania tych sił wpływają w decydujący sposób na przebieg i końcowy wynik operacji strategicznej na TDW. Istotne znaczenie odegrają w niej również uderzenia jądrowe wykonywane siłami wojsk raketowych i lotnictwa frontów. Różnorodność środków przenoszenia broni jądrowej, które mogą być wykorzystane podczas prowadzenia operacji strategicznej na TDW, pozwala na skuteczne niszczenie obiektów o różnych właściwościach i znaczeniu^{x/}.

Duża liczba środków przenoszenia broni jądrowej i moc zgromadzonych ładunków jądrowych umożliwiają jednoczesne wykonanie w krótkim czasie uderzeń jądrowych, których głównym celem będzie rozbicie sił zbrojnych przeciwnika na TDW, zniszczenie jego eko-

x/ Strategiczne wojska raketowe mogą wykonać skuteczne zaskakujące uderzenia na obiekty, których współrzędne są znane. Mniej natomiast skuteczne będą uderzenia tych wojsk na obiekty będące w ruchu. Lotnictwo zaś może zwalczać zarówno ruchome, jak i stałe obiekty z większą dokładnością niż wojska raketowe, ma jednak trudności w uzyskaniu zaskoczenia i pokonaniu silnej obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela.

nomiki oraz zdeorganizowanie systemu kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi.

Szczególnie duże znaczenie odgrywa pierwsze uderzenie jądrowe, bowiem wykonanie go z zaskoczenia może w sposób decydujący przyczynić się do przejścia inicjatywy strategicznej i osiągnięcia celu operacji. Kolejne zmasowane lub grupowe uderzenia jądrowe realizowane w toku operacji - jako mające na celu zniszczenie ważnych obiektów ocalałych podczas pierwszego uderzenia i stworzenia w ten sposób warunków do szybkiego pobicia sił zbrojnych danego państwa /koalicji państw/ oraz opanowania jego terytorium - będą spełniać rolę uzupełniającą.

Osiągnięcie założonych rezultatów uderzeń jądrowych zależy od stopnia gotowości bojowej środków przenoszenia broni jądrowej oraz powzięcia w odpowiednim czasie decyzji o odpaleniu rakiet i starcie samolotów /co w dużej mierze uzależnione będzie od sprawnego funkcjonowania organów rozpoznawczych/.

Operacje i działania bojowe sił powietrznych. W operacji strategicznej na TDW będą brały udział wszystkie rodzaje sił powietrznych, ale główna rola przypadnie w niej lotnictwu dalekiego zasięgu i lotnictwu frontowemu.

W operacji strategicznej rozpoczętej użyciem broni jądrowej siły powietrzne wezmą udział w pierwszym i kolejnych uderzeniach jądrowych. Dotyczy to przede wszystkim lotnictwa dalekiego zasięgu i samolotów-nosicieli broni jądrowej lotnictwa frontowego. Za główny z realizowanych w tym okresie celów uważa się rozgromienie lotnictwa, wojsk raketowych, zasadniczych zgrupowań wojsk lądowych, a także związków uderzeniowych lotniskowców przeciwnika na TDW oraz przylegających doń oceanach i morzach. Ponieważ działania te będą realizowane w ścisłym współdziałaniu ze strategicznymi wojskami raketowymi /wojskami raketowymi frontów/ oraz marynarką wojenną i pozostałymi siłami lotnictwa frontowego /którego podstawowym zadaniem będzie zabezpieczenie działania lotnictwa dalekiego zasięgu/, powstaje konieczność uwzględnienia właściwości bojowych wszystkich biorących w nich udział rodzajów sił zbrojnych, co zapewnia optymalne wykorzystanie ich możliwości.

W operacji strategicznej rozpoczętej w warunkach niestosowania broni jądrowej siły powietrzne będą głównym środkiem od-

działania na obiekty leżące poza zasięgiem środków ogniowych wojsk lądowych. Działania sił powietrznych w tych warunkach prowadzone będą w formie operacji, których celem będzie przede wszystkim rozgromienie lotnictwa oraz zgrupowań raketowych na TDW i wywalczenie panowania w powietrzu. Jak bowiem wynika z doświadczeń, wywalczenie panowania w powietrzu i ograniczenie w ten sposób swobody działań lotnictwa nieprzyjaciela jest niezbędnym warunkiem osiągnięcia powodzenia w operacjach prowadzonych przez inne rodzaje sił zbrojnych.

Działania w celu odparcia powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika. Głównym celem tych działań jest zachowanie żywotności państwa, a przede wszystkim zdolności bojowej sił zbrojnych i obrony cywilnej oraz zapewnienie nieprzerwanego funkcjonowania gospodarki narodowej.

Środki napadu znajdujące się w powietrzu i w przestrzeni kosmicznej mają przewagę nad środkami obrony. Przewaga ta polega przede wszystkim na możliwości swobodnego wyboru czasu uderzenia, najkorzystniejszych warunków lotu, a w wypadku lotnictwa - na możliwości stosowania różnorodnych form manewru. W związku z tym zorganizowanie "niepokonalnej" obrony przed tymi środkami jest niezwykle trudne, i tym też się tłumaczy wielkie znaczenie niszczenia środków napadu powietrzno-kosmicznego już w rejonach ich bazowania - głównie za pomocą strategicznych sił jądrowych /w ramach pierwszego i kolejnych uderzeń jądrowych/ oraz sił wojsk frontów. Ponieważ jednak pewien procent tych środków zachowa swoją zdolność bojową, należy posiadać siły i środki przeznaczone do ich niszczenia w powietrzu i w przestrzeni kosmicznej zanim jeszcze dotrą do celu.

Głównymi siłami, przy których użyciu organizowana jest obrona zaplecza oraz zgrupowań sił zbrojnych przed uderzeniami środków napadu powietrzno-kosmicznego nieprzyjaciela, są wojska obrony powietrznej kraju /OPK/ i obrony przeciwlotniczej wojsk /OPL/ rozmieszczone w granicach TDW, a także frontowe lotnictwo myśliwskie. Wymienione siły tworzą system kompleksowy, którego celem jest wykrywanie i powiadamianie oraz obrona przeciwlotnicza, przeciwraketowa i przeciwkosmiczna, kierowana przez nowoczesne, operatywne i zautomatyzowane centra dowodzenia.

Obrona przeciwlotnicza realizowana jest siłami związków taktycznych i oddziałów przeciwlotniczych wojsk raketowych, artylerii przeciwlotniczej i lotnictwa myśliwskiego, wchodzących w skład wojsk frontów oraz w skład wojsk OPK. Siły te rozmieszczone są w sposób pozwalający zwalczać środki napadu powietrznego przeciwnika na podejściach do osłanianych obiektów w całym zakresie wysokości, niezależnie od warunków atmosferycznych. Ścisłe współdziałanie między wojskami OPL frontów i wojskami OPK zapewnia ciągłość oddziaływania na środki napadu powietrznego na całej głębokości TDW.

Obrona przeciwrakietowa realizowana jest siłami związków taktycznych wojsk przeciwrakietowych wchodzących w skład wojsk OPK. Ma ona charakter obrony obiektowej lub strefowo-obiektowej i jest organizowana dla osłony najważniejszych ośrodków przemysłowo-ekonomicznych, administracyjno-politycznych oraz zgromadzeń wojsk operacyjnych.

Walka z kosmicznymi środkami napadu przeciwnika, nabierająca obecnie coraz większego znaczenia, pociąga za sobą konieczność nasycenia wojsk OPK środkami obrony przeciwkosmicznej. Środki te powinny zapewnić skuteczną kontrolę przestrzeni kosmicznej i niszczenie lub obojętnienie środków napadu kosmicznego oraz różnego typu aparatów kosmicznych przeznaczonych do zabezpieczania działań bojowych poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Środki przeciwkosmiczne i przeciwrakietowe mogą być rozmieszczone według decyzji powziętej na szczeblu centralnym państwa lub grupy państw i wykorzystywane w interesie wszystkich państw wspólnoty socjalistycznej.

P i e r w s z e i k o l e j n e o p e r a c j e f r o n t o w e. Są to operacje stanowiące część składową operacji strategicznej na TDW. Stosowana w nich broń jądrowa, będąca głównym i decydującym środkiem rażenia, umożliwia szybkie rozbicie sił zbrojnych nieprzyjaciela oraz wykorzystanie ruchliwości i manewrowości wszystkich rodzajów sił zbrojnych uczestniczących w operacji. Należy jednak podkreślić, że pełne zwycięstwo - to nie tylko rozbicie sił zbrojnych przeciwnika, ale również opanowanie ważnych obiektów, rejonów strategicznych czy też całych państw, co można osiągnąć przy wykorzystaniu wojsk frontu, które stanowią jedyną predestynowaną do tego siłę.

Wojskami tymi wykonuje się odpowiednio zawczasu przygotowane i zorganizowane operacje zaczepne.

Pomyślne przeprowadzenie frontowej operacji zaczepnej warunkuje zdecydowane działanie wojsk frontu w ślad za strategicznymi jądrowymi i uderzeniami własnych środków jądrowych we współdziałaniu z lotnictwem, marynarką wojenną, wojskami OPK, jak również z sąsiednimi frontami.

W poszczególnych okresach przyszłej wojny na niektórych kierunkach operacyjnych, a nawet TDW sytuacja może powodować konieczność okresowego przejścia do obrony. Będzie ona, zwłaszcza na szczeblach taktycznym i operacyjnym, występowała w toku wojny jako jeden ze sposobów załamania natarcia przeważających sił nieprzyjaciela. Współczesna obrona opiera się na zastosowaniu broni jądrowej i na manewrowych działaniach zgrupowań wojsk lądowych. W jej ramach należy jednocześnie w maksymalnym stopniu chronić siłę żywą i sprzęt przed skutkami uderzeń jądrowych.

Celem operacji obronnych może być niedopuszczenie do wtargnięcia wrogich sił na terytorium krajów socjalistycznych, a jeżeli to nastąpiło - ich obezwładnienie /pobicie/, a następnie stworzenie warunków dla przejścia do operacji zaczepnej i przeniesienia działań wojennych w głąb terytorium nieprzyjaciela.

O p e r a c j e p o w i e t r z n o d e s a n t o w e.
Operacje te stanowią część składową operacji wojsk lądowych na TDW. Ich celem we współczesnej wojnie jest tworzenie optymalnych warunków dla wykorzystania ognia i manewru, w czym znaczną rolę odgrywają środki transportu powietrznego. Środki te bowiem dzięki swym właściwościom pozwalają w krótkim czasie /niezależnie od stanu dróg, powstałych stref skażeń i zniszczeń/ przerzucić wojska wraz ze sprzętem na znaczne odległości. Z uwagi na to we współczesnych operacjach wojsk lądowych obserwuje się dążność do stosowania w coraz szerszym zakresie nie tylko desantów składających się z wojsk powietrznodesantowych, ale również desantów organizowanych siłami wojsk lądowych i wysadzanych na śmigłowcach, które masowo wprowadzane są do uzbrojenia.

Operacja powietrznodesantowa jako forma operacji strategicznej polega na przerzucie drogą powietrzną oddziałów lub związków taktycznych wojsk powietrznodesantowych wraz ze sprzętem i zaopatrzeniem. Jest ona powiązana wspólnym planem z rozwijanymi od czoła działaniami wojsk lądowych lub działaniami

desantu morskiego. Sprawą zasadniczą jest zabezpieczenie tej operacji przez lotnictwo /szczególnie podczas przelotu desantu po trasie i w rejonie lądowania/; a następnie wsparcie ogniowe i dowóz środków materiałowo-technicznych do walczących wojsk.

Celem operacji powietrznodesantowej może być opanowanie określonych rejonów, całych państw, dużej wyspy, zespołu wysp i cieśnin lub baz wojennych.

O p e r a c j e m o r s k i e. W przyszłej wojnie światowej operacje te nabiorą szerokiego rozmachu i będą prowadzone na wszystkich morzach. Charakter operacji morskiej będzie bardzo zróżnicowany, gdyż obok działań o skali taktyczno-operacyjnej wystąpią w nich działania strategiczne z wykorzystaniem atomowych okrętów podwodnych-nosicieli broni jądrowej, które będą brały udział w pierwszym i kolejnych uderzeniach strategicznych sił jądrowych, niszcząc obiekty naziemne, nawodne i podwodne we współdziałaniu z innymi rodzajami marynarki wojennej. Właściwości bojowe tych okrętów - a szczególnie duża manewrowość, trudność wykrycia i zniszczenia oraz wysoka gotowość bojowa i duża moc przenoszonych ładunków jądrowych - powodują, że stanowią one zasadniczy rodzaj marynarki wojennej.

W dalszym ciągu duże znaczenie odgrywać będą operacje, których celem jest wywalczenie i utrzymanie panowania na morzu. Osiąga się to przez zniszczenie /obezwładnienie/ zgrupowań marynarki wojennej przeciwnika na morzu /w tym zniszczenie zgrupowań uderzeniowych zespołów lotniskowców/ oraz w rejonach ich bazowania. Panowanie na morzu stwarza warunki dogodne do wykonywania przewozów morskich na rzecz innych rodzajów sił zbrojnych, a także dezorganizowania komunikacji morskiej przeciwnika. Należy podkreślić, że to ostatnie ma szczególne znaczenie, bowiem z uwagi na położenie geograficzne Europy i jej stosunkowo szczupłe zasoby materiałowe nasi potencjalni przeciwnicy zmuszeni będą do zorganizowania całego systemu uzupełniania rezerw i zasobów materiałowych, których źródła w zdecydowanej większości znajdują się za oceanem.

Pewna specyfika cechować będzie działania morskie prowadzone na morzach zamkniętych, do których należy Bałtyk. Wynika ona z ograniczonej możliwości manewru i szczególnej roli cieśnin łączących dane morze /Bałtyk/ z innymi teatrami działań wojennych,

co powoduje konieczność skupienia głównego wysiłku z jednej strony na obronie i utrzymaniu cieśnin, z drugiej - na ich opanowaniu. Działania prowadzone w tych warunkach muszą być też ściśle powiązane z działaniami na lądowym TDW /współdziałanie marynarki wojennej z wojskami lądowymi na wszystkich szczeblach dowodzenia/.

6.2.4. Rola rodzajów sił zbrojnych w operacji strategicznej

Od charakteru wojny /głównie od tego, czy i kiedy, zostanie użyta broń jądrowa/ zależy będzie charakter oraz przebieg strategicznej operacji na TDW^{x/}, a w konsekwencji i rola rodzajów sił zbrojnych biorących w niej udział. Czas i skala użycia broni jądrowej powodują, że w toku trwania operacji rola poszczególnych rodzajów sił zbrojnych będzie się zmieniała. W tych warunkach ogromnego znaczenia nabiera właściwa organizacja współdziałania wszystkich rodzajów sił zbrojnych /rodzajów wojsk/, na korzyść tego z nich, który w danym etapie operacji spełnia rolę wiodącą /wykonuje główne zadanie/. Można to osiągnąć tylko drogą umiejętnego koordynowania ich wysiłków. Należy bowiem zawsze pamiętać o tym, że niezależnie od roli danego rodzaju sił zbrojnych, nigdy samodzielnie nie rozstrzygnie on o losach operacji. Zawsze obowiązywać będzie zasada, że tylko wspólny wysiłek wszystkich rodzajów sił zbrojnych biorących udział w walce z przeciwnikiem może zapewnić jego pokonanie.

S t r a t e g i c z n e w o j s k a r a k i e t o w e.
Następstwem skonstruowania kierowanego pocisku rakietowego o zasięgu międzykontynentalnym, uzbrojonego w głowicę jądrową, było powstanie strategicznych wojsk rakietowych. Właściwości tych wojsk - liczba wyrzutni i moc przenoszonych ładunków - spowodowały, że wyodrębniono je jako nowy rodzaj sił zbrojnych, który niewątpliwie determinująco wpłynie na charakter przyszłej wojny, a tym samym i operacji strategicznych prowadzonych w czasie jej trwania. W dyspozycji strategii znalazły się obecnie środki raże-

x/ Naturalnie duży wpływ będzie miał i sam TDW. W naszych rozważaniach przyjmujemy, że będzie to zachodni TDW.

nia o niespotykanej dotychczas mocy, przy których użyciu możliwa jest bezpośrednia realizacja celów strategicznych, stanowiących dotychczas sumę sukcesów osiągniętych w skali taktycznej i operacyjnej. Wzrosło również znaczenie początkowego okresu wojny, bowiem w związku z możliwością wykonania zaskakujących uderzeń jądrowych i zadania przeciwnikowi w krótkim czasie ogromnych strat. może on przesądzić o przebiegu i wyniku wojny w całości.

Wpływ broni jądrowej na przebieg prowadzonych działań odczuwalny jest nawet wówczas, gdy nie została ona zastosowana, bowiem w obecnej sytuacji polityczno-militarnej należy zawsze liczyć się z możliwością przekształcenia każdego konfliktu zbrojnego, szczególnie w Europie, w konflikt z użyciem broni jądrowej.

Wszystko to powoduje, że w operacji strategicznej prowadzonej na lądowym TDW uderzenia wykonywane siłami strategicznych wojsk raketowych, a uzupełniane uderzeniami lotnictwa dalekiego zasięgu, marynarki wojennej i siłami jądrowymi frontów wpłyną w decydujący sposób na jej przebieg. Wykorzystanie następnie skutków tych uderzeń w toku skoordynowanych działań pozostałych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk jest jednym z warunków osiągnięcia końcowego sukcesu operacji.

Strategiczne wojska raketowe znajdują się w najwyższym stopniu gotowości bojowej i mają praktycznie nieograniczoną możliwość wykonania uderzeń w dowolny punkt na teatrze działań, niezależnie od warunków /przy zachowaniu jedynie warunku bezpieczeństwa wojsk własnych/. W związku z tym będą one wykorzystywane do wykonania zasadniczych zadań w operacji strategicznej na TDW. Do zadań tych przede wszystkim zalicza się: rozbicie głównego zgrupowania sił zbrojnych przeciwnika na TDW, a głównie jego środków przenoszenia broni jądrowej; zniszczenie lub osłabienie ekonomiki poszczególnych państw wrogiej koalicji; zniszczenie lub zdeorganizowanie systemu kierowania państwem i jego siłami zbrojnymi; uniemożliwienie lub ograniczenie możliwości dokonania mobilizacji państwa /koalicji państw/, a także przerzutu środków materiałowo-technicznych z innych teatrów /kontynentów/ oraz ich dowozu do walczących wojsk.

Doniosłość wykonywanych zadań stawia strategiczne wojska raketowe na pierwszym miejscu pośród innych rodzajów sił zbrojnych.

W o j s k a l ą d o w e .

Jak już była o tym mowa - strategiczna operacja na TDW może być prowadzona od początku w warunkach użycia broni jądrowej. Może jednak także zostać rozpoczęta środkami konwencjonalnymi, aby następnie przerodzić się w działania jądrowe, albo też od początku do końca może być prowadzona środkami konwencjonalnymi. Oczywiście jest, że w wojnie jądrowej rolę wiodącą odegrają strategiczne wojska raketowe, należy jednak pamiętać, że współczesne wojska lądowe, wyposażone w ładunki jądrowe i środki ich przenoszenia, są w stanie skutecznie uzupełniać uderzenia jądrowe strategicznych wojsk raketowych oraz zdecydowanymi działaniami ostatecznie rozbić nieprzyjaciela, a przede wszystkim opanować zajmowany przez niego obszar, czego nie mogą dokonać inne rodzaje sił zbrojnych. Uderzenia jądrowe wykonywane środkami wojsk lądowych spełniać będą w tych warunkach rolę pomocniczą, bowiem w skali strategicznej głównym zadaniem wojsk lądowych będzie opanowanie terytorium nieprzyjaciela. Wojska lądowe jako posiadające własne środki jądrowe odegrają natomiast rolę wiodącą w działaniach skali taktycznej i operacyjnej, w których stanowią siłę główną.

W wypadku prowadzenia operacji bez użycia broni jądrowej wojska lądowe wykonują główne zadanie na danym teatrze działań wojennych we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. Nie dopuszczają one do wtargnięcia nieprzyjaciela na własne terytorium, a następnie zdecydowanymi działaniami niszczą zgrupowania jego wojsk, opanowują zajmowany przez niego obszar i doprowadzają do wyeliminowania z wojny państw wrogiej koalicji rozmieszczonych na TDW. Tym samym wykonują główne zadanie strategiczne, co przy pomyślnym rezultacie może często przesądzić o wyniku całej wojny.

Podstawową formą działań wojsk lądowych w operacji strategicznej na TDW będą operacje frontowe i armijne. Ponadto, zależnie od potrzeb i warunków, wojska te mogą brać udział w powietrznych i powietrzno-morskich operacjach desantowych wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych.

S i ł y p o w i e t r z n e /wojska lotnicze/x/.

W operacji strategicznej na TDW ważną rolę spełniają siły powietrzne, i to zarówno w warunkach użycia broni jądrowej, jak i w wypadku jej niestosowania. Mając w swym składzie lotnictwo dalekiego zasięgu, lotnictwo frontowe i lotnictwo transportowe o stale wzrastających parametrach taktyczno-technicznych, siły te w skuteczny sposób współuczestniczą w osiągnięciu końcowego celu operacji strategicznej.

W warunkach stosowania broni jądrowej lotnictwo dalekiego zasięgu i lotnictwo frontowe wspólnie ze strategicznymi wojskami raketowymi, marynarką wojenną i wojskami raketowymi frontów uczestniczą w wykonaniu uderzeń jądrowych na TDW. Wykorzystując możliwość osiągnięcia dużej dokładności rażenia celów, niezależnie od głębokości wykonywanego uderzenia, a także natychmiastowego niszczenia wykrytego obiektu, siły powietrzne w pierwszym rzędzie będą niszczyły obiekty ruchome o małych rozmiarach, mające duże znaczenie bojowe. Do nich należy zaliczyć zgrupowania sił raketowych przeciwnika, a także związki uderzeniowe lotnikowców na TDW oraz przyległych doń morzach i oceanach. Ponadto siły powietrzne we współdziałaniu z wojskami OPK i OPL frontów wezmą udział w odparciu powietrznego napadu przeciwnika, wysadzeniu desantów powietrznych i zabezpieczeniu ich działań oraz w wykonywaniu szeregu zadań z zakresu transportu wojsk i sprzętu, a także siłami lotnictwa frontowego - w ogniowym wsparciu działań wojsk frontów i prowadzeniu rozpoznania. Zadania powyższe będą realizowane w ścisłym współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych, przy zapewnieniu odpowiednio zorganizowanego współdziałania wewnątrz sił powietrznych.

Rola sił powietrznych w operacji strategicznej na TDW wzrasta w warunkach konwencjonalnych działań wojennych. Są one wówczas jedynym środkiem rażenia mogącym oddziaływać na obiekty nieprzyjaciela rozmieszczone na całej głębokości TDW. W działaniach takich głównym zadaniem sił powietrznych, realizowa-

x/ Siły powietrzne jako rodzaj sił zbrojnych występują w ZSRR, USA, Francji, Holandii i wielu innych państwach. W naszych siłach zbrojnych natomiast występuje jako wojska lotnicze.

nym przez lotnictwo dalekiego zasięgu przy współdziałaniu lotnictwa frontowego, jest rozgromienie lotniczych i rakietowych zgromadzeń nieprzyjaciela na TDW i wywalczenie panowania w powietrzu; niszczenie lotnisk, samolotów na lotniskach, składów paliwa, magazynów oraz obiektów systemu dowodzenia lotnictwem. Lotnictwo frontowe natomiast /obok zabezpieczania działań lotnictwa dalekiego zasięgu/ niszczy samoloty na bliżej położonych lotniskach, a także siłami frontowego lotnictwa myśliwskiego we współdziałaniu z lotnictwem myśliwskim OPK i naziemnymi środkami OPL - samoloty nieprzyjaciela w powietrzu. Jednocześnie częścią sił bierze udział w operacjach wojsk lądowych, wykonując zadania wsparcia. W działaniach konwencjonalnych część samolotów-nosicieli utrzymywanych jest w stałej gotowości do wykonania uderzeń jądrowych.

Ważną rolę do spełnienia w operacji strategicznej ma również lotnictwo transportowe. Wykonuje ono szereg zadań z zakresu transportu powietrznego wojsk i sprzętu /np. przerzut dużych desantów powietrznych na głębokie tyły przeciwnika/, co wobec możliwości zniszczenia obiektów komunikacji lądowej oraz występowania dużych stref skażeń promieniotwórczych może stanowić warunek prowadzenia operacji strategicznej na TDW.

W o j s k a O b r o n y P o w i e t r z n e j K r a j u .

Wobec potęgi współczesnych środków napadu powietrzno-kosmicznego i tendencji do dalszego ich doskonalenia można z całym przekonaniem stwierdzić, że zwycięstwo w przyszłej wojnie będzie w znacznej mierze uzależnione od skuteczności obrony terytoriów państw koalicji rozmieszczonych na TDW przed uderzeniami z powietrza i kosmosu. Obrona ta zapewnia bowiem zarówno możliwość sprawnego rozwinięcia wojsk operacyjnych, jak i nieprzerwanej pracy zaplecza, będącej jednym z podstawowych warunków pomyślnego przebiegu działań i osiągnięcia końcowego celu wojny.

Podstawowym zadaniem wojsk OPK jest niedopuszczenie do naskakującego wtargnięcia powietrzno-kosmicznych sił przeciwnika w przestrzeń powietrzną kraju poprzez udaremnienie zamierzonego napadu w jego początkowej fazie. Zadanie to wykonywane jest przez wojska OPK w ścisłym współdziałaniu z wojskami obrony przeciwlotniczej wojsk frontów oraz OPK poszczególnych państw

socjalistycznych wchodzących w skład połączonego systemu obrony powietrznej państw UW.

Istotne znaczenie ma jednolitość koalicyjnego systemu OPK, którą osiąga się poprzez wypracowanie wspólnych poglądów na organizację i prowadzenie obrony powietrznej, jednolitość struktur organizacyjnych i uzbrojenia oraz jednakowe systemy gotowości bojowej i dowodzenia.

Działania wojsk OPK mają zawsze charakter złożony, gdyż uczestniczy w nich duża liczba różnorodnych sił i środków, które w większości przypadków będą równocześnie wykorzystywane na kilku kierunkach powietrznych. W tej sytuacji wymagane jest szczególnie precyzyjne planowanie działań, jak też sprawne dowodzenie. Realna możliwość zaskakującego uderzenia sił przeciwnika na obiekty kraju oraz znaczenie czynnika czasu powodują konieczność rozwijania skutecznego systemu obrony powietrznej już w czasie pokoju, zaś skomplikowana sytuacja, jaka wytworzy się w razie wtargnięcia powietrzno-kosmicznych sił przeciwnika na obszar kraju, sprawia, że wojska OPK muszą spełniać wysokie wymagania w zakresie gotowości bojowej, wyszkolenia, zdolności do zdecydowanych działań oraz maksymalnego natężenia sił moralnych i fizycznych.

M a r y n a r k a w o j e n n a

Obecnie siły morskie przeżywają okres dynamicznego rozwoju, w związku z czym ich znaczenie we współczesnej wojnie niepomieranie wzrasta. Dzięki wykorzystaniu do napędu okrętów energii jądrowej oraz wyposażeniu ich w rakiety z głowicami jądrowymi, siły morskie uzyskały możliwość wykonywania zadań o znaczeniu strategicznym, przy jednoczesnym zachowaniu dużej żywotności, wynikającej między innymi z trudności wykrycia /szczególnie okrętu podwodnego/.

W operacji strategicznej na TDW mogą brać udział wszystkie rodzaje sił marynarki wojennej, a więc: okręty nawodne, okręty podwodne, lotnictwo morskie, nadbrzeżna artyleria raketowa i piechota morska. Ilościowy i jakościowy skład tych sił zależy od charakteru TDW /jakie akweny morskie wchodzą w jego obręb, z jakim TDW graniczy itp./. Od niego również zależy rozmach przestrzenny działań sił marynarki wojennej i jej zadania.

W operacji strategicznej na zachodnim TDW głównym zadaniem marynarki wojennej będzie walka z silnymi zgrupowaniami uderzeniowymi sił morskich nieprzyjaciela, a w pierwszym rzędzie nis-

czenie atomowych okrętów podwodnych oraz zespołów lotniskowców uderzeniowych w bazach i na morzu; zabezpieczenie i wsparcie skrzydła wojsk frontu działającego wzdłuż wybrzeża morskiego; udział w operacjach desantowych realizowanych w celu opanowania wysp, cieśnin, baz i portów, a także w operacjach przeciwdesantowych /niszczenie desantów nieprzyjaciela w bazach, w czasie przejścia morzem i po wylądowaniu/ oraz dowóz zaopatrzenia materiałowo-technicznego i ewakuacja.

Wymienione zadania mogą być wykonywane przez siły morskie w ramach samodzielnych operacji morskich, częściej jednak wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych /np. w ramach powietrzno-morskiej operacji desantowej/.

6.2.5. Przygotowanie operacji strategicznej

Z uwagi na znaczenie, rozmach oraz ilość sił zaangażowanych w prowadzenie operacji strategicznej na lądowym TDW jej przygotowanie jest procesem długotrwałym i skomplikowanym. Zdecydowane cele operacji oraz wpływ jej rezultatów na osiągnięcie celów wojny sprawiają, że należy do niej wszechstronnie przygotować nie tylko siły zbrojne, ale i całe państwo. Koalicyjny charakter przyszłej wojny powoduje dodatkowo konieczność skoordynowanego planowania użycia sojusznicznych sił zbrojnych oraz wykorzystania możliwości ekonomicznych /zasobów materialnych, transportu itp./ państw koalicji. Musi być przy tym brana pod uwagę specyfika udziału w wojnie każdego z tych państw.

Przygotowując operację strategiczną trzeba uwzględnić polityczne cele wojny oraz przewidywany charakter walki zbrojnej. Przygotowanie to obejmuje: powzięcie decyzji; opracowanie planu operacji i planów działań rodzajów sił zbrojnych; odpowiednie rozmieszczenie sił na TDW /z uwzględnieniem przewidywanych przesunięć wojsk z głębi kraju w toku operacji/ oraz realizację przedsięwzięć mających na celu zapewnienie wysokiego stopnia gotowości bojowej; wszechstronne zabezpieczenie operacji; organizację współdziałania strategicznego i operacyjnego; organizację dowodzenia oraz operacyjne przygotowanie teatru działań wojennych.

W d e c y z j i dotyczącej operacji strategicznej na lądowym teatrze działań wojennych przedstawia się: wnioski z

oceny sytuacji polityczno-militarnej na TDW; cel i zamiar operacji; sposób użycia broni jądrowej; ugrupowanie sił w operacji; zadania poszczególnych rzutów i zgrupowań sił zbrojnych; wytyczne do organizacji współdziałania, wszechstronnego zabezpieczenia i dowodzenia działaniami; wytyczne do planowania operacji strategicznej.

Najważniejszymi elementami decyzji są cel i zamiar operacji strategicznej, określające: myśl przewodnią operacji, zadania i sposoby ich wykonania /całością sił i przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych/, kolejność realizacji zadań oraz sposób współdziałania.

Opracowanie planu operacji strategicznej na TDW obejmuje: sformułowanie celów i zadań na okres całej operacji i w poszczególnych jej etapach /stosownie do przewidywanych warunków rozpoczęcia operacji/; ustalenie zadań strategicznych związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych oraz charakteru ich działań; kalkulację sił i środków; planowanie operacyjnego rozwinięcia wojsk; planowanie pierwszego uderzenia jądrowego w operacji strategicznej; planowanie operacji wojsk lądowych, sił powietrznych, marynarki wojennej i wojsk OPK oraz utworzenia zgrupowań uderzeniowych sił zbrojnych na całym TDW i na poszczególnych jego kierunkach; planowanie strategicznego i operacyjnego współdziałania związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych; planowanie przedsięwzięć zapewniających gotowość bojową zgrupowaniom sił zbrojnych biorących udział w operacji; planowanie zabezpieczenia operacji.

Ustalenie celów i zadań strategicznych poprzedza dokładne rozpoznanie ugrupowania sił przeciwnika /na którego podstawie przewiduje się możliwy charakter jego działań/, a także wnikliwe przeanalizowanie możliwości sił własnych, szczególnie jeśli chodzi o tworzenie na głównych kierunkach działań przewagi nad przeciwnikiem.

Planowanie powinno być oparte na znajomości realnych możliwości własnych i przeciwnika oraz racjonalnym przewidywaniu rozwoju wydarzeń na całej głębokości teatru. Należy w nim uwzględnić prawdopodobne warunki i sposób rozpoczęcia wojny oraz odpowiednio do tego ustalić sposoby użycia poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

Planowanie operacji - to proces stosunkowo długi, a sporządzony plan może być korygowany odpowiednio do zmian zachodzących w sytuacji politycznej, strategicznej oraz w układzie sił na TDW. Obowiązujący w danym okresie plan stanowi podstawę do praktycznego przygotowania wojsk i sztabów.

Jak już wspomniano, zasadniczym elementem planu operacji strategicznej jest jego część dotycząca pierwszego strategicznego uderzenia jądrowego oraz użycia broni jądrowej. Na pierwsze uderzenie strategiczne złożą się: pierwszy start strategicznych rakiet jądrowych, pierwszy wylot lotnictwa dalekiego zasięgu, pierwsze uderzenie sił marynarki wojennej oraz wojsk rakietowych i lotnictwa frontów. Doświadczenia z szeregu ćwiczeń wskazują, że w ramach pierwszego uderzenia może zostać wykorzystane około 70-75% całego potencjału jądrowego przeznaczonego do użycia w operacji. Stąd między innymi znaczenie tego uderzenia jest tak doniosłe.

W planie operacji strategicznej bardzo ważne miejsce zajmuje określenie zadań oraz głównego wysiłku rodzajów sił zbrojnych, a przede wszystkim skoordynowanie ich działań, znajdujące wyraz w zorganizowanym i realizowanym w toku operacji współdziałaniu.

Rozmieszczanie sił i tworzenie zgrupowań na TDW oraz zapewnianie im warunków przesunięcia w toku operacji i osiągnięcia nakazanego stopnia gotowości bojowej odbywa się jeszcze w czasie pokoju. Skład tych zgrupowań ustala naczelne dowództwo odpowiednio do politycznego i strategicznego znaczenia danego TDW oraz celu operacji i charakteru przewidywanych zadań. Siły zbrojne przeznaczone do wykonania pierwszego strategicznego uderzenia jądrowego, odparcia powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika oraz do przeprowadzenia operacji strategicznych na teatrach działań wojennych stanowią pierwszy rzut strategiczny. Związki taktyczne i operacyjne poszczególnych rodzajów sił zbrojnych tworzące ten rzut są stale utrzymywane w gotowości bojowej bądź mają stosunkowo krótkie terminy mobilizacji. Pozostałe zgrupowania sił zbrojnych na TDW/o niepełnym składzie i niższym stopniu gotowości bojowej/uzupełniane są w dłuższych terminach, a niektóre jednostki organizuje się w trybie mobilizacyjnym.

Skład poszczególnych zgrupowań, ich rozmieszczenie oraz stopień gotowości bojowej nie są elementami stałymi. Zmieniają

się one w zależności od kształtującej się sytuacji polityczno-militarnej. Jednak z uwagi na charakter przyszłej wojny, a szczególnie ogromne znaczenie jej początkowego okresu, zgrupowania te powinny stanowić realną siłę, która w kalkulacjach przeciwnika czyni agresję nieopłacalną.

Z a b e z p i e c z e n i e o p e r a c j i jest jednym z czynników decydujących o pomyślnym przebiegu i osiągnięciu jej celu. W zakres zabezpieczenia wchodzi: rozpoznanie; maskowanie operacyjne; obrona przed bronią masowego rażenia; przeciwdziałanie radioelektroniczne; zabezpieczenie inżynieryjne, chemiczne, hydrometeorologiczne, topograficzne i tyłowe. Przedsięwzięcia z jego zakresu wykonuje się w ramach przygotowania i prowadzenia operacji strategicznej, a niezależnie od tego odpowiedzialny za nie sztab spełnia rolę koordynatora zabezpieczenia realizowanego na rzecz operacji przez niższe szczeble dowodzenia. Niektóre bowiem rodzaje zabezpieczenia, przede wszystkim maskowanie operacyjne, przeciwdziałanie radioelektroniczne, a w zakresie rozmieszczenia i rozśrodkowania sił na TDW również obronę przed bronią masowego rażenia, należy planować centralnie, gdyż tylko wtedy wysiłki w tym względzie przyniosą pożądany rezultat. W innym wypadku mogło by się zdarzyć, że prawidłowo realizowane maskowanie operacyjne na szczeblu frontu demaskuje zamiar operacji strategicznej.

O r g a n i z a c j a w s p ó ł d z i a ł a n i a s t r a t e g i c z n e g o i o p e r a c y j n e g o podobnie jak planowanie oraz przygotowanie operacji odbywa się w czasie pokoju. Dlatego też w miarę zmian zachodzących w sytuacji polityczno-militarnej dokonywane są sukcesywnie odpowiednie korekty i uzupełnienia w przyjętym systemie współdziałania.

Formy i sposoby współdziałania pomiędzy zgrupowaniami poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk we współczesnej operacji są różne. O ich wyborze decydują takie czynniki, jak: charakter celów i zadań strategicznych, zamiar operacji, skład i możliwości uczestniczących w operacji sił oraz charakter działań prawdopodobnego przeciwnika i sytuacja operacyjno-strategiczna na TDW.

Organizacja współdziałania polega na szczegółowym uzgodnieniu wysiłku związków operacyjnych i taktycznych rodzajów sił zbrojnych i wojsk co do celu, miejsca, czasu i sposobu działań.

Organizując współdziałanie strategiczne ma się przede wszystkim na uwadze użycie broni jądrowej /przy jednoczesnym uwzględnieniu możliwości rozpoczęcia działań wojennych bez użycia tej broni/. W działaniach z zastosowaniem broni jądrowej chodzi przede wszystkim o uzgodnienie /ustalenie/ sposobu, czasu i miejsca wykonania uderzeń jądrowych przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych oraz najbardziej efektywne wykorzystanie skutków tych uderzeń - w pierwszej kolejności przez związki operacyjne i taktyczne wojsk lądowych. Rozgromienie przeciwnika na teatrze w dużej mierze zależy bowiem od tego, na ile precyzyjnie będzie zgrane co do czasu i miejsca natarcie frontów z uderzeniami jądrowymi i jak szybko po wykonaniu pierwszych uderzeń jądrowych wojska frontów zdołają wykorzystać skutki tych uderzeń. Ponadto należy w miarę możliwości określić zawczasu przedsięwzięcia związane z odtworzeniem zdolności bojowej tych zgrupowań rodzajów sił zbrojnych, które zostaną obezwładnione uderzeniami jądrowymi przeciwnika.

Szczególne znaczenie przywiązuje się do organizacji współdziałania wojsk pierwszego rzutu frontów z armiami drugiego rzutu i odwodami strategicznymi podczas przegrupowywania ich do rejonów działań bojowych i wprowadzania do bitwy.

W toku operacji zajdzie potrzeba niszczenia nowo wykrytych lub nie obezwładnionych w wyniku pierwszego uderzenia jądrowego środków jądrowych przeciwnika. Będzie to możliwe przy zgraniu wysiłku strategicznych wojsk rakietowych, lotnictwa dalekiego zasięgu oraz sił frontów i marynarki wojennej, zwłaszcza podczas niszczenia środków jądrowych na morzach, wyspach i na stykach teatrów działań wojennych.

W operacji strategicznej planowanej bez użycia broni jądrowej główną rolę w rozbiciu wojsk nieprzyjaciela będą odgrywać wojska lądowe wspierane uderzeniami lotnictwa. Podstawowym celem organizacji współdziałania w tym przypadku jest: zapewnienie przewagi nad przeciwnikiem na decydujących kierunkach; szybkie przejście do natarcia wojsk frontów; pokonanie rubieży obronnych; rozbicie drugich rzutów, podchodzących odwodów i środków przenoszenia broni masowego rażenia, a tym samym - uchwycenie inicjatywy strategicznej na TDW.

O r g a n i z a c j a d o w o d z e n i a wojskami jest ważnym elementem przygotowania operacji. Obejmuje ona: pla-

nowanie przygotowania i rozwinięcia punktów dowodzenia w rejonach wyjściowych wojsk oraz określenie sposobu ich przesuwania w toku operacji; przygotowanie i rozbudowę tych punktów pod względem inżynieryjnym, w tym również rozbudowę linii i węzłów łączności; przygotowanie odpowiednio wyposażonych ruchomych środków łączności /samoloty, śmigłowce/; utrzymanie sztabów w stałej gotowości do dowodzenia wojskami w warunkach bojowych oraz szereg innych przedsięwzięć.

Cały system dowodzenia wojskami musi być przygotowany jeszcze w okresie pokoju i utrzymywany w wysokiej gotowości bojowej. Z chwilą wybuchu wojny lub jeszcze w okresie zagrożenia organa dowodzenia powinny być zdolne do szybkiego przemieszczenia się na zawczasu przygotowane stanowiska i do przejęcia dowodzenia wojskami. Szczęólnego znaczenia nabiera tu sprawne dowodzenie w początkowym okresie wojny - podczas wykonywania pierwszego uderzenia jądrowego, odpierania powietrzno-kosmicznego napadu nieprzyjaciela oraz rozwinięcia wojsk i przejścia do operacji zaczepnej.

Dowodzenie siłami zbrojnymi w toku operacji strategicznej odbywać się będzie w sposób scentralizowany /przy przestrzeganiu zasad jednoosobowego dowodzenia i odpowiedzialności wyznaczonego dowódcy, mającego do swojej dyspozycji podstawowy organ dowodzenia, jakim jest sztab/. W związku z koalicyjnym charakterem operacji strategicznej na europejskim TDW niezbędne będzie ponadto uzgodnienie szeregu szczegółów z zakresu dowodzenia jednostkami wojskowymi sprzymierzonych krajów. Uzgodnienia te będą odbywały się poprzez przedstawicieli naczelnych dowództw krajów sprzymierzonych.

O p e r a c y j n e p r z y g o t o w a n i e t e a t r u d z i a ł a ń w o j e n n y c h ma na celu stworzenie jak najkorzystniejszych warunków do użycia wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Obejmuje ono szeroki krąg przedsięwzięć realizowanych częściowo przez siły zbrojne, a częściowo przez instytucje cywilne w ramach ogólnych planów państwowych. Przedsięwzięcia te wykonywane są już w czasie pokoju i w toku wojny. Obiektami zainteresowania w zakresie operacyjnego przygotowania TDW są: sieć komunikacyjna - drogi samochodowe, kolejowe i wodne /ich właściwości trakcyjne i urządzenia pomocnicze/; sieć i dane techniczne lotnisk stałych, polowych, lądowisk i obiektów uzu -

pełniających; sieć łączności i jej gęstość /możliwości wykorzystania w warunkach pokojowych i wojennych/; system zaopatrywania w paliwo płynne, składy mps, stacje benzynowe, rurociągi, rafinerie itp.; urządzenia energetyczne /ich rozmieszczenie, moc, linie przesyłowe i wrażliwość na oddziaływanie przeciwnika/; bazy zaopatrzeniowe, składy i magazyny /ich urzutowanie oraz możliwości zaopatrywania wojsk/; stałe obiekty fortyfikacyjne /możliwości wykorzystania już istniejących oraz budowy nowych/.

Wymienione elementy interesują odnośne organy na przestrzeni całego TDW, a więc również na obszarach leżących po stronie przeciwnika. Odnośne dane są studiowane i zbierane z myślą o zaspokojeniu potrzeb wszystkich rodzajów sił zbrojnych wojsk i służb.

6.2.6. Niektóre właściwości prowadzenia operacji strategicznej

W zależności od sytuacji polityczno-militarnej operacja strategiczna na lądowym TDW może rozpocząć się i przebiegać w różnych warunkach. Najtrudniejsze warunki wytworzą się wówczas, gdy przeciwnik uzyska zaskoczenie i rozpocznie działania zmasowanym uderzeniem jądrowym. W tej sytuacji siły zbrojne już na początku działań wojennych mogą ponieść znaczne straty, niektóre zaś zgrupowania utracą swoją zdolność bojową. Duże obszary zostaną zniszczone, skażone, zatopione lub objęte pożarami. W tych warunkach najważniejszą sprawą będzie szybkie opanowanie sytuacji, co w dużej mierze zależeć będzie od prężności organizacyjnej dowództw i sztabów, które powinny sprawnie zorganizować likwidację skutków uderzeń jądrowych oraz dalsze działania bojowe. Skutki tego rodzaju uderzenia nieprzyjaciela mogą być mniejsze przy utrzymywaniu wojsk w wysokiej gotowości bojowej, a szczególnie wojsk OPL i OPK, odpowiednim zorganizowaniu obrony przed bronią masowego rażenia, a nade wszystko użyciu we właściwym czasie własnej broni jądrowej.

W operacji strategicznej ogromne znaczenie ma osiągnięcie w możliwie krótkim czasie /przy optymalnym wykorzystaniu posiadanych sił i środków/ maksymalnych rezultatów działań co umożliwi przejęcie inicjatywy strategicznej oraz utrzymanie jej przez czas całej operacji. W wojnie z użyciem broni jądrowej można to

uzyskać dzięki rozbiciu sił zbrojnych przeciwnika na TDW i zburzeniu jego ekonomiki w wyniku wykonania z zaskoczenia pierwszego uderzenia jądrowego przez strategiczne siły jądrowe oraz siły jądrowe wojsk frontów. Skutki tych uderzeń muszą być natychmiast wykorzystane przez wojska lądowe, które wspierane uderzeniami lotnictwa, powinny przejść do operacji zaczepnej. Szczególnie ważną rolę w wykorzystaniu skutków tych uderzeń spełniają desanty powietrzne, wysadzane przez wojska powietrznodesantowe lub specjalnie przeszkolone oddziały wojsk lądowych. Równocześnie przystępują do działań wojska OPL i OPK celem odparcia uderzeń środków napadu powietrzno-kosmicznego przeciwnika. Działania tych wojsk będą przebiegały już w znacznie korzystniejszych warunkach, bowiem część środków napadu nieprzyjaciela zostanie zniszczona w wyniku pierwszego uderzenia jądrowego. Z powyższego wynika, że początkowy okres operacji strategicznej na TDW w warunkach stosowania broni jądrowej decyduje o jej przebiegu i wyniku. Właściwe prowadzenie operacji w tym okresie ma ogromne znaczenie nie tylko dla osiągnięcia założonych celów militarnych, ale jest również ważnym czynnikiem kształtowania morale wojsk i ludności cywilnej.

Przy rozpoczęciu wojny bez użycia broni jądrowej najważniejszym zadaniem w jej początkowym okresie jest przeprowadzenie operacji powietrznej, której celem będzie wywalczenie panowania w powietrzu oraz osłabienie potencjału jądrowego nieprzyjaciela. Okres ten, podobnie jak w wojnie jądrowej, w istotny sposób wpływa na możliwości osiągnięcia końcowego celu operacji strategicznej, gdyż panowanie w powietrzu jest nieodzownym warunkiem pomyślnego rozwijania działań przez wojska lądowe. W walce o panowanie w powietrzu uczestniczy lotnictwo dalekiego zasięgu, lotnictwo frontowe /frontów biorących udział w operacji strategicznej na TDW/, marynarka wojenna oraz przyfrontowe związki operacyjne i taktyczne wojsk OPK, niszcząc samoloty nieprzyjaciela w powietrzu i na ziemi oraz obiekty naziemne, bez których nie może działać współczesne lotnictwo.

Fronty i armie od samego początku operacji - odpowiednio do powstałej sytuacji i ukształtowanego stosunku sił - będą na głównych kierunkach wykonywać głębokie uderzenia rozcinające z zamiarem okrążenia i rozbicia poszczególnych zgrupowań przeciw-

nika; na kierunkach drugorzędnych będą to uderzenia pomocnicze lub uporczywe walki obronne, których końcowym celem zawsze musi być stworzenie warunków przejścia do działań zaczepnych.

We wszystkich sytuacjach i rodzajach działań bojowych fronty powinny przejawiać dużą aktywność i zdecydowanie, dążność do wykonywania głębokich uderzeń wyprowadzających na tyły i skrzydła zgrupowań przeciwnika. Dużo uwagi należy poświęcić wzbranianiu przerzutu odwodów nieprzyjaciela i ich rozbijaniu częściami już na podejściach do TDW.

W operacji strategicznej na zachodnim TDW ważna rola przypadnie marynarce wojennej, której celem działań będzie wywalczenie panowania na zamkniętych morzach TDW oraz wysadzenie desantów i zdeorganizowanie komunikacji morskiej przeciwnika.

Jednym z głównych zadań w toku prowadzenia operacji jest stałe, wnikliwe śledzenie środków napadu jądrowego nieprzyjaciela w celu jak najszybszego wykrycia symptomów przygotowywania uderzeń jądrowych oraz utrzymywanie własnych zgrupowań wszystkich rodzajów sił zbrojnych w stałej gotowości do użycia broni jądrowej. Sprawna realizacja tych zadań jest niezmiernie ważna, gdyż przejście do działań z użyciem broni jądrowej stanowi decydujący skok jakościowy w prowadzeniu operacji strategicznej.

Dalsze rozwijanie operacji strategicznej na teatrze działań wojennych przebiegać może według mniej lub bardziej zmienionych wariantów w stosunku do przewidywań. Nie zmienia to jednak kardynalnej zasady, jaką jest stałe dążenie do utrzymania inicjatywy strategicznej z wykorzystaniem wszystkich posiadanych sił i środków, aż do osiągnięcia końcowych celów strategicznych operacji na danym teatrze działań wojennych.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiony w niniejszym opracowaniu zarys nauki wojennej oraz stan rzeczy w zakresie rozwiązań praktycznych wskazują z jednej strony na złożoność już istniejących problemów, a z drugiej - na wyłanianie się wielu nowych, które powinny szczególnie zainteresować teoretyków wojskowych. Niezbędna staje się w związku z tym zarówno intensyfikacja badań poznawczych, zmierzających do określenia samej istoty zjawisk, jak i badań stosowanych oraz prac wdrożeniowych, przydatnych w działalności praktycznej.

Jak to zostało powiedziane, wojna w swoim współczesnym "kształcie" uzależniona jest od szeregu bardzo różnorodnych czynników. Zadaniem nauki wojennej jest wykrywanie tych czynników, ustalanie zachodzących między nimi zależności oraz określanie ich wpływu na rozwiązania praktyczne. W tym kontekście rozwijanie tej dziedziny wiedzy ma znaczenie pierwszorzędne i jest warunkiem dalszego postępu badań zarówno w zakresie sztuki wojennej, jak i w innych, pośrednio związanych z wojną dyscyplin i specjalności naukowych. Uzyskane na tym polu osiągnięcia ułatwią rozwój naukoznawstwa w dziedzinie militarnej, stanowiącego podstawę do usprawniania polityki naukowej w siłach zbrojnych oraz bazę dla rozwiązań praktycznych w systemie obronnym państwa.

W świetle przeprowadzonych analiz i uogólnień dochodzi się do wniosku, że zasadniczą rolę w systemie wiedzy o wojnie odgrywa wykrywanie właściwych jej prawidłowości oraz ustalanie praw odnoszących się do wojny w ogóle, a do walki zbrojnej w szczególności; określanie cech i charakteru wojny jako zjawiska i jako zdarzenia /konkretnej/, wypracowanie prakseologicznych zasad sprawnego działania w wojnie i walce zbrojnej, a także ujednoczenie pojęć odnoszących się do tej dziedziny wiedzy, bowiem

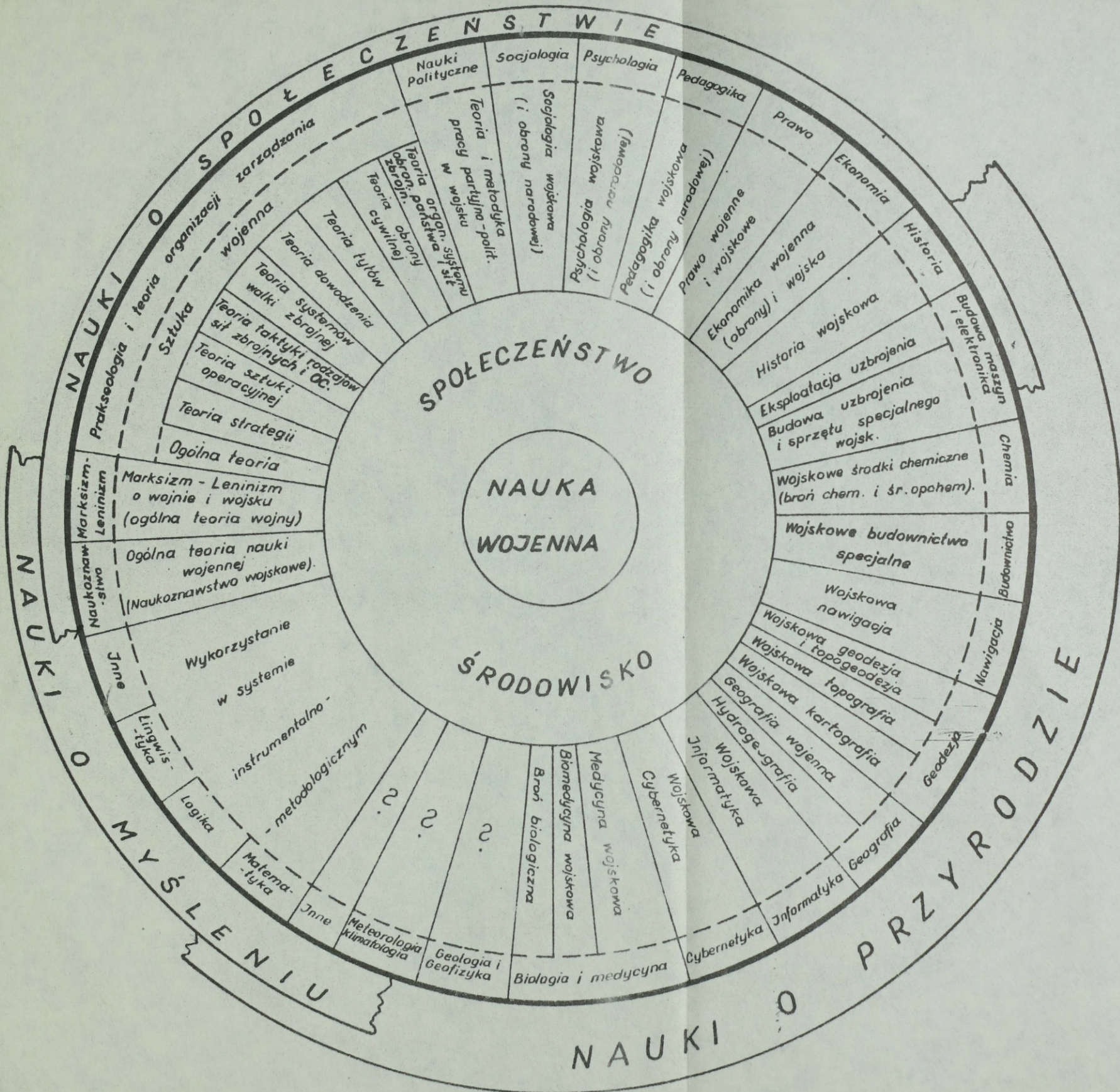
konkretne ustalenia dotyczące obronności nie przyniosą spodziewanego efektu, jeżeli nie zostaną oparte na solidnych podstawach naukowych.

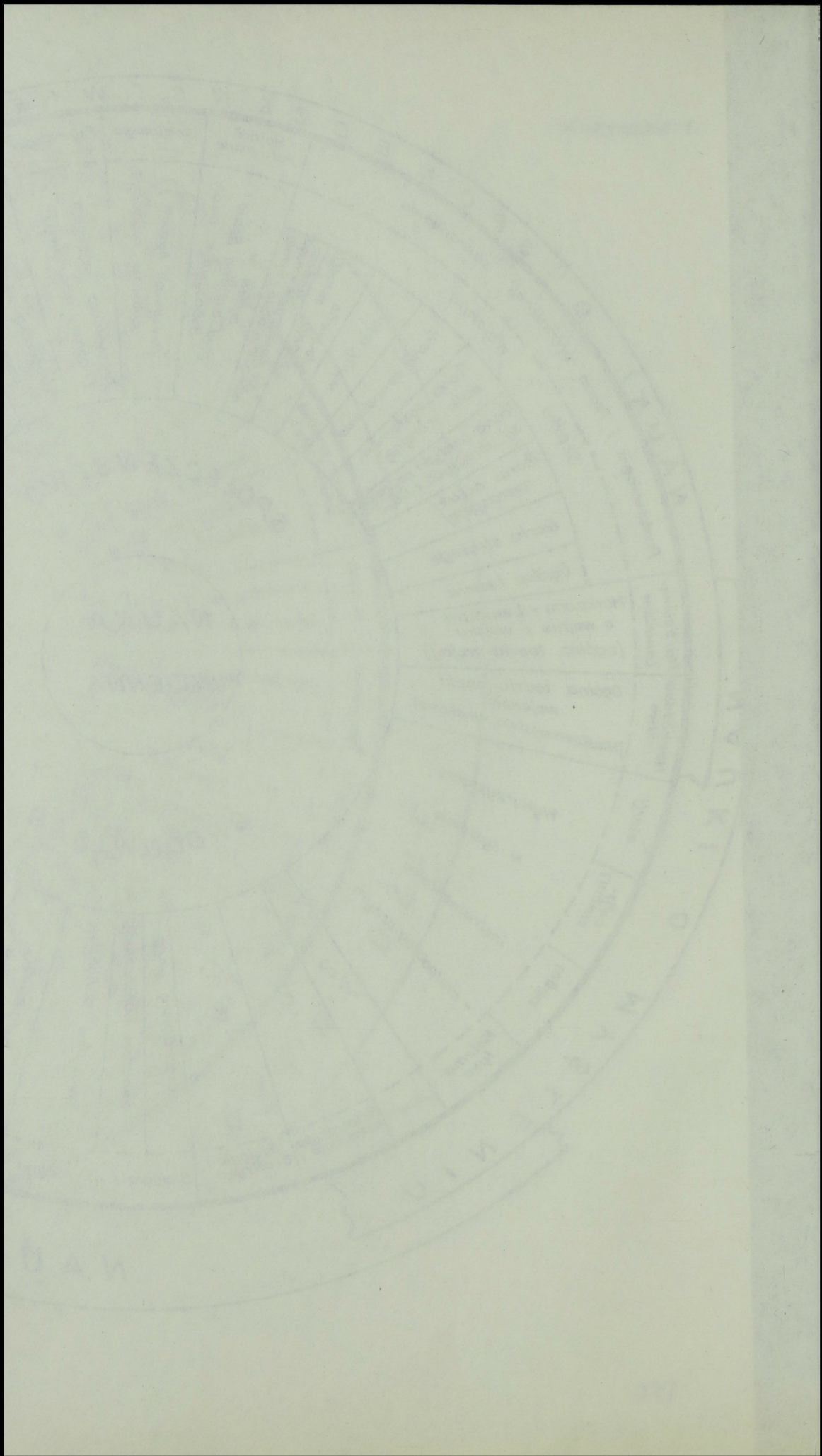
Rozwijając naukę wojenną należy zatem dostrzegać jej ścisły związek z działalnością praktyczną państwa w dziedzinie obronności. Mając to na uwadze, w przeprowadzonych badaniach uwzględniono realną rzeczywistość, której wyznacznikami są przede wszystkim potencjalne możliwości społeczno-polityczne, ekonomiczne i militarne państwa. Nie zajmowano się przy tym wojną w skali światowej, jak to dla swoich potrzeb czynią wielkie mocarstwa, lecz ograniczono rozważania do skali odpowiadającej miejscu naszego kraju w świecie - analizując system obronny państwa socjalistycznego, wchodzącego w skład koalicji - i w tym kontekście ujęto poglądy na współczesną operację strategiczną.

W przeciwieństwie do rozważań zaprezentowanych w pierwszej części opracowania, które można uznać za badania poznawcze, odnoszące się do przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, część druga w zasadzie odzwierciedla aktualne poglądy na system obronny państwa. Ze względu na ścisłe związki przedstawionej problematyki z praktyką badania te należałoby uznać za stosowne.

Jak już o tym była mowa we wstępie - zaprezentowane rozważania prowadzono w oparciu o marksistowsko-leninowską metodologię badawczą, według której zmiany zachodzące w wyniku nieustannego rozwoju społecznego mają charakter obiektywny. Metodologia ta wskazuje, że nie ma granic ludzkiego poznania. W tym kontekście dzisiejsze warunki prowadzenia wojny zmieniają się jutro, a prawdy powszechnie dzisiaj uznawane mogą niezadługo się zdeaktualizować. Autorzy opracowania żywią jednak przekonanie, że zawarte w nim poglądy zdołają zachować swą wartość przez okres relatywnie długi, spełniając określoną rolę w umacnianiu obronności państwa oraz utrwalając nasz dorobek naukowy we wspólnocie krajów socjalistycznych.

Z A Ł A C Z N I K I

PODZIAŁ EUROPEJSKIEGO TEATRU WOJNY

Państwa UW dzielą europejski teatr wojny na trzy teatry działań wojennych /TDW/;

P ó ł n o c n o - z a c h o d n i TDW, obejmujący część terytorium Rosyjskiej FSRR, Estońską, Łotewską i Litewską SRR, terytorium Finlandii, Szwecji, Norwegii, Islandii, Danii oraz akweny mórz Białego, Barentsa, Norweskiego, Bałtyckiego i częściowo Północnego.

Z a c h o d n i TDW, obejmujący terytorium Białoruskiej SRR, części Litewskiej i Ukrainńskiej SRR, Polski, NRD, CSRS, Szwajcarii, Austrii, Irlandii, Wielkiej Brytanii, RFN, Holandii, Belgii, Luksemburga, Francji, Hiszpanii, Portugalii, przybrzeżnej części płn.-zach. Afryki oraz akweny południowej części mórz Bałtyckiego i Północnego, Zatoki Biskajskiej i zach. części Morza Śródziemnego.

P o ł u d n i o w o - z a c h o d n i TDW, obejmujący terytorium Ukrainńskiej i Mołdawskiej SRR, Węgier, Rumunii, Bułgarii, Jugosławii, Albanii, Grecji, Włoch, zach. części Turcji, przybrzeżnej części płn.-wsch. Afryki oraz akweny mórz Czarnego, Egejskiego, Adriatyckiego i wschodniej części Morza Śródziemnego.

Państwa NATO dzielą również Europejski TW na teatry działań wojennych, a mianowicie: na północnoeuropejski, środkowoeuropejski, południowoeuropejski oraz wydzielone rejony Wysp Brytyjskich i Kanału La Manche. W skład teatrów działań wojennych wchodzi obszary lądowe, powietrzne i morskie państw członkowskich NATO, a granice na kontynentalnej części Europy między wymienionymi TDW przebiegają podobnie jak granice TDW wg podziału państw UW.

Interesujący nas zachodni TDW, a szczególnie środkowoeuropejski rejon strategiczny ma decydujące znaczenie jako baza potencjału ekonomiczno-militarnego państw NATO w Europie. W granicach tego rejonu znajduje się ponad 500 obiektów strategicznych. Z ważniejszych warto wymienić: około 80 dużych ośrodków admini-

stracyjnych, politycznych, przemysłowych i energetycznych, ponad 90 lotnisk z drogą startową długości 2400 m /z ogólnej liczby 480 lotnisk/, 20 baz morskich, 50 portów, ponad 800 składów mienia wojskowego /w tym ponad 200 składów rakiet oraz amunicji i głowic jądrowych/, 5750 km rurociągów paliwowych /w tym 2750 km wojskowych/, ponad 800 węzłów z ponad 3000 komór min jądrowych, około 100 poligonów i placów ćwiczeń, 10 stałych punktów dowodzenia szczebla operacyjnego, 150 stanowisk startowych rakiet przeciwlotniczych i wiele innych systematycznie rozbudowanych obiektów wojskowych.

Sieć komunikacyjna w tym rejonie jest dobrze rozwinięta. Na obszarze 100 km² znajduje się 76 km dróg pierwszej klasy, ponad 100 km dróg lokalnych i 12 km linii kolejowych oraz dobrze przygotowane o dużej przepustowości śródlądowe szlaki wodne. Rejon nasycony jest środkami transportowymi różnego rodzaju - ponad 1,3 mln samochodów ciężarowych, 400 tys. wagonów kolejowych, 9000 lokomotyw /w większości elektryczne i spalinowe/, 33000 jednostek transportu wodnego /z tego około 70% samobieżnych/, 13000 statków żeglugi przybrzeżnej.

SIŁY ZBROJNE PAŃSTW NATO NA ZACHODNIM TDW

Siły jądrowe NATO na zachodnim TDW. Siły te dzielą się na strategiczne, operacyjne i taktyczne. Wg poglądów zachodnich w skład strategicznych sił jądrowych wchodzi: wyrzutnie pocisków balistycznych typu Minuteman i Titan, atomowe raketowe okręty podwodne z pociskami typu Polaris i Poseidon, strategiczne samoloty bombowe /nbj/ typu B-52, FB-11 oraz Vulcan. Liczbowo skład tych sił /oprócz Francji/ kształtuje się następująco^{x/}:

- 20 amerykańskich atomowych raketowych okrętów podwodnych /po 16 wyrzutni każdy/ z pociskami typu Poseidon /dziesięciładunkowych/ o zasięgu 5000 km. Okręty te rozmieszczone są /po 10/ w dwóch bazach morskich na ZTDW - w bazie Holy Loch /Szkocja/ i Rota /Hiszpania/. W jednej salwie mogą one przenieść 3200 ładunków jądrowych;

- 4 brytyjskie atomowe raketowe okręty podwodne /po 16 wyrzutni każdy/ z pociskami typu Polaris A3/ trójładunkowe/o zasięgu 4.600 km. Wszystkie bazują na wyspach brytyjskich. W jednej salwie mogą przenieść 192 ładunki jądrowe;

- 48 brytyjskich strategicznych samolotów nbj. typu Vulcan o zasięgu 12 tys.km, bazujących na terytorium W.Brytanii. W jednej salwie mogą one przenieść 48 ładunków jądrowych przy zastosowaniu pocisków typu Blue Steel.

Oprócz tego na zachodni TDW może oddziaływać część /10-15%/ strategicznych sił jądrowych rozmieszczonych na terytorium Stanów Zjednoczonych^{xx/}.

x/ Powyższe dane zaczerpnięto z wydawnictw: Studium zmian i kierunków rozwoju sił zbrojnych NATO. Wyd.Sztab Gen.1974, Kompendium sił zbrojnych państw NATO. Wyd.Sztab Gen.1975, oraz Biuletyn wywiadowczy. Wyd.Sztab Gen.1975, Obrazują one stan sił zbrojnych NATO w 1975. Jak wiadomo, stan ten nie jest stały, dlatego też podane wielkości należy traktować jako orientacyjne.

xx/ Na terytorium Stanów Zjednoczonych znajduje się /bez AROP/ 1054 wyrzutnie pocisków balistycznych typu Titan II, Minuteman /w tym 500 pocisków Minuteman III z głowicami wieloładunkowymi/ i 440 samolotów strategicznych-nosicieli broni jądrowej. Środki te w jednej salwie mogą przenieść około 4500 ładunków jądrowych.

Do operacyjnych sił jądrowych zaliczane są pociski raketowe typu Pershing, a do taktycznych samoloty-nosiciele broni jądrowej lotnictwa taktycznego, pociski raketowe typu Sergeant, Lance i Honest John oraz **artyleria atomowa**. Na zachodnim TDW skład tych sił jest następujący:

- 650 samolotów nbj. typu Phantom F-104G i Buccaneer o zasięgu od 3,5 do 4,8 tys. km, bazujących głównie na lotniskach w RFN;

- 340 pocisków raketowych typu Pershing, Sergeant, Lance i Honest John o zasięgu odpowiednio 740,140,110 i 40 km, rozmieszczonych głównie na terytorium RFN w składzie związków taktycznych i operacyjnych wojsk lądowych i lotnictwa;

- 580 dział atomowych kalibru 155 i 203,2 mm wchodzących w skład uzbrojenia wszystkich dywizji połączonych sił zbrojnych NATO.

P o ł ą c z o n e s i ł y l ą d o w e NATO na zachodnim TDW. Siły te obejmują: 24 dywizje i 5 samodzielnych brygad, 5-6 samodzielnych pułków czołgów i pułków rozpoznawczych oraz **inne jednostki**. W ich uzbrojeniu znajduje się ponad 900 operacyjnych i taktycznych środków przenoszenia BMR, ok. 3000^x/ dział i moździerzy, 6400 czołgów i około 1800 samolotów i śmigłowców sił lądowych.

Siły te są zorganizowane w dwie grupy armii /PGA i CGA/ po cztery korpusy armijne /11 dywizji/ każda oraz samodzielny tzw. Jutlandzki Korpus Armijny.

Północna grupa armii /PGA/ w składzie: 1KA/WB/, 1 KA/NZ/, 1KA/B/ i 1KA/H/ liczy w sumie ponad 220 tys. żołnierzy zorganizowanych w 11 dywizji /28 brygad, w tym 14 pancernych/ oraz brygadę powietrznodesantową. W uzbrojeniu jej znajduje się około 170 środków przenoszenia BMR, 2700 czołgów, 1300 dział i moździerzy i ponad 800 środków ppanc.

Centralna grupa armii /CGA/ w składzie: 5 i 7KA/A/, 2 i 3KA/NZ/ oraz 4 ZGB/K/ liczy w sumie 345 tys. żołnierzy zorganizowanych w 11 dywizji /33 brygady, w tym 14 pancernych/ oraz 3 brygady powietrznodesantowe i 2 rozpoznawcze pułki pancerne. W jej

x/ W liczbie tej nie uwzględniono 580 dział atomowych 155 i 203,2 mm zaliczonych do środków przenoszenia BMR.

uzbrojeniu znajduje się ponad 7000 środków przenoszenia BMR, ponad 3300 czołgów, 1800 dział i moździerzy oraz ponad 1700 środków ppanc.

Jutlandzki Korpus Armijny w składzie: 6DZ/NZ/, JDZ/D/, 13 DZmot/NZ/ liczy około 60 tys. żołnierzy około 40 taktycznych środków przenoszenia BMR, 560 czołgów i ponad 700 dział i moździerzy. Korpus ten w ww. składzie w okresie pokoju nie istnieje.

P o łą c z o n e s i ły p o w i e t r z n e NATO na zachodnim TDW. Siły te liczą: około 1750 samolotów bojowych, w tej liczbie 650 nosicieli broni jądrowej /nbj/. W skład ich wchodzi:

- 2 i 4 PTSP, liczące ponad 1400 samolotów bojowych, w tym około 950 /67%/ samolotów myśliwsko-bombowych, 200 /14%/ samolotów rozpoznawczych, 250 /17%/ samolotów myśliwskich i 25 /2%/ samolotów bombowych;

- siły bazujące na jutlandzkim kierunku operacyjnym, liczące ponad 330 samolotów bojowych, w tym około 200 samolotów myśliwsko-bombowych, 70 rozpoznawczych i 60 myśliwskich.

Oprócz tego na terytorium W. Brytanii, Hiszpanii i Portugalii bazuje ponad 360 samolotów bojowych typu Phantom, Buccaneer, Harrier oraz Canberra, które mogą być wykorzystane do działań na zachodnim TDW. Ponadto w akwenie M. Północnego mogą działać lotniskowce uderzeniowe typu Ark Royal i Forrestal, na których poкладzie bazuje od 30 do 120 samolotów - nbj.

S i ły m o r s k i e p o s z c z e g ó l n y c h państw NATO. Z ogólnego stanu sił morskich NATO /ponad 2000 okrętów wojennych/ do działań w akwenach Morza Bałtyckiego i Północnego wydzielono 490 okrętów wojennych, w tym około 220 bojowych. Na Morzu Bałtyckim siły morskie NATO posiadają około 200 okrętów wojennych, w tym 114 bojowych oraz ponad 200 samolotów i śmigłowców lotnictwa morskiego.

O b r o n a p o w i e t r z n a N A T O. Zasadniczą rolę w systemie OP NATO na zachodnim TDW odgrywa strefa centralna. Dzieli się ona na dwa rejony: rejon OP 2 PTSP obejmuje płn. część RFN, Holandię i Belgię i pokrywa obszar działania PGA. Do obrony tego rejonu wydzielono około 140 samolotów myśliwskich typu F-104G i Lightning, 300 wyrzutni plot typu Nike, 260 wyrzutni plot typu Hawk i 60 wyrzutni plot typu Bloodhound produkcji bry-

tyjskiej. Rejon OP 4 PTSP obejmuje środkową i pld.część RFN i pokrywa obszar działania CGA. Do obrony tego rejonu wydzielono 110 samolotów typu F-4E Phantom i F-104G, 220 wyrzutni plot typu Nike i 290 wyrzutni plot typu Hawk.

Duński rejon OP stanowi część składową północnej strefy OP. Do obrony tego rejonu dowództwo NATO wydzieliło 40 samolotów F-104G, 36 wyrzutni plot typu Nike oraz 24 wyrzutnie plot typu Hawk. W zachodniej części TDW znajdują się ponadto brytyjska i francuska strefy OP, pokrywające obszary obydwóch tych państw.

S t o p i e ń g o t o w o ś c i b o j o w e j s i ę
z b r o j n y c h N A T O. W najwyższym stopniu gotowości znajdują się środki przenoszenia broni jądrowej. Od momentu otrzymania sygnału wykonawczego czas niezbędny na odpalenie pocisków rakietowych /start samolotów/ przedstawia się następująco:

- międzykontynentalne pociski balistyczne typu Minuteman i Titan znajdujące się na terytorium St.Zjednoczonych mogą być odpalone /100%/ po upływie 2-3 minut;

- rakiety z atomowych rakietowych OP mogą być odpalone: pierwsza po 15 minutach, a następne w ciągu dalszych 8-15 minut;

- samoloty strategiczne /40%/ mogą wystartować w ciągu 15 minut;

- dyżurne baterie /45 wyrzutni/ pocisków Pershing mogą być uruchomione w ciągu 30 minut, a pozostałe - za około 3 godziny;

- 25% wyrzutni pocisków Sergeant i Lance mogą być uruchomione w ciągu 45 minut, a pozostałe wyrzutnie - za około 3 godziny.

Wysoki stopień gotowości bojowej lotnictwa taktycznego zapewnia start samolotów w czasie: 25% samolotów /w tym 13-15% nbj/ - w ciągu 15 minut, 30% samolotów - w ciągu 2-2,5 godziny, 25% samolotów - za 3-3,5 godziny. Pozostałe 20% - w miarę osiągnięcia gotowości bojowej.

W wojskach lądowych z ogólnej liczby 24 dywizji 16 ukończonych jest w 90%. Mogą one być rozwinięte z miejsc stałej dyslokacji w ciągu doby. Pozostałe 8 dywizji jest ukończonych w granicach 70-80% i mogą osiągnąć pierwszy stopień gotowości w ciągu kilku dni. Oddziały przeznaczone do osłony rozwinięcia pierwszego rzutu wojsk operacyjnych mogą zająć swoje pozycje za 5-8 godzin.

W wypadku wybuchu wojny połączone siły zbrojne NATO na zachodnim TDW mogą być wzmocnione o dalsze 12-13 dywizji, zmobilizowanych i przerzuconych z W. Brytanii i St. Zjednoczonych w czasie M+5-7. Z wymienionych 12-13 dywizji na terytorium RFN może być zmobilizowanych 6 dywizji /DZmot/, w Holandii i Belgii - po jednej dywizji, z W. Brytanii może być przerzuconych do 2 dywizji oraz ze St. Zjednoczonych - 3 dywizje.

O b r o n a t e r y t o r i u m p a ń s t w N A T O.
Poszczególne państwa NATO w Europie Zachodniej oraz Francja mają odpowiednio rozbudowane systemy obrony swych terytoriów na wypadek wybuchu wojny. Systemy te mają bardzo zróżnicowane struktury organizacyjne, liczbę i jakość wydzielonych sił i środków, stopień ich gotowości bojowej, a nawet zasady wykorzystania. Stosunkowo dobrze system ten zorganizowany jest w RFN. Wojska obrony terytorialnej /OT/ tego kraju stanowią integralną część sił lądowych i na równi z wojskami operacyjnymi podlegają inspektorowi sił lądowych RFN.

W strukturze dowodzenia wojskami OT RFN występują:

- trzy dowództwa terytorialne /"Północ", "Południe" i "Szlezwik-Holsztyn"/;
- sześć dowództw okręgów wojskowych;
- 31 obwodowych i 75 powiatowych dowództw obrony terytorialnej.

W skład wojsk OP RFN wchodzi trzy kategorie jednostek: jednostki bojowe /tzw. ochrony kraju/, jednostki rodzajów wojsk i służb oraz jednostki systemu baz zaopatrywania i zabezpieczenia medyczno-sanitarnego.

Jednostki bojowe stanowią zasadniczą siłę wojsk OT. W każdym okręgu wojskowym zorganizowane jest tzw. dowództwo obrony, na którego bazie w czasie mobilizacji /do M+5-20/ przewiduje się zorganizowanie jednej DZmot, a w czasie M+21-30 - kolejnej DZmot. Niezależnie od tego każde obwodowe dowództwo obrony ma dysponować w tym czasie 1-2 batalionami piechoty, a każde powiatowe dowództwo obrony 2-6 kompaniami ochrony. Do głównych zadań jednostek bojowych należy zaliczyć: udział wspólnie z wojskami operacyjnymi w działaniach bojowych na polu walki, obronę ważnych rejonów lub obiektów na tyłach wojsk operacyjnych, zwalczanie desantów powietrznych i morskich nieprzyjaciela, zwalczanie partyzantki i inne.

Jednostki rodzajów wojsk i służb obejmują oddziały istniejące w czasie pokoju oraz skadrowane, które powinny osiągnąć pełną gotowość w czasie do M+5-7. Są to przede wszystkim pododdziały łączności, inżynieryjno-saperskie, transportowe, żandarmerii i medyczno-sanitarne. Większość tych jednostek podlega dowództwom okręgów wojskowych, na których terenie stacjonują lub mają być mobilizowane.

Część tych jednostek, głównie saperskich, podlega obwodowym dowództwom obrony. Głównym zadaniem tych jednostek jest zabezpieczenie tzw. swobody operacyjnej wojskom NATO na terytorium RFN i odciążenie ich od zadań nie związanych bezpośrednio z działaniami bojowymi.

Jednostki systemu baz zaopatrywania i zabezpieczenia medyczno-sanitarnego podlegają dowództwom zaopatrywania i służby med.-san. w pionach logistycznych ww. trzech dowództw terytorialnych. Jednostki te w czasie pokoju są w zasadzie skadrowane i mogą osiągnąć pełną gotowość do M+10. Są to głównie pododdziały łączności, żandarmerii, obrony ABC, remontowe, transportowe itp. Głównym zadaniem tych jednostek jest zabezpieczenie materiałowo-techniczne i med.-san. Bundeswehry.

Stan liczebny OT RFN w 1975 r. wynosił około 70.000. W wypadku mobilizacji wojska OT mogą osiągnąć stan około 220.000 w czasie do M+10, a 330.000 i więcej w czasie do M+30.

PRZYPISY

P R Z Y P I S Y

Rozdział 1. ZARYS OGOLNEJ TEORII NAUKI WOJENNEJ

/1.1/. "Encyklopedia Britannica" z 1947 r. odsyła zainteresowanych hasłem "nauka wojenna", "military science" do haseł "strategia" i "taktyka". Ta sama encyklopedia z r.1961 kieruje czytelnika do hasła /sprawy wojskowe/ "military affairs", w którego zakres wchodzi zbiór pojęć związanych z wojną /walka zbrojna jest tam rozpatrywana w kontekście polityki, historii społeczeństwa i prawa oraz postępu technicznego. Francuska "Grande Larousse Encyclopedique" z 1961 r. w ogóle hasło to pomija, podczas gdy jest ono z kolei uwzględnione w zachodniemieckim "Der Grosse Brockhaus" z 1955 r. "Kiergswissenschaften" - nauki wojenne oraz w "The Encyklopedia Americana" z 1958 r. "Military science" - nauka wojenna.

/1.2/. "Bolszaja Sowietkaja Encikłopedia". Moskwa 1970, t.5, s.208, Opracowanie ASG "Podstawowe pojęcia z dziedziny nauki wojennej". Warszawa 1974, s.5. Pod hasłem "nauka wojenna" podaje się, że jest to "system wiedzy o przygotowaniu i prowadzeniu wojny" /z wymienieniem dyscyplin naukowych i specjalności wchodzących w zakres nauki wojennej/, a następnie, że: "radziecka nauka wojenna bada charakter możliwych wojen, prawa wojny i sposoby jej prowadzenia ... wypracowuje zasady teoretyczne i zalecenia praktyczne ...".

"The Encyklopedia Americana". New York 1958, t.19, s.83 - cytowane za opracowaniem: "Podstawowe pojęcia z dziedziny nauki wojennej". Warszawa 1974, s.5. Pod hasłem "military science" podaje się, że jest to "dziedzina spostrzeżeń, badań i analiz odnoszących się do spraw wojskowych i z nimi spokrewnionych", i dalej: "nauka wojenna dokonała syntezy zjawisk i przedstawiła je w postaci zasad sztuki wojennej" z wymienieniem /aczkolwiek w podtekście/ nauk składających się na naukę wojenną, a w tym szczególnie problematyki politycznej, historycznej, społecznej i technicznej.

"Der Grosse Brockhaus". Wiesbaden 1955, t.6, s.655; opracowanie ASG: Podstawowe pojęcia z dziedziny nauki wojennej. Warszawa 1974, s.5. Zamiast "nauka wojenna" używa się terminu

"nauki wojenne" /Kriegswissenschaften/, z wymienieniem całego zestawu dyscyplin naukowych określonych jako "dziedziny wiedzy zajmujące się tworzeniem teoretycznych i praktycznych narzędzi dla sztuki wojennej".

/1.3/. Struktura systemu nauki wojennej.

1.. M.Bień: "System strukturalny nauki wojennej" Myśl Wojskowa 11/73, s.4. Najogólniej autor wyodrębnia: sztukę wojenną, nauki wojskowo-społeczne, nauki wojskowo-techniczne, nauki wojskowo-medyczne.

2. S.Chłystow: Wojennaja Myśl 10/72. W klasyfikacji bibliotecznej autor wymienia w rozdziale poświęconym nauce wojennej następujące dyscypliny: marksizm-leninizm o wojnie i wojsku; ogólną teorię nauki wojennej i wojennej doktryny; teorię sztuki wojennej; nauki wojskowo-historyczne; geografie wojenną, nauki wojskowo-techniczne, a ponadto w dziale "siły zbrojne" również umieszczonym w ramach nauki wojennej - administrację wojskową oraz teorię szkolenia i wychowania.

3. B.Chocha: "Rozważania o nauce wojennej". Myśl Wojskowa 6/73, s.15. Autor włącza w zakres nauki wojennej: teorię nauki wojennej, teorię sztuki wojennej, wojskowe nauki historyczne, wojskowe nauki techniczne, wojskowe nauki społeczne, wojskowe nauki specjalne.

4. M.Iwaszczenko: "Ob obszczej teorii i strukturie wojennej nauki". Wojennaja Myśl 6/73. Polemizując z Ziemskowem autor proponuje w systemie nauki wojennej wyodrębnić trzy grupy dyscyplin naukowych:

- pierwsza - nauki charakteryzujące istotę i specyfikę zjawiska wojny;

- druga - nauki charakteryzujące wzajemne związki zjawisk wojny ze zjawiskami społecznymi i przyrodniczymi;

- trzecia - nauki stosowane.

5. W.Kozłow: "Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej". Wyd.MON. Warszawa 1971, s.293-300. Mówiąc o strukturze tej nauki autor wymienia: ogólną teorię nauki wojennej, teorię sztuki wojennej, administrację wojskową, wojskową pedagogikę, wojskową psychologię, nauki wojskowo-techniczne /nie precyzuje przy tym o jakie nauki chodzi/, historię wojskową, wiedzę wojskowo-morską i wojskowo-lotniczą. Stwierdza ponadto, że: "prawo do pewnej samodzielności ma też wiele dyscyplin pomocni-

czych, takich jak: topografia wojskowa, geografia wojenna, cybernetyka wojskowa i inne". Jako odrębne, nie wchodzące w skład nauki wojennej, wymienia "dyscypliny zajmujące się badaniem prawidłowości i problemów, odnoszących się do czynnika ekonomicznego i moralnego w wojnie". Zdaniem S.Kozłowa "przedmiot tych badań wykracza ... poza ramy właściwej nauki wojennej" /s.300/, jednakże dowodów, uzasadnień autor nie przedstawia.

6. K.Nożko: Myśl Wojskowa 8/73, s.23. W systemie nauki wojennej autor wyodrębnia: teorię sztuki wojennej, teorię szkolenia i wychowania sztabów i wojsk, teorię organizacji i zarządzania /administrację wojskową/, historię wojen i wojskowości, geografię wojenną, wojskowe nauki techniczne, teorię morskiej sztuki wojennej /w Armii Radzieckiej/, wojskowe nauki o zaopatrywaniu i obsłudze wojsk oraz wojskowe nauki biomedyczne, wojskowe nauki społeczne /głównie: ekonomika wojenna, socjologia, pedagogika, psychologia, cybernetyka, praca partyjno-polityczna, prawo wojenne i inne/.

7. M.Plikus: Myśl Wojskowa 11/73, s.15. Autor wyróżnia: nauki wojskowe /nauka wojenna^x/, teoria sztuki wojennej, organizacja i mobilizacja sił zbrojnych, dowodzenie wojskami/; wojskowe nauki historyczne /historia wojen, wojska, sztuki wojennej/; wojskowe nauki społeczne /wojskowa i wojenna psychologia, socjologia, pedagogika, praca partyjno-polityczna, prawo/; wojskowe nauki techniczne /balistyka, nauki artyleryjskie, lotnicze, morskie, inż.-sap., chemiczne, pancerne, inne/; wojskowe nauki ekonomiczne; obrona terytorium kraju i różne /geografia wojenna, medycyna wojskowa, geodezja i topografia wojskowa/.

8. M.Smirnow, J.Baź, W.Kozłow, P.Sidorow: "O radzieckiej nauce wojennej". Wyd.MON, Warszawa 1962, s.221. W systemie nauki wojennej autorzy wyodrębniają: "ogólną teorię /zasady ogólne/ nauki wojennej, teorię sztuki wojennej; historię wojen i wojskowości; teorię szkolenia i wychowania wojsk; administrację wojskową; geografię wojenną; wojskowe nauki techniczne/.

x/ Autor przez pojęcie: "nauka wojenna" w przybliżeniu rozumie to, co w pracach autorów radzieckich zwane jest ogólną teorią nauki wojennej, a dla całego systemu nauk proponuje nazwę: "nauki wojskowo-obronne".

9. W. Ziemiński: *Wojenna Myśl* 10/72, s. 25-35/. W systemie nauki wojennej autor wymienia: ogólną teorię nauki wojennej, teorię sztuki wojennej, naukę wojenno-morską, zagadnienia naukowego kierowania wojskami, teorię organizacji sił zbrojnych, teorię wyszkolenia i wychowania sił zbrojnych, teorię tyłów sił zbrojnych, teorię obrony cywilnej, wojenne nauki specjalne i techniczne /nie wyjaśnia przy tym, o jakie nauki mu chodzi/. Następnie wymienia i omawia nauki /teorie/ "stykowe": teorię ekonomiki wojennej, teorię pracy partyjno-politycznej, wojskową pedagogikę, wojskową psychologię, wojskowe nauki prawnicze. Autor uważa, że są to nauki, które trzeba traktować oddzielnie ze względów metodologicznych, jako związane są teoretyczną podstawą z wiodącymi naukami społecznymi, a tylko współpracujące z naukami ściśle wojennymi.

Rozdział 2. WYBRANE ZAGADNIENIA OGÓLNEJ TEORII WOJNY

/2.1/ Podstawowe terminy przyjęte w pracy:

"Prowadzenie wojny" - całokształt działalności państwa lub klasy /klas/ społecznej kontynuującej swą politykę przy użyciu przemocy zbrojnej oraz zastosowaniu form walki nieoreźnej. Termin ten obejmuje walkę zbrojną, którą uważa się za niezbędny element wojny, jak też działalność ekonomiczną, ideologiczną, dyplomatyczną itp., skierowaną przeciwko nieprzyjacielowi w toku wojny.

"Działania wojenne" - wszelkie akcje prowadzone przez siły zbrojne walczących stron w czasie wojny /operacje, bitwy, walki na szczeblu taktycznym, manewr wojskami, zajmowanie określonego terytorium bez bitwy, blokada akwenów morskich itp./.

"Walka zbrojna" - wszelkie zbrojne starcia walczących stron, z których każda dąży do zniszczenia lub obezwładnienia przeciwnika; w sztuce wojennej terminem tym oznacza się podstawowe formy działań wojennych /tj. operacje, bitwy, walki na szczeblu taktycznym/.

/2.2/. Pojęcia i definicje wojny:

1. Cyceon /wg Historii doktryn politycznych. Warszawa 1972, s. 48/.

"... wojna jest rozstrzygnięciem sporu przy użyciu siły",

2. H. Grotius /wg Historii doktryn politycznych. Warszawa 1972, s. 48.

"... Wojna jest to stan, w jakim znajdują się osoby toczące spór przy użyciu siły" ... "Pierwszy i najbardziej niezbędny jest podział wojen na prywatne, publiczne i mieszane. Wojna jest publiczna, jeżeli prowadzi ją osoba sprawująca jurysdykcję, w innych wypadkach wojna jest prywatna, mieszana jest wówczas, gdy po jednej stronie jest wojną publiczną, a po drugiej zaś - prywatną".

3. Fr. Skibiński: Rozważania o sztuce wojennej. WIH. Warszawa 1972, s.29.

"Wojna jest kontynuacją polityki, prowadzoną środkami przemocy, w celu zmuszenia przeciwnika do spełnienia naszej woli; nosi charakter krwawej walki zbrojnej staczanej przez zorganizowane siły".

4. Mała Encyklopedia Wojskowa, t.3, Warszawa 1971

- s.494 - "Wojna, konflikt zbrojny między państwami, blokami państw, narodami lub klasami społecznymi; kontynuacja polityki środkami przemocy w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych".

- s.495 - "Niekiedy mianem wojny określa się zjawiska społeczne, w których odbywa się walka o cele polityczne bez angażowania sił zbrojnych. W takim znaczeniu używa się określeń: zimna wojna, wojna psychologiczna, wojna gospodarcza, wojna dyplomatyczna itp."

5. Wielka Encyklopedia Powszechna, Warszawa 1966, t.8, s.831.

"Wojna /prawo/: walka zbrojna, kontynuacja polityki przy użyciu środków przemocy".

W określeniu tym pomija się inne istotne formy prowadzenia wojny przez strony walczące. Ponadto nie uwzględnia się faktu, iż niektórych rodzajów walki zbrojnej/np. pucze wojskowe/ nie nazywamy wojną, chociaż w najogólniejszym sensie jest to działanie zmierzające "do uzyskania przez jednostki lub grupy pewnego zakresu władzy" - czyli polityka.

6/ R. Łabiński: Myśl Wojskowa 12/74, s.4.

"Wojna jest formą walki klas, narodów, państw lub koalicji, prowadzonej środkami zorganizowanej przemocy; jest kombinacją wojskowych i psychologicznych form walki, spośród których zorganizowana walka zbrojna stanowi główną formę i podstawową cechę charakteryzującą wojnę: jest konfliktem, kontynuacją polityki

środkami przemocy w celu osiągnięcia określonych rezultatów politycznych, ekonomicznych czy ideologicznych".

7. A.Beaufre: Strategia działania. Warszawa 1971, s.19.

"Wojna nigdy nie jest zjawiskiem czysto militarnym, jest zawsze zjawiskiem o charakterze totalnym, gdzie łączą się i nakładają na siebie polityki wewnętrzna i zagraniczna, gospodarka i działania wojenne".

8. T.Gęsek: Marksizm-leninizm o współzależności wojny i polityki. ASG, Warszawa 1971, s.8-9.

"Wojna to zorganizowana walka zbrojna między państwami, koalicjami państw albo pomiędzy społecznościami politycznymi, będąca kontynuacją polityki walczących stron przy użyciu siły militarnej, zaangażowaniu potencjału materialnego, moralno-politycznego i psychologicznego.

9. K.Clausewitz: O wojnie. Warszawa, 1958, wg MEW, t.3, Warszawa 1971, s.494.

"Wojna jest nie tylko czynem politycznym, lecz i prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych, prowadzeniem ich różnymi środkami".

10. B.Brodie: Strategia w erze rakietowej. Warszawa 1963, s.260.

"Przez pojęcie "wojna ograniczona" rozumie się dziś praktycznie wojnę, w której nie prowadzi się bombardowania strategicznego między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim. Logicznie rzecz biorąc, muszą w niej wystąpić i inne ograniczenia, ale przynajmniej to jedno występuje zawsze. Jedną z przyczyn tego jest, być może, obawa, że dopuszczenie do ograniczonego bombardowania strategicznego byłoby po prostu zbyt bliskie punktu krytycznego, po przekroczeniu którego odrzucono by wszelkie ograniczenia. Inaczej mówiąc, sytuacja byłaby stale i skrajnie nie chwiejna".

/2.3/. M.Fleming: Definicja agresji. Warszawa 1975, s.7-8.

Podstawowe artykuły definicji agresji przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 14 grudnia 1974 r.:

Art.1. Agresja jest to użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa lub w jakiegokolwiek innej postaci sprzecznej z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Art.2. Użycie siły zbrojnej z pogwałceniem Karty przez państwo działające jako pierwsze stanowi wystarczający wstępny dowód aktu agresji, chociaż Rada Bezpieczeństwa może - działając zgodnie z Kartą - orzec, że uznanie, iż został popełniony akt agresji, może nie być uzasadnione w świetle innych istotnych okoliczności, w tym faktu, że rozpatrywane akty lub ich następstwa nie są dostatecznie poważne.

Art.3. Każde z wyliczonych działań niezależnie od tego, czy wojna została wypowiedziana, powinno być, przy uwzględnieniu postanowień artykułu 2, uznane za akt agresji:

a/ inwazja lub atak sił zbrojnych państwa na terytorium innego państwa, lub okupacja wojskowa, choćby czasowa, wynikająca z takiej inwazji lub aktu, albo aneksja przy użyciu siły terytorium innego państwa lub jego części;

b/ bombardowanie przez siły zbrojne państwa terytorium innego państwa lub użycie przez państwo jakiegokolwiek broni przeciw terytorium innego państwa;

c/ blokada portów lub wybrzeży państwa przez siły zbrojne innego państwa;

d/ atak sił zbrojnych państwa na siły lądowe, morskie lub powietrzne albo cywilne floty morskie lub powietrzne innego państwa;

e/ użycie sił zbrojnych państwa, które znajdują się na terytorium innego państwa, za zgodą państwa przyjmującego, sprzecznie z warunkami określonymi przy wyrażeniu zgody albo też przedłużenie ich obecności na takim terytorium po wygaśnięciu zgody;

f/ wyrażenie przez państwo zgody, by jego terytorium, które oddało do dyspozycji innego państwa, było wykorzystane przez to inne państwo do dokonania aktu agresji przeciwko państwu trzeciemu;

g/ wysyłanie przez państwo lub w jego imieniu zbrojnych band, grup, sił nieregularnych lub najemników, którzy prowadzą działania zbrojne przeciw innemu państwu o takiej skali, że równają się one działaniom wymienionym wyżej; należy tu też włączyć nie się w istotnej mierze do takiego działania^{x/}.

x/ W załączeniu do tekstu oficjalnego jest nast. uwaga do art.3: "Co się tyczy ustępu b/ artykułu 3. Komitet Specjalny uznał, że określenie "jakąkolwiek broń" jest użyte bez rozróżnienia między bronią konwencjonalnymi, bronią masowej zagłady i jakimkolwiek innym rodzajem broni.

Art.4. Powyższe wyliczenie działań nie jest wyczerpujące i Rada Bezpieczeństwa może uznać, że inne działania stanowią agresję w rozumieniu postanowień Karty.

Art.5. Żadne względy jakiegokolwiek charakteru, polityczne, ekonomiczne, wojskowe lub inne, nie mogą stanowić uzasadnienia agresji.

Wojna agresywna jest zbrodnią przeciw międzynarodowemu pokojowi. Agresja tworzy podstawę do odpowiedzialności międzynarodowej.

Art.6. Żaden nabytek terytorialny i żadne korzyści socjalne wynikające z agresji nie są legalne i nie powinny być uznane jako takie.

Art.7. Nic w niniejszej definicji - zwłaszcza artykuł 3, nie może w żadnej formie naruszać prawa do samostanowienia, wolności i niepodległości, jak to wynika z Karty, ludów pozbawionych siłą tego prawa, zwłaszcza ludów poddanych reżymom kolonialnym i rasowym lub innym formom obcego panowania; nie może też naruszać prawa tych ludów do walki w tym celu i do ubiegania się i otrzymywania poparcia, zgodnie z zasadami Karty i stosownie do wyżej wymienionej Deklaracji.

/2.4/: Rozwój przyrody, społeczeństwa i ludzkiego myślenia odbywa się zgodnie z prawidłowościami. Prawidłowości w sferze poznawania świata są pierwotne. Wykrywając prawidłowości formułujemy określone prawa: przyrody, rozwoju społecznego i poznania /myślenia/.

Prawa rozwoju społecznego i ludzkiego myślenia mają charakter historyczny. Ich treść i formy przejawiania się ulegają zmianie wraz ze zmianą konkretnych warunków. Mają one również właściwości uniwersalne w odniesieniu do zjawisk, którymi rządzą.

Człowiek nie może według swojego uznania tworzyć czy też zmieniać praw: może jednak je wykrywać, formułować i wykorzystywać w działalności praktycznej. Znając prawa może przewidywać zdarzenia /zjawiska/ i stwarzać warunki do ujawniania się tych praw. Ograniczoność prawa wynika z tego, że z mnogości pojedynczych, szczególnych związków i zależności wyodrębnia jedynie najbardziej istotne i ogólne, odrzucając **wszystko**, co drugorzędne i poboczne.

Dialektyczny materializm i sowiecka wojenna nauka.
Moskwa 1972, s.76.

W aspekcie filozoficznym "prawa to obiektywne, istotne, konieczne, ogólne, trwałe i powtarzające się związki między przedmiotami i zjawiskami świata lub między czynnikami tego samego "zjawiska".

M.W.Popow: Suszcznost zakonow woorużonnoj borby. Moskwa 1964, s.39.

Pojęcia: "prawo" nie można utożsamiać z pojęciem: "prawidłowość". Jeśli mianem prawa określimy istotne związki i zależności zachodzące pomiędzy zjawiskami /i w samych zjawiskach/ przyrody, rozwoju społecznego czy też w procesie myślenia - to za prawidłowości uważać będziemy charakterystyczne, powtarzające się procesy, tendencje i zjawiska wyrażone w postaci jednego lub wielu praw.

A.Schaff: Obiektywny charakter praw historii: patrz J.Pelc: Prawa nauki. Wyd. PWN, Warszawa 1957, s.16.

Prawidłowość polega na tym, że ilekroć występują określone warunki, tylekroć występuje określone zjawisko.

K.Nożko: Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Wyd.MON, Warszawa 1973, s.130-131.

Niektórzy teoretycy wymieniają zamiast jednego prawa wojny, mówiącego o zależności przebiegu i wyniku wojny od stosunku między potencjami walczących stron, trzy prawa: prawo zależności siły obronnej kraju /koalicji/ od możliwości ekonomicznych państwa /koalicji/; prawo zależności siły obronnej kraju /koalicji/ od morale społeczeństwa i sił zbrojnych państwa /koalicji/; prawo zależności przebiegu wojny od wielkości potencjału wojennego przeciwnych państw /koalicji/.

Rozdział 3. TEORIA SZTUKI WOJENNEJ

/3.1/. F.Engels: Dialektika prirody. Moskwa 1952, s.177-178. "Ludzie niemal zawsze najwcześniej ustalają poszczególne reguły, zasady działania i kierują nimi praktycznie. Od ustalenia reguł do wykrycia prawidłowości i sformułowania praw, z których te reguły wynikają, mijają czasem tysiąclecia".

/3.2/. Napoleon: Izbrannyje soczinienija. Moskwa 1956, s.XX. "Wódz kieruje się własnym doświadczeniem lub geniuszem. Wojny zaczepne należy prowadzić tak, jak je prowadzili Aleksander, Hannibal, Juliusz Cezar, Gustaw Adolf, Turenusz, książę Euge-

niesz i Fryderyk; czytajcie i studiujcie te 83 pochody wojenne i kształćcie się z nich - oto jedyny środek, aby się stać wielkim wodzem i przeniknąć tajemnice sztuki wojennej. Umysł oświecony w ten sposób odrzuca wszelkie reguły, niezgodne z działaniami wspomnianych wielkich mężów wojennych".

/3.3/. Do tego m.in. w istocie zmierzali zarówno Jomini, jak i później Foch, **apologeci** Napoleona, czy nawet Clausewitz, idealistyczny dialektyk, najwybitniejszy teoretyk wojskowy XIX w. Niemal do drugiej wojny światowej burżuazyjna sztuka wojenna była w większości pod fascynującym wpływem Napoleona; jego zasady uważano za uniwersalne i niezmiennie. Świadczyć o tym może dobitnie następująca wypowiedź J. Piłsudskiego: "Czynami swymi i bojami zostawił Napoleon tak niezapomniane, tak świetne wzory sztuki wojowania, że dopóki na świecie całym zostanie choć jeden żołnierz, szukający w trudzie zagadki zwycięstwa, póki będzie człowiek badający tajemnicę sztuki dowodzenia ... póty nie gdzie indziej zacząć muszą swe poszukiwania, jak w dziełach, pracy i zwycięstwach wielkiego Napoleona". /J. Piłsudski: Pisma zbiorowe. Warszawa 1937, t.V, s.207/.

/3.4/. A.A.Greczko: Woorużennyje siły sowietskogo gosudarstwa. Wydanie drugie. Moskwa 1975, s.321.

"Lenin pozostawił nam zaiste niewyczerpane wojskowe bogactwo teoretyczne, dał nam wspaniałe przykłady teoretycznych i praktycznych rozwiązań podstawowych problemów strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Leninowski wkład do dziedziny wojskowości jest tak wielki, że z pełnym uzasadnieniem uznaje się Lenina za twórcę podstaw radzieckiej nauki wojennej".

/3.5/. W literaturze przedmiotu można m.in. spotkać następujące określenia:

1. A.A.Greczko: Woorużennyje siły sowietskogo gosudarstwa. Wydanie drugie. Moskwa 1975, s.313.

"Jedną z podstawowych części nauki wojennej stanowi teoria sztuki wojennej, obejmująca problemy przygotowania wojska do wojny i prowadzenia działań wojennych".

2. W.Sokołowski: Strategia wojenna. Warszawa 1964, s.16.
"... w schemacie klasyfikacyjnym nauki wojennej wiodącą dyscypliną jest teoria sztuki wojennej, która bada charakter i sposoby działań wojennych w różnej skali, zarówno w ich całokształcie,

jak i zastosowaniu do każdego rodzaju sił zbrojnych i każdego rodzaju wojsk oddzielnie".

3. W.Kozłow, M.Smirnow, J.Baż, P.Sidorow: O sowieckiej wojennej nauce. Moskwa 1964, s.246.

"Teoria sztuki wojennej - najważniejsza część składowa nauki wojennej, zajmująca się badaniem sposobów i form działań wojennych o różnej skali, prowadzeniem walki zbrojnej na lądzie, morzu i w powietrzu".

4. J.Szkadow: Sowremiennoje wojennoje iskustwo i niekotorije woprosy podgotowki wojennych kadrow. Wojennaja Myśl 11/73, s.15.

"Radziecka sztuka wojenna to system wiedzy o prawidłowościach, prawach i zasadach przygotowania i prowadzenia działań wojennych o różnej skali, zaczynając od walki, operacji i kończąc na wojnie".

5. W procesie swego historycznego rozwoju sztuka wojenna i wiedza o niej najpierw były jednolite, jednak już bardzo wcześnie, bo jeszcze w okresie niewolniczym, nastąpił podział na strategię i taktykę. Podział ten utrzymywał się w zasadzie do lat dwudziestych XX w., kiedy to w radzieckiej sztuce wojennej wyodrębniono ogniwo pośrednie między strategią i taktyką - sztukę operacyjną i jej teorię. Wprawdzie pojęcie operacji zrodziło się w XIX w., a elementów operacji można się dopatrywać już w sztuce wojennej starożytności, jednak o sztuce operacyjnej w naszym współczesnym rozumieniu tego słowa można mówić dopiero od czasu I wojny światowej. Burżuazyjni teoretycy wojskowi posługują się terminem operacja, lecz nadają mu inny nieco sens, podobnie jak nieco inaczej definiują pojęcia strategii i taktyki. Używane na Zachodzie określenia: wielka strategia, strategia i taktyka /lub przed nią wielka taktyka/ nie całkiem pokrywają się z naszym podziałem na strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Na ten temat piszą m.in. H.Hoth: Tankowyje operaczi. Moskwa 1961, s.21-25 oraz J.Szawrow: Sowietoskoje operatiwnoje isskustwo. Wojennaja Myśl 10/73, s.4.

/3.6/. O prawach i zasadach walki zbrojnej najobszerniej pisze W.Sawkin: Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki. Warszawa 1974, s.73-227. Patrz także m.in.F.Foch: Zasady sztuki wojennej. Warszawa 1924 oraz D.O.Smith: Doktryna wojenna USA.

Warszawa 1957, s.65-67. Foch wymienia cztery główne zasady: ekonomii sił, swobody działania, swobodnego rozporządzenia siłami, ubezpieczenia. Dopuszcza także istnienie innych zasad. Smith wymienia ich dziewięć: manewru lub ruchu, głównego celu, ofensywy, współdziałania, masowania lub ześrodkowania sił, prostoty, bezpieczeństwa, zaskoczenia i ekonomii sił. Oficjalnie w armii USA też przyjęto dziewięć, lecz nieco inaczej ujętych zasad: cel i zadania, natarcie, zmasowanie, ekonomia sił, manewr, jednolitość dowodzenia, zabezpieczenie bojowe, zaskoczenie, plany. Sawkin wymienia następujące zasady: mobilność i wysokie tempo działań, skupienie głównego wysiłku i stworzenie niezbędnej przewagi w siłach na decydującym kierunku i w decydującym czasie, zaskoczenie, aktywność bojowa, zachowanie zdolności bojowej wojsk własnych, zgodność celu operacji /walki/ z realnymi warunkami konkretnej sytuacji i współdziałanie.

Rozdział 4. TEORIA DOKTRYN WOJENNYCH

/4.1/. Podstawowe pojęcia /definicje/ doktryn wojennych.

1. H.Bartczak: O współczesnej doktrynie wojennej. Myśl Wojskowa 6/67, s.4.

"Doktryna wojenna jest to ustalony w armii danego państwa lub grupy państw /koalicji/ usystematyzowany całokształt poglądów na sposób prowadzenia przyszłych działań wojennych".

2. T.Bełczewski: Doktryny wojenne. Myśl Wojskowa 12/70, s.30.

... "doktryna wojenna - to oficjalnie przyjęta i praktycznie realizowana w danym państwie /grupie państw - koalicji lub bloku/ koncepcja określająca charakter przyszłej wojny i sposoby zwycięskiego jej prowadzenia oraz zakres i charakter przygotowania kraju /bloku lub układu/ i jego sił zbrojnych do tej wojny w konkretnych warunkach historycznych".

3. Encyklopedia Wojskowa. Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Wojskowej i Wojskowego Instytutu Naukowo-Badawczego pod red. mjr Ottona Laskowskiego, tom II, Warszawa 1932, s.268.

"Doktryna /z łac./ - nauka - w dalszym znaczeniu teoria, która prowadzi do przyjęcia pewnych zasadniczych tez ujętych w obowiązujące zasady. Na doktrynę wojenną składają się niezmienn-

ne zasady strategii oraz zmienne zasady taktyki, zależne przede wszystkim od sprzętu wojskowego, jakim wojsko dysponuje.

Opierając się na przesłankach zasadniczych oraz na całym szeregu czynników, powstałych w pewnej konkretnej sytuacji, dowódca przystępuje do rozwiązania zadania. Sposób rozwiązania zadań, czy to w dziedzinie pokojowej pracy wojskowej, czy też w poglądach na prowadzenie działań wojennych, jednolity i obowiązujący wszystkich dowódców danej armii zwiemy doktryną wojenną. Jednolitość doktryny ułatwia pracę, przyczynia się do dyscypliny myślowej, ułatwia porozumienie się wszystkich dowódców na wszystkich szczeblach i wszystkich rodzajach broni. Doktryna rodzi się z doświadczeń wojny. Może się jednak stać, że w czasie pokoju kiedy ludzie zapominają o bezpośrednich wrażeniach pola walki, zrodzona w czasie walki d.ulega spaczeniu. /Armia pruska po F.Wielkim zmierza do wtłoczenia sztuki wojennej w wąskie ramy przepisów/. Pojawia się wówczas szkodliwe doktryniarstwo, które wyraża się ślepym trzymaniem pewnych reguł bez względu na okoliczności, regułom tym nie sprzyjające".

4. St.Koziej: Istota i charakter doktryny wojennej. Myśl Wojskowa 5/75, s.33.

"Doktryna wojenna jest obowiązującym w danym państwie systemem poglądów na prowadzenie przyszłej wojny we wszystkich płaszczyznach /strefach/ jej przejawiania się oraz na wszechstronne przygotowanie do niej państwa i jego elementów składowych".

5. Mała Encyklopedia Wojskowa, t.1, Wyd.MON, Warszawa 1967, s.315-316.

"Poglądy na sposób prowadzenia działań wojennych w siłach zbrojnych danego państwa. D.W. określa wiele czynników, jak: cele polityczne państwa, wpływające z jego klasowego charakteru; możliwości ekonomiczne i potencjał gospodarczy kraju; aktualny stan sił zbrojnych; położenie geograficzne i warunki terenowe, komunikacyjne, klimatyczne; stosunki wewnątrzpaństwowe; poziom ogólnego rozwoju kulturalnego społeczeństwa i inne.

D.w. ustala i konkretyzuje poglądy na: 1/ charakter i sposób prowadzenia przewidywanych działań wojennych. 2/ wynikające z charakteru przewidywanych działań główne założenia strategiczne, operacyjne i taktyczne, odnoszące się do wszystkich rodzajów

wojsk, zawarte w regulaminach, instrukcjach itp. 3/ plany organizacji i szkolenia wojsk w czasie pokoju. Pojęcia takie, jak: d. strategiczna, operacyjna, taktyczna, lotnicza, broni pancernej itp. są szczególnymi wykładnikami d.w.ogólnej. D.w. jest tworem kolektywnym, opierającym się na doświadczeniach minionych wojen i przewidywaniach w zakresie przyszłego pola walki".

6. L.Mossor: Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny. Warszawa 1945, wyd.II, s.s.641,648-649.

"Doktryna wojenna jakiegokolwiek wojska jest to jednolity, wśród jego dowódców, sposób rozumienia i stosowania zasad operacyjnych i taktycznych". Dalej ten sam autor wyjaśnia, że "doktryna wojenna nie jest czymś oderwanym, powstającym w jakiejś ogólnej opinii, z doraźnych i nie wiadomo gdzie rodzących się poglądów, podawanych z ust do ust ... Zródkiem doktryny wojennej są cele i warunki wojny przewidziane i autorytatywnie ustalone przez naczelnego wodza. On jeden zna cel wojny, przewidziany stosunek sił, warunki terenowe głównych działań; on tworzy na podstawie tych działań plan strategiczny, z tego planu wynikają z kolei pewne wymagania, dzięki którym niektóre zasady i warunki wojenne wysuwają się na czoło zagadnień doktrynalnych, inne usuwają się na razie w cień, choć nie mogą być pominięte".

7. Fr. Skibiński: Rozważania o sztuce wojennej. WIH, Warszawa 1972, s.596.

"Doktryną wojenną nazywamy oficjalnie ustalony w siłach zbrojnych danego państwa, akceptowany powszechnie i z całym przekonaniem, jednolity system poglądów na sposób prowadzenia działań wojennych. Jest wspólną dyscypliną umysłową, prowadzącą do jednolitego rozumienia i stosowania zasad sztuki wojennej w sposób uznany za najbardziej właściwy dla danej epoki historycznej. Wypełnianie zasad ustalonej doktryny obowiązuje w trzech kierunkach: w stosunku do przełożonych, do podwładnych i do sąsiadów".

8. St.Zapolski: Współczesna doktryna wojenna Paktu Północnoatlantyckiego. WAP, Warszawa 1970, s.55.

"Doktryna wojenna to przyjęty system poglądów na cele i charakter przyszłej wojny oraz sposoby jej przygotowania i prowadzenia. Ustala główne założenia strategiczne i operacyjne oraz kierunki rozwoju uzbrojenia, szkolenia i strukturę organizacyjną sił zbrojnych.

Czynniki określające doktrynę wojenną:

- istota klasowa i polityka państwa;
- stosunki wewnątrzpaństwowe, klasowe, narodowościowe;
- możliwości ekonomiczne i potencjał militarny kraju;
- poziom ogólny rozwoju społeczeństwa;
- aktualny i przewidywany postęp nauki i techniki;
- położenie geograficzne, warunki klimatyczne, komunikacyj-

ne itp.;

- stosunek sił i możliwości militarne potencjalnych przeciwników".

9. Bolszaja Sowietkaja Encyklopedia, t.5, Moskwa 1971, s. 205-206.

"Wojenna doktryna. System oficjalnych poglądów i postanowień określających kierunki rozwoju struktury wojskowej, przygotowania kraju i jego sił zbrojnych do wojny, a także sposoby i formy jej prowadzenia. Doktrynę wojenną wypracowuje i określa polityczne kierownictwo państwa".

10. M. Frunze: Dzieła wybrane. Warszawa 1953, s.154.

"... jednolita doktryna wojenna jest to przyjęta w armii danego państwa nauka, która ustala charakter budownictwa sił zbrojnych kraju, metody wyszkolenia bojowego wojsk, dowodzenia nimi w oparciu o panujące w państwie poglądy na charakter stojących przed nimi zadań wojskowych i na sposoby ich rozwiązywania, wypływające z klasowej istoty państwa i określane przez poziom rozwoju sił wytwórczych kraju".

11. A.Greczko: Woorużonnyje siły sowietskogo gosudarstwa. Moskwa 1974, s.314-315.

"Jak wiadomo doktryna - w sensie ogólnym - to tyle, co wiedza, teoria naukowa lub filozoficzna, system podstawowych /rękodajaszczych/ zasad i poglądów. Odpowiednio przez pojęcie doktryny wojennej należy rozumieć przyjęty przez dane państwo i jego siły zbrojne system poglądów na charakter wojny i sposoby jej prowadzenia, na przygotowanie do niej kraju i armii.

Doktryna wojenna w treści swojej zawiera przede wszystkim odpowiedzi na następujące pytania:

- kto będzie prawdopodobnym przeciwnikiem w ewentualnej wojnie;
- jaki charakter przybierze wojna, w której zmuszone bę-

dzie uczestniczyć państwo i jego siły zbrojne oraz jakie będą ich cele i zadania w tej wojnie;

- jakie siły zbrojne należałoby posiadać, aby móc wykonać stawiane zadania i w jakim kierunku należy rozwijać budownictwo wojenne;

- jak realizować przygotowanie do wojny;

- jakimi sposobami ją prowadzić.

W odpowiedziach na te pytania zamyka się kwintesencja treści doktryny wojennej. Prawidłowe rozwiązanie powyższych problemów umożliwia przygotowanie w sposób celowy kraju i armii do ewentualnej wojny, zapewnia wysoką gotowość bojową sił zbrojnych.

Doktryna wojenna jest wynikiem skomplikowanego procesu rozwoju wypracowanych przez dane państwo idei dotyczących rozwiązywania zadań związanych z prowadzeniem wojny. Wszystkie jej podstawowe założenia wynikają z realnych warunków, a przede wszystkim z założeń polityki wewnętrznej i zagranicznej, ustroju społeczno-politycznego i ekonomicznego, stopnia rozwoju przemysłu i środków walki zbrojnej, położenia geograficznego tak własnego, jak i przeciwnika. Treść doktryny wojennej określana jest przede wszystkim przez charakter ustroju państwa i jego polityki. Teoretyczna myśl wojskowa ujawnia i uogólnia poszczególne elementy treści doktryny wojennej, ujmuje je w uporządkowany system, uzgadnia z wnioskami nauki wojennej i wymaganiami sztuki wojennej. Ze swojej strony doktryna wojenna wywiera jednocześnie wpływ na teoretyczną myśl wojskową, skierowując jej wysiłek na rozwiązywanie problemów, które posiadają duże znaczenie praktyczne".

12. S.Kozłowski: Doktryna wojenna a nauka wojenna. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości, Wyd.MON, Warszawa 1966, s.59-72.

"D. w. stanowi jednolity, przyjęty przez państwo system poglądów, tendencji, wymagań niezależny od żadnych osobistych poglądów i ocen".

13. N.Łomow: O radzieckiej doktrynie wojennej. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości, Wyd.MON, Warszawa 1956, s.43-58.

"Radziecka doktryna wojenna wyraża przyjęte w państwie poglądy na charakter wojny współczesnej, sposoby jej prowadzenia i wynikające stąd wymagania odnośnie przygotowania kraju i sił

zbrojnych do zdecydowanego odparcia imperialistycznych agresorów. Jest to system naukowy ustalający formy budownictwa wojskowego, kierunek szkolenia bojowego i zasady działania Armii Radzieckiej.

Doktryna radziecka obejmuje swoim zakresem nie tylko sferę sztuki wojennej /strategia, sztuka operacyjna, taktyka/, lecz także budownictwo sił zbrojnych, szeroki krąg zagadnień ogólnopństwowych dotyczących całokształtu problemu wojny i pokoju".

14. A. Nieznamow w pracy zbiorowej: O sowiejskiej wojennej nauce. Moskwa 1964, s.388.

"Doktryna wojenna jest zbiorem oficjalnie uznanych podstawowych naukowych postanowień, jednoczących zarówno poglądy na charakter współczesnej wojny, jak na sposób jej prowadzenia w ogóle i w szczególności, ustalających jednolite procedury oceny i rozwiązywania zadań bojowych i przygotowania sił zbrojnych do walki".

15. Praca zespołowa: Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1970, s.301.

"Przez określenie doktryny wojennej państwa rozumieć należy system naukowo uzasadnionych poglądów na charakter i specyfikę zadań militarnych stojących przed państwem, na charakter i cechy szczególne ewentualnej wojny i sposoby jej prowadzenia, na kierunki rozwoju i rozbudowy armii; są to poglądy, które określają kierunek przygotowań kraju i jego sił zbrojnych do odparcia agresji imperialistycznej".

16. W.B. Sokołowski: Strategia wojenna. Warszawa 1964, s.55-57.

"Doktryna wojenna wyraża przyjęte w państwie poglądy na zagadnienia politycznej oceny przyszłej wojny, stosunku państwa do wojny, na charakter przyszłej wojny, przygotowania kraju do wojny pod względem ekonomicznym i moralnym, na zagadnienia budownictwa i przygotowania sił zbrojnych, oraz sposoby prowadzenia wojny. Przez pojęcie doktryny wojennej zatem należy rozumieć przyjęty w państwie system poglądów na podstawowe, fundamentalne zagadnienia wojny".

17. D.O. Smith: Doktryna wojenna USA. Wyd. MON, Warszawa 1957, s.12.

"Doktryna wojenna jest zespołem poglądów na wojnę i zespołem zasad prowadzenia wojny, które w dostatecznym stopniu zdobyły sobie oficjalne poparcie, aby stać się przedmiotem nauczania

w uczelniach wojskowych i które zyskały aprobatę na najwyższych szczeblach sztabowych. Na podstawie doktryny opracowywane są plany wojenne mające sprostać konkretnej groźbie wojny. Można by powiedzieć, że doktryna wojenna reprezentuje aktualną w danym okresie myśl wojenną. Pewne aspekty doktryny, podobnie jak w architekturze, mogą ulegać zmianie. Teorie natarcia i obrony ulegały wahaniom również często jak różne kierunki w architekturze klasycznej i nowoczesnej. Ale w dziedzinie wojskowej wahania te uwarunkowane są zwykle rozwojem różnych rodzajów broni i są mniej uzależnione od opinii publicznej".

18. Pojęcie doktryny wojennej wg. poglądów amerykańskich. Doktryna wojenna /War Doctrine/ jest to panująca w określonym czasie i odzwierciedlająca aktualne poglądy kierownictwa wojskowo-politycznego danego państwa lub grupy państw teoria prowadzenia wojny, oparta na doświadczeniach wojen minionych i przewidywaniach przyszłego pola walki. Ustala ona lub konkretyzuje poglądy na charakter i sposób prowadzenia przewidywanych działań wojennych oraz wynikające z nich założenia strategiczne i taktyczne, a także na plany organizacji i szkolenia wojsk w czasie pokoju.

W amerykańskiej terminologii wojskowej pojęcie "doktryna" ma dość szerokie zastosowanie. Istnieje np. podstawowa doktryna sił powietrznych Stanów Zjednoczonych, zawierająca ważniejsze zasady wykorzystania sił powietrzno-kosmicznych w czasie pokoju i wojny, oraz taktyczna doktryna sił powietrznych, formułująca możliwości, zasady i kolejność wykonywania przez siły powietrzne konkretnych zadań w trakcie taktycznych i strategicznych operacji powietrznych. Na użytek sił powietrznych opracowana została także tzw. doktryna połączona, która wyjaśnia sposoby i zasady użycia sił powietrznych w operacjach prowadzonych wspólnie z innymi połączonymi i specjalnymi dowództwami.

Inne rodzaje amerykańskich sił zbrojnych także mają swoje doktryny, np. doktryna broni pancernej, doktryna taktycznej broni jądrowej, itp. Daje to podstawę do interpretowania doktryny jako pojęcia odzwierciedlającego przede wszystkim zasady użycia bojowego danego rodzaju sił zbrojnych lub wojsk w różnorodnych warunkach prowadzenia działań bojowych.

/4.2/. Niektóre definicje doktryny:

1. W. Doroszewski: Słownik języka polskiego. PAN, Warsza-

wa 1960. /Za Fr. Skibińskim: Rozważania o sztuce wojennej. WIH, Warszawa 1972, s.474/.

"Zespół poglądów naukowych /lub politycznych/, powiązanych wspólnotą podstawowych koncepcji i stanowiących pewną całość".

2. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicka: Słownik języka polskiego. Warszawa 1968, s.129.

"Doktryna: 1/ Zespół poglądów filozoficznych, naukowych, politycznych lub społecznych, powiązanych wspólnotą podstawowych koncepcji stanowiących pewną całość, teoria, system, nauka. Doktryna ideologiczna, materialistyczna. Filozofia oparta na doktrynach postępowych. 2/ W znaczeniu ujemnym: Zespół poglądów wyspekulowanych, oderwanych od życia, będących skostniałym systemem formułek i prawideł; teoria pseudonaukowa. Dogmatyczność, szkodliwość, wsteczność doktryny".

3. H. Bartzak: O współczesnej doktrynie wojskowej. Myśl Wojskowa 6/67.

"... oznacza teorię naukową, wywodzącą się z pewnych przyjętych zasad, albo całość poglądów odpowiednio usystematyzowanych a dotyczących określonych zagadnień".

Rozdział 5. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA

/5.1/. B. Chocha: Obrona Terytorium Kraju. MON, Warszawa 1974. "Obronność lub inaczej siłę obronną państwa można określić jako stopień jego zdolności do prowadzenia wojny przy maksymalnie możliwym - w danym ustroju społeczno-politycznym - natężeniu wszystkich materialnych i duchowych sił społeczeństwa".

M. Dębicki, J. Mroczo: System obronny państwa. ASG, Warszawa 1974. "Obronność państwa jest to zdolność do prowadzenia skutecznych działań wojennych przy równoczesnym maksymalnym uodpornieniu obszaru kraju na oddziaływanie przeciwnika, zapewniającym funkcjonowanie państwa i ochronę ludności".

/5.2/. I. T. Tuczapski: Właściwości obrony terytorium kraju. "Przegląd Obrony Terytorialnej" 1/74. "Aktualnie, pod pojęciem systemu obrony rozumiemy całokształt zamierzeń mających na celu przygotowanie kraju do obrony oraz całość sił i środków w państwie, przeznaczonych do wykonania zadań obronnych".

2. M. Dębicki, J. Mroczo: System obrony państwa. ASG, Warszawa 1974. "System obrony to - oparty na przyjętej przez państwo doktrynie wojennej - całokształt przygotowań o charakterze obronnym, realizowanych w ramach spełnianych przez państwo funkcji i dziedzin działalności, mających na celu zapewnienie zdolności do prowadzenia skutecznych działań wojennych na współczesnym polu walki, do możliwie najwyższego uodpornienia państwa i społeczeństwa na oddziaływanie przeciwnika, a także przygotowania terytorium kraju jako części teatru działań wojennych".

3. Mała Encyklopedia Wojskowa t.III.

a/ - s.244 "System organizacji i przygotowania kraju oraz jego sił zbrojnych na wypadek agresji..." /Dalej następują wyjaśnienia dotyczące zależności systemu od różnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych oraz wyszczególnienie niektórych elementów składających się na system obronny/.

b/ - s.702. "System obrony PRL obejmuje dwa układy: zewnętrzny i wewnętrzny. Zewnętrzny stanowią siły przeznaczone do działań na froncie zewnętrznym - wojska operacyjne, które są przystosowane do prowadzenia operacji w najbardziej nawet skomplikowanych warunkach wojny współczesnej ... Układ wewnętrzny składa się z sił przeznaczonych do działań na froncie wewnętrznym to jest wojsk obrony terytorium kraju".

4. Ogólna koncepcja systemu obronnego PRL I.O.T. Warszawa 1974, s.5. "Pod pojęciem system obronny rozumie się całokształt zamierzeń mających na celu zapewnienie obronności państwa oraz siły i środki przeznaczone do wykonania zadań obronnych".

/5.3/ K. Sukiennik: Obrona cywilna za granicą. MON, Warszawa 1973, s.340-343.

Międzynarodowa organizacja obrony cywilnej /OIPC/x/ stara się skupić w swych szeregach zarówno członków zbiorowych, to jest działające w różnych państwach organizacje obrony cywilnej /i pokrewne/, jak też indywidualnych - przede wszystkim producentów sprzętu obrony cywilnej. OIPC organizuje i przeprowadza międzynarodowe konferencje i sympozja, których przedmiotem obrad jest obrona cywilna, głównie jednak zajmuje się organizacją wystaw sprzętu ratowniczego i urządzeń obrony cywilnej oraz pośredniczeniem w transakcjach przy jego zakupie i w tym sensie jest

x/ Organization International de Protection Civile

jakby zrzeszeniem producentów tego sprzętu. OIPC wydaje i rozsyła zainteresowanym organizacjom materiały z konferencji oraz biuletyny propagujące nowości w zakresie urządzeń ratowniczych.

Międzynarodowe Stowarzyszenie Ośrodków Genewskich - założone w Paryżu przez francuskiego lekarza, generała Geogea'a Savint-Paula - propagowało stworzenie w krajach walczących tak zwanych stref /ośrodków/ zneutralizowanych, które w czasie wojny spełniałyby rolę schronień dla ludności cywilnej, przede wszystkim kobiet, dzieci, starców i inwalidów. Miały one również zapewniać ochronę dóbr kulturalnych /zabytków itp./. W roku 1937 siedzibę stowarzyszenia przeniesiono do Genewy. Po II wojnie światowej podjęło ono dalszą działalność i przyczyniło się, dzięki inicjatywie rządu szwajcarskiego, do zwołania w 1949 r. konferencji międzynarodowej, na której opracowano i przyjęto tak zwane konwencje genewskie /w tym konwencję IV - o ochronie osób cywilnych w czasie wojny/. Od czasu tej konferencji działalność stowarzyszenia zaczęła się koncentrować na wprowadzaniu w życie konwencji genewskich i na sprawach obrony cywilnej, co doprowadziło do przekształcenia stowarzyszenia w Międzynarodową Organizację Obrony Cywilnej /1958 rok/. Organizacja ta stara się o objęcie obrony cywilnej międzynarodową ochroną prawną w czasie wojny, podobnie jak to ma miejsce w odniesieniu do organizacji Czerwonego Krzyża.

/5.4/. Francja podzielona jest na 2 strefy, 7 okręgów wojskowych, 4 okręgi lotnicze i 3 okręgi morskie. OW podzielone są na podokręgi /21/.

W czasie pokoju wojska obrony terytorium stanowią załączek mobilizacyjny do rozwinięcia podczas wojny. Istnieją więc dwie brygady alpejskie i brygada zmotoryzowana /amfibijna/, a z chwilą wybuchu wojny przewiduje się rozwinięcie 20 pułków piechoty komandosów, 22 podokręgowe pułki piechoty, 3 pułki samochodów pancernych oraz cały szereg jednostek pomocniczych. Żandarmeria liczy 63.000 ludzi. Dla każdej ze stref przewiduje się przydzielenie kilku eskadr lekkiego lotnictwa wsparcia, a dla podokręgów klucza lotnictwa. Okręgi lotnicze dysponują siłami obrony lotnisk, okręgi morskie - siłami obrony portów i rejonów umocnionych na wybrzeżu.

W RFN występuje największa koncentracja sił i urządzeń

NATO, toteż głównym zadaniem obrony terytorialnej jest zapewnienie swobody operacyjnej wojskom paktu. Obszar państwa podzielony jest na trzy strefy obrony, okręgi wojskowe /w każdym kraju/, obwodowe /wojewódzkie/ oraz powiatowe dowództwa obrony. W obronie terytorialnej rozwija się jednostki bojowe, jednostki specjalne rodzajów wojsk i służb oraz jednostki zabezpieczenia baz.

Jednostki bojowe podlegają dowództwom ochrony w OW, które rozwijają lekkie dywizje zmotoryzowane, przeznaczone do obrony określonych rejonów i obiektów oraz do zwalczania desantów i oddziałów przenikających przez front, partyzantki i sił dywersyjnych. W obwodach formuje się bataliony piechoty, a w powiatach - kompanie ochrony obiektów.

W skład jednostek specjalnych wchodzi jednostki inżynierskie, łączności i propagandy specjalnej, jednostki tyłowe i transportowe, żandarmerii polowej /w tym ciężkie pułki i bataliony saperów, kompanie mostowe, drogowe, inżyniersko-budowlane, budowy fortyfikacji oraz brygady, pułki, bataliony i kompanie łączności/.

Ogółem przewiduje się 500 jednostek i pododdziałów bojowych /90 rozwiniętych, reszta mobilizowana/, 550 batalionów i samodzielnych kompanii /w tym 258 batalionów zaplecza i transportowych/.

W składzie sił obrony cywilnej RFN występują: policja krajowa, policja graniczna /4 okręgi, a w każdym 2 grupy policji po 2-4 bataliony/; korpus obrony cywilnej, składający się z batalionów ratowniczych; służba ochrony przed katastrofami /straż poż., pomoc techniczna, Czerwony Krzyż i inne organizacje pomocy/; służba ostrzegawczo-alarmowa oraz jednostki samoobrony lokalnej.

Rozdział 6. OPERACJA STRATEGICZNA NA TDW

/6.1/. Zbiór materiałów operacyjno-strategicznych - część I, Wyd. Sztab Gen. 1971 r. s.83. W wydawnictwie tym wymienia się następujące elementy składowe operacji strategicznej:

a/ Uderzenia jądrowe strategicznych wojsk raketowych, wykonywane na najważniejsze obiekty przeciwnika na całej głębokości TDW.

b/ Pierwsze i kolejne operacje powietrzne lotnictwa dalekiego zasięgu.

c/ Pierwsze i kolejne operacje frontowe.

d/ Operacje morskie, prowadzone samodzielnie lub wspólnie z lotnictwem dalekiego zasięgu celem zniszczenia uderzeniowych zespołów lotniskowców, atomowych okrętów podwodnych-nosicieli rakiet oraz zburzenia obiektów na wybrzeżu przeciwnika, naruszenia jego komunikacji morskiej i niedopuszczenia do wysadzenia desantów morskich na wybrzeże.

e/ Operacje powietrznodesantowe.

f/ Działania bojowe wojsk OPK w granicach TDW, realizowane celem odparcia pierwszego i kolejnych uderzeń przeciwnika.

Porównując wymienione elementy operacji strategicznej z formami działań strategicznych omawianych na s.204 tego wydawnictwa nietrudno doszukać się analogii. Różnica polega w zasadzie na tym, że elementy operacji strategicznej mają bardziej ograniczony zasięg /rozmach/, odnosząc się do jednego TDW. Ponadto nie wymienia się wykorzystania przestrzeni kosmicznej dla celów militarnych, co wydaje się być słuszne, jeśli zważyć, że działania te przede wszystkim prowadzone będą w skali globalnej dla zrealizowania celów wojny, a nie tylko operacji strategicznej na TDW. W tej sytuacji uzasadnione wydaje się wyróżnienie form działań strategicznych - prowadzonych w skali globalnej i odnoszących się do wojny w całości - oraz form operacji strategicznej - odnoszących się tylko do tej operacji.

BIBLIOGRAFIA

B I B L I O G R A F I A

- ACON R., Einführung in die Atomstrategie. Koln 1964.
- AKOPOW G., SUCHARKOW J.; Imperialisticeskije błoki realnost i perspektiwy. Moskwa 1963.
- American defence policy. Baltimore 1965.
- ARCISZEWSKI St. Rola; Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy. Warszawa 1934.
- AREPIEW A., Rola techniki wojennej w rozwoju wojska i sztuki wojennej. Warszawa 1954.
- BACHOW A., Organizacja warszawskiego dogowora. Moskwa 1971.
- BARTIENIEW G., Ekonomika - tył i front sowriemiennoj wojny. Moskwa 1970.
- BEAUFRE A., Strategia działania. Warszawa 1971.
- BEAUFRE A., Wstęę do strategii i strategia odstraszenia. Warszawa 1968.
- BECZKIEWICZ Z., Ekonomika obrony narodowej. Warszawa 1968.
- BENTKOWSKI T., Wybrane problemy operacji strategicznej na zachodnim teatrze działań wojennych. ASG WP 1972.
- Biała księga na rok 1970 o bezpieczeństwie NRF i sytuacji w Bundeswehrze. Warszawa 1970.
- Bolszaja Sowietskaja Encykłopedija. Moskwa 1971.
- BRODIE B., Strategia w erze broni rakietowej. Warszawa 1963.
- CALADER N., Jezeli nie nastanie pokój. Warszawa 1971.
- CHOCHA B., Obrona terytorium kraju. Warszawa 1974.
- CIASTOŃ S., Ekonomiczne aspekty obronności. Warszawa 1969.
- CLAUSEWITZ C., O wojnie. Warszawa 1958.
- Der Grosse Brochhaus. Weisbaden 1955.
- Dialekticeskij materializm i sowietskaja wojennaja nauka. Moskwa 1972.
- DOROSZEWSKI W., Słownik języka polskiego. Warszawa 1960.
- Encyklopedia wojskowa. Warszawa 1932.
- ENGELS F., Anty - Dühring. Warszawa 1949.
- ENGELS F., Dialektyka przyrody. Warszawa 1952.
- ENGELS F., Wybrane pisma wojskowe. Warszawa 1962.
- ENGEL F., Die Armee. Berlin 1956.
- ENGEL F., Handbuch der NATO. Frankfurt/M 1965.
- Filozofskoje nasledije W.Lenina i problemy sowriemiennoj wojny. Moskwa 1972.

- FLEMING M.; Definicja agresji. Warszawa 1975.
- FOCH F., Zasady sztuki wojennej. Warszawa 1924.
- FRUNZE M., Dzieła wybrane. Warszawa 1953.
- FRUNZE M., Izbrannyje proizwiedenijsa. Moskwa 1965.
- GALLIOS P., Strategija w jadernyj wiek. Moskwa 1962.
- GAŁATNIKOW M., Cel strategiczny. Warszawa 1950.
- GAVIN I., Wojna i pokój w erze przestrzeni międzyplanetarnej. Warszawa 1961.
- GĘSEK T., Marksizm-leninizm o współzależności wojny i polityki. ASG WF. 1971.
- GOUTARD A., 1940 - wojna straconych okazji. Warszawa 1959.
- Grande Larousse Encyclopedique. Paryż 1961.
- Grażdanskaja oborona. Moskwa 1963.
- GRECZKO A., Woorużonnyje siły sowieckiego gosudarstwa. Moskwa 1974 i 1975.
- GRECZKO A., Siły zbrojne państwa radzieckiego. Warszawa 1975.
- HAMOWIEC R., Wojenna doktryna obronna Jugosławii. Belgrad 1974.
- HINTERHOFF E., American Military Power and its doktrine. Rev. Militaire Generale, 1963.
- Historia doktryn politycznych. Warszawa 1972.
- HITCH Ch., Rukowodstwo oboronoj. Osnowy priinacija rieszenija. Moskwa 1963.
- HOTH H., Tankowyje opieraczi. Moskwa 1961.
- IWANOWA J., Koncepcija atłanticzeskiego soobszczestwa w politike SSZA. Moskwa 1974.
- IWANOW D., PAWŁOWICZ S., SZEMANSKI P., Zasady dowodzenia wojskami. Warszawa 1973.
- JARUZELSKI W., Wielostronna współzależność między nauką a obronnością stale się rozwija i przynosi pożądane owoce. Warszawa 1972.
- JEREMIENKO A., Uwagi i polemiki na marginesie prac Guderiana, Tippleskircha, Mannsteina i innych. Warszawa 1959.
- JOMINI H., Zarys sztuki wojennej. Warszawa 1966.
- JUREWICZ Z., Wybrane problemy nauki wojennej. Doktryna wojenna. Warszawa 1974.
- KACZMAREK J., Uderzenie i ogień. Warszawa 1973.
- KAHN H., On thermonuclear war. Princeton 1968.

- KLONOWSKI Z., Założenia obronne w procesie przestrzennego zagospodarowania kraju. Warszawa 1969.
- KANDRATKOW T., Problema klasyfikacji wojen i jej odczucie w ideologicznej wojnie. Komunist Woosuzozzonych Sił. 11/74.
- ✓ KOTARBINSKI T., Traktat o dobrej robocie. Warszawa 1969.
- KULESZYNSKI L., Dowodzenie wojskami a cybernetyka. Warszawa 1967.
- KCZEW S., Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. Doktryna wojenna a nauka wojenna. Warszawa 1969.
- KOZEW W., SMIRNOW M., BAZ I., SIDOROW P., O sowieckiej wojennej nauce. Moskwa 1964.
- LENIN W., Dzieła. Warszawa 1950-1972.
- LIDDELL H., Ustraszanie ili oborona. Moskwa 1963.
- LIDER J., Wojny i doktryny wojenne XX wieku. Warszawa 1966.
- LIDER J., NATO. Szkice o historii i doktrynie. Warszawa 1961.
- Limited strategic war. London 1962.
- LISWINOW J., Pierwyj udar. Moskwa 1971.
- ŁAGOWSKI A., Strategia i ekonomika. Warszawa 1959.
- ŁAWCZOWSKI G., Polska doktryna wojenna. Bellona, Londyn 1960.
- ŁOMOW N., Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. O radzieckiej doktrynie wojennej. Warszawa 1966.
- MADEJSKI A., Zasady i właściwości obrony wybrzeża. Warszawa 1966.
- MAJCHRZAK F., STANKIEWICZ W., ŻYRONSKI S., Ekonomia wojenna. Warszawa 1966.
- Mała Encyklopedia Wojskowa. Warszawa 1971.
- Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. Warszawa 1964.
- Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Warszawa 1971.
- Metodika wojenno-nauczno go issledowanija. Moskwa 1959.
- Metodyka wojskowych badań naukowych. Warszawa 1962.
- MOSSOR L., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny. Warszawa 1945.
- Myśl Wojskowa, lata 1960-1976.
- NAPOLEON B., Izbrannyje soczinienija. Moskwa 1956.
- NIEZNAMOW A., O sowieckiej wojennej nauce. Moskwa 1964.
- NOWAKOWSKI J., Próba zarysu struktury ogólnej teorii dowodzenia. ASG WP. 1973.

- NOŻKO K., Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Warszawa 1973.
- Osnownyje zakonomierności opriedielajuszczije chod i ischod sowriemiennoj wojny. Moskwa 1962.
- O sowietskoj wojennoj naukie. Moskwa 1964.
- PELC J., Prawa nauki. Warszawa 1957.
- PIŁSUDSKI J., Pisma zbiorowe. Warszawa 1937.
- POPOW M., Suszcznost zakonow woorużiennoj borby. Moskwa 1964.
- PSZCZÓŁKOWSKI T., Zasady sprawnego działania. Warszawa 1969.
- RATAJCZYK J., Kierownictwo wojskowe i doktryna wojenna RP przed Sejmem Czteroletnim. Warszawa 1973.
- RUDNICKI K., Na polskim szlaku. Londyn 1952.
- RYBKIN C., Wojna i polityka w sowriemiennuju epochu. Moskwa 1973.
- RYSZKA F., Ideologia, doktryny, programy a działania polityczne. Warszawa 1974.
- SAWKIN W., Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki. Warszawa 1974.
- SBYTOW N., O przedmietie i sodierżanii sowietskoj wojennoj nauki. Moskwa 1971.
- SIDOR M., System oceny osobowości dowódcy. ASG WP 1975.
- SKIBIŃSKI Fr., Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa 1972.
- SITEK E., Mobilizacja przemysłu dla celów obronnych. Warszawa 1964.
- SIWICKI F., Aktualne problemy PRL. Warszawa 1973.
- SIWICKI F., XXX lat ludowego Wojska Polskiego. Warszawa 1973.
- SKORUPKA S., AUDERSKA H., ŁEMPICKA Z., Mały Słownik języka polskiego. Warszawa 1968.
- SMIRNOW M., BAZ J., KOZŁOW W., SIDOROW P., O radzieckiej nauce wojennej. Warszawa 1972.
- SMITH D., Doktryna wojenna USA. Warszawa 1957.
- SOKOŁOWSKI W., Strategia wojenna. Warszawa 1964.
- STANKIEWICZ W., Socjalistyczna myśl wojenno-ekonomiczna. Warszawa 1972.
- SZTEMIENKO S., Sztab Generalny w latach wojny. Warszawa 1969.
- The Encyklopedie Americana. Nev Jork 1958.
- TRIFONIENKOW P., Ob osnownych zakonach choda i ischoda sowriemiennoj wojny. Moskwa 1962.

TROPIMIENKO G., Strategia globalnej wojny. Moskwa 1968.
TUCZAPSKI T., System obronny Polski Ludowej. Warszawa 1975.
TUCZAPSKI T., Właściwości obrony terytorium kraju. Warszawa 1974.
WIATR J., Socjologia wojska. Warszawa 1964.
Wielka Encyklopedia Powszechna. Warszawa 1972.
Wojennaja Mysl, lata 1960-1976.
Wojenno-Istoriczeskij Żurnał, lata 1960-1976.
Wojennoje Zarubieżnoje Obozrenije, lata 1960-1976.
Współczesna Wiedza Wojskowa. Warszawa 1972.
Wybrane zagadnienia nauki, sztuki wojennej i doktryny. ASG WP 1974.
ZAPOLSKI S., Współczesna doktryna wojenna Paktu Północnoatlantyckiego. Warszawa 1970.
ZIELENIEWSKI J., Organizacja zespołów ludzkich. Warszawa 1967.
ŻEBETOW A., Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Warszawa 1970.

Wykonano w 350 egz

Egz nr 1 - 70 Kanc.Tajna
Egz nr 71-350 Bibl.Gł.OZS
Druk K.L.
Nr pf 808/WW
Kor.autorska

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through. The text is mirrored and difficult to decipher.

BIBLIOTEKA NARODOWA ASG WP
Archiwum Biblioteki Specjalnych

Nr ewid. **PF 39864**